ANTON CARAGEA
CAPITULAŢIILE

Motto: *Deschid sfânta carte unde se află înscrisă gloria României ca să pun înaintea ochilor fiilor ei Câteva pagini din viaţa eroică a părinţilor lor N. Bălcescu*

Predoslovie către cititor

Epoca Renaşterii Naţionale aşa trebuie numită perioada anilor 1750 – 1878 niciodată în istoria românilor saltul nu a fost atât de rapid şi atât de complet, aproape nu există spaţiu al vieţii în care transformările să nu fie nu doar vizibile, dar şi uimitoare. Radu Rosetti, care a prins ultimele ecouri ale acestui timp trecut în splendidele sale „Amintiri" devenea conştient de această prăpastie ce se deschidea între România generaţiilor trecute şi cea a prezentului, notând nostalgic dar şi cu mândrie: „Nu cred să fie altă ţară în care toată viaţa publică şi privată să se fi schimbat mai repede şi mai desăvârşit decât la noi şi mai ales în care orice urmă a unui trecut, relativ foarte apropiat, să se fi stins atât de complet şi de răpăde ca la noi"[1] Fiecare segment al acestei perioade de timp include în el modificări atât de rapide încât se ridică în mod natural o întrebare: cum a fost posibilă o atât de radicală transformare?

Răspunsurile au fost variate de la Pompiliu Eliade[2] care a văzut cheia înţelegerii acestor transformări aproape exclusiv în experienţa şi modelul francez până la Neagu Djuvara[3] care a încercat să recupereze şi contribuţia elementului românesc la această „schimbare la faţă a României".

---

1 Radu Rosetti, Amintiri, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1996, p. 15.

2 vezi Pompiliu Eliade, De l'influence francaise sur l'esprit public en Roumanie, Paris, 1898 şi Histoire de l ' esprit public en Roumanie au XIX-é siccles, Paris, 1905.

3 Neagu Djuvara, Intre Orient şi Occident. Ţările Române la începutul epocii moderne, Bucureşti, Editura Humanitas, 1995.

Mai recent Nicolae Isar[4] lansa o ipoteză pe cât de atractivă pe atât de corectă: aceea a contribuţiei şcolii naţionale, a curentului iluminist şi a conştientizării pe această cale a ideii naţionale.

Acum încercăm să lansăm o nouă ipoteză în câmpul cercetării istorice anume că la baza modernizării noastre rapide stă una din cele mai controversate idei politice, specifică secolelor XVIII-XIX: teoria capitulaţiilor. Încercăm aici să ducem la bun sfârşit un proiect de istorie a românilor văzută, centrată şi explicată prin capitulaţii.

Acest proiect a fost lansat pentru prima oară de Nicolae Bălcescu, care a văzut în capitulaţii elementul motor al istoriei românilor centrându-şi întreaga operă istorică şi în special celebra sa „Istorie a românilor supt Mihai Voievod Viteazul" pe această temă.

Reluăm acum acest proiect bineînţeles având la dispoziţie întreg tezaurul acumulat de cercetarea istorică în cei peste 150 de ani care au trecut de atunci şi încercând să vedem adevărata istorie a românilor prin perspectiva gândirii lor politice şi istorice, prin presă şi diplomaţie căutând tot ceea ce le-a fost ca un far în această perioadă: autonomia lor bazată pe vechile tratate cu Poarta – capitulaţiile.

La finele unei cercetări uriaşe se desprind câteva concluzii asupra acestei perioade şi în special asupra începuturilor ei: perioada 17501821, de multe ori privită drept un simbol al celei mai negre asupriri şi a cvasi-disoluţiei noastre ca stat este în fond perioada celei mai energice renaşteri naţionale aproape fără egal în lumea est-europeană. Studiind cu atenţie tot ceea ce se întâmplă acum înţelegem reuşita idealurilor revoluţiei din 1821, chiar după dispariţia conducătorului ei, pentru că aceste idealuri nu aparţineau doar unui om aşa cum mulţi au crezut, ci unei extrem de importante clase politice care în

4 vezi splendidul excurs prin cultura iluministă românească din, Nicolae Isar, Principatele Române în epoca luminilor (1770-1830). Cultura, Spiritul critic, Geneza ideii naţionale, Bucureşti, Editura Universităţii Bucureşti, 1999.

întregimea ei acceptă acum agenda gândirii naţionale.

Am considerat totodată interesantă observarea şi opiniilor străinilor despre ce se întâmpla în spaţiul nostru şi mai ales care era opinia lor despre trecutul nostru.

Aş mai putea continua dar nu vreau să răpesc bucuria cititorilor de a descoperit ei însăşi o nouă viziune asupra istoriei românilor şi asupra perioadei pe care trebuie să ne-o asumăm cu mândrie: epoca renaşterii naţionale.

Anton Caragea

9 martie 2003 – ziua celor sfinţi 40 de mucenici din Sevasta

Ce suni şi ce au reprezentat capiiulaiiüe

În vara anului 1772 (iulie-august) se desfăşurau la Focşani lucrările unui congres de pace. În fapt respectivul congres era condamnat de la început la eşec căci cele două părţi aflate în conflict se situau pe poziţii reciproc ireconciliabile. Într-o şedinţă din 16 septembrie 1770 consiliul imperial rus hotărâse încorporarea principatelor la Rusia[5], iar în 1771 Poarta se declarase la rândul ei gata a lupta, încă 10 ani pentru menţinerea suzeranităţii sale în Principate[6]. Totuşi, deşi congresul a început sub auspicii nefavorabile, prin lipsa de mediatori internaţionali[7], a beneficiat de întreaga atenţie a factorilor politici interni, aici deplasându-se

O delegaţie importantă de boieri din Ţara Românească şi Moldova, delegaţie numărând între ei pe mitropolitul Grigore al Ţării Româneşti, episcopul Cozma al Buzăului, arhimandritul Chezarie (viitorul vestit episcop al Râmnicului) şi boierii Nicolae Dudescu, Mihai Cantacuzino, Pană Filipescu, Pantazi Câmpineanu, Grigore Băleanu, Dumitrache logofătul, Ştefan Topliceanu şi Ioniţă

---

5 Leonid Boicu, Geneza chestiunii române ca problemă internaţională, Iaşi, Editura Junimea, 1974, p. 32.

6 ibidem, p. 33.

7 vezi relatările lui Ienăchiţă Văcărescu din Poeţii Văcăreşti - Opere, Bucureşti, Editura Minerva, 1982.

Bălăceanu[8]. Adică într-un cuvânt tot ceea ce avea Ţara Românească mai ales ca funcţie şi neam.

Toţi aceştia vor prezenta la 6 august 1772 Contelui Orlov, reprezentantul Rusiei în congres, o scrisoare în care îi arată existenţa unor „învoieli cu care strămoşii lor s-au încheiat odinioară Forţei" şi care au fost nesocotite şi ţara „nu cutează nici să crâcnească spre a-şi cere vechile sale drepturi"[9].

Pe 30 august la cererea lui Orlov delegaţia îi remite pentru susţinerea drepturilor sale următoarele acte „1 – supunerea Ţării Româneşti la Turc (sub Mircea) a 2-a supunere sau închinare (sub Laiot), 3 – firmanele care întăresc privileghiurile ţării, 4 – stricăciunea privileghiurilor şi unirea Ţării Româneşti" etc.

Era acesta momentul clar stabilit istoric al reintrării capitulaţiilor pe scena politică în acelaşi timp pentru Ţara Românească şi pentru Moldova. Chiar şi C. Giurescu arăta că „ce poate fi mai natural decât să admitem că atunci când boierii munteni plăsmuiau vechile lor capitulaţiuni cu Poartă, moldovenii care lucrau alături de ei, prin acelaşi mijloace şi pentru atingerea aceluiaşi scop, să fi făcut, în ceea ce-i priveşte acelaşi lucru?

Ceea ce unii căutau să dovedească prin „învoiala" lui Mircea şi „tractatele" lui Laiot Basarab, ceilalţi susţineau prin hatiserifurile date lui Bogdan şi Vasile Lupu"[10].

Această opinie ne este astăzi confirmată de un document din arhiva de politică externă a Rusiei din 6 august 1772 în care G.G. Orlov şi A.M. Obreskov înştiinţează de primirea a „diferite petiţii ale valahilor şi moldovenilor"[11]. Ştim deja că petiţiile valahilor conţin celebrele capitulaţii şi avem aproape certitudinea că cele ale moldovenilor conţin aceleaşi acte realizate în perioada anilor 1768, perioadă în care ţarina Elizabeta lansa apeluri

8 Genealogia Cantacuzinilor, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice şi Editura Minerva, 1902, p. 23.

9 ibidem, p. 24.

10 C. Giurescu, Capitulaţiile Moldovei..., p. 27.

11 M. Maxim, Ţările Române, p. 47.

la ridicarea popoarelor creştine din Balcani, iar reprezentanţii ei în Principate, precum Nazarie Carazin îi vizita pe Cantacuzini, pe Grigore al III-lea Ghica şi pe episcopul Argeşului şi principalele figuri ale principatelor pregătindu-i pentru marea ridicare. Tot în această direcţie a pregătirii propagandistice a ofensivei ruse în direcţia Principatelor Române găsim şi faptul că la 8 aprilie 1768 la tipografia Senatului Rusiei cu semnătura împărătesei Ecaterina se aflau spre a fi tipărite (vor fi traduse la 16 august 1773 de logofătul II Toma) cererile boierilor din principate care apreciau că „fericirea neamului moldovenescu este subordonată întru starea cea neclintită a pronomiilor vechi”[12].

În această atmosferă încărcată, intrigile Rusiei şi ambiţia lui Mihai Cantacuzino, cultura şi spiritul anti-turc al familiei sale îi vor servi ca baze pentru realizarea celebrelor capitulaţii[13]. Perioada de realizare a acestor acte e fără îndoială anterioară războiului izbucnit în 1768, la acea dată marea boierime din Ţara Românească ştia deja ce vrea, îl răstoarnă pe domnitor şi îl blochează în capitală capturându-l la Hanul Şerban Vodă (pregătesc voluntari şi trimit o delegaţie în întâmpinarea ruşilor spre a le cere protecţia şi ulterior spre a merge la Petersburg. La vizita la Petersburg aceste idei sunt deja clarificate şi probabil de comun acord cu ruşii interesaţi „în independenţa noastră şi întărirea influenţei într-un stat tampon[14] după cum declara şeful colegiului de afaceri externe N.I. Panin ele sunt prezentate la congresul de la Focşani.

Momentul 1768 – 1774 era un moment în care „situaţia politică se înfăţişa atât de complicat şi ameninţătoare pentru ţările noastre”[15] încât era normal ca

12 V. A. Urechia, Memoriu asupra perioadei din istoria românilor de la 1774-1786, Bucureşti, 1893, p. 127.

13 vezi Ienăchiţă Văcărescu: Opere. Poeţii Văcăreşti.

14 L. Boicu, Geneza, p. 33.

15 vezi N. Iorga, Acte şi fragmente cu privire la istoria românilor, Bucureşti, 1896, p. 313.

reprezentanţii clasei politice autohtone, cu atât mai mulţi unii care aspirau la domnie (Mihai Cantacuzino) să aibă şi o pregătire ideologică, programatică pentru ceasul în care se pregăteau să schimbe complet direcţia politică a Ţării Româneşti.

Capitulaţiile Moldovei sunt în mod clar redactate sub influenţa celor din Ţara Românească şi ulterior lor, probabil în intervalul 1770 – (întâlnirea la Petersburg cu ţarina Ecaterina[16]) – 1772, (când le înaintează la Congresul de la Focşani (aceiaşi opinie o are şi istoricul V.A. Urechea care apreciază că „în tabăra de la Focşani, moldovenii şi muntenii fac cărţile împreună şi vor să meargă împreună la Constantinopol”[17]).

Istoriografia românească îl acreditează de multe ori ca un principal creator al „capitulaţiilor” pe Ienăchiţă Văcărescu. Fără a exclude o influenţă a puternicului şi cultului boier asupra ideii în sine, totuşi este exclus ca el să fie participant la redactarea acestor prime capitulaţii. În primul rând, el aparţinea partidei filo-turce a boierilor din Ţara Românească, iar capitulaţiile au fost rezultatul tocmai al acţiunii boierilor filo-ruşii. Conform propriilor sale mărturii din „Istoria prea puternicilor împăraţi otomani” el nu a fost încunoştinţat de diversele acţiuni prerevolta din 1768 şi imediat după izbucnirea războiului a profitat de ocazie pentru a trece în Transilvania, la Braşov unde a rămas până la 1772, la congresul de la Focşani când a fost solicitat ca specialist de partea turcă din a cărei delegaţie a şi făcut parte de-a lungul convorbirilor neavând legături

16 această întâlnire trebuie să fi fost decisivă pentru realizarea schiţelor de început ale teoriei capitulaţiilor astfel la Petersburg se deplasează o delegaţie de „grei” între care enumerăm pe Inocienţie, episcop de Huşi, Benedict, egumenul Moldoviţei, Vartolomei Măzăreanu, egumen de Solca, Ion Paladi, biv vel logofăt, Enakaki Milu, biv vel spătar, vezi V.A. Urechia, Documente relative la anii 1800-1831, Bucureşti, 1889. Componenţa delegaţiei ne arată atât rolul clerului în lupta de eliberare a Principatelor cât şi faptul că curând după realizarea lor capitulaţiile sunt acceptate şi promovate de întreaga clasă politică.

17 V. A. Urechea, Memoriu asupra ..., p. 18.

cu delegaţia ruso-română şi ulterior retrăgându-se în Imperiul Otoman.

De altfel şi diferenţele marcante între textul capitulaţiilor date plenipotenţiarilor ruşi de boieri, la Focşani şi cel reprodus de Ienăchiţă Văcărescu arată acest lucru. Cel al lui Ienăchiţă Văcărăscu e extrem de apropiat de textul furnizat de Dimitrie Cantemir. În plus sunt diferiţi şi anii, Văcărescu crede că s-a încheiat în 1418, iar Cantacuzino îl datează la 1383 şi 1393. Astfel se poate arăta chiar că în cadrul primei acţiuni de publicare şi de agitaţie internaţională prin capitulaţii, Văcărescu nu a luat parte, meritul său urmând a se contura abia ulterior. Din partea sa Ienăchiţă Văcărescu făcea cunoscute rudimentele teoriei capitulaţiilor într-o scrisoare adresată în iulie 1772 marelui vizir în care ilustrând cu argumente istorice drepturile Ţării Româneşti amintea pentru prima oară de o aşa numită „închinare a lui Mircea, a lui Laiotă Basarabă Voievod şi Matei Basarab la leat 1633.”[18] Cu alte cuvinte Ienăchiţă Văcărescu fusese martor la născocirea ideii primelor capitulaţii, în perioada de dinainte de 1772, fără a participa însă la realizarea actelor care vor fi furnizate plenipotenţiarilor ruşi la congresul de la Focşani.

Cine sunt totuşi cel mai probabil autorii? E clar că banul Mihai Cantacuzino e realizatorul de frunte împreună cu ceilalţi membri ai delegaţiei care a şi prezentat lui G.G. Orlov, îl mai putem bănui la a-l fi ajutat şi pe luminatul Chesarie, episcop al Râmnicului şi strălucită personalitate culturală, cunoscător al operei lui Cantemir şi pe mitropolitul Grigorie apropiat cercurilor proruse şi implicit interesat în a preciza programatic poziţia ţării faţă de Imperiul Otoman. Mai ales bănuiala noastră se îndreaptă spre un boier relativ puţin cunoscut: Pană Filipescu, membru într-o veche familie boierească interesată de istorie şi care pusese în circulaţie tradiţia închinării Ţării Româneşti sub Mircea cel Bătrân în „Istoriile domnilor

18 Vlad Georgescu, Mémoires et projets de reforme dans le principautés roumaines (17691830), Bucureşti, Editura Academiei, 1970, p. 39.

Ţării Româneşti" atribuite lui Constantin Filipescu şi scrise de Radu Popescu. Această carte se afla în familia Filipeştilor şi relata că: „după ce a făcut Mircea Vodă aceste izbânde, văzând obrăznicia turcilor, s-a împăcat cu ei şi le-au fost dând plocon pentru ca să se odihnească ţara cu pace"[19]. Această tradiţie a închinării lui Mircea, fiind o tradiţie mai recentă, o completare la cea mai veche care îl considera pe Laiot Basarab artizan al înţelegerii cu Poarta şi prezenţa acestei tradiţii la capitulaţiile din 1772 ni-l recomandă pe Pană Filipescu, ca unul din creatorii de marcă ai capitulaţiilor.

În fond încă de la prima ciocnire între diplomaţia rusă şi cea turcă de la Nemirow[20] ruşii s-au confruntat cu răspunsul obişnuit pe care Poarta îl dădea pentru orice pretenţie teritorială asupra Principatelor încă de la 1699, la Karlowitz când Alexandru Mavrocordat Exaporitul declarase că „Moldova e volnică şi nu e supusă turcilor cu sabia"[21] fiind astfel prima conferinţă internaţională ce a pus pe tapet această problemă spinoasă.

Această cerere a Rusiei arată clar că încă de atunci (1737) ea a hotărât să manevreze problema capitulaţiilor în folosul ei. Dacă Ţările Române erau doar dependente de Poartă se putea imagina un viitor în care ele „volnice" fiind să se rupă de aceasta şi să se pună sub protecţia Rusiei, ceea ce constituia în fond şi o manieră de a refuza amestecul celorlalte puteri europene în problemele româneşti.

Ca răspuns la această pretenţie de unilateralitate a Rusiei, clasa politică românească, propune un set de acte cu caracter internaţional care să reglementeze relaţiile cu Poarta, dar şi cu celelalte puteri şi să garanteze autonomia şi integritatea teritoriului celor două Principate.

Nu întâmplător acestea apar în timpul războiului din 1768 – 1774, deci într-o vreme când „decizia asupra viitorului posesiunilor europene ale Turciei trece din mâna

19 C. Giurescu, Capitulaţiile Moldovei, p. 25.

20 L. Boicu, Geneza chestiunii, p. 37.

21 ibidem, p. 31.

acesteia în mâna Europei”[22].

Cea mai bună dovadă a faptului că textul capitulaţiilor e anterior anului 1772 ne e dată chiar de notele politicii externe ruseşti. La 22 martie 1771 şi 24 octombrie 1771 ţarina Ecaterina se arăta gata a ceda principatele, dar în mod condiţionat de reatribuirea către ele a „drepturilor, imunităţilor şi obiceiurile cu care ele s-au supus Turciei”, ori prima schiţă de istorie a Moldovei, accesibilă ruşilor (în care nu se vorbeşte de capitulaţii – n.n.) a apărut în 1772 – 1773 cu numele de „Istoria Moldovei” spre a servi plenipotenţiarilor ruşi la negocierile de pace şi nici nu cuprindea informaţii despre istoria Ţării Româneşti.

Deci de unde ştia ţarina despre capitulaţii cu doi ani înainte de specialiştii săi, dacă nu din memoriile şi de la vizita boierilor români la Petersburg.

Aceştia au ilustrat ruşilor adevăratele dimensiuni ale capitulaţiilor şi i-au făcut pe aceştia să fie interesaţi de trecutul principatelor spre a-l folosi ca o armă împotriva Imperiului Otoman, dar şi a puterilor europene competitoare. Faptul că în ciuda aprecierilor unor ruşi D.G.V. Gonţa şi L.E. Simionova[23] care consideră capitulaţiile ca posterioare anului 1776 (mergând până la 1821) acestea sunt acte pur româneşti. O dovadă suplimentară ce ne arată că teoria capitulaţiilor este o creaţie pur românească fără niciun amestec al puterilor străine şi în special a Rusiei este dedicaţia pe care Gavril, mitropolitul Moldovei o dă contelui Rumianţeff pe un exemplar al celebrului „Nakaz”: „Fiindu bine încredinţaţi că de vor vieţui sub aceste folositoare pravile, întru starea cea neclintită a pronomiilor vechi, se vor face foarte fericiţi la politiceasca împărtăşire”[24]. Astfel mitropolitul Gavril face „o minunată şi patriotică rezervă”[25] arătând în momentul de maximă putere al Rusiei că românii nu sunt

22 ibidem, p. 41.

23 vezi M. Maxim, Ţările Române, p. 46-49.

24 V. A. Urechia, Memoriu asupra perioadei..., p. 779.

25 ibidem, p. 779.

gata a renunţa la drepturile şi autonomia lor conţinute în vechile legături cu Poarta oricât de tentante ar fi ofertele Rusiei. Şi mai clară ne apare opoziţia boierilor din Principate la pretenţiile anexioniste ale Rusiei şi conştiinţa realităţii că teoria capitulaţiilor era creaţia lor din faptul că la aproape doi ani de la prima punere a lor în circulaţie, la 30 august 1774 avem în clar şi prima capitulaţie a Moldovei folosită de această dată în spirit anti-rus, proturc într-un act trimis la Constantinopol şi semnat de mitropolit, episcopi şi boieri. Acest act dat Porţii prin spătarul Ioan Cuza şi postelnic Ienachi[26] Chirică cuprinde ideea că Principatele „s-au supus voluntar Porţii şi au format dintotdeauna un fief separat, independent, autonom" şi solicită un tribut la cuantumul celui fixat de Mahomed IV, iar „prinţii să fie aleşi în ţară şi confirmaţi de Poartă ca în vechime"[27].

Iată deci că aceste „capitulaţii" apar ca acte cu caracter naţional, realizate în Principate în perioada 1768 – 1770 şi gata a fi folosite nu în favoarea Rusiei cum ea ar fi dorit, dar în favoarea Principatelor.

În fond ce sunt capitulaţiile şi care este dezbaterea născută de ele?

O lungă perioadă de timp de la „redescoperirea" acestor capitulaţii, moment pe care l-am analizat mai sus nimeni nu a chestionat veridicitatea acestor acte. Iar când se întâmpla aşa ceva, aşa cum avea să aprecieze M. Kogălniceanu (în 1856), „ne pare rău, foarte rău (şi fiecare cititor va înţelege pentru ce) că „Zimbrul" ne sileşte să intrăm acum cu el în discuţie despre mai multă sau mai puţină autenticitate a textului tratatului, încheiat de către Moldova cu Înalta Poartă"[28].

Adică necesităţile politice ale autonomiei

---

26 vezi şi C. Giurescu, Capitulaţiile Moldovei, p. 31.

27 L. Boicu, Principatele române în raporturile politice internaţionale, Iaşi, Editura Junimea, 1986, p. 203-204.

28 C. Giurescu, Capitulaţiile Moldovei, p. 43, n. 3 sau M. Kogălniceanu, Opere,vol. II, Scrieri istorice, Bucureşti, Editura Academiei, 1976, p. 575.

Principatelor faţă de Poartă nu permiteau nici unui adevărat patriot să intre într-o analiză de autenticitate fără a prejudicia interesele neamului. După 1878 schimbarea poziţiei internaţionale a ţării în urma congresului de la Berlin (iunie – iulie 1878) permitea acum o analiză pur istorică ne încărcată de repercusiuni politice, la fel schimbarea de mentalitate în cercetarea istorică, trecerea la pozitivism şi la o critică acerbă contra vechilor „tabuuri" romantice.[29] Acestei atmosfere îi va aparţine o critică puternică adusă existenţei capitulaţiilor de unul din autorii acestei şcoli C. Giurescu, în lucrarea de acum celebră „*Capitulaţiile Moldovei cu Poarta otomană. Studiu istoric*".

În fond cartea era o riguroasă analiză ştiinţifică ce aplicată capitulaţiilor Moldovei le dovedea influenţate de Dimitrie Cantemir prin „Istoria imperiului otoman" şi „Descrierea Moldovei" „Cantemir plăsmuind pentru motive care nu se pot încă lămuri, dar care par a fi mai mult de natură politică decât ştiinţifică, condiţiunile închinării, consfinţite printr-un hatişerif al sultanului"[30].

Trebuie spus că paternitatea primului act de punere în discuţie a capitulaţiilor, îi revenise lui N. Iorga, ce aprecia, la publicarea cărţii banului Cantacuzino, că „pretinsele tratate sunt rezultatul relaţiilor vechi cu Poarta, aşa cum se păstrase în mintea boierilor dintr-o epocă mai târzie"[31] „cu o formă neadmisibilă din capul locului, căci în acest stil nu s-a scris niciodată în cancelaria otomană"[32]. După aceste două luări de poziţie nimeni nu ar mai fi îndrăznit să reia subiectul autenticităţii capitulaţiilor fără informaţii noi.

Acest lucru s-a putut face odată cu apariţia unei noi generaţii de cercetători care în 1958 arătau: „hatt-i şerifurile privitoare la principatele române sunt acte unilaterale prin care se asigura intrarea acestor state în

29 vezi Alexandru Zub, De la istoria critică la criticism, Bucureşti, 1985, p. 160 - 162

30 C. Giurescu, Capitulaţiile Moldovei, p. 65.

31 Genealogia cantacuzinilor, p. 423.

32 ibidem, p. 68-69, n. 3.

ceea ce se numeşte dreptul de contract, ele puteau fi retrase în orice moment de către puterea eminentă şi valabilitatea lor era limitată la durata domniei suveranului emitent”[33]. În 1974 se va descoperi primul izvor turcesc ce cuprindea un act acordat lui Mihnea Turcitul în 1585, descoperire urmată de altele în scurt timp.[34]

La capătul acestei lungi perioade de reevaluare Ştefan S. Gorovei scria: „s-a pus în evidenţă un lung şir de mărturii autentice care atestă în diverse momente şi împrejurări istorice, existenţa acestor acte cu adevărat fundamentale”[35]. Deci capitulaţiile chiar dacă nu în forma în care fuseseră iniţial rescrise existau, fondul lor istoric era real şi nu doar o tradiţie stătuse la baza redactării acestor acte, ci chiar documente reale, dar căzute în desuetudine şi uitare sau chiar distruse, fuseseră în mintea creatorilor acestor acte. Cercetările recente au ilustrat că aceste acte nu erau nici unilaterale, ci cuprindeau o atentă negociere şi nici atât de efemere, ci dependente de marile condiţii strategice ce ar fi favorizat una sau alta dintre părţi. Cum spunea perfect M. Kogălniceanu „nişte legături sui – generis care erau tari când românii erau slabi şi slabe când românii erau tari”[36].

Aceste înţelegeri între musulmani şi nemusulmani erau permise de dreptul istoric pe baza unei complicate construcţii politice ce depăşea împărăţirea strictă între o casă a drept – credincioşilor, dar – al Islam, şi una a necredincioşilor, adică a războiului, dar – al – harb permiţând existenţa unui teritoriu ambiguu, intermediar, din care – am făcut parte şi noi – dar – al – and – casă a păcii, a legământului ceea ce dădea o anumită stabilitate acestor hattiserifuri[37].

33r elations de l'Empire Ottoman avec les Principates Roumaines, în SAO, I Bucureşti, 1958, p. 121-147.

34 M. Maxim, Ţările Române, p. 143-169, „Statutul de Ahd. În teoria şi practica juridică moldoveană”

35 Stefan S. Gorovei, op. cit., p. 32.

36 M. Kogălniceanu, Opere. Scrieri istorice, vol.II.

37 vezi o bună expunere a acestei situaţii la M. Maxim, Ţările Române

Totuşi aceste înţelegeri au cunoscut o treptată evoluţie mergând spre deteriorarea statutului juridic al Principatelor pe parcursul secolului XVI când se trece de la ahidnamele de început ce garantau drepturile ţărilor române la berate şi hatişerifuri de privilegii de rang inferior, această evoluţie fiind blocată de explozia de rezistenţă românească din vremea lui Mihai Viteazul şi perioada imediat următoare[38].

Acestea sunt celebrele capitulaţii şi istoria lor zbuciumată mergând de la afirmare la contestare violentă şi sfârşind într-o acceptare ce le transformă radical ca formă, dar le păstrează conţinutul şi le probează veridicitatea.

Noi să urmărim mai departe drumul variantelor de capitulaţii pornite la 1768 – 1770 spre a susţine drepturile noastre într-o situaţie externă deosebit de complicată şi să încercăm să ne explicăm de ce apar ele acum şi care este clasa susţinătoare şi beneficiară.

Primul răspuns se impune cu claritate din tot ceea ce am spus: realitatea istorică, un război rapid ce urma a duce la alungarea turcilor din Europa şi la restructurarea statutului Principatelor, dar aceasta deşi cea mai evidentă nu e singura raţiune. La fel de importantă e şi etapa nouă în care se aflau pe atunci domniile fanariote, etapă apreciată ca extrem de dură de cei mai buni cercetători ai epocii.

Astfel N. Iorga aprecia a corespunde acestei perioade un „fanariotism naţional – grecesc, cu spirit de renovare, elenică, cu şcoli în acest sens şi cu rezultatele la care se ajunge totdeauna în asemenea cazuri: la reactivarea întregii societăţi româneşti, care admitea pe fanarioţi ca domni care să facă la Iaşi şi la Bucureşti pe „filosofii francezi”, dar nu pe grecii cu program naţional grecesc”[39].

---

p. 143 - 169 - „Statutul de Ahd. în teoria şi practica juridică musulmană”.

38 vezi Stefan Stefanescu, Ţara Românească de la Basarab I întemeietorul la Mihai Viteazul, Bucureşti,Editura Politica,1970.

39 N. Iorga „Istoria Românilor prin călători, Bucureşti, Ed. Eminescu

Într-o altă carte Dan Lăzărescu aprecia la rândul său pentru această perioadă o întărire de nepermis a fanariotismului ce ameninţa a înghiţi programul naţional românesc când odată cu revenirea Olteniei la Ţara Românească, cu alungarea Austriei dincolo de Carpaţi şi cu reformele lui Constantin Mavrocordat se ajunge la o deosebită considerare a puterii fanariote, putere ce loveşte tot mai dur în interesele boierimii autohtone[40] prin transfer de grecitate din Fanar în Principate, prin fiscalitate şi prin măsuri reformiste ca abolirea clăcăşiei în 1737 şi 39.

Ştim deja cine sunt cei interesaţi de schimbarea statutului ţărilor române şi cine ar fi principalii lor beneficiari, urmând mai departe lista creatorilor de capitulaţii ce cuprinde majoritar nume de mari boieri precum Mihai Cantacuzino, I. Văcărescu, N. Dudescu, G. Callimachi, Ion Cantacuzino, D. Golescu, Gr. Ghica, Veniamin Costachi Al. Beldiman, D. Sturdza etc.[41] Apare clar aportul de marcă al marii boierimi la realizarea acestor acte diplomatice în care aşa cum aprecia Vlad Georgescu, „termenul de autonomie nu trebuie să ne înşele, el nu este decât un eufemism în spatele căruia se ascunde ideea de independenţă[42].

Acelaşi autor ilustra o adevărată continuitate de luptă politică pronaţională în cadrul acestor categorii „Bunicul lui I. Văcărescu e ucis de turci la 1714 împreună cu Constantin Brâncoveanu, tatăl şi unchiul conduc mişcarea de la 1753, nepotul său Barbu va fi printre iniţiatorii mişcării lui Tudor Vladimirescu, în multe privinţe Mihai Cantacuzino preia şi transmite apoi nepotului său Ioan idei formulate de Şerban Cantacuzino şi Constantin Cantacuzino”[43].

1981, p.351.

40 Dan A. Lăzărescu, Imaginea României prin călători, vol. I, Bucureşti, Ed. Sport-Turism, 1985.

41 vezi Vlad Georgescu. Ideile politice şi iluminismul în Principatele Române (1750-1831), Bucureşti Editura Academiei, 1972, p. 42.

42 ibidem p. 145.

43 ibidem p. 60

Apare astfel clar că marea boierime nu e la primele încercări de restructurare a echilibrului, ci intră într-o tradiţie a activităţii politice, într-o adevărată istorie Shakespeariană a predestinării unde moartea eroică a părintelui îi obligă pe fiu la acţiune şi tot aşa într-un lanţ permanent. Nu e vorba deci de o atitudine de moment ci de tradiţii politice şi de povestiri istorice, genealogii familiale ce nu numai că obligă la activism politic, dar oferă şi argumentele istorice ce duc la naşterea capitulaţiilor. În aceste circumstanţe este cu totul firesc să constatăm ascendentul în planul ideologiei naţionale a problematicii politice, a raportului cu puterea suzerană, problemă prioritară a momentului pe care îl traversează ţările noastre. Aşa se explică reactualizarea ideilor cantemirene, devenită principala referinţă în ideologia politică”[44], iar Gh. Platon aprecia că „există o reţinere ciudată cu privire la creditul care urmează să fie acordat boierilor şi clasei pe care aceştia o alcătuiesc, în diversele etape ale istoriei noastre. Ne-am obişnuit (…) să-i excludem cu ostentaţie aproape de la orice act mare al istoriei, când îi acceptăm, admitem că au fost constatări să participe la un act progresist au făcut-o sub presiune.”[45]

De data aceasta boierimea română a dovedit o atitudine de înţelegere remarcabilă a statutului Principatelor gata fiind să ia o atitudine clară „tragicul context internaţional în care totdeauna, s-au aflat ţările române în cursul istoriei au impus opţiuni la fel de tragice generate de anumite convingeri politice cei care au calculat greşit de cele mai mult ori au plătit cu viaţa[46].

Exact, lupta pentru capitulaţii a fost declanşată de marea boierime în condiţii grele şi meritul îi aparţine cel puţin în etapa de până la 1821 şi cei care au preluat standardul apărării capitulaţiilor au sfârşit deseori tragic.

---

44 P. Teodor Interferenţe iluministe europene, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1984. p. 215.

45 Gh. Platon De la constituirea naţiunii la marea unire, vol.II, Editura Univ. Alex. I. Cuza.

46 ibidem,p.270.

Dacă privim numai la prima generaţie de creatori ai capitulaţiilor. Mihai Catacuzino îşi va sfârşii viaţa într-un exil sărac în Rusia, la fel nepotul său, spătarul Ioan Cuza va fi decapitat în Moldova, Petre Depasta nimeni altul decât un nou creator de capitulaţii va fi condamnat alături de spătarul Cuza la pierderea averii ca trădător al Porţii" cu confirmarea sultanului.[47]

Deci această luptă nu e un expedient o ofensivă culturală ci presupune în primul rând o atitudine net antifanariotă, antigreacă.

Mihai Cantacuzino şi Ion Cantacuzino se văd ca domni pământeni, iar ceilalţi creatori ai capitulaţiilor nu vor ezita la 1774 să aleagă un pământean ca domnitor, pe banul Ştefan Pârscoveanu[48].

Creatorii capitulaţiilor în Moldova: Depasta, Cuza, Manolachi, Bogdan, Chirică vor intra într-o conjuraţie antifanariotă şi mulţi vor fi executaţi de domnul Constantin Moruzi (august 1778) [49]. Iată deci că lupta pentru capitulaţii a cerut de la bun început jertfe şi va continua să ceară jertfe de-a lungul întregii sale existenţe.

Ajunge să ne gândim la Tudor Vladimirescu şi o generaţie întreagă de boieri care are „amintirea unor bejeneri în pripă a acestor goane năprasnice prin zloată, a nopţilor petrecute în capul oaselor… a zilelor de umilinţă şi deznădejde, în care mai niciuna din înaltele feţe de ţării nu scăpase de furia plebei"[50] suferinţe transformate în avalanşa de memorii bazate pe capitulaţii a anilor 1821 – 1822.

Încă odată lupta pentru capitulaţii nu e uşoară şi ceea ce e important de observat e că primul lor rol nu e atât antiotoman căci ele arată tocmai o înţelegere între

---

47 ibidem p. 270.

48 L. Boicu, Principatele române în raporturile politice internaţionale. Iaşi, 1986,
p. 210.

49 C. Gane, Trecute vieţi de doamne şi domniţe, Bucureşti, Editura Lider 2000 p. 84.

50 ibidem p. 83-85 Ioan Cuza Şi Manolachi Bogdan la 18 august 1778.

cele 2 părţi cât în mod expres antifanariot, cea mai frecventă cerere e revenirea la o domnie pământeană. Un scriitor mai puţin familiarizat cu lumea diplomatică şi de o mai redusă cultura şi informaţie ca Dionisie Eclesiachul crede la 1774 (şi multă lume o credea alături de el) că tratatul de la Kucuk Kainargi prevedea ca o condiţie pentru revenirea Principatelor la imperiul otoman „aşezământ ca turcii să nu maisează în Ţara Românească. şi domnul să fie ales de boierii ţării din pământeni din etnia şi neamul domnesc”[51].

E clar în această atmosferă creată de capitulaţii părea improbabilă o revenire a fanarioţilor neincluşi în ele şi respinşi de societatea românească. Unul din creatorii capitulaţiilor de la 1768—70, episcopul, ulterior mitropolitul Cozma Popescu va fi atât de disperat de revenirea fanarioţilor încât îi va scrie cancelarului austriac A.V. Kaunitz să obţină „menţinerea măcar a vechilor privilegii în cazul când independenţa nu s-ar putea obţine”[52].

Înainte de a părăsit momentul 1772 e necesar să mai facem o revizuire a unei opinii înrădăcinate în mentalitatea istorică, anume că aceste capitulaţii ar sta prin filiera lui I. Văcărescu sub influenţa lui Dimitrie Cantemir popularizat în perioada 1734 – 1771. În fapt aşa cum am văzut capitulaţiile Moldovei se nasc mai târziu şi sub influenţa celor redactate în Ţara Românească, şi au un caracter mai puţin elaborat, influenţa cantemiriană apărând abia în faza ulterioară a creionării lor complete în opera doctorului Petre Depasta.

Prima etapă e în principal a capitulaţiilor din Ţara Românească şi acestea stau aşa cum am văzut sub influenţa operei familiei Filipescu şi a operelor lui Constantin Cantacuzino – stolnicul ce aprecia că „români: se află atâta fericiţi şi slobozi de tot, iar încă şi domnie,

---

51 P. Cornea, Originile romantismului, p.177.

52 D. Eclesiarhul, Hronograf (1764-1815), Bucureşti, Editura Academiei, 1987.

stăpânirea şi limba aceea a românilor tot stă să fie”[53] şi în a cărui tradiţie familială se menţinea amintirea postelnicului Cantacuzino care evitase transformarea ţării în paşalâc tocmai promiţând respectarea întocmai a condiţiilor „capitulaţiilor”[54]. L-a fel în biblioteca familiei se află fără îndoială „Istoria Ţării Româneşti” a stolnicului Constantin Cantacuzino într-o variantă mai amplă decât cea care ne-a parvenit nouă şi în orice caz documentaţia strânsă pentru lucrare: „hrisoavele domnilor ce sunt pre la boierime şi pre la mănăstiri date şi la sate câte am putut vedea să pot scoate ceva”[55], adică o bogăţie de material care îi va folosii urmaşului său în elaborarea tezei capitulaţiilor. Adevăratul izvor al primelor capitulaţii ne apare cu claritate Constantin Cantacuzino – stolnicul şi opera sa istoriografică şi operele familiei Filipescu, Dimitrie Cantemir şi operele sale fiind recuperaţi de autorii moldoveni cel mai probabil în 1772 şi perioada următoare. Şi era normal căci „timp de secole drepturile româneşti vor fi acreditate în conştiinţa europeană prin lămuriri, dovezi istorice, opere culturale şi evidenţa unei comunităţi de gândire şi civilizaţie”[56].

Problema capitulaţiilor era una prea importantă spre a-şi avea izvorul în doar o operă şi un personaj, ele apăreau de la început ca o operă colectivă atât a marii boierimi, a clasei politice din cele 2 principate dar şi ca o punte peste generaţii unind istoriografii din deceniile de aur 1678 – 1715 cu nepoţii lor care încercau să refacă situaţia Ţărilor Române de la sfârşitul secolului XVIII.

Deci o unitate de acţiune şi simţire românească care va permite capitulaţiilor în perioada următoare să îşi facă o intrare răvăşitoare pe scena diplomatică internaţională pentru aproape 100 de ani (până la 1878).

---

53 I.C. Filtti, Frământările politice şi sociale în Principatele Române de la 1821 la 1828, Bucureşti, 1932, p. 15

54 vezi Mircea Maliţa, Introducere la ..."Pagini din trecutul diplomaţiei româneşti” Bucureşti Editura politică, 1966, p. 11

55 Cronicari munteni p. 62

56 ibidem p. 173

Capitulante între 1772 şi 1821 – arma împotriva dominaţiei fanariote

Abia lăsate capitulaţiile de către boierii din Ţara Românească pe masa reprezentanţilor de la Congresul de pace de la Focşani şi începea o nouă etapă a luptei. Etapă care va continua fără oprire până la 1774: popularizarea capitulaţiilor dincolo de perimetrul ruso-turc şi în occident şi mai ales în Austria, direct interesată de spaţiul românesc. În fond aşa cum observă şi Alexandru Duţu odată cu trecerea ţărilor române de la „conştiinţa ortodoxă la cea naţională”[57] se conştientiza primejdia reprezentată de o legătură prea strânsă cu Rusia, care în acelaşi timp ţesea chiar un plan fantastic de trimitere a românilor în stepă, desfiinţarea principatelor şi deşertificarea teritoriului spre a prevenit noi conflicte.[58] Faţă de astfel de opinii excentrice, patrioţii români au înţeles să răspundă prin accelerarea propagandei în ceea ce priveşte drepturile lor istorice consfinţite în capitulaţii. (începe tot acum şi prima lor folosire împotriva intereselor Rusiei ce cereau ca problema Principatelor să nu devină o chestiune europeană ci una bilaterală: ruso-turcă). Astfel în 1770 românii cereau să se bucure chiar de ar fi să ajungă „supt stăpânirea Rusiei şi bucurându-se de deplina noastră slobozenie, să nu fim lipsiţi de mila ce avem supt stăpânirea turcească ci încă să ni se mai înmulţească”[59]. Împărătesei Ecaterina II-a îi cereau „asigurându-li cu multă milostenie toate privilegiurile şi drepturile lor”[60]. Într-o scrisoare către elciul (ambasadorul – n.n.) Austriei vizându-se internaţionalizarea problemei se nota: „Principatele moldo-române au stătut totdeauna sloboade supt

Domnii lor pământeni uniţi cu Ungaria şi cu

---

57 Alex. Duţu, Mişcarea iluministă moldovenească de la sfârşitul secolului al XVIII-lea în „Studii”, nr. 5, 1966, p. 9221

58 vezi Leonid Boicu, Geneza chestiunii, p. 35

59 N. Iorga, Genealogia Cantacuzinilor, p. 456-457

60 ibidem p. 480

Transilvania, de unde au primit totdeauna ajutoare[61] spre a se lupta împotriva deselor opintiri ce făceau Turcii pentru a-i supune. În cele de pe urmă, nevoia a silit pe părinţii noştri a se preda supt mari condiţii, folositoare şi însemnate, pe care însă tiranii au început a le restrânge"[62].

Într-o a 2-a scrisoare către acelaşi elciu se scrie „privim împrejurările de acum ca foarte principase pentru a cere din nou vechile noastre drepturi şi a ne pune într-o stare de neatârnare"[63].

Neatârnarea aceasta era adevăratul vis al boierilor români nicidecum stăpânirea rusească cum au exagerat mulţi. Cu armatele ruse ocupând ţara şi apărând ca biruitoare, trimişi la Petersburg precum odată la Istanbul, cu forţa aproape, boierii români găsesc curajul de a folosit capitulaţiile în favoarea lor şi mai ales de a spune prin intermediul Austriei voinţa lor de independenţă şi nu de distrugere statală.

Ce e interesant, este că scrisorile menţionate mai sus sunt anterioare momentului 1772, prima impunere diplomatică a capitulaţiilor ilustrând din nou că acestea erau deja redactate de boierii români, cu mult înaintea congresului de la Focşani şi nu sub influenţa Rusiei ci contrar ei.

În scrisoarea ce acompania trimiterea capitulaţiilor către reprezentantul Rusiei, contele G.G. Orlov se preciza: „urmaşii străbunilor noştri... care au legat ocrotirea ţării noastre de Poarta othomanicească, cunoşteau foarte bine modul cu care s-a dat patria noastră. Cu toate acestea, în fiecare neam din urmă, se vede necunoaşterea acelor vechi învoieli şi ţara gemând, nu cutează nici să crâcnească spre a-şi cere vechile sale drepturi"[64]. Acesta era adevărul, proclamarea capitulaţiilor şi discuţia în jurul lor era

---

61 ideea e integral copiată ca formă şi fond de la stolnicul Constantin Cantacuzino din „Istoria Ţării Româneşti" vezi Cronicari munteni, Bucureşti, Ediţia M. Gregorian, 1961

62 N. Iorga, Genealogia Cantacuzinilor, p. 487.488

63 ibidem p. 489

64 ibidem p. 492

prohibită înainte de 1768 şi acesta este motivul pentru care nu aflăm informaţii amănunţite despre ele înainte de această dată[65], în schimb ele apărând din abundenţă după 1768 când războiul şi retragerea administraţiei fanariote permit aceasta. Aici e marele rol al Rusiei care a permis agitaţia în jurul capitulaţiilor înţelegând să o folosească în jocul ei diplomatic. Că românii nu au înţeles acelaşi lucru e de acceptat.

Istoriografia de la C. Giurescu a apreciat integral actele înaintate Congresului de la Focşani ca „falsuri patriotice" cum spunea N. Iorga. În fond analiza riguroasă a lui C. Giurescu se întindea doar asupra textelor capitulaţiilor moldovene şi parţial a celor muntene, iar N. Iorga era cel care dădea verdictul asupra falsităţii ca formă a textelor muntene[66] referitoare la supunerea Ţării Româneşti faţă de Imperiul otoman în timpul lui Mircea şi a Laiotă Basarab (1383 şi 1460). Dar aceste acte au fost însoţite şi de documente autentice lucru nereliefat până acum, dar uşor observabil în enumerarea banului Mihai Cantacuzino: „firmanele care întăreau privilegiurile ţării, firmane care totdeauna numeau pământul românesc autonom şi de sine stătător dintru început şi îndeosebi cinstit cu autonomia.

---

65 Există totuşi informaţii care susţin ipoteza noastră că ideea capitulaţilor era prezentă încă de la războiul din 1737-1739 în spaţiul românesc, dacă nu şi mai dinainte. Astfel în

66p erioada războiului din 1737-1739 când austriecii vor să ia Muntenia şi proclamă acest lucru în oraşul Câmpulung primesc răspunsul „Noi cele două provincii ale Moldovei şi Ţării Româneşti am fost fără îndoială cele mai fericite din câte a supus casa otomană, deoarece suntem singurele cărora li s-a acordat dintru început şi le-a fost permanent menţinut privilegiul de a fi guvernate de domnii din naţia noastră şi de ritul nostru" (vezi Şerban Papacostea, „Tratatele Ţării Româneşti şi Moldovei cu Imperiul otoman în sec. XIV-XVI; ficţiune politică şi realitate istorică în „Stat, Societate, Naţiune. Interpretări istorice, p. 104 şi aceste cuvinte erau rostite în plină epocă fanariotă şi de nişte clerici şi orăşeni nu de cel mai înalt rang şi cultură, dar în orice caz pătrunşi încă de spiritul românismului şi amintirea capitulaţiilor.
ibidem p. 69

Firmane pentru a face negoţul Turcii la bâlciurile ţării, firmane care opresc trecerea prin ţară nu numai a turcilor de rând, dar chiar şi a Paşilor celor mari.

Firmane care opresc apelul pământenilor, de a nu fi traşi prin judecăţi afară din Ţara Românească.

Firmane care îndreptăţeau pe Domni de a căuta pricinile de judecată între Turcii şi Români[67]. Erau acestea documente neautentice? Câtuşi de puţin şi iată câteva exemple de firmane sultanale, care la doar 2 ani de la acest moment cuprindeau absolut toate prevederile enumerate de banul Mihai Cantacuzino.[68]

Astfel la 5 – 14 noiembrie 1774 Abdul Hamid I declară „să nu se îngăduie nimănui ostaşi sau civili să intre în Ţara Românească şi Moldova”[69].

În privinţa comerţului „negustorii îşi vor prezenta scrisorile lor voievozilor Ţării Româneşti şi Moldovei şi luând alte teşchererele de la voievozi vor şedea în locurile care li se vor arăta, în târgurile ce vor fi organizate… nu vor întreţine vite şi nu vor înfiinţa câşle” 13.

Pe 16/25 ianuarie 1782 „era oprită intrarea tuturor, fără poruncă în Ţara Românească, iar cei ce o vor face contrariul să fie împiedicaţi, opriţi şi să fie pedepsiţi”[70].

12/21 ianuarie 1785 „când va sosi înalta parafă împărătească să vă fie cunoscut că ţara Moldovei fiind din trecut şi până acum separată la cancelarie şi fiind oprită călcarea ei cu piciorul, ea este liberă în toate privinţele „în ţara mai sus pomenită să nu intre nimeni”[71].

Este vreunul din aceste documente diferit ca sens şi formă de ceea ce enumera banul Cantacuzino ca

---

67i bidem, p. 499-500

68 fără îndoială banul prin poziţia familiei sale şi izvoarele strânse de stolnicul Constantin Cantacuzino ca şi prin funcţia tatălui sau de vistiernic avea acces la toate documentele de acest gen ca cele pe care le enumerăm.

69 Documente turceşti privind istoria României, vol. II (1774-1791), Editura Academiei, Bucureşti, 1983, p. XI.

70 ibidem p. 6.

71 ibidem p. 36.

documente remise pe masa conferinţei de la Focşani?

Nu, banul Cantacuzino a uzat o metodă perfectă amestecând între texte inedite, realizate de el şi colaboratorii lui, texte autentice reuşind astfel să pună în perplexitate partea otomană, care izvoarele arată clar nu a mai putut reacţiona. A strecurat şi aici firmane care nu existau precum cel cu privire la „firmane care arătau cum alegerea Domnului se făcea de românii pământeni „[72]sau poate erau firmane din vechime care nouă nu ne-au parvenit, lucru care potrivit opiniilor unor turcologi de renume este perfect posibil. Nu trebuie crezut că aceste firmane erau doar post 1774, există o pleiadă de acte de acest gen cu conţinut aproape identic, de astfel documentele citate au un început similar „când au fost cercetate condicele de porunci aflate în păstrare la Divanul meu împărătesc, s-a găsit scris că fuseseră date în repetate rânduri porunci înalte şi enumerările continuă ca la Mihai Cantacuzino „ca după ce raialele Ţării Româneşti şi Moldovei, care sunt ca şi chelerul înaltei mele împărăţii, îşi vor da gizielele lor după trebuinţă, să nu se mai perceapă pentru socotelile vechi nici bani şi nici altceva, orice ar fi ele, iar în cazul certurilor dintre musulmani şi raiale sau dintre raiale, voievodul Ţării Româneşti… să le dea drepturile ce se vor dovedi”[73]. Este exact formularea lui Mihai Cantacuzino cu privire la firmanele de judecăţi şi zeci de astfel de „nizamuri şi firmane ar putea fi date spre a arăta că banul Cantacuzino a dat documente reale, existente delegaţilor ruşi care i-au pus în încurcătură pe turci. Când aceştia potrivit obiceiurilor lor” au cercetat înscrisurile de porunci păstrate la Divanul meu împărătesc”[74] cu cele furnizate de Cantacuzino şi de ruşi s-a găsit o identitate perfectă ceea ce ne explică de ce turcii au acceptat celebra menţiune în tratatul de la 1774 privind vechile drepturi ale Principatelor şi nu le-au respins „ex. abrupte” pentru că banul Mihai Cantacuzino spusese

72 idem p. 58.

73 ibidem p. 500.

74 ibidem vol. III Anexe p. 5-11.

parţial adevărul şi documentele falsificate ca formă erau şi ele valabile în conţinut[75].

Acest amestec de adevăr, acte originale şi reconstituiri (să nu uităm că Repnin ceruse boierilor să aducă originalele actelor şi cererilor lor) [76]. Ceea ce Mihai Cantacuzino făcuse; amestecate între documente originale, emanate de la Poartă acte realizate intern, dar care alcătuiau un tot şi împinse suficient de mult în trecut pentru ca depistarea lor să fie dificilă. Astfel se explică marea victorie a capitulaţiilor: ele nu au fost declarate false şi respinse de Poartă în mod oficial, clar şi ferm niciodată (singura punere sub întrebare, dar extrem de moderată a apărut la 1856 când reprezentantul turc a declarat că nu s-au putut găsii în arhivele ţării sale urme ale capitulaţiilor[77].

În plus ceea ce a provocat şi mai mult consternarea Porţii a fost un capitol sugestiv intitulat: „stricarea privileghiilor şi ruinarea Ţării Româneşti”[78] prin care în contrast cu toate asigurările date de Poartă era descrisă situaţia de facto a ţării.

Perioada 1772 – 1774, în pofida întreruperii negocierilor de la Focşani, este prin excelenţă perioada diplomatică a confruntării. După primele victorii surprinzător de rapide ale armatei ruse în anii precedenţi conflictul va trena şi va apărea tot mai clar în urma implicării general europene şi în special a Austriei că adevărata soluţie va apărea pe plan diplomatic, înfrângerea oricât de severă a Turciei neputând duce automat la ocuparea teritoriului de către Rusia ci doar la o intervenţie europeană. „Dezmembrarea Poloniei o anunţa pe a Turciei şi nu exista cabinet sau om de stat care să nu aibă un proiect de împărţire a Imperiului otoman ţinut în rezervă pentru momentul oportun. Privită din acest unghi

75 ibidem p. 15.

76 vezi M. Maxim Ţările Romane p. 48 şi Leonid Boicu, Principatele române p. 212.

77 L.Boicu, Geneza chestiunii, p. 30.

78 ibidem, vol.II, p. 500-505.

de vedere suzeranitatea otomană a constituit o piedică în calea anexării principatelor de către alte puteri, în calea declanşării unei tragedii asemănătoare celei poloneze”[79].

Existenţa noastră va fi în primul rând salvată în această perioadă de rivalitatea ruso-austriacă şi de interesul general european pentru această zonă şi tot această rivalitate va permite capitulaţiilor să îşi câştige reputaţia internaţională.

Astfel încă din 1769 viitorul împărat Iosif al II-lea îi va declara lui Frederic al II-lea că „nici el, nici mama sa nu vor accepta vreodată ca ruşii să rămână în posesia Moldovei şi Valahiei”[80].

Perioada 1772 – 1774 este deci o perioadă propice agitării problemei capitulaţiilor şi în plus o perioadă pentru Moldova de formulare suplimentară a acestor acte. Ajungându-se şi pentru această ţară la primul text definitiv al capitulaţiilor moldovene aflat sub influenţa combinată a actelor finalizate de boierii din Ţara Românească şi de tradiţia cantemiriană ce apreciase că „bisericile, legea, giudecăţile, obicei ele nezmintite şi nebetejite şi le-au păzit… în ţările noastre nu s-au clădit moschei, ceea ce este cel mai mare semnul vrednicii şi slobozii” 24[81]

La fel de importantă şi ilustrativă pentru realizarea capitulaţiilor înainte de 1772 şi chiar de 1770 şi în Moldova şi de corelarea lor cu realităţi şi informaţii istorice este existenţa unui apel al boierilor şi clerului moldovean către ţarină, în decembrie 1769 şi în care solicitau retrocedarea din Polonia a inventarului şi documentelor Mitropoliei Moldovei care conţine vechile drepturi ale ţării şi care fuseseră luate în urma expediţiilor lui Ioan Sobiescki din 1686.[82] Deci încă din 1769 acesta căuta informaţie istorică pe baza relatărilor lui Cantemir

79 L. Boicu, Geneza chestiunii, p. 30.

80 ibidem p. 33.

81 D. Cantemir, Hronicul vechimii româno-moldo-valahilor, editia. Grigore Tocilescu, Opere, t III, p.170.

82 Kogălniceanu, Arhiva Românească” ediţia II-a, tom II 1860 p.159-163.

despre drepturile ţării ajunse în Polonia, practic deci organizau o adevărată vânătoare de documente menite a ne proba drepturile în faţa noii puteri ce dorea a ne ocrotii.

Fără îndoială că rămăsese în memoria oamenilor politici români amintirea proclamaţiei din 30 mai 1711 care justifica acţiunea Moldovei prin necurmatele încălcări ale suveranităţii ei, a tractatelor ei" de către Poartă. Aici se invocau vechile capitulaţii acordate de otomani lui Bogdan al III-lea, drepturi ale ţării nerespectate de turcii" 27 – 28.

Opinia generală e că dezbaterea în jurul capitulaţiilor a început abia cu 1772/1774, dar este o opinie falsă. Încă de la jumătatea sec. XVII în faţa luptei între boierimea autohtonă şi cea de origine grecească (vezi conflictul vestit Cantacuzini – Leurdeni, extins pe aproape 3 decenii până la domnia lui Şerban Cantacuzino 1678 – 1688) şi în faţa presiunilor tot mai crescute ale Porţii asupra drepturilor principalelor aceste acte încep a fi tot mai des ridicate la rang de principiu diplomatic. Astfel cronicarul Radu Popescu la începutul secolului al XVIII-lea ştia despre capitulaţii suficiente informaţii (să nu uităm această cronică se afla în posesia boierului Pană Filipescu care nu întâmplător e unul din creatorii capitulaţiilor). „Deci după ce au făcut Mircea Vodă aceste izbânde, văzând obrăznicia turcilor, s-au împăcat cu ei şi le-au fost dând plocon pentru ca să se odihnească ţara cu pace"[83].

Aşa cum mulţi istorici înţeleg „într-o vreme dominată covârşitor de spiritul tradiţiei, argumentarea boierilor români trebuia neapărat să se rezeme pe invocarea situaţiilor din trecut, pe drepturile istorice ale ţărilor lor."[84] Astfel se explică valul de menţiuni care pătrund în întreaga societate românească din afara arcului Carpaţilor, în sec. XVII-XVIII cu o accentuare deosebită după 1770, când întâlnim ca element propice eventual chiar sub forma unei anexiuni legale (printr-o aderare chipurile benevolă) Rusia

83 vezi Cronicari munteni, editia M. Gregorian, vol. I, Bucureşti, 1961, p. 239.

84 Şerban Papacostea „Tratatele" p. 93.

trebuia să le întărească Ţarilor Romane poziţia externă distinctă, adică statutul special de autonomie rezultat din capitulaţii”[85].

După anul 1773, probabil an nu numai de acţiuni militare, dar şi de concentrare pe problema capitulaţiilor, anul 1774 se deschide la 30 martie cu o scrisoare adresată „împărătesei Rusiei, contelui I.N. Panin şi mareşalului – conte Romanţof” în care se arată îngrijorarea factorilor politici din Principate ce observă că Rusia e mai puţin dornică să sprijine cauza „capitulaţiilor” în urma complicaţiilor situaţiei internaţionale.

„Temerea noastră nu este că ne vom pierde numai privilegiile, ci că mai mulţi dintre noi ne vom pierde şi viaţa (temere după cum am văzut îndreptăţită de evenimentele ulterioare – n.n.) pentru că tiranul păţit din cele trecute va schimba chipul cârmuirii noastre în paşalâc (…) şi niciun fel de învoială sau tractat nu-l va putea face să le păzească”[86].

Contelui Panin aceeaşi i se adresau „pentru slava şi marile interese adevărate ale Rusiei s-o ocrotească spre a se asigura slobozenia”[87].

Ce se întâmplase? Rusia satisfăcută de partea sa din Polonia[88] şi înţelegând deja că va ieşi răsplătită şi cu părţi ale imperiului otoman, probabil cu Crimeea, anexări pentru care avea binecuvântarea Austriei şi a Europei şi înţelegând că anexarea Principatelor e mult mai dificilă înregistrase o marcantă scădere de interes. Scădere care se datora şi diverselor acţiuni politice bazate pe „capitulaţii”, prin care clasa politica românească încercase să cointereseze Austria şi Europa în garantarea autonomiei lor şi evitarea trecerii de la un stăpân la altul. Astfel de acţiuni tratate grotesc de Rusia, ca nerecunoştinţa,

---

85 Apostol Stan, Protectoratul Rusiei asupra Principatelor Române (1774-1856). Intre dominaţie absolută şi anexiune. Bucureşti, Ed. Saeculum Io, 1999 p. 13.

86 N, Iorga, Genealogia, p. 517.

87 ibidem p. 519.

88 vezi şi Istoria modernă universală, vol. I, p. 163-173.

făcuseră să se simtă un curent de abandon pe care boierii români care îşi legaseră soarta de Rusia şi agitaţia în jurul „tractatelor” cu Poarta îl înregistrau cu deznădejde. Ştiau că provocaseră daune intereselor otomane prin dezvăluirile făcute la Focşani dând părţii ruse documente autentice pe care ea nu le-ar fi putut deţine şi care aruncaseră în perplexitate Poarta („o păţise tiranul” cum spuneau ei) şi furnizând şi acte politice constituite de ei în acord cu tradiţia şi realitatea istorică amplificaseră această derută, iar acum ar fi venit timpul răfuielii (din această derută Poarta va ieşi definitiv abia la 1878).

Această disperare se accentuează şi în mai 1774 se adresează feldmareşalului rus „Rumianţev” o scrisoare în care e rugat a ajuta o deputăţie din ţară să ajungă la Petersburg, delegaţie prin care „să propunem şi să cerem simpla noastră rugăciune şi dorinţă: întărirea slobozeniei noastre”[89].

La 3 iunie în două scrisori diferite, adresată una contelui Panin se cerea: „a vă spune cu plăcere umilele rugăciuni pentru întărirea slobozeniei ţării noastre”[90] iar contelui Cernisev o altă misivă: „rugându-vă pentru întărirea slobozeniei terii noastre”[91].

Aşa cum aprecia Leonid Boicu la 1772 – 1774 „accentul preocupărilor româneşti cădea asupra condiţiilor retrocedării către Poartă a Principatelor sau asupra formulării unui statut de stat – tampon”[92]. Pentru cea dintâi ipostază (...) se continuau eforturile merite să repună Principatele în vechile lor drepturi originare.

E aici momentul să spulberăm o altă mentalitate greşită legată de „capitulaţii”, ideea că acestea au apărut ca obiect de atenţie diplomatică doar la 1772, dacă ne referim la forma clară data de Mihai Cantacuzino atunci această idee are o oarecare raţiune. Dacă ne referim însă la conţinut trebuie arătat că documente cu un conţinut

89 N. Iorga, Genealogia, p. 517.
90 ibidem, p. 529.
91 ibidem p. 532.
92 L. Boicu, Principatele române p. 200.

similar (singura diferenţă e ca ele nu se pretindeau a fi un „tractat" ci doar informaţii din el) au fost înaintate cu mult timp înainte curţii de la Viena. „În esenţă memoriile succesive înaintate curţi din Viena în cursul războiului şi al negocierilor de pace, în 1716—18 rod al speranţelor de eliberare trezite de biruinţele contra vechilor dominatori, cer pe lângă desprinderea ţări de turci, „păstrarea datinilor" ei în relaţie cu Poarta, domnii să nu mai fie străini, ci români orânduiţi pe viaţă, tribut scăzut la nivelul vechi, revenirea la autonomia internă chiar în cazul păstrării suzeranităţii otomane"[93] – [94].

Capitulaţiile existau deci în conştiinţa diplomaţiei europene (să ne reamintim episodul de la Karlowitz când turcii răspund polonezilor „că Tara Moldovei nu pot să o deie să le fie lor podani, că iaste volonică, că turcilor îi închinată, nu-i luată cu sabia"[95]) şi numai astfel se explica rapida lor acceptare într-o societate bazată pe tradiţie, precum era cea medievală".

Într-o societate diplomatică ce deţinea arhive, date perfecte, ca cea vieneză şi care respingea „de piano" orice inovaţie „repunerea în vigoare a unor vechi drepturi recunoscute în trecut, dar violate în prezent"[96] nu a născut proteste deoarece aceste acte se regăseau ca spirit în toate memoriile ce fuseseră înaintate curţii de la Viena şi sporadic şi altor puteri în ultima sută de ani. Ele nu constituiau o noutate şi nu au născut uimire în lumea diplomatică europeană obişnuită a auzii de ele nu doar de la partea română dar şi de la cea turcă la toate marile congrese de pace ale perioadei: 1699, 1718, 1737, 1739,

93 vezi Valeriu Sotropa, Proiectele de constituţie, programele de reformă şi petiţiile de drepturi, din Ţările Române în sec. al XVIII-lea şi prima jumătate a sec. al XIX-lea, Bucuresti, Editura Academiei, 1976, p. 33-34.

94 originalul „plângerii boierilor din Ţara Românească", cu menţiunea clară a proto- capitulaţiilor „drepturile din tractele cele vechi" la Hurmuzaki în „Documente privitoare la istoria românilor, vol. VI, p. 181-234.

954 1vezi şi Ştefan Stefănescu, Istoria Românilor, p. 20.

96 ibidem p. 120-121.

1772 şi acum la 1774.

Un singur exemplu e mai mult decât grăitor pentru frecvenţa cu care proto-capitulaţiile sunt furnizate diplomaţiei europene de către români.

În aprilie 1711 la tratativele de la Lutk, Dimitrie Cantemir va face să fie menţionate de nenumărate ori cuvintele în textul final „după vechile obiceiuri ale Moldovei" anume: „graniţele ţării, autonomia ei faţă de turci", organizarea internă etc."[97] Aceste cuvinte nu reprezintă nimic altceva decât reprezentarea vechii realităţi statuate prin „capitulaţii", aceea că avem de a face cu un pământ liber, libertate răscumpărată anual prin diferite sume de bani înaintate Porţii.

Ilustrativă pentru modalitatea prin care amintirea acestor acte s-a păstrat în societatea românească este modul în care s-a luat decizia acceptării adevăratelor ahidnamele, a actelor originale. Astfel actul din martie / mai 1456 „prin care Petru Aron şi adunarea ţării hotărăsc să răscumpere pacea de la turci"[98] menţionează: „ne-am sfătuit mult şi am socotit între noi despre cotropirea şi pieirea ţării noastre"[99] şi în final toţi boierii semnează adresa prin care se decide răscumpărarea păcii de la turci.

Astfel de acte colective antrenează conştiinţele a multor oameni şi participarea la ele devine o adevărată tradiţie familiară şi orală, specifică societăţii medievale. Toţi oamenii prezenţi la astfel de adunări (şi ele au fost numeroase în istoria noastră pe această problemă a relaţiilor Poartă – Principate) [100] poartă convingerea, absolut reală, că decizia lor apare la capătul unei forme de negocieri, deci o formă de tratat prin care în schimbul tributului ţara rămâne complet independentă. De aici, din

---

97 Ion. Ionaşcu, Relaţiile internaţionale ale României în documente (1368-1900), Bucureşti, Editura Politică, 1971 p. 198-202.

98 ibidem p. 112, vezi si Franz Babinger, Cel dintâi bir al Moldovei către sultan, Bucureşti, 1936.

99 ibidem p. 112-113.

100c um au făcut de .. .140 de ani de când ei recunosc superioritatea otomană" vezi Stefan Stefănescu Istoria. Românilor p. 123.

această amintire a marilor adunări care au decis problema raporturilor cu Poarta apare tradiţia capitulaţiilor. Din acest moment „reprezentanţii clasei politice a Ţării Româneşti şi Moldovei au invocat în toate împrejurările care puteau servii interesele româneşti: capitulaţiile” 47 – 48.

La 1774 boierii sunt practic disperaţi în faţa acestei noi uitări a capitulaţiilor, a acestei noi trădări, cum o socotesc fără a avea însă curajul său o spună cu glas tare, căci unicul loc de refugiu le rămâne Rusia. Totuşi bătălia nu e definitiv pierdută căci „diplomaţia ţaristă în scopul întării propriilor poziţii în dauna Porţii a urmărit formarea unui stat mai puternic în regiunea Dunării. Astfel cu prilejul preliminariilor de pace de la Focşani (1772), Rusia a pus problema constituirii Principatelor într-un singur stat (pe care să-l poată înghiţi mai uşor – n.n.) care urma astfel să se formeze Statul independent Dacia, situat între Rusia, Austria şi Turcia”[101][102].

În final „tratatele ruso-turce au prevăzut dispoziţii prin care se îngrădea sistemul politici otomane de ascensiune, înlocuindu-l cu sistemul convenţional al tratatelor internaţionale”[103].

Ca urmare tratatul încheiat în 1774 la Kuciuk Kainargi prevede la art. XVI că „Principatele au a se bucura în viitor de aceleaşi privilegiuri, de care s-au bucurat în timpul domniei sultanului de fericită amintire Mahomed (IV) prea iubitul tată al Maiestăţii sale sultanului”[104]

Aşa cum arăta A.D. Xenopol, tratatul din 1774

---

101 La fel Dimitrie. Cantemir la 1711 după tratatele vorbeşte boierilor din nou de raporturile cu Poarta şi de încălcarea de către ea a „tractatelor” iniţiale.

102 I.Vântu, G.G. Florescu, Unirea Principatelor în lumina actelor fundamentale şi constituţionale, Bucuresti, Editura. Ştiinţifică, 1965, p. 40.

103 ibidem p. 40-41.

104 C. Giurescu Capitulaţiile p. 27 şi Hurmuzaki supliment I, doc. MCCLXXII p. 898-899.

datorită situaţiei internaţionale complexe: „recunoştea Rusiei numai un drept încă foarte nehotărât, acela de a proteja Ţările Române. Ambasadorul rusesc din Constantinopol putea, când va cere nevoia, să vorbească în favoarea lor şi prin însăşi tratatul se stipulau spre folosul lor mai multe condiţii principase”[105] Începând cu tratatul de pace încheiat între Rusia şi Imperiul otoman de la Kuciuk Kainargi (10/21 iulie 1774) capitulaţiile au fost luate drept bază de discuţie în ceea ce priveşte organizarea şi statutul internaţional al Principatelor Române”[106].

Neştiind încă de semnarea păcii şi de condiţiile stipulate boierii încă se mai agitau pentru apărarea ţării, la 10 iulie ei adresau scrisori către feldmareşalul Rumianţev (Romanţof). Obreşcof şi I.N. Panin cerându-le „să luaţi parte şi voi după bunătatea Escelenţei voastre la întărirea slobozeniei neamului nostru”[107].

În momentul aflării prevederilor exacte ale păcii o adunare a ţării cu semnăturile mitropolitului, episcopilor şi a boierilor ţării îi scrie contelui Rumianţev (22 iulie 1774): „Fiindcă Escelenţa voastră aţi binevoit a ni spune prin graiu, că în tractatul de pace de curând încheiat s-au pus ca temeiu de fericire a ţării noastre starea în care se afla ea în zilele lui sultan Mahomed al IV-lea, plecat ne rugăm E.V. a se face prin deosebit articol o descriere a acestei stări, încât să nu mai poată fi privitoare de deosebite tălmăciri. Deci, mai înainte de toate, cel dintâi privileghiu al nostru era: 1. Alegerea Domnilor noştri în fiinţa unui pământean, întărit de Poartă, prin cererea cu anaforaua noastră, pe toată viaţa, dovadă la aceasta aducem pe Domni care au domnit în zilele pomenitului sultan Mehmed al IV-lea.

„... Aceasta ne rugăm să se facă şi acum a se alege adică Domnul ţării din pământeni, *acesta fiind*

105 A.D. Xenopol, Războaiele dintre ruşi şi turci şi înrâurirea lor asupra Ţărilor Române, Bucuresti, Editura Albatros, 1999, p. 185.

106 Stefan Stefănescu, Istoria Românilor, p. 121.

107 N. Iorga, Geneologia, p. 526.

temeiulprivileghiilor”.

„Plătindu-se haraciul, Domnul să rămână nesupărat în stăpânirea şi administrarea ţării noastre”[108]. Conform lui Mihai Cantacuzino alte 3 ponturi fiind date prin prinţul Potemkin către ţarină şi către contele Panin[109] în care se cerea: „Elciul Mariei sale, ce se va afla după vremi la

Constantinopol, să fie ascultat şi slobod a apăra şi sprijinii drepturile ţării noastre după tractate”[110]

Ce ne spun aceste texte date imediat în perioada următoare semnării tratatului de la Kuciuk Kainargi? În primul rând o puternică tendinţă antifanariotă, care se va menţine până la finele revoluţiei din 1821, tendinţă ce consideră” temeiul tuturor privileghiurilor”: alungarea grecilor, refacerea domniei pământene. În al 2-lea rând o uşurare faţă de îndepărtarea posibilităţii de anexare la Rusia, cu excepţia boierilor Cantacuzino şi Filipescu puternic compromişi, restul sub o formă sau alta s-au reorientat rapid, acceptând supremaţia Porţii şi luptând pe lângă aceasta spre a îndeplinii programul înregistrat în capitulaţii.

Al 3-lea rezultat (şi poate cel mai important pentru cercetarea noastră) este problema sultanului considerat model pentru respectarea „capitulaţiilor”, a tractatelor cu Poarta: Mahomed[111].

Care Mahomed a fost o lungă discuţie: Mahomed al II-lea (1444, 1451 – 1481) sau Mahomed IV (1649 – 1687).

Boierii români nu puteau face confuzia pe care au făcut-o negociatorii ruşi, care în necunoştinţă de cauză (deşi istoriografia rusească susţine că ruşii sunt creatorii

108 ibidem p. 537-538.

109 ibidem p. 540, tot acum, la 1 august 1774, o adunare a boierilor la Mitropolie hotărăşte să trimită la Poartă cu un arz, pe boierii Constantin Cocorescu şi stolnicul Dumitrache în care cer „revenirea la vechile privilegii”, vezi V.A.Urechia, Memoriu., p. 12.

110 ibidem p. 540, aceste acte au apărut şi în „Trompeta Carpaţilor” în anii 1868 şi 1869 fiind furnizate lui Cezar Bolliac de D.A. Aricescu.

111 vezi pentru această cheltiune şi opiniile lui C. Giurescu, Capitulatiile şi mai ales cele mai moderne ale lui M. Maxim în Ţările Române p. 48.

capitulaţiilor – n.n.) au acceptat menţionarea lui Mahomed IV, ca sultan. Deşi din enumerarea privilegiilor făcute de boierii români în iulie 1774 se vede clar că ei se refereau la celălalt Mahomed al sec. XV.

Odată greşeala comisă de ruşi care îl notaseră pe Mehmed IV ca un creator al „tractatelor" boierii români disperaţi nu au mai avut ce face şi au pus toate „ponturile" lor, adică toate informaţiile pe care le deţineau de la Cantemir şi cronicarii sec. XVI-XVII despre starea ţării în vremea lui Mehmed II pe seama lui Mehmed IV.

Ei ştiau prea bine şi aveau nenumărate informaţii că în perioada 1649 – 1687 domnii celebri ca Radu Mihnea III, Constantin Serban Basarab, Gheorghe Ştefan, Grigore Ghica etc. nu îndeplineau condiţiile scrise de domnie pe viaţă, ei fuseseră înlăturaţi de Poartă, nu fuseseră aleşi în ţară ci direct de Poartă etc.

În faţa nepriceperii ruşilor (de altfel la celelalte negocieri de pace precum la congresul de la Bucureşti din mai 1812 spre a-i împiedica a mai comite erori grosolane români le vor da cărţi şi materiale privind capitulaţiile – n.n.) românii au trebuit să se descurce, după posibilităţi manipulând informaţiile istorice cu speranţa că aceasta nu se va observa.

Ca urmare tot în lunile iulie / august boierii scriau Porţii: „ştiut este de toţi că Ţara Românească de la o vreme se oblăduiau fără de nicio regulă cu toate se urma după părere, după putinţă şi voinţă; însă obiceiurile cele vechi se păzea sau în scris, sau în ţinere de minte ce se mărturisea de toţi într-un chip... Deci fiindcă prea puternica Poartă au revărsat milele sale şi au aşezat oblăduirea Ţării Româneşti după starea cea veche (se cere) a ni se preaînoi aşezământurile cele vechi ale ţării"[112].

Imediat după ce feldmareşalul – conte Rumianţev „anunţa (Mitropolitului Moldovei n.n.) la 28 iulie încheierea păcii şi dispoziţiunile referitoare la Principate îi scrie că s-a hotărât ca ţara „să aibă voie să se folosească cu toate acele odihne cu care s-au folosit în vremile

112 N. Iorga, Genealogia p. 541.

împăratului sultan Mehmet”[113].

La 30 august spătarul Ioan Cuza şi postelnicul Ienachi Chirică se roagă „să le dea desăvârşit înalta ascultare la plecatele noastre cereri cu peceţile tuturor întărită în care se cuprind cele vechi ale noastre pronomii”[114].

Ce ne arată toate aceste documente: o mare adaptabilitate, o menţinere a liniei capitulaţiilor şi o conştientizare în întreaga societate românească a rolului acestor acte. (Ne vedem încă odată obligaţi să ilustrăm că aceste capitulaţii existau în memoria colectivă înainte de 1771 sau 1772 şi încă în dimensiuni cu mult mai largi decât am crede, în chiar conştiinţa oamenilor simpli, un cântec din 1768 ne vorbeşte de arestarea domnului Grigore al III-lea Ghica şi revolta din Bucureşti şi menţionând chiar principiul capitulaţiilor.

„Noi după a noastră stare N-avem altă supărare Cherestele, zăhărele Ne deprinsesem cu ele”[115].

Parcă ar vorbii Mihai Cantacuzino.

Ce însemna în fond tratatul de la Kuciuk Kainargi pentru Principate?

„Trăsătura principală a raporturilor Principatelor cu Poarta înainte de tratatele ruso-turce constă în aceea că ele nu erau reglementate pe cale convenţională”[116].

După 1774 prin înscrierea „tractatelor” Principatelor cu Poarta (a capitulaţiilor) în tratatele cu caracter internaţional dintre Rusia şi Turcia a acestea căpătau o sancţiune internaţională.

După faza regimului de state tributare (până în sec. XV-XVI) şi faza regimului de vasalitate[117] se intra în faza unor raporturi stabile reglementate prin capitulaţii.

---

113 C. Giurescu, Capitulaţiile p. 29.

114 ibidem p. 31.

115 Cronici şi povestiri româneşti verificate (sec.XVII-XVIII) editţa Dan Simionescu, Bucureşti, Editura Academiei, 1967, p. 131.

116 I. Vântu, G.G. Florescu Unirea principatelor p. 41.

117 G.G. Florescu. L’aspect juridique des khatt-i-cherfts în Studia et Acta orientalia, vol.I. Bucuresti, 1958, p. 121-147.

Din acest moment, până la 1878 „capitulaţiile” aşa cum fuseseră ele scrise de banul Cantacuzino, de Pană Filipescu şi de Chesarie al Râmnicului, de spătarul Ioan Cuza şi postelnicul Ienachi Chirică deveneau o realitate. Ele erau înscrise în circuitul diplomatic internaţional şi oficializate ca acte valabile. În aceşti 100 de ani capitulaţiile au funcţionat, au produs efecte benefice pentru ţara noastră şi au fost reale.

Din acest moment 1774 / 75 apar transformări masive în istoria capitulaţiilor, generaţia care le-a creat fie emigrează în Rusia (Cantacuzinii) fie cade sub securea fanarioţilor reîntorşi.

Tot acum plecarea lui Mihai Cantacuzino face ca responsabilitatea pentru capitulaţii şi păstrarea lor să cadă asupra lui Enăchiţă Văcărescu, reîntors în ţară, a cărui popularitate şi relaţii de prietenie cu clerul (Grigore al Argeşului îi era oaspete frecvent[118], la fel şi Chesarie al Râmnicului) cu marii boieri ai ţării şi slujbele de încredere cu care a fost onorat de Alexandru Ipsilanti (1774 – 1782) şi Nicolae Caragea (1782 – 83) Mihail Şuţu (1783 – 86) şi chiar şi de Nicolae Mavroghenii în prima parte a domniei (1786 – 1791) [119] îi vor crea o aureolă de bărbat înţelept, apărător al poporului, aureolă care va supravieţui până la 1821 şi o găsim chiar amintita într-o scrisoare a lui Tudor Vladimirescu către Barbu Văcărescu.

Nu e astfel de mirare că tradiţia ulterioară îl va prezenta pe Văcărescu ca un creator al capitulaţiilor. Deşi el, în fond, este doar un transmiţător, un păstrător al creaţiilor lui Mihai Cantacuzino şi Chesarie al Râmnicului tradiţia parvenindu-i de la aceştia şi cum o recunoaşte şi el „cum am auzit-o”. „Au hotărât-o şi cu sfat din obşte la leat

118 veci Gh. Crutzescu, Podul Mogoşoaiei, Bucureşti, 1943, p. 62.

119 vezi Poeţii Văcăreşti, Opere, p. 270-289, vezi pentru problema primei apariţii în operele lui Ienăchiţă Văcărescu a ideii capitulaţiilor, memoriul pe care acesta îl trimite în iulie 1772 marelui vizir spre a-i cere respectarea autonomiei Ţării Româneşti în baza primelor ei tratate cu Poarta în Vlad Georgescu, Memoires et projets de reforme dans le principautes roumaines (1769-1830), Bucureşti, Editura Academiei, 1970, p. 34-39.

1418 (an diferit de cel al lui Cantacuzino, deci e primul moment când se creează pe lângă cele 2 iniţiale capitulaţii ale Ţării Româneşti datate la 1382 / 83 sau 1393 şi 1460 o a 3-a variantă. Creaţia fie e chiar a lui Văcărescu, care devine convins de utilitatea capitulaţiilor şi în baza cunoştinţelor sale de istorie creează această nouă dată şi o înscrie în a sa: „Istorie a preaputernilor împăraţi otomani. Ceea ce e cea mai plauzibilă variantă. Fie o preia de la Chesarie, martor al naşterii capitulaţiilor la 1768 /69

domnul cu boierii au închinat Ţara Românească fără război le-au hărăzit toate privileghiile, adică a rămânea la toate prinţipatul cum au fost şi până atunci cu obiceiurile şi orânduielile sale cele dinceput şi cu a nu se putea face măcar o geamie în ţară şi ce dă va şi veni vreun pământean la legea turcească, să-şi piarză patria, robii şi toate cele mişcătoare şi acolo să iasă din ţară şi ţara să-şi dea numai tributul sau dajdea, care atunci s-a legat a fi pe an taleri 15.000… şi aşa făcând prinţipatul mefruzul calem adică deosebit de condeiu”[120].

E aici influenţa culturii şi a ştiinţei despre Imperiul otoman a lui Văcărescu.

Trebuie arătat că odată cu revenirea fanarioţilor şi cu politica elastică a acestora reapare teama de a vorbit de capitulaţii. În plus retragerea creatorilor în Rusia provoacă o sincopă între textele actelor furnizate la 1772 şi cele ce apar după 1774. Sincopă ce apare ilustrată în crearea unor noi capitulaţii, deci masiva documentaţie pe care Cantacuzino o ia cu el în Rusia, lipseşte de acum şi e înlocuită cu amintiri, acte mai noi şi idei ale lui Văcărescu.[121]

Este aceasta un moment deosebit când lupta primejdioasă pentru capitulaţii găseşte noi continuatori

---

120 ibidem p. 204-205.

121 Se vede aici câte dreptate avea Neagu Djuvara când spunea că „dintr-o minoritate activa ieşită din rândul boierimii” s-au ivit toţi doctrinari renaşterii naţionale în „Intre orient şi occident. Ţările Române la începutul epocii medievale (1800-1848), Buc. Ed. Humanitas, 1995, p. 326.

energici şi dispuşi la risc: „În Principate începuturile curentului naţional sunt legate de sfârşitul secolului al XVIII-lea când sunt concepute primele memorii ale boierimii adresate marilor puteri în contextul războaielor ruso-austro-turce”[122]. Acest curent naţional, puternic antifanariot ce marca naşterea naţiunii moderne române va găsi soluţii originale de acţiune şi va creşte tot mai mult sfârşind la 1821 sub forma unui tăvălug care îi va mătura pe greci din organizarea politică a ţărilor române.

„Regimul fanariot ce aduce cu el o întărire a puterii centrale”[123] a unei puteri ostile boierimii şi percepută de aceasta ca un duşman personal şi al privileghiilor ţării devine ţinta unor „petiţii la Viena şi la Sankt Petersburg (ce) propun întoarcerea la vechile „capitulaţii” cu Poarta şi accesul la tron al boierilor pământeni”[124]. Trebuie arătat că această duşmănie contra domnitorilor fanarioţi nu provenea în mod unilateral din vreun sentiment de xenofobie sau de ambiţie prost înţeleasă ci din conştientizarea faptului că aceşti „cei mai obedienţi supuşi ai împărăţiei turceşti instalaţi pe tronurile de la Iaşi şi Bucureşti aveau drept scop să distrugă fiinţa autonomă a Moldovei şi Munteniei să lichideze raporturile contractuale stipulate în capitulaţii”[125].

Astfel se explica „activismul politic al românilor în sec. al XVIII-lea”[126] în jurul capitulaţiilor, arma cu care îi puteau răsturna pe fanarioţi şi reface independenţa ţării.

Următoarea bătălie în jurul capitulaţiilor se muta în jurul conflictului Austria – Moldova pentru ocuparea Bucovinei, aşa că de această dată capitulaţiile încep din nou a fi în centrul atenţiei, dar acum în Moldova.

---

122 M. Opritescu, Partidul Naţional Democrat condus de N. Iorga, (1910-1938), Bucuresti,
2000, p. 1.

1237 0N. Djuvara op.cit., p. 123.

124 ibidem p. 123.

125 A. Stan, Protectoratul Rusiei, p. 32.

126 V. Ciobanul, La graniţa a trei imperii, Iaşi, Editura Junimea, 1995, p.6.

În vara lui 1775 Nicolae Vasilevici Repnin primeşte un memoriu în care i se atrage atenţia că „Poarta nu numai că nu era îndreptăţită să cedeze o parte a teritoriului Moldovei, care, de altfel, i se supusese de bunăvoie şi nu fusese obligată să o facă prin forţa armelor, ci că era chiar datoare să-i restituie ceea ce îi uzurpase ea însăşi, de-a lungul veacurilor”[127]-[128].

Ca urmare a acestor proteste N.V. Reprin va cere în iunie 1775, pe când era în drum spre Poarta spre a susţine drepturile principatelor să îi fie furnizate originalele capitulaţiilor[129] şi tot acum va primii în acelaşi protest acuzaţii contra lui Grigore al III-lea[130] Ghica în care se invoca „Statutul special al Principatelor, supunerea de bunăvoie sub oblăduirea Porţii” şi obligaţia acesteia din urmă de a „respecta toate drepturile noastre, privilegiile noastre şi să menţine libertatea noastră şi patria noastră fără cea mai mică dezmembrare”[131] deci respingând cedarea Bucovinei tocmai pe baza capitulaţiilor.

Repnin, nefamiliarizat cu capitulaţiile precum toţi diplomaţii noi care abia acum începeau să audă de ele a cerut originalele spre a-i fii facilitată misiunea la Constantinopol.

E interesant că el a ajuns la Istanbul şi a pornit cu elan pentru îndeplinirea misiunii sale lucru transformat ulterior în hatişeriful din 1774 al Porţii care enumera imunităţile Principatelor.

Deci Reprin îşi primise actele solicitate, care nu pot fi decât toate acele firmane originale enumerate la 1772 de Mihail Cantacuzino şi cu care el a putut forţa Poarta să elibereze hatişeriful.

---

127 ibidem p. 144.

128 vezi şi A. Vianu, Cu privire la hatişerifurile de privilegii acordate Principatelor Române în anul 1774, în „Romano-Slavica“, V. 1962, p. 121 şi următoarele.

129 L. Boicu, Principatele Române, p. 212.

130 vezi A. Iordache, Principii Ghica o familie domnitoare din istoria României, Bucureşti, Editura Albatros, 1991.

131 ibidem p.209.

Deşi aceasta iniţial declarase verbal „că va restitui Principatelor vechile lor privilegii, dar nu în scris Moldova şi Muntenia trebuind să se mulţumească doar cu cuvântul ei”[132]. Această schimbare de optică extrem de rapidă a avut probabil lor odată cu trimiterea noilor acte de către boierii moldoveni.

Să nu credem deci că boierii din principate se „cuminţiseră” după încheierea păcii, câtuşi de puţin. Lupta continua cu energie spre a smulge de această dată, de la Poartă care le rămăsese putere suzerană toate concesiile de care aveau nevoie pentru un stat mai puternic, care să nu fie o pradă sigură pentru prima putere care s-ar ridica contra lor.

„După încheierea tratatului de pace (de la Kuciuk Kainargi – n.n.) două delegaţii din ambele ţări au solicitat de astă dată de la Constantinopol: respectarea autonomiei şi a vechilor drepturi şi privilegii”[133].

În plus „s-au mai adresat Rusiei în 1775, câteva memorii (două de către domnitorul Ţării Româneşti, Alexandru Ipsilanti, către ţarina Ecaterina şi două de către boieri, dintre care unul de către ţarina Ecaterina făcut de către boierii munteni şi altul de către cei moldoveni către ambasadorul Rusiei la Constantinopol”[134].

Vedem deci câtă dreptate avea L. Boicu când aprecia: că „Din istoria relaţiilor diplomatice ale ţării noastre apare limpede că în perioada de semidependenţă faţă de Imperiul otoman a rămas neatinsă convingerea că relaţiile ţărilor române cu Poarta sunt de natură contractuală distincte de acelea care leagă raialele şi sângeacurile de imperiu”[135].

Ca urmare pacea din 1774 e un moment extrem de important al relaţiilor între imperiu şi principate tocmai ca urmare a apariţiei capitulaţiilor pe scena diplomatică.

„Întreaga desfăşurare a raporturilor româno-turce de

132 ibidem p. 212.

133 Valeriu Şotropa, op.cit., p. 86.

134 ibidem p. 36.

135 L. Boicu, Principatele române p. 18.

după anul 1774 se va axa pe principiul respectării nizamurilor care circumscriau linia politică oficială faţă de Moldova şi Ţara Românească.

Tocmai cerinţele respectării nizamurilor amintite au determinat emiterea (...) a numeroase firmane (...) în ele evidenţiindu-se eforturile pentru readucerea locuitorilor plecaţi în bejenie (...) pentru iertarea

„Trădării" lor faţă de Poartă"[136] etc.

Spre a înţelege mai bine schimbarea rapidă de mentalitate post1774, putem enumera câteva însemnări rapide privind capitulaţiile care apar în operele câtorva dintre cronicarii timpului. Astfel în manuscrisul unui anonim, „Lista succesiunii împăraţilor turci, a vizirilor şi domnilor Munteniei şi Moldovei până la anul 1781" aici în dreptul numelui lui Bogdan Orbu găsim însemnarea: „la 1503, Bogdan Vodă, fiul lui Ştefan, care a închinat turcilor Moldova"[137].

La fel cronicarul Atanasie Comnen Ipsilanti în „Scrieri bisericeşti şi politice", notează şi el despre momentul încheierii capitulaţiilor: „Bogdan, cu sfatul ce i-a lăsat tatăl său cu limbă de moarte a închinat Moldova sultanului Suleiman în anul mântuirii 1529, cu învoieli anumite, cu dare hotărâtă"[138] (influenţa textului lui Cantemir este atât de marcantă încât nu necesită explicaţii suplimentare).

Înainte de a vedea conţinutul diverselor acte ce reflectă agitaţia românilor pentru recunoaşterea capitulaţiilor în perioada 1774 – 1787 trebuie să observăm o caracteristică generală, anume că partea otomană nu va vorbii niciodată explicit de „tractate" – de capitulaţii deşi va include aproape complet prevederile lor într-o suită de documente eliberate în această perioadă. Deci „capitulaţiile" sunt aplicate, dar nu se recunoaşte aceasta niciodată făţiş. Dacă ne reamintim declaraţia Porţii din

136 Documente turceşti, vol. II, p. XI.

137 Documente Hurmuzaki. Scrieri şi documente greceşti privitoare la istoria românilor din anii 1592-1837, Bucureşti, 1914, p. 305.

138 ibidem, p. 144.

noiembrie 1774 că va da tot ceea ce cuprind capitulaţiile, dar niciodată în scris. Vedem aceeaşi tendinţă de rezistenţă faţă de ideea de le accepta, combinată cu conştiinţa faptului că acele prevederi sunt reale, iar cererile bazate pe ele trebuie îndeplinite. E neplăcerea de a acorda ceva pentru că *trebuie* şi nu pentru că *vrea*.

În fond Poarta se va conduce în aceşti 10 ani de diplomaţie după trei principii clare: 1) să nu recunoască niciodată în scris aceste „acte" ale principatelor (vedem chiar şi formularea din tratat, iar în martie 1779 Poarta hărţuită de Rusia să recunoască „capitulaţiile" o va soma „dacă există privilegiul să îi fie prezentat, dacă nu Rusia să înceteze a fi susţine"[139]) să le pună sub semnul întrebării când poate sau să se retragă într-o tăcere definitivă când e presată să le accepte şi i se arată că argumentul că „nu le-a găsit în arhivele sale" 8 poate fi uşor răsturnat prin întrebarea clară: are ea interesul să îl găsească? S-au prin întrebarea şi mai directă: de ce a recunoscut atunci toate aceste privilegii în anii de dinainte de 1768?

2) Dorinţa Porţii de a nu lăsa ca informaţii despre existenţa „capitulaţiilor" a „tractatelor" să se scurgă spre Principate, teama că în clasa politică românească se va afla despre amploarea acestor posibilităţi şi ele vor fi exploatate în detrimentul Istanbului provoacă dorinţa Porţii de a nu menţiona nicăieri cuvintele cheie: „tractate, obligaţii reciproce" etc. Este dorinţa de nu vorbi despre un lucru dezagreabil combinat cu

3) Preocuparea continuă spre o riguroasă aplicare şi respectare a drepturilor propriu-zise din „tractate" dar nefolosindu-se termenul (e un adevărat tabu), adică într-un cuvânt respectarea scrupuloasă a obligaţiilor, dar fără a se vorbii despre ele. E o convenţie, nescrisă clasa politică din Principate să nu mai vorbească de „capitulaţii" şi în schimb prevederile lor vor fi aplicate atâta timp cât nu intră în conflict cu interesele Porţii.

Convenţie statuată sub ameninţarea luării acestor privilegii în caz de continuare a agitaţiei pe această temă.

139 L. Boicu, Principatele române, p. 212.

Această trecere în umbră în perioada 1774 – 1787 e tocmai o recunoaştere a adevărului: capitulaţiile încep a funcţiona din nou, acum.

De ce toată această acţiune concentrată?

O singură frază ne lămureşte: „Între dezagregarea imperiului otoman şi geneza chestiunii române ca problemă internaţională e o strânsă legătură”[140].

Apare aşa cum am spus o avalanşă de nizamuri (ordine, regulamente, etc.) ce reflectă pe rând fiecare prevedere a „capitulaţiilor”.

În 5 – 14 noiembrie 1774 Abdul Hamid ordona „să nu se îngăduie nimănui… ostaşi sau civili, să intre în Ţara Românească şi Moldova”[141].

16 / 25 ianuarie 1782 „era un nizam vechi (cât de vechi? n.n.).

Cu înaltă poruncă faptul că ele să fie la adăpost de tiranii ca şi de oprimări şi era o cerinţă a dreptului să se creeze condiţii pentru ridicarea bunăstării”[142].

12/21 ian. 1785 „când va sosii înalta poartă împărătească să vă fie cunoscut că ţara Moldovei fiind din trecut şi până acum separată la cancelarie şi fiind oprită călcarea ei cu piciorul, ea este liberă în toate privinţele iradeaua mea este ca să se asigure liniştea şi bunăstarea raialelor ei… în ţara mai sus pomenită să nu intre nimeni”[143] să se depună eforturi şi să se arate atenţie pentru cele pomenite mai sus, potrivit cerinţelor condiţiilor nizamului (un nizam mai vechi găsit în arhive) [144].

Toate acestea sunt făcute, fără mare plăcere, ca urmare a acţiunii combinate a boierilor şi a Rusiei. Imperiul otoman nu va uita că a fost obligat la aceste concesii şi îşi va îndrepta ura spre Rusia când la începutul războiului din 1787 va considera că el a izbucnit tocmai

---

140 ibidem p. 212.

141 L. Boicu, Geneza chestiunii române, p. 12.

142 Documente. Turceşti, vol. II p. 6.

143 ibidem p. 35.

144 ibidem p. 58.

datorită cererilor şi prevederilor anormale de la 1774 A.D. Xenopol sesiza şi el aceeaşi pornire „războiul din 1787 nu a fost decât o urmare a celui din 1768. Neînţelegerile rămase în urma păcii de la Kuciuc – Kainargi, exploatate de ruşi pentru a-şi întinde necontenit dominaţia lor pe socoteala turcilor, precum şi alte încurcături ce veniră în urma lor, conduseră din nou la ruperea păcii încheiate şi la vărsarea sângelui între cele 2 împărăţii”[145].

În primul rând situaţia internaţională se schimbase dramatic în detrimentul Turciei. Rusia reuşise să încorporeze bucata din Polonia primită la 1772, reuşise să se apropie de Austria pe baza unui controversat proiect de realizare a unui regat Dacic, şi al unui imperiu bizantin reconstituit şi mai ales ţarina Ecaterina II-a găsea în Iosif II un interlocutor mult mai comod şi mai interesat în „marea politică” şi anexiuni decât mama sa[146]: Maria Tereza (1740 – 1780) şi implicit mult mai uşor manevrabil de celebra „Semiramidă a Nordului”.

În 1783 printr-o lovitură de maestru Rusia anexase Crimeea absolut amiabil şi cu acceptul puterilor europene şi era gata să meargă mai departe.

Potenţialul său militar era refăcut după lungul război cu Turcia, efectivele sale numărând la 6 iulie 1783 după cifrele domnitorului N. Caragea 80.000 ostaşi aleşi (50.000 bine pregătiţi 30.000 suficient) 80.000 trupe de garnizoană în Europa şi Asia şi 200.000 trupe neregulate[147].

În plus aliatul tradiţional al Imperiului otoman, Franţa trecerea printr-o gravă criză financiară şi de autoritate care va duce în 1789 (la 2 ani de la începutul războiului) la marea revoluţie franceză[148] şi care deja imobilizase Franţa în 1787 prin vestita rebeliune nobiliară[149]. Prusia lui Frederic al II-lea, deşi începuse a fi

145 ibidem p. 59.
146 A.D. Xenopol, Războaiele dintre ruşi şi turci, p. 97.
147 E. Zöllner, Istoria Austriei vol.II, p. 289-296.
148 Documente. Turceşti, vol. II p. 47-48.
149 vezi Albert.Mathiez, Revoluţia franceză, p. 30-43.

interesată de situaţia Porţii nu era nici destul de puternică şi nici destul de interesată a intervenit în favoarea Istanbului[150]. Tot acest context atât de defavorabil era menit a duce la explozie.

Nerealizând situaţia de izolare şi inferioritate în care se află Poarta îşi manifesta doar nemulţumiri şi opoziţii violente faţă de tot ceea ce constituiau împlinirile prevederilor „capitulaţiilor”. Astfel Poarta se revolta refuzând să accepte înfiinţarea consulatelor străine în Principate, mişcare care „da o nouă vigoare concepţiei (prevăzute în capitulaţii – n.n.) potrivit căreia Moldova şi Muntenia se bucurau de o situaţie politică particulară nefăcând parte din imperiul otoman”[151].

Turcia era conştientă de această latură a deschiderii consulatelor străine, aşa că semnând beratele pentru înfiinţarea consulatelor sultanul Abdul Harid I va declara „se vede că vine vremea să părăsesc ambele principate”[152].

Un fapt care trebuie semnalat este că Poarta va încerca să reziste deschiderii consulatelor străine tocmai folosindu-se de capitulaţii. Istoricul V.A. Urechea arată că „Poarta încă în iunie 1780 nu permite înfiinţarea unui asemenea consulat din partea Rusiei. Ea neagă Rusiei acest drept de a stabili un consul în Muntenia, Moldova şi Basarabia, sub cuvânt că aceasta nu a mai fost până acum şi că s-ar călca stipulaţiile capitulaţiunilor Moldovei şi Munteniei cu Turcia care opresc înfiinţarea în Principate de tribunale străine”[153].

Conştienţi de faptul că Poarta pierde teren în această confruntare boierii revin la atac cu prevederile capitulaţiilor. Astfel în iulie 1782 marii boieri din Moldova semnau un act de unire „pentru apărarea vechilor drepturi

---

150 ibidem p. 41-43.

151 D. Berindei, Românii şi Europa în perioadele premoderne şi modernă, Bucureşti.

152 L. Boicu, Principatele Române p. 231.

153 V.A.Urechia, Memoriu asupra perioadei din istoria românilor de la 1774-1786, Bucureşti, 1893, p. 177-178.

şi privilegii” ale ţării[154].

În aprilie 1783 Nicolae Caragea (aceasta ne explica poate şi rapida lui înlocuire ulterioară) trimite către Bulgakov (ambasadorul rus la Constantinopol) un memoriu privind încălcarea de către Poarta a tratatului din 1774 şi cerând domnia ereditară (în beneficiul său, bineînţeles) şi „respectarea privilegiilor ţării”[155].

Ca urmare a acestor acţiuni dârze ale românilor în 1783, la venirea pe tron a lui Mihail Şuţu noul domn va primii un act emis la 10 martie pe care Văcărescu îl prezintă astfel legându-l şi de capitulaţii „Iara dă la ’83 augustu venise domn aici Mihail Vodă Şuţu şi după acestui tractat ce s-a săvârşit la ghenaie ’84 dedese prea puternica împărăţiei şi Ţării Româneşti un deosebit hatişerif cu multe privileghii decât acel ce au dat la ’75[156] (tot el scrisese despre tratatul de la Kuciuk Kainargi: şi la 1774, iulie 4, s-au încheiat pacea la Kainargic) înnoind şi oareşcare privileghii ale Moldovei şi Ţării Româneşti”[157].

Ce e cu această avalanşe de document enumerând privilegii ale ţării în condiţii tot mai precise?

Nimic altceva decât rezultatul presiunii diplomatice româneşti practic continua de la 1768, când într-un moment de euforie (notat dar şi batjocorit de filoturcul Ienăchiţă Văcărescu: „găsim pă polcovnicul Nazarie, îl întâlnim cât pe un mântuitoriu al ţării şi ne zice: ce căutaţi a merge la feldmareşalul căci oaste vine multă, mai bine să mergeţi la împărăţie. Să cereţi privileghi, ca şi cum ar mai fi rămas altă treabă pă aici dă stăpânirea ţării şi numai privileghiile lipea”[158]) s-a crezut prăbuşirea imperiului otoman mai aproape decât era. Înfierbântaţi de discuţiile din anii anteriori, de capitulaţiile plăsmuite cel mai târziu în 1768 toţi aceştia au crezut că văd ceasul independenţei

154 L. BoicuPrincipatele Române, p. 233.

155 vezi actul la V. Sotropa op.cit., p. 37 şi L. Boicu, Principatele Române p. 236.

156 ibidem p. 237.

157 Poieţii Văcăreşti, Opere p. 288.

158 ibidem p. 237.

sub protecţia Rusiei venit, „curând ei au avut însă prilejul să constate că speranţele lor în ceea ce priveşte posibilitatea prăbuşirii Imperiului otoman erau nejustificate”[159].

Ca urmare după 1774 ei „au solicitat sprijinul diplomaţiei ruse, pentru a-l determina pe padişah să emită un act special cu putinţă, toate drepturile şi privilegiile de care urmau să se bucure ei în viitor sub oblăduirea Porţii[160].

Numai în perioada 1774 – 1786 sub dubla presiune a Rusiei şi a boierilor Poarta va da pe lângă o multitudine de nizamuri[161] şi hatişerife ca cele din 1774; Senedul din 1783 şi un nou hatişerif în 1784 toate garantând drepturile enumerate în capitulaţii (acele ce erau cât de cât conforme cu interesele Porţii).

În plus aşa numita Convenţie explicativă de la Constantinopol din 1779 (convenţia de la Ainalî Kavak, cum a fost supranumită) a făcut ca „regimul de vasalitate impus prin voinţa unilaterală a Porţii a fost înlocuit printr-un raport convenţional prevăzut în tratate internaţionale şi garantat de acestea”[162] „cu drepturi şi obligaţii reciproce ale părţilor contractante”[163].

De ce oare Rusia va înscrie cu atâta asiduitate capitulaţiile în programul său? Existau pentru ea avertismente că la un moment dat capitulaţiile vor putea deveni negative, elemente de blocare a ambiţiilor ei.

Astfel în 1771, la Constantinopol, s-a semnat un tratat între Austria şi Poartă în care contra Olteniei, Viena se obliga să obţină retrocedarea teritoriilor ocupate[164]. Protestele au curs imediat arătând ca Imperiul otoman are obligaţia prin capitulaţii de a apăra teritoriile Ţării

159 ibidem p. 262.

160 V. Ciobanu, La graniţa a trei imperii, p. 51.

161 ibidem p. 55.

162 vezi Ion Ionaşcu, Relaţiile internaţionale ale României în documente, Bucureşti, Editura Politică, 1971, p. 236.

163 I.G. Vântu, G.G. Florescu, Unirea Principatelor, p. 46.

164 ibidem p. 47.

Românești[165] nu de ale înstrăina.

Astfel Rusia își semna blocarea intenţiilor sale viitoare de anexiune căci „Imperiul otoman nu putea ceda teritoriul unui stat aflat doar sub suzeranitatea şi nu în componenţa sa”[166].

Atunci cum se explică această insistenţă?

Simplu „luată pe nepregătite Rusia își va formula cu timpul obiectivele politice”[167].

Acţionând cu vigilenţă, cu rapiditate, descriind capitulaţiile ca mari oportunităţi pentru Rusia, punându-i documente favorabile la dispoziţie, intervenind în discuţiile de pace, permanent activi boierii români au ilustrat Rusiei, care nu avea încă un plan pentru regiunea balcanică, un plan de acţiune.

Boierii români au jucat pe două fronturi, cu Rusia şi cu Poarta şi chiar şi pe al 3-lea, cu Austria şi au reuşit să învingă. În plus ei întâlneau şi interesul Rusiei care putea acţiona astfel nestingherit în detrimentul imperiului otoman fără a putea fi acuzată de egoism, de a-şi urmării propriile interese ci din contră lozinca ei era aceea a unui ajutor, a unei protecţii dezinteresate date unor state slabe de la poalele Carpaţilor. Un dublu interes lega astfel cele două diplomaţii şi ducea deocamdată Principatele la recunoaşterea drepturilor lor.

Între timp deja în vremea lui Mavrogheni straturi tot mai largi ale societăţii româneşti înţelegeau să reia discuţia despre capitulaţii, într-o „Cronică Anonimă” a respectivei domnii se spune:

„Socotind c-om avea ticnă şi biata ţară odihnă A da numai zahanale Podvade şi cherestele iar cum bani şi alte nevoi Chirii de cară şi oi Nici le mai socoteam noi”[168].

Astfel în preajma izbucnirii noului război tensiunea internă şi externă în jurul capitulaţiilor era din nou

165 Istoria Basarabiei. De la începuturi până în 1998, Bucureşti, Editura Semne, 1998, p. 27.

166 ibidem p. 27.

167 ibidem p. 38.

168 ibidem p. 27.

maximă, după cum au observat mulţi comentatori „Rusia se sprijinea pe aşa-zisele capitulaţii ale românilor ca pe acte juridice intrate în dreptul internaţional ceea ce turcii nu contestau teoretic ci le ignorau din motive practice”[169]

Trebuie arătat că în această perioadă (1768 – 1787) cele mai mari progrese le-a făcut teoria şi aplicarea practică a capitulaţiilor: Moldova.

Aceste progrese sunt înregistrate ca urmare a recuperării complete a tradiţiei cantemiriene şi a operei lui Petru Depasta. În special ultimul începe prin opera sa „Cronica Domnitorului Constantin Neculai Mavrocordat” o recuperare a capitulaţiilor şi a rostului lor în politica externă a principatelor astfel aflam că la 1742 „unii din leşi sărind peste şanţurile de hotar, încălcau, tara trecând peste margini, vodă stărui puternic pentru conţinele Moldovei şi după ce se întruniseră arbitrii de ambele părţi la punctul atacat de contestare cu tărie respingând atacul, revendică prerogativele Principatului”[170] iar în timpul războiului din 1768 – 1774 sunt alungaţi „nişte turci nesubordonaţi legilor (...) fondându-şi locuinţe uneori cu porunci împărăteşti, alte dăţi cu învoirea şi concursul celor de la putere. stăteau neclintiţi, vodă îi respinsese silind mulţimea cea îndărădnică a se strămuta cu totul”[171] Iată deci un exemplu clar de aplicare a capitulaţiilor în perioada conflictului.

Tot acum are loc, aşa cum am menţionat, ultima etapă a receptării operei cantemirene.

Operă ce ilustra tradiţia închinării ţării a primelor capitulaţii „Bogdan a făcut Moldova tributară turcilor. De aceea turcii îi numesc Bogdani pe Moldoveni”[172].

„Românii îi opuseră o armată destul de frumoasă, dar strâmtoraţi fără speranţă de ajutor şi persecutaţi de fierul inamicului ei nu aveau a alege decât sau a murit sau a-şi

169 Cronici şipovestiri româneşti versificate, p. 257.

170 L. Boicu, Principatele române, p. 256.

171 C. Erbiceanu, Cronicari greci care au scris despre români în epoca fanariotă, Bucureşti, 1888, p. 316.

172 ibidem p. 318.

pierde libertatea şi se supuseră unui tribut anual sultanului[173].

Legenda închinării lui Tăutul şi a lui Bogdan este prezentată la Cantemir un pic diferit aşa că o prezentam în întregime, deoarece ea dă impresia de negocieri-tratative şi abia în final două înţelegeri de tip contractual. De aici probabil şi ideea capitulaţiilor ca un contract: „Tăutu logofătul vine ca delegat al lui Bogdan, principele Moldovei… admis în audienţă declară că are misiunea *de la principele şi de la poporul Moldovei* de a oferit sultanului amândouă Moldovele sub condiţiuni onorabile, în special ca religia lor să rămână neatinsă şi ţara să plătească tribut anual Porţii… (sultanul – n.n.) acceptă din toată inima condiţiunile propuse, le confirmă cu scrierea măriei sale proprii şi actul acesta îl da delegatului pentru a fi duce principelui său[174].

După aceea Soliman se întoarce. şi pe când era aproape de Sofia vine Bogdan cu unii din boierii săi înaintea lui şi îi prezintă 4.000 de galbeni, 40 de cai moldoveneşti şi 24 de vulturi cu promisiunea de a-i trimite în tot anul la Constantinopol asemenea dar, în semn de profundă supunere. Împăratul priveşte pe Bogdan cu toată distincţia şi ratifica din nou condiţiile contractate cu delegatul”[175].

Vedem deci în această operă o serie de elemente pe care le vom regăsii în istoria capitulaţiilor: 1) adunarea generală a ţării ce decide închinarea; 2) trimiterea unui delegat înarmat cu depline puteri, dar şi cu un set de condiţii; 3) Aceste condiţii sunt acceptate precum un *contract* şi transformate într-un act emis de sultan.

Această metodă de stabilire a închinării ne duce la o dublă ipoteză: fie boierii români la 1768 au construit capitulaţiile sub forma unui tratat pe baza acestor informaţii de la Cantemir şi de la Cantacuzini şi a

---

173 D. Cantemir, Istoria imperiului otoman. Creşterea şi scăderea lui. Bucureşti, 1876, Editura Academiei p. 62.

174 ibidem p. 98-99.

175 ibidem p. 272-273.

diverselor acte furnizate de Poartă de-a lungul timpului pentru întărirea privilegiilor Moldovei şi Ţării Româneşti şi au alcătuit un tratat perfect real în fond, dar inexistent ca formă sau aveau între actele lor, delegaţii de împuternicire, mai vechi, ale celor trimişi să negocieze închinări, acte ce ar fi stabilit clar care erau condiţiile pentru închinare şi care au stat la baza întocmirii ahidnamelor originale. Fie prima ipoteză, fie că după toate aceste acte şi relatări boierii au creat ei însăşi condiţiile iniţiale ale închinării, fie că se aflau în posesia unor acte121 ce enumerau condiţiile de obţinut pentru închinare şi care păreau adevărate tratate mai lipsind doar semnătura părţii otomane, lipsă pe care boierii români au suplinit-o.

O concluzie e clară şi dorim să o repetăm: capitulaţiile au un fond informaţional, real, conţinutul e existent istoric şi regăsibil în acte ale timpului, doar forma este tipică pentru o viziune de tip contract, specifică diplomaţiei europene şi româneşti (de tradiţie bizantină) şi diferită de cea islamică.

E posibil ca această formă să fie existenta şi în mentalitatea celor ce au acceptat primele ahidnamele conştienţi că ei au înregistrat un act contractual şi nu unul unilateral păstrând în arhivele lor atât condiţiile înaintate Porţii sub semnătura domnului şi ahidnameul de răspuns, ce le sancţiona, cu semnătura sultanului.

Deci în opinia lor, un tratat specific european. Relatări de epocă ne sprijină în a crede aceasta: Filippo Buonoccorsi Callimachus scrie „... valahii, care neam e astăzi divizat în două părţi... (au rezistat turcilor

— N.n.) mult timp după aceasta au ajuns totuşi la supunere astfel încât să îşi păstreze toate legile lor împreună cu avuţiile şi până aproape şi libertatea”[176].

Deci cum se aprecia: „textul lui Callimachus dovedeşte nu numai că acest statut special al Ţării Româneşti şi Moldovei în raport cu Imperiul otoman era cuprins în convenţii şi tratate dar şi că aceste tratate erau

176 ibidem p. 275.

cunoscute în sferele diplomaţiei europene”[177].

Aceasta este în opinia noastră cea mai credibilă variantă. Informaţiile istorice bogate de la Cantemir, Constantin Cantacuzino, Filipeşti, cronicari vechi[178] şi acte din arhive[179] toate au creat (împreună cu memoria colectivă ce păstra amintirea marilor adunări ale ţării ce acceptaseră închinarea) aceasta abundenţa de material privind teoria capitulaţiilor.

Acestea erau premizele pentru clasa politică din principate de a făurii teoria capitulaţiilor şi au încurajat-o în fond să continue a face acest lucru până la jumătatea sec. al XIX-lea cu conştiinţa că toate aceste acte erau adevărul şi doar reparau o dubla nedreptate. Pe de o parte dispariţia originalelor şi pe de cealaltă parte vizau transformarea sistemului islamic de încheiere a păcii într-unul european. Nu un fals ci o traducere a tradiţiei orientale – turceşti într-un limbaj diplomatic acceptabil european: tratatul.

Conţinutul e real, forma tipic europeană, nu e de mirare că boierii din principate au continuat lupta producând noi şi noi tipuri de capitulaţii, realitatea lor li se părea atât de evidentă, transpunerea lor în limbaj diplomatic european atât de necesară încât ei erau convinşi că doar reproduc acte desuete aparţinând altui timp într-un limbaj modern.

În aceste condiţii este lesne de înţeles că toate părţile pe măsură ce se apropia războiul încercau să-îi atragă pe români prin promisiuni pe baza capitulaţiilor.

Un firman al lui Abdul Hamid I e ilustrativ pentru presiunile pe care ruşii şi austriecii le făceau asupra românilor prin intermediul unor promisiuni atractive bazate pe capitulaţii: „potrivit vicleniilor lor moscoviţii şi austriecii, duşmanii împărăţiei se vor gândii să înşele raielele, iar unele vor putea da crezare părerilor lor

177 precum cel de la 1456 dat boierului Mihu, vezi I. Ionaşcu Relaţiile internaţionale p. 117.

178 Şerban Papacostea, Tratatele p. 97-98.

179 ibidem p. 99.

rătăcite”[180] Dacă nu o vor face răsplata va fi mare şi principatele „vor fi ocrotite de corvezi… se vor convinge de roadele devotamentului lor şi al serviciilor făcute cu dreptate faţă de înaltul meu Devlet. De asemenea este clar că şi mitropoliţii, episcopii, egumenii, călugării, boierii şi notabilii de acolo vor fi trataţi cu bunăvoinţă ceea ce va duce la sporirea respectului faţă de persoanele lor, iar locuitorii ţării vor fi trataţi de acum încolo cu milostenie.de azi încolo sub umbra înaltei mele împărţii raialele nu vor fi supărate în niciun fel şi se vor depune eforturi pentru ridicarea bunăstării lor prin scutiri şi libertăţi”[181].

Practic promisiuni masive pe baza capitulaţiilor dar fără a se preciza acest lucru clar.

Asemenea păcătosului de o viaţă nici în ultimul moment Poarta nu renunţa la proastele sale obiceiuri şi nu e de mirare că multă lume a preferat să susţină în continuare politic Rusiei, în special, mult mai deschisă în a privit problema capitulaţiilor ca propria ei problemă.

Războiul început va accelera această lentă, dar ireversibilă mişcare de desprindere de sub tutela otomană ce stimulează energiile latente ale clasei stăpânitoare, forţând-o să iasă din pasivitate şi să-şi elaboreze o strategie politică”[182].

După primul an de operaţiuni militare, în care Moldova este practic ocupată (1787) prin trădarea principelui Alexandru Ipsilanti, în 1788, datorită rezistenţei lui Mavrogheni operaţiunile militare trenează pe linia Carpaţilor pentru ca în 1789 echilibrul să se rupă la Mărtineşti, la Focşani, la Râmna unde pe rând trupele

---

180 vezi Radu Popescu, Istoriile domnilor Ţării Româneşti, Editia. C. Grecescu, Bucuresti, 1963, p. 23 şi Istoria Ţării Româneşti (1290-1690) Letopiseţul Cantacuzinesc Editia C. Grescescu, Simonescu, Bucureşti 1960 p. 4 ambele evocând „închiderea Ţării Româneşti şi a lui Laiotă Basarab” cea mai veche tradiţie despre închinare.

181 cum de exemplu doar Mahomed al II-lea a eliberat acte referitoare la închinarea Moldovei în 1455; 1456; 1479/80, e puţin probabil ca măcar unul din această multitudine de acte să nu fie supravieţuit până în sec. XVIII-lea.

182 Documente turceşti vol. II p. 289.

ruso-austriece obţin victoria, Bucureştiul e ocupat şi linia Dunării desparte acum cele 2 tabere aflate în conflict.

Este acum un nou moment de acţiune politică, şi de luptă pentru „capitulaţii”, lupta condusă acum de un alt strălucit reprezentant al familiei Cantacuzino – Ioan Cantacuzino.

Revenit din Rusia, datorită sărăciei, integrat de Mavrogheni în noua armată a ţării va profita de ofensiva acestuia în Transilvania spre a dezerta. Ulterior va lua contact cu trupele ruse şi va reveni în principatul aflat acum sub administraţie ruso-austriacă. Aici dorind şi el reîntoarcerea domniilor pământene şi refacerea privilegiilor ţării bucurându-se şi de încrederea Rusiei şi prietenia lui Potemkin concepe planul folosirii din nou a capitulaţiilor spre a rezista în faţa austriecilor ce ar fi vrut să încorporeze Ţara Românească.

După cum aprecia şi N. Bălcescu: „Ioan Cantacuzino face copii după actele tatălui său şi hatişerifurile ce garantează graniţele ţării şi face un protest cu semnăturile falsificate ale boierilor care îi obliga pe turci să renunţe la malul românesc al Dunării”[183].

În momentul ocupării Ţării Româneşti, Austria va încerca să o ia din nou înaintea Rusiei, solicitând boierilor ţării prezenţi la Bucureşti un jurământ de credinţă faţă de împăratul de la Viena. Act faţă de care Ioan Cantacuzino se opune vehement căci „Aceste articole era cu totul nedrepte mai întâi că ele nu chezăşuea niciunul din privileghiurile Principatului”[184].

Conform tradiţiei antiturce a familiei *Cantacuzino* (după execuţia din dec. 1715 a lui Ştefan Cantacuzino şi a tatălui său stolnicul Constantin Cantacuzino aceasta devenise o chestiune de orgoliu familial) Ioan Cantacuzino se va sprijinii în toate actele sale pe diplomaţia rusă, interesată în a nu vedea Viena într-o poziţie de forţă la

183 ibidem p. 288-289.

184 P. Cornea, Originile romantismului românesc. Spiritul public, mişcarea ideilor şi literature între 1780-1840, Editura Minerva, Bucuresti, 1972 p. 38.

Dunărea de Jos, (Din nou tradiţia familiei Cantacuzino se făcea simţită: ne aducem aminte de vorbele de la 1658 ale postelnicului Constantin Cantacuzino care „mult plângea şi să văeta pentru săraca de ţară, cum va să-şi piarză legea şi sfintele biserici să se facă meceturi[185].

În fond Ioan Cantacuzino nu e singurul (chiar dacă e pe departe personajul cel mai important al luptei pentru capitularii în acest moment); „la sud şi la est de Carpaţi, în contextul războaielor ruso-austro-turce şi a primejdii dispariţiei statalităţii româneşti, s-a produs o puternică reacţie faţă de proiectele străine, de organizare a Principatelor Române şi de definire a statutului lor politico juridic de autonome în virtutea tradiţiei istorice a Ţării Româneşti şi Moldovei” 133 – 134.

În sprijinul acestei idei îl putem cita chiar pe Ienăchiţă Văcărescu care având idei politice contrare lui Cantacuzino, (de altfel el trăia în acel moment în Imperiul otoman încercând să îl sprijine în lupta pentru recuperarea Principatelor) şi care, câţiva ani mai târziu, confruntat cu cereri de ilegale din partea Porţii şi cu o foamete în ţară (în vremea lui Constantin Moruzi) va refuza să dea grâul ţării căci: „graiul e luat din Ţara Românească conform unui simplu obicei nemenţionat în „tractatele” cu Poarta pentru că vechile hatihumaiumuri ale ţării nu pomenesc despre aceasta”[186][187].

Deci unitate de idei, indiferent de tabăra aleasă în folosul drepturilor ţării prevăzute de capitulaţii.

În momentul în care Austria se pregăteşte să iasă din scenă (vara lui 1790) Ioan Cantacuzino va înainta la conferinţa de la Şistov un memoriu în care arată că „românii formează o naţiune, iar turcii să le restituie teritoriul uzurpat, domnitorul să fie ales nu numai de boieri ci de o adunare naţională compusă din cele trei stări (influenţa revoluţiei franceze – n.n.) tributul fixat la 300 de

---

185 32N. Bălcescu, Opere, Scrieri istorice, politice şi economice 1844 - 1847, vol. I., Bucureşti, Editura Academiei, 1974, p. 121.

186 ibidem p. 118.

187 Stefan Stefănescu, Istoria Românilor p. 120-121.

pungi, fără obligaţia de a aproviziona Poarta şi fără monopolul cumpărăturilor, protecţia cele 3 puteri (Rusia, Austria, Prusia) – (să nu uităm că Prusia era cea care media înţelegerile de la Siştov şi preluase de la Franţa dezmembrată de revoluţie misiunea de a proteja Poarta135 – n.n.) teritoriul neutralizat şi apărat de o armată naţională[188].

Aşa cum avea să îl aprecieze la 1845 N. Bălcescu, el ştie că „Tara Românească este o ţară liberă, ea îşi are drepturile sale... silită de împrejurări fatale, Ţara Românească trebuie în urmă să se plece, să se recunoască supt protectoratul Turciei, iar niciodată a-i fi roabă”[189].

Ca urmare a acestui uriaş efort „Poarta a reconfirmat statutul juridic al raporturilor sale cu Principatele”[190], la finele războiului.

Această recunoaştere se datora în mod clar şi preluării de către Rusia (şi de teama Austriei) a luptei pentru capitulaţii la intervenţia patrioţilor români. Pentru Rusia „restituirea (principatelor – n.n.) nu trebuia să fie însă o restituire pur şi simplu. Dacă nu se putea obţine deplina lor independenţă, sultanul trebuia determinat să garanteze că va respecta condiţiile în care ele s-au supus, iniţial, Porţii otomane”[191]. „Totuşi Ecaterina nu şi-a mai putut realiza planurile sale grandioase. Poarta otomană a recuperat Principatele Române cu condiţia principală de a respecta clauzele care le priveau din tratatul din 1774, convenţia din 1779 şi actul din 10 martie 1783”[192] Era deci încă o victorie a clasei noastre politice, care luptându-se pentru capitulaţii înţelesese că „trebuiau trase toate foloasele din aceste contradicţii de interese, pentru a compensa, în măsura în care era posibil, repercusiunile,

188 vezi Dan Berindei, Românii şi Europa...

189 V. Cândea, D. Giurescu, Pagini din trecutul diplomaţiei p. 205-206.

190 vezi de acelasi autor Ţara Românească de la Basarab I întemeietorul la Mihai Viteazul, Bucureşti, Editura Politica, 1970.

191 L. Boicu, Principatele române p. 270.

192 N. Bălcescu, OpereI, p. 23.

uneori dezastruoase pe care le aveau pe diverse planuri, asupra poporului român şi de cele mai multe ori, conducătorii lor politici au reuşit să o facă”[193].

Observatorii acelui timp au apreciat şi ei pacea de la Iaşi (ianuarie 1791) ca o mare victorie a capitulaţiilor: „după pacea de la Kainargi, peste ani 19 deschizându-să iarăşi războiul între muscalii cu turci. s-au încheiat iarăşi pace, rămânând aceste două ţări, iar supt turci şi tot cu privileghiurile lor”[194].

Odată încheiat războiul şi noua generaţie de creatori de capitulaţii a trebuit să se retragă în Rusia. Nici de această dată speranţele lor nu s-au împlinit. Imperiul otoman a rămas în continuare puterea suzerană. Ioan Cantacuzino disperat s-a dus la Iaşi unde a întâlnit un Potemkin pe moarte, care l-a consolat oferindu-i azil în Rusia şi avertizându-l împotriva rămânerii în ţară. Potemkin mort ca şi planurile lui Cantacuzino legate de Rusia, în disperare de cauză, el, marele duşman al Austriei i-a înaintat un memoriu solicitându-i să ia sub protecţia ei Principatele.

Şi acest memoriu rămas fără răspuns, Ioan Cantacuzino s-a refugiat în Rusia continuând să se preocupe de politica şi istoria Principatelor[195]. De la el ne rămâne însă o ciudată scriere care ne povesteşte „că atunci când armata rusă ocupa Moldova prinţul Potemkin a ars actele de drepturi şi privilegii ale provinciei obţinute pe când Moldova a fost cedată Turciei”[196]. Această însemnare face parte din lungul şir de distrugeri ale arhivelor din Principate, distrugeri care îi sileau pe boierii români ca în lipsa actelor lor originale privind circumstanţele supunerii la turci să plăsmuiască altele noi conforme cu realitatea istorică.

Din acest moment Imperiul Otoman va opera o schimbare de tactică acceptând recunoaşterea

193 L. Boicu, Principatele române p. 270.

194 România în relaţiile internaţionale p. 41.

195 ibidem p. 53.

196 Vlad Georgescu, Mémoires..., p. 91-92.

capitulaţiilor, actele care vor urma în perioada următoare vor beneficia toate de aceeaşi marcă.

Adică de recunoaşterea existenţei în arhivele imperiului a unor acte conţinând înregistrări ale privilegiilor principatului, privilegii conţinute în capitulaţii. Astfel la 30 sept. / 3 oct. 1791 Poarta emite un firman cu privilegiile principatelor: „când au fost cercetate condicile de porunci aflate în păstrare la Divanul meu împărătesc, s-a găsit scris că fuseseră date în repetate rânduri porunci înalte ca, după ce raialele Ţării Româneşti şi Moldovei, care sunt ca şi chelerul înaltei mele împărţii, îşi vor da griziele lor după trebuinţă, să nu se mai perceapă pentru socotelile vechi, nici bani şi nici altceva orice ar fi ele, iar în văzul certurilor dintre musulmani şi raiale – voievodul Ţării Româneşti să le dea drepturile ce se vor dovedi”[197] etc. Textul este mult mai mare (vezi anexe) şi cuprinde toate privilegiile menţionate în capitulaţii (minus domnia pământeană).

În faţa protestelor tot mai mari ale boierilor, ce solicitau dreptul lor la autoritate şi putere în ţară. (căci aşa cum am arătat în această perioadă rolul capitulaţiilor e predominant antigrec şi antifanariot) Fără a accepta domnia pământeană, Poarta face totuşi un pas în ale recunoaşte autohtonilor un drept privilegiat la funcţii. Totuşi modul de redactare al firmanului este o adevărată capodoperă diplomatică. Recunoscând principiul vechilor capitulaţii că voievozii sunt stăpâni pe principatul lor, dar nerecunoscând dreptul la domnie pământeană, recunoscând prioritatea boierilor din ţară, dar lăsând-o la decizia voievodului. În fond Poarta se juca cu principatele un fel de „uite popa, nu e popa” diplomatic care va produce din nou iritare.

Astfel la 19/28 octombrie 1791 era emis următorul firman: „când au fost cercetate înscrierile de porunci păstrate la Divanul meu împărătesc… s-a găsit că în privinţa posturilor de provincie. chestiunea acordării lor depindea de alegerea domnilor. De aceea în înalta poruncă

197 V. Ciobanu, La graniţa a trei imperii p. 6.

acordată mai înainte cu privire la condiţiile nizamului ţării se află scris şi cuprins că în privinţa posturilor care aparţin, de regulă, boierilor celor 2 ţări, dându-se întâietate drepturilor boierilor vilaietului chestiunea folosirii, după cerinţe, a celor devotaţi, fie dintre greci, fie dintre localnici, este lăsată şi dată pe seama voievozilor lor.”[198].

Tot în acelaşi firman mai are loc o premieră o nouă recunoaştere a vechimii acestor privilegii:

„De asemenea ei mai scriu ca regulile lor veşnice, pe care, contrar îngăduinţei înaltei împărăţii se stricase să fie ca în trecut şi să se acorde mila şi îndurarea mea… pentru ocrotirea privilegiilor acordate mai înainte şi pentru menţinerea clauzelor şi regulilor cuprinse în înalta poruncă împodobită cu hatt-i-humaiun”[199].

E aici vorba de un efort enorm venit din partea Porţii, în dorinţa de a-şi ralia principatele, de a le mulţumii. Nu numai, prin acordarea a aproape toate privilegiile solicitate, dar şi prin recunoaşterea sursei lor istorice, a vechimii lor şi a existenţei lor în arhivele otomane, ba chiar şi a responsabilităţii pentru călcarea lor. Bineînţeles sunt limite în acest efort al sultanului reformator Selim III, de a găsit o cale de dialog cu clasa politică românească. Limite determinante de sistemul de corupţie bazat pe domnia fanariotă şi care implicit nu favoriza împlinirea principalei cereri a clasei politice: domnia pământeană. Ca şi crearea chiar la graniţele principatului a focarului de tensiune de la Vidin focar care v-a provoca nenumărate daune principatelor orientându-le din nou[200] spre unica soluţie: colaborarea cu Rusia şi războiul.

De altfel în această perioadă încep a fi folosite cu insistenţă termenii de: mefuz ül – kalem, ve maktu-ül kadem”, adică cele două ţări româneşti, sunt „separate la cancelarie şi se interzice călcarea lor cu piciorul – ele fiind

198 Zilot Românul, Opere, p. 188.

199 Din nefericire aceste opere nu ne-au parvenit, ele sunt probabil păstrate undeva în Rusia.

200 Documente turceşti vol. II p. 5-11.

„libere în toate privinţele” (min küllü vücüh şerbeşte [201] toate acestea fiind consecinţe ale acestui efort menţionat, de a pune pe o bază nouă relaţiile bilaterale, lipsind de pretext, pentru eventuale noi războaie, Rusia.

Se încerca astfel să se pună capăt perioadei în care „încălcând ahidnameurile” cu Ţările Române Poarta otomană dispunea tot mai mult de teritoriul (principatelor) … ca de un teritoriu al Imperiului otoman”[202].

Din nefericire pentru acest plan năvala grecilor nu numai că îşi continua nestingherit cursul ci se şi agrava până la insuportabil în vremea lui Constantin Hangerli (1797 – 1799).

„Şi apoi să nu ne mirăm pentru ce năvăleau învăţaţi (şi nu numai – n.n.) greci în ţările Românilor răspunsul este scurt şi pozitiv. Pentru că aici la noi găseau şi adăpost şi siguranţă şi libertate de ajunsă pentru a-şi exprima pe faţă şi pe larg cugetările lor, ceea ce lipsea în imperiul otoman pentru că ţările noastre îşi conservaseră prin tratatele de capitulaţie un număr de prerogative de independenţă faţă cu popoarele din Turcia: pe când acelea erau paşalâcuri subjugate cu sabia iar pentru conservarea acestor prerogative s-au luptat mulţi şi dintre Domnitorii Fanarioţi”[203].

Acum clasa politică românească lupta prin aceleaşi capitulaţii a se rupe de uricioasa tutelă pe care grecii le-o impuneau şi pe care o vedeau legată de Poartă, iar aceasta nu avea tăria de a rupe această legătură, profitabilă financiar, dar ruinătoare politic. Ruinătoare pentru că o expunea intrigilor Rusiei, care nu ezita niciun moment a apăra şi lărgii drepturile principatelor şi a intervenit tot mai hotărât, de acum în orice problemă în care îi era solicitat suportul prin dovezi din „capitularii”.

În direcţia acestei permanente intruziuni a Rusiei în problema capitulaţiilor şi a folosirii de către ea a dreptului de intercesiune în favoarea principatelor, drept ce îi fusese

201 ibidem p. 15.

202 ibidem p. 15.

203 vezi D. Eclesiarhul, Hronograf, p. 89.

recunoscut de ultimele două tratate de pace, putem menţiona permanentele acţiuni ale consulului general rus în principate; I.V. Severin. Acesta îşi baza pretenţiile „pe stipulaţiile referitoare la Moldova şi Ţara Românească ale tratatelor şi convenţiilor ruso-turce, începând cu cel de la Kuciuk – Kainargi şi terminând cu cel de la Iaşi, inclusiv… atunci procedeul în discuţie trebuie să fie avut ca scop să demonstreze tuturor puterilor interesate, dar şi românilor înşişi, că poziţia internaţională a Principatelor Române era cea definită de actele diplomatice amintite, cu toate concluziile care se desprindeau dintr-o astfel de interpretare”[204].

Adică, că poziţia Principatelor depinde în întregime de Rusia, de bunăvoinţa ei. Care la un moment dat poate să înceteze făcând să cadă în desuetudine toate privilegiile dăruite de ea principatelor. Interesul ei în ceea ce privea agitarea problemei capitulaţiilor în zona românească începea să scadă tot mai mult. Drepturi ale românilor sancţionate de istorie şi Poartă nu erau interesante pentru Rusia, ea le-ar fi dorit uitate şi înlocuite cu amintirile mai noi ale tratatelor ruso-turce, ca bază a dreptului internaţional al Principatelor. Că nu a reuşit asta se vede din chiar însemnările celor mici şi anonimi ai timpurilor care totuşi notau pe marginea cărţilor lor amintiri istorice, ca să nu se piardă.

„Să se ştie de când au domnit Ştefan Vodă cel Bătrân şi au rămas fiu sau Bogdan şi au închinat turcilor Ţara Moldovei, leat 6964 (1456) se scrie într-o însemnare de sfârşit de secol XVIII – ce greşeşte doar personajele, dar are amintirea perfectă a anului în care Petru Aron a semnat vestita sa supunere faţă de Mahomed II.

Un alt personaj T. Jora biv vei pitar scrie şi el că „La anul 6964 au închinat ţara turcilor Bogdan Vodă”[205].

Aceste două însemnări sunt prin ele însele de o valoare excepţională căci ne confirma primul an pus în capitulaţiile Moldovei prezentate la congresul de pace de

204 V. Ciobanu, La graniţa a trei imperii, p. 109.

205 I. Corfus, însemnări de demult, Iaşi, Editura Junimea, 1975, p.1.

la Focşani, cel mai probabil, 1456, după vechile tradiţii.

Aşa încât în perioada, 1791 – 1806, cu toate eforturile Rusiei de a face uitate capitulaţiile ele subzistaseră în amintirea oamenilor, în tradiţia lor, aşa cum subzistaseră de secole. În plus „Poarta însăşi incapabilă să îşi menţină prin forţa armelor dominaţia în S-E Europei, invocă tot mai frecvent „capitulaţiile". Era şi aceasta o modalitate de apărare în momente de slăbiciune prin recunoaşterea faptului că Moldova şi Ţara Românească, prin statutul lor internaţional jucau rolul unor ţări autonome de la marginea Imperiului otoman având printre altele, funcţia unor state – tampon"[206].

Totuşi cel mai important moment al perioadei rămâne fără îndoială eliberarea de către Poartă a celebrului regulament – Kanunmame (apărut tocmai ca urmare a breşelor din sistemul otoman făcute de tratatele de la Kuciuk Kainargi, Şiştov şi Iaşi) „prin care se făceau paşi înainte pe calea întăririi autonomiei lor, pe calea vechilor privilegii „Ţara Românească şi Moldova (se aprecia în document – n.n.) fiind din trecut şi până acum, sloboade, în toate privinţele, prin separare la cancelarie şi prin interzicerea călcării lor cu piciorul, toate dările şi arenzile se afla în seama voievozilor"[207].

Astfel această carte de legi ne apare ca „o receptare din partea turcă a capitulaţiilor, a autonomiei Principatelor precizând că aceste ţări"[208] sunt libere şi beneficiază de un statut aparte în cadrul imperiului[209].

În 1802 problema capitulaţiilor reapare într-o situaţie tensionată în care ţările române aflate sub presiunea jafurilor lui Pasvanoglu (în acest an domnitorul Ţării Româneşti, Mihai Şuţu a şi părăsit tronul de teama acestuia) trebuie să facă faţă şi unor cereri materiale

206 ibidem, p.1.

207 A. Iordache, A. Stan, Apărarea autonomiei. Principatelor române (1821-1859), Bucureşti, Editura Academiei, 1987 p. 8-9.

208 L. Boicu, Principatele române p. 270.

209 G.D. Iscru, Istoria modernă a României, vol. I, Bucureşti, 1997, p. 44.

nejustificate din partea Porţii. Ceea ce ar fi fost altă dată acceptat cu supunere va trezi acum proteste şi chiar un plan de solicitare a ajutorului Rusiei spre a fi elimina pe Pasvanoglu.

În orice caz se cere ajutor consulilor ruşi în temeiul tratatelor şi al capitulaţiilor spre a se rezista acestor cereri. Astfel în aprilie – mai 1802 consulul rus la Iaşi va declara: „Chestiunea sarcinilor şi impozitelor cerute din Moldova, peste măsura dreptăţii, fiind aflată de astă dată de gloriosul ţar al Rusiei această stare a prilejuit punerea în mişcare a sentimentelor sale de milă faţă de suferinţele coreligionarilor, potrivit firii sale pentru eforturi continue… La mai sfătuit pe sus numitul consul să cerceteze sarcinile şi impozitele care au fost înfiinţate cu gâlceavă de la data încheierii tractatelor şi condicilor şi confirmării privilegiilor celor 2 voievodate şi condamnă dările. care au fost adăugate mai înainte sau mai târziu, contra tratatelor”[210].

Ca urmare a acestor proteste, şi a schimbării domnitorilor Mihail şi Alexandru Şuţu cu Constantin Ipsilanti şi Alexandru Moruzi sultanul Selim al III-lea a dăruit ambelor ţări, la 17 octombrie 1802 un nou hattihumaiun de recunoaştere a privilegiilor lor.

„Ţara Românească şi Moldova fiind ca şi chilerul înaltei Porţi şi asigurarea liniştii, siguranţei şi a tihnei locuitorilor şi raialelor de acolo ducând la propăşirea şi la înflorirea celor 2 ţări, de aceea în trecut fuseseră întocmite regulamentele lor de bună ordine, care prevedeau clauze care se cereau respectate.

Dar cu vremea stricându-se unele clauze cuprinse în înaltele porunci… de aceea la vechile lor condiţii adăugându-se, de astă dată, de azi încolo, şi alte câteva clauze au fost emise în aceste clipe două porunci înalte care cuprind întărirea nizamului celor două ţări”[211].

---

210 - textul integral al Kanunname în Documente străine despre români, Bucureşti, 1979, Arhivele Statului p. 143-144. Documente turceşti, p. 160-161.

211 ibidem p. 190.

Cu toate aceste eforturi ale Porţii atât domnitorul cât şi clasa politică din principate au rămas apropiaţi de Rusia. Ambii domnitori numiţi şi-au arătat curând disponibilitatea pentru o politică prorusă. În special Constantin Ipsilanti a încercat recrutarea unei armate naţionale, l-a sprijinit cu bani şi arme pe Caragheorghevici în răscoala sa. Într-un cuvânt a desfăşurat permanent o politică ostilă Porţii. Aceasta nu va ezita în 1806, la insistenţele noului ambasador francez Sebastiáni să îi mazilească pe cei doi domnitori, iar pentru Constantin Ipsilanti să obţină şi condamnarea la moarte.[212]

Rusia va considera aceasta ca o încălcare a privilegiilor principatelor şi nu va ezita să declare un război ce va dura 6 ani, sfârşindu-se abia sub presiunea intervenţiei lui Napoleon în 1812.

Toată această perioadă în care principatele au fost ocupate de trupele ruse au permis din nou un larg câmp de manevră diplomaţiei boiereşti din Principate. Diplomaţie care a recurs din nou, după cum era de aşteptat la folosirea capitulaţiilor spre a-şi atinge scopul. La fel convorbirile diplomatice ruso-turce, începute aproape imediat după declanşarea războiului şi continuate până la final au permis şi celor două părţi să îşi expună punctele de vedere în problema capitulaţiilor şi a rolului lor în politica internaţională.

Şi acest război ca şi celelalte a avut prin insuccesele Porţii acelaşi rol, înfrângerile militare succesive ale Porţii o obligau apoi la mai mult să emită în folosul Principatelor Române un şir de acte, de privilegii. Acestea dădeau conţinut legal capitulaţiilor aduse în desuetudine printr-o practică politică abuzivă. În acest sens sunt semnificative hatişerifurile din 1774; 1784; 1802 şi 1806, Senatul din 1783 şi firmanele din 1791 şi 1792”[213].

Aceste acte au devenit atât de importante mai ales în declanşarea acestui război din 1806 – 1812 (război care

212 Pentru amănunte vezi Anton Caragea, Fanarioţi: vieţi trăite sub semnul primejdiei în „Magazin Istoric” nr. 10; 11; 12 /2000.

213 A. Stan Protectoratul Rusiei, p. 14.

poate fi numit cu adevărat războiul capitulaţiilor) încât în 18 octombrie 1806 sultanul îi va scrie lui Napoleon, numit Padichach de France, că a trebuit să consimtă la reintegrarea lui Constantin Ipsilanti şi a lui Alex. Moruzi, în urma ameninţărilor Rusiei şi Angliei, deoarece prin destituirea celor doi voievozi el încălca capitulaţiile ţărilor române unde se prevedea un termen de domnie de 7 ani[214].

Iată deci pretextul folosit de Rusia spre a declara războiul: încălcarea capitulaţiilor. Odată ocupate Principatele, şi Rusia se va lovi de aceeaşi problemă: încălcarea acum de către ea a capitulaţiilor în încercarea de a face faţă efortului financiar al susţinerii frontului.

Clasa politică românească îi va spune clar în faţă Rusiei că nu acceptă tocmai de la ea încălcarea privilegiilor ţării.

Naum Râmniceanu povesteşte: la 24 aprilie 1807.

L-a camera veliţilor adunându-se din ordin Domnesc toţi boierii, naţia şi mazili şi arhiereii.

S-a citit următorul pitac domnesc… să se cugete cu toţi şi să afle venit de unde să scadă cheltuielile acestor armate. Arhiereii însă şi toţi boierii veliţi s-au opus cu anafora că înaltele oficiilor lor sunt una din privilegiile vechi ale ţării şi că au bune nădejdi la înălţimea sa că nu numai vechile privilegii vor rămâne nestrămutate, dar că şi altele nouă vor obţinea după făgăduinţa ce le-a dat”[215].

Şi Napoleon şi-a exprimat în această perioadă interesul pentru capitulaţii, când îngrijorat de posibilitatea ca Anglia să fie principala beneficiară a prăbuşirii imperiului otoman a depus eforturi continue „în vederea întăririi suveranităţii otomane asupra Principatelor Române considerată şi ca o posibilitate de barare a accesului Rusiei sau Austriei la gurile Dunării”[216].

---

214 D. Eclesiarhul, Hronograf, p. 158, vezi N. Iorga, „Les avatars diplomatique des Descorches a Constantinopole”în Revue Histotique du Sud-Est European, Bucureşti, IV (1928), p. 214-230.

215 C. Erbiceanu, Cronicari greci p. 271.

216 România în relaţiile internaţionale, p. 57, vezi Dumitru Almaş, Poziţia lui Napoleon I faţă de Ţările Române până la pacea de la Tilsit

Naum Râmniceanu îşi exprima tot în această perioadă, în scrierea „Despre originea românilor” mândria de a fi român, de a fi încă liber datorită capitulaţiilor „Al treilea din bravurile sabiei, a cărora trofee prin ajutorul lui Dumnezeu cu glas mare se predică libertatea pretutindeni a credinţei noastre ortodoxe şi a celorlalte obiceiuri încât şi sunetul clopotelor este neîmpiedicat. Acestea nu mândrindu-ne le spunem ci reprezentând gloria strămoşilor”[217].

Extrem de important pentru poziţia şi a celor două părţi aflate în conflict este un raport din 5 noiembrie 1811 conţinând convorbirile între cele 2 părţi de la Giurgiu, din care prezentăm partea referitoare la privilegiile principatelor:

1) „Confirmarea şi întărirea tuturor tratatelor din trecut privitoare la ţările care vor fi înapoiate şi predate”[218].

La acestea şi la celelalte cereri (plata în număr a furniturilor către Poartă, domnia pe 7 ani, libertatea comerţului, desfiinţarea raialelor[219] etc.) partea turcă răspunde: „de la pacea de la Kainargi şi până acum, clauzele referitoare la cele două ţări s-au tot înmulţit, (...) şi au ajuns la limită, astfel încât nu mai e loc de mai mult”[220]

Răspunsul rus a fost: „Articolele propuse sunt conforme cu tratatele din trecut... (ale Principatelor n.n.). Acest drept a fost stabilit şi se adevereşte prin tratatele din trecut, aşa că nu este ceva nou”[221].

Din nou în spatele acestei aparent întâmplătoare

(1807) în Analele Universităţii din Bucureşti (Istorie), IX (1960), p. 65-84.

217 Documente turceşti, p. 302.

218 Documente turceşti, p. 302.

219 ibidem, p. 302-303.

220 ibidem, p. 303.

221 ibidem, p. 303, vezi Sergiu Columbeanu, Contribuţii privind situaţia internaţională a Ţărilor Române între anii 1806-1812 în Revista de Istorie, Bucureşti, III (1976), p. 657676.

menţionări a capitulaţiilor, a tratatelor lor cu Poarta găsim influenţa boierilor români.

Ce se întâmplase? Înaintea începerii noilor negocieri, aceştia i-au înmânat delegatului rus Obresko o broşură intitulată „Historie de Moldavie”[222].

Această broşură nu e altceva decât o versiune lărgită a capitulaţiilor prezentate la Focşani în 1772. Cu argumentarea clară că: „ţara s-a închinat de bunăvoie sub 5 condiţii: să nu se strice legea creştinească a Moldovei, domnul să fie ales pe viaţă de ţară, Moldova să fie cârmuită după propriile sale legi, toate legile, privilegiile şi obiceiurile să fie respectate, turcii să nu aibă dreptul de a intra în ţară, să nu ocupe dregătorii şi să nu se amestece în niciun chip în treburile ţării[223].

Iată deci că încă o dată eforturile românilor erau răsplătite şi integrate în acte internaţionale.

Întreg acest efort se va oglindi de o factură neobişnuită în tratatul final de la Bucureşti. Cum în cursul negocierilor preliminarii, ruşii se izbiseră de multe ori de refuzul turcilor de a mai acorda noi privilegii pe lângă cele acordate după Kuciuk – Kainargi ei vor trece la un nou contract bazat pe capitulaţii şi vor impune în textul final o formulă diferită faţă de cele de la 1774 şi 1791 scriind în art.5 „De asemenea înalta împărăţie să respecte documentele şi seneturile cu privire la privilegiile Ţării Româneşti şi Moldovei care au fost închinate până la începutul războiului aşa cum se scrie în articolul 5 al senetului de preliminarii”[224].

Adică, dacă în 1774 se prevăzuseră privilegiile din vremea lui Mahomed IV (greşeala ruşilor), iar la 1791, doar actele încheiate până atunci, acum se lăsa printr-o formulare ambiguă drum liber oricăror acte încheiate cu Poarta şi care privilegiau cele două principate, adică capitulaţiilor.

Astfel se explică şi momentul de adevărată explozie a

222 L. Boicu, Principatele române, p. 200.

223 ibidem, p. 200.

224 ibidem p. 308.

diverselor versiuni ale capitulaţiilor care se va înregistra în cei 9 ani de până la 1821, anii lui Zilot Românul şi a lui Dionisie Fotino, adică anii victoriei clare a capitulaţiilor în conştiinţa societăţii româneşti din cele două principate.

Cu momentul încheierii păcii de la Bucureşti 6/28 mai 1812) intră în problema capitulaţiilor Zilot Românul cu următoarea notiţă: „Aşadar, fără zăbavă, fu silit de încheie pacea, ca darea Basarabiei şi a părţii Moldovei până la apa Prutului să şi iscăliră tractaturile (...) rămânând Ţara Valahiei şi Moldovei până în Prut tot cum au fost mai înainte, adică cu pravilile şi priveleghiurile lor şi cu domni orânduiţi de la Poartă" 172. Nu era primul tratat de pace în care Zilot Românul vedea înregistrându-se problema capitulaţiilor: „după zisa mai sus pace ce o au încheiat nemţii şi muscalii cu turcii în leat 1791, măcar de sau şi întocmit a-şi avea iarăşi privileghiurile lor pe deplin"[225].

De ce putem spune că odată cu opera lui Zilot Românul avem de a face cu *maturizarea concepţiei româneşti cu privire la capitulaţii*?

Un singur element de comparaţie şi ne va da răspunsul ca şi Ştefan Fănuţă, Dionisie Eclesiarhul fusese unul dintre cei mărunţi.

Niciunul nu s-a aflat în preajma măririlor, amândoi au avut o viaţă agitată şi destul de plină de lipsuri şi totuşi ce diferenţă enormă în opera lor şi în primul rând în ceea ce priveşte concepţia politică şi receptarea capitulaţiilor.

Dionisie Eclesiarhul trăieşte practic marele moment al naşterii lor, înscrierea lor în primele tratate dar concepţia lui rămâne atât de palidă. Admirator necondiţionat al ruşilor, iubitor de istorie „cu dulceaţă iaste oareşcum a poveştii (...) de patria sa şi a istorisi de ceale ce s-au întâmplat neamului său"[226]. Timbru de declamator popular, o poveste fermecătoare fără îndoială, dar atât de simplistă. Principalul izvor de informaţii al lui Dionisie Eclesiarhul e „câte am auzit de la cei bătrâni şi

225 Zilot Românul, Opere, Bucureşti, Editura Minerva, 1996, p. 90-91.

226 ibidem p. 189.

câte îmi sunt în ştiinţă în zilele stării meale”[227].

Nu găsim în ciuda fantasticei revărsări de energie pe problema capitulaţiilor înregistrată în vremea sa decât palide ecouri, eclesiarhul de la episcopia Râmnicului nu ştie prea multe, el e doar un bătrân cronicar, inspirat cunoscător de oameni, dar fără o concepţie politică clară.

Ce diferenţă între el şi Zilot *Românul* (nu Serdarul sau orăşeanul ci pur şi simplu tăios: românul) chiar şi numele de cronicar fiind o alegere cu mesaj asupra rostului operei. Poet, literat de marcă, funcţionar dedicat şi un permanent iubitor al istoriei sale contemporane Zilot are o concepţie clară, ştie unde îl duce istoria şi mai ales ştie ce vrea să scoată din ea: dovezile de mărire şi „privilegii” ale neamului său. Citindu-l pe Zilot care beneficiază şi de o cultură aleasă, citise fără îndoială. Descrierea Moldovei” a lui Cantemir ca şi cartea editată la Viena în 1806 de fraţii Tunusli după scrierile banului Mihai Cantacuzino, se interesează de toate tratatele încheiate în vremea sa. La el izvorul oral şi viaţa proprie deşi importante nu mai sunt totul ci doar o bază de pornire. După cum aprecia şi Paul Cornea „Zilot Românul e unul din cei mai interesanţi autori ai vremii şi opera sa ar merita să fie scoasă din uitare”.

Ce ştie deci un cronicar al perioadei de până la 1823 despre capitulaţii

În primul rând ştia despre idealul generaţiei sale: domnia pământeană şi trecerea ei în capitulaţiile iniţiale: „Domnii Ţării Româneşti, când era de sineşi stăpânitori, îşi făcea singuri diadohi, după ce s-au închinat ţara turcilor să alegea de mitropolit şi obştea ţării?[228]

Cum s-a făcut această închinare, Zilot cunoaşte şi încă cu amănunte de o mare bogăţie (încât ne putem întreba dacă nu a citit acea „Istorie a Moldovei” dată plenipotenţiarilor ruşi la Congresul de la Bucureşti.

În favoarea acestei idei vine un catalog din 1823 al

227 D.Eclesiarhul, op. cit., p. 32.

228 ibidem p. 12.

bibliotecii banului Grigore Brâncoveanul de la care ştim că împrumuta cărţi[229] şi care avea această carte în biblioteca sa; în plus el mai poseda informaţii şi din „Istoria Daciei" a lui Dionisie Fotino – apărută în 1812, tot la Viena).

Astfel descrie el prima închinare a ţării: „domnii Ţării Româneşti au lucrat pace cu dânsul, să-i dea ceva şi puţin, şi să-şi aibă toate privileghiurile ţării şi pravilele sale nestrămutate. Asemenea pildă luând şi domnii Moldovii, s-au întocmit legături cu turcul şi aşa din toate neamurile şi eparhiile ce s-au supus la turc, aceste două eparhii numai au rămas slobode precum se văd, iar toate celelalte roabe"[230].

Iar într-o poezie îşi va iartă chiar mândria de a aparţine unui astfel de neam atât de viteaz: „Un neam mic foarte Pă lângă alte.

Să izbutească la să-şi păzească şi legea bine şi pentru sine De tot să fie în slobozenie cu obiceiuri cu privileghiuri

Ca totdeauna Lipsă niciuna Numai c-o dare Mică nu mare la cea înaltă Turcească Poartă"[231]

Aceste capitulaţii sunt înţelese de Ştefan Fănuţă nu doar ca elemente de istorie ci ca o bază politică în lupta pentru menţinerea acestor drepturi, un instrument formidabil:

„Când stăpânirea V-avea pornirea Spre răutate iar nu dreptate Ei s-o poprească S-o dojenească închipuindu-i Sau înfăţişându-i Ponturi, tractaturi Cu-mpăraţii mărturi"[232]

Remarcabil este că Zilot Românul este cel care făureşte o adevărată sinteză între evenimentele ce au dus la închinarea Ţării Româneşti şi a Moldovei, unificând cele 2 închinări şi capitulaţiile rezultate într-un singur text.

El ştie că „Mircea Vodă cel Bătrân şi Laiotă Vodă,

---

229 Paul Cornea, Originile romantismului românesc, p. 282, vezi aceiaşi opinie entuziastă şi la B.P.Haşdeu, "Ultima cronică română din epoca fanarioţilor", Bucureşti, 1884.

230 Z. Românul, Opere, p. 92.

231 vezi remarcabilul studiu introductiv al dlui Marcel D.Ciucă, "Zilot Românul.Opere." p. XLVI.

232 Zilot Românul, Opere, p. 95.

amândoi Basarabeşti, încheiară şi legară aşa pace cu turcul atunci, cât rămase ţara atunci slobodă ca niciuna alta”[233].

„Tractaturile Mircea Vodă cel Bătrân, la leat 1382 (deci informaţie de la banul Cantacuzino) şi ale lui Vlad Laiotii – Vodă, la leat 1460, arată învoirea turcului cu această Ţara Românească, iar a celorlalte sunt osebite într-ale lor istorii”[234].

Zilot Românul – Ştefan Fănuţă este atât de conştient de însemnătatea acestor acte pentru existenţa ţărilor române ca neatârnate încât le dedica lor şi celor doi domnitori cărora le-a închinat câte o povestire aparte: „La Mircea Vodă Basarab cel Bătrân, carele văzând în vremea aceea toate veciniile stăpânirii de peste Dunăre, călcate şi robite de turc şi pre toată Europa spăimântată, au legat pace cu dânsul, ca să-i dea câte trei mie de bani roşii spre semn de plecăciune pe an şi alt nimic, şi turcul la stăpânire şi obiceiurile ţării niciun amestec să nu aibă.

Pre care aşezământ menţinându-l turcul la urma şi deschizând el război cu pricinuiri de alte cereri l-au bătut Mircea-Vodă cu românii, golindu-l până la Adrianopoli şi aşa au rămas ţara iar sloboadă”[235]. (Iată deci că Zilot Românul nu e la curent sau nu reţine informaţia lui Ienăchiţă Văcărescu cum că închinarea ar fi avut loc la 1418 şi că el să bazat exclusiv pe Mihai Cantacuzino şi pe Dionisie Fotino.

Tot această diferenţă existentă la Dionisie Fotino arată că acesta probabil nu a citit „Istoria prea puternicilor împăraţi otomani a lui Văcărescu sau nu i-a dat atenţie deşi susţine că informaţia despre închinarea Ţării Româneşti îi provine de la acesta[236]).

„La Vlad-Laiotă Basarab (au domnit la leat 1460) carele văzând robirea Ţarigradului de turci, iarăşi au făcut legătură cu Poarta Turcească, ca să-i dea zece mii de

233 ibidem p. 96.
234 ibidem p. 96.
235 ibidem p. 106.
236 ibidem p. 184.

galbeni pe an şi alt nimic amestec turc în ţară să nu aibă care legătură iarăşi nepăzind-o turcul şi viind asupra ţării cu mulţime de puteri, s-au înfrânt toate... după care iar au rămas ţara slobodă”[237].

Faptul că toată această informaţie îi provine în special pe filiera fraţilor Tunusli e recunoscut de el: „Domnii ţării (Mircea şi Vladul) [238]. cari cu răvana şi vitejia lor au încheiat acele înfricoşate tractate cu turcii, pă care le arată istoria ţării, mai cu seamă cea scrisă în limba grecească şi tipărită în Viena, Austriei la leatul 1806”[239].

Pentru Ştefan Fănuţă tratatele nu au doar o valoare istorică sau politică, dar şi una de mândrie naţională: „Să nu ştii de ţara noastră că e un slobod norod. Nesupus la alte pravili, ci la cele româneşti. Întărite prin tractate, nicidecum l-ale turceşti[240].

„Dar să-ţi ajungă, o iubite după atâtea dovezi
Din tractate şi din condici ce-ţi arăta ca să crezi.
Că drăguţa ţara noastră e doamnă într-ale ei.
Iar nu provincie turcească”[241].

Pentru el deci capitulaţiile au o importanţă deosebită ele sunt „privileghiurile care le-am avut de la strămoşi şi le-am păstrat cu atâta sânge şi cu atâtea legături, cari pe larg le arăta Istoria”[242].

E interesant că Zilot Românul nu prea apreciază eforturile Rusiei de a reînvia capitulaţiile şi înţelege că momentul 1774 e în primul rând un moment românesc: „La pacea însă ce-au făcut după acest război la Kainangic, cu slava armelor ruseşti, s-au mai întărit şi privileghiurile ţărilor acestora, prin silinţă şi iscusinţă boierilor şi

---

237 ibidem p. 203-204.

238 ibidem p. 331-332.

239 ibidem p. 204.

240 E vorba aici de o confuzie între Vlad Ţepeş (1448, 1456-1462, 1475) şi Laiotă Basarab (1473-1477. Confuzie de care D. Fotino vorbeşte limpede: „Vlad Vodă II Basarab, pronomitu Laiotă, frate cu Radu cel Frumos.. .şi nepotul lui Mircea Vodă cel Bătrân”, p. 301.

241 Z. Românul, Opere, p. 255.

242 ibidem, p. 276-277.

arhiereilor ce după pronie s-au aflat atunci”[243].

Ce capacitate de înţelegere pentru eforturile boierilor de la 1774. Numai şi pentru această frază prin care Zilot a luat-o cu mult înaintea multor istorici moderni ca înţelegere a acestui moment şi el merită a rămâne în istorie.

La fel de interesantă e şi opinia sa cu privire la lupta puterilor vecine (Rusia, Turcia şi Austria) de a ne proteja şi de a ne garanta aplicarea capitulaţiilor „Se mâhnesc ţările asupra acestor vecine puteri, care, în vremea când cu ocrotirile ce zic că le-au făcut, ele se văd scăzute din dreptăţile lor şi privileghiurile ce au avut mai înainte şi din vreme în vreme scad”[244]

Punând faţă în faţă vorbele plenipotenţiarilor turci de la Giurgiu din 1811 care se plângeau de drepturile prea numeroase acordate principatelor cu această riguroasă şi caustică luare de poziţie în problema respectării „privilegiilor” ţării înţelegem gradul de maturitate la care ajunsese clasa politică românească atât în relaţie cu Rusia cât şi cu Poarta şi a menirii pe care ea o dădea în acest moment capitulaţiilor. Ele nu mai erau opuse unei părţi în mod unilateral spre a sluji interesele celeilalte cât în mod general, ele erau acum drepturile ţării, drepturi sfinte căruia nimănui nu i se mai putea accepta să le calce.

Din nou tot la Zilot Românul se observă cu claritate rolul predominant antifanariot al capitulaţiilor. Pentru el rolul fanarioţilor gândit de Poarta e: „cugetând Poarta căci mijlocul domnilor greci să dezgolească ţara de privileghiurile ei şi să o facă roabă ca pe greci şi alte neamuri”[245].

Despre ultimul domnitor fanariot dinaintea revoluţiei (căci practic ultimul domnitor fanariot în ambele principate e Scarlat Callimachi[246]). Alexandru Şuţu, Ştefan Fănuţă spune: „Şi măcar că unii ce-i ştia firea lui, cea spre

243 ibidem, p. 277.
244 ibidem, p. 205.
245 ibidem, p. 186.
246 ibidem, p. 188.

răutate pornită, iar mai ales dărăpănarea privileghiurilor şi dreptăţilor ce li-au păstrat românii cu sângele lor, se temea de fiara aceasta”[247]. „Şi nu e de mirare de dânsul căci s-au aflat să fie grec, şi grec cu aşa duşmană fire asupra privileghiurilor românilor”[248]. Sunt strânse între aceste rânduri cele mai puternice argumente, şi cea mai groaznică acuzaţie pe care creatorii şi cei influenţaţi de capitulaţii o aduceau sistemului fanariot. Nu numai încălcarea „privilegiilor” ţării prin însăşi existenţa lor dar chiar urmărirea ca un scop a distrugerii şi a restului prevederilor capitulaţiilor[249].

Înţelegem de aici importanţa teribilă a evocării capitulaţiilor pentru distrugerea acestui sistem, ca şi ura cu care reprezentanţii puterii oficiale trebuiau să fi urmărit pe cei ce înţelegeau să răspândească ideea capitulaţiilor. Tot prin aceasta înţelegem şi lupta teribilă pentru salvarea diverselor documente ilustrând privilegiile ţării din mâinile grecilor care urmăreau să le distrugă, sau să le folosească doar în interes propriu.

Puţini istorici s-au preocupat de eforturile depuse pentru salvarea acestor documente de la diversele atacuri la care au fost supuse. Dincolo de vicisitudinile istoriei naturale a Principatelor[250] (cutremure, inundaţii, incendii, etc.) nici istoria politică nu a fost uşoară chiar D. Cantemir ilustrând distrugerea documentelor ce atestau vechea autonomie a Moldovei în urma atacurilor desfăşurate de regele polonez Ioan Sobieski în 1685 asupra Iaşului: „Aceste ponturi (capitulaţiile – n.n.) au fost foarte păzite până în vremea vestitului crai leşesc Ioan Sobieski, carele la anul 1685, întorcându-se de la o bătălie ce avusese cu tătarii şi trecând prin Iaşi, a cerut să le vază, şi aprins fiind de o ură nespusă ce avea asupra turcilor a poruncit ca să se arză în mijlocul târgului zicând: cum că Moldova nu va

247 ibidem, p. 108.

248 vezi Anton Caragea, Fanarioţii, vieţi trăite sub semnul primejdiei în Magazin Istoric (serie nouă) 2000, nr. 12.

249 Z. Românul, Opere, p. 116.

250 ibidem, p. 141.

avea mai multă trebuinţă de acest hatişerif bun de nimică, prin războaiele ce câştiga creştinii asupra turcilor, şi cum că leşii erau prea de ajuns a o apăra de dânşii”[251].

Să nu uităm şi momente similare şi pentru Ţara Românească, ca arderea Bucureştilor la 1595, ocuparea lor de turci şi luarea arhivelor lui Brâncoveanu la 1714 sau ocuparea aceluiaşi oraş de austrieci la 1716 etc.

Naum Râmniceanu ne relatează şi el despre jafurile pe care grecii le făceau în arhive şi de adevăratul embargo pe care îl stabiliseră pentru români în privinţa accesului la informaţii privind „privilegiile” ţării. Astfel Nectarie mitropolitul (dec. 1812 – 1818) i-a destăinuit: „În scurt, am hotărât ca nicidecum să nu rânduiesc iconom român la Mitropolie, pentru ca să nu afle secreturile Mitropoliei, fiindcă la această mitropolie sunt date în păstrare toate hrisoavele cele vechi ale voievozilor români care privesc la dezrădăcinarea noastră, a grecilor şi a legăturilor care are Ţara Românească cu othomanicească Poartă şi hatişerifurile împărăteşti care întăresc privileghiurile ţării şi ale românilor (din care, iată, în taină îţi spuiu că şi eu şi fratele proin mitropolit. Dositheiu am tăinuit câteva, ca să nu se afle după vremi la Mitropolie) şi alte multe tainice scrisori care nu ne este de folos de se vor vedea”[252].

Naum Râmniceanu concluzionează că grecii „au lăsat ţara în lipsă de dovezile acestor bunătăţi ce războaie şi trataturi împărăteşti le-au aşezat şi le-au întărit[253] (să nu uităm şi memoriul din 1792 care ne relatează arderea „actelor de drepturi şi privilegii ale Moldovei” de către Prinţul Potemkin moment care pentru trăitori a fost văzut „ca un abis enorm care s-a deschis şi a înghiţit totul”[254]).

---

251 acuzaţie nedreaptă, însuşi fanarioţii beneficiau din existenţa Ţărilor Române ca teritoriu separat vezi şi opiniile lui V. Ciobanu, Statutul juridic, p. 17.

252 vezi P. Cernovedeanu, Cavalerii apocalipsei, Bucureşti, Editura Silex, 1993.

253 M. Kogălniceanu, Opere II, Scrieri istorice, Bucureşti, Editura Academiei, 1976, p. 579.

254 Vlad Georgescu, Memoires..., p. 91-92.

E vorba deci de o luptă acerbă desfăşurată cu o intensitate maximă în perioada fanariotă pentru salvarea acestor documente şi multe dintre ele au fost salvate mărturie stându-ne documentele ce garantau privilegiile ţării şi date la congresul de la Focşani sau cele date în preajma încheierii convenţiei de la Ainali – Kavak prinţului Repnin[255].

În fond în preajma anului 1821 sub impulsul tipăririi la Viena a „Istoriei Ţării Româneşti" în 1806, sub impulsul rescrierii unei „Istorii a Moldovei" pentru Congresul de la Bucureşti şi al tipăririi cărţii lui Dionisie Fotino – „Istoria vechii Dacii" între 1818 şi 1819 corelată cu retipărirea operei Cantemirene[256] precum şi al vastităţii de scrieri istorice apărute în Principate (precum operele lui Zilot, Dionisie Eclesiarhul, Dobrescu, însemnărilor Androneştilor etc.) toate au tensionat la maximum problema capitulaţiilor.

Astfel în plan internaţional, în mai 1818 la Büyükdere se redactează un „Proiect de convenţiune între Rusia şi Poarta otomană relativ la principate" unde punctul unu prevede: „confirmarea solemnă a tuturor privilegiilor şi imunităţilor acordate celor două provincii prin toate tratatele anterioare" 204[257]. La 15 iunie 1820 la Tsarkoe-Selo, împăratul Rusiei primea un raport despre veniturile Principatelor în care se făcea precizarea că „Rusia a garantat Moldovei şi Valahiei, inviolabilitatea privilegiilor ei"[258]. La fel, la 30 octombrie 1820, chiar domnitorul fanariot Scarlat Callimachi îi scria lui Capodistria despre capitulaţii şi rolul lor în politica externă a Principatelor înainte de revoluţia Tudor: „Afacerea Principatelor nu pare a mai prezenta dificultăţi, în plus Sublima Poartă a

---

255 Izvoare narative interne privind revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu, Craiova, 1987 p. 25.

256 ibidem, p. 91.

257 Eudoxiu Hurmuzaki, Documente privitoare la Istoria Românilor, vol. XVIII. Corespondenţă diplomatică şi rapoarte consulare franceze, p. 383-384.

258 ibidem, p. 431.

consimţit să reînnoiască actele organice care conţin privilegiile lor, privilegii care vor fi asigurate şi garantate”[259].

Tot spre curtea Rusiei pornesc în preajma revoluţiei de la 1821 o serie de memorii redactate de partida naţională interesată în a transforma Rusia într-un aliat în vederea modificării raporturilor politice cu Poarta, astfel în 1818 cunoscutul boier filo-rus Iordache Rosetti Rosnovanu îi scrie Cancelarului Stroganov un memoriu asupra „Stării Moldovei cu accent faţă de poziţia faţă de Turcia” în care aprecia ca bază legală a intervenţiei Rusiei în favoarea Moldovei „tratatul din 1512 prin care Moldova trebuie să ofere anual un dar Porţii, iar acest dar trebuie să fie fixat conform tratatelor de după 1774 între Rusia şi Poarta Otomană. Respectându-se tratatul din 1512 şi Moldova revenind în starea de drept urmează a primi autonomia internă, libertatea comerţului, inviolabilitatea teritoriului”[260]. Amintirea capitulaţiilor stăruia în mintea tuturor celor interesaţi de o soartă mai bună pentru Principate şi care vedeau în ele baza legală şi istorică a cererilor lor privind respectarea autonomiei Principatelor. Astfel „Un memoriu anonim asupra Moldovei şi Valahiei” aprecia că „Principatul (Moldova – n.n.) se dăruia guvernului turc, un tratat a fost creat ce conserva exerciţiul exclusiv al religiei creştine, administrarea justiţiei, a fost convenit că niciun turc nu putea să se stabilească sau să aibă posesiuni în principat. Acesta recunoştea autoritatea Porţii şi se obliga a îi plăti un tribut anual”[261]. Un alt memoriu arăta şi el despre momentul capitulaţiilor că „Turcia prin constituţia sa, prin respectul religios faţă de tratate părea a îi oferi siguranţa viitorului (...) sultanul a promis a garanta şi proteja Moldova aceasta se obliga a plăti un tribut anual (...) niciun atentat nu a fost adus dreptului de suveranitate, constituţiei, religiei sau privilegiilor ţării şi convenţia prevedea ca niciun turc să nu

259 ibidem, p. 461.

260 Vlad Georgescu, Memoires..., p. 69.

261 ibidem, p. 98.

se poată stabili în ţară”[262].

Chiar traseul vieţii lui Tudor Vladimirescu înainte de 1821 este extrem de ilustrativ pentru impregnarea capitulaţiilor în întreaga societate românească şi al impactului extraordinar pe care îl vor avea la 1821. Astfel Tudor Vladimirescu care îl cunoaşte pe Zilot Românul[263] şi probabil aflase de la acesta anumite informaţii despre capitulaţii, în plus în perioada şederii la Viena (iunie – decembrie 1814) aflase de cărticica Tunusliilor făcute după informaţiile lui Cantacuzino. În cele două şederi la Mehadia avusese relaţii cu Nicolae Stoica din Haţeg care ştia la rândul său suficiente lucruri despre capitulaţii: („Această bătălie a fost la Rovinile Ialomiţei. De pieirea acestor voinici lui Baiazit, sau i-au părut, dar şi el peste Dunăre scăpa bătut. De unde către Mircea soli trimisă şi pace pusără şi acasă să dusă”[264]) pe care i le-a transmis şi lui Vladimirescu.

Aflat în relaţii de colaborare şi cu marele ban Nicolae Brâncoveanu a putut să citească şi de la aceasta cărţi de istorie (acestea erau după relatările lui Stoica de Haţeg principala sa pasiune) [265] toate acestea constituindu-se într-o formidabilă informaţie de care se va folosi în 1821 pentru a susţine drepturile ţării sale în dificilele momente ale acelui an.

Un ultim element menit a ne ilustra puterea cu care capitulaţiile penetraseră pretutindeni şi în societatea românească, şi în cea europeană şi în mentalitatea Porţii. Şi cât de înrădăcinate erau ele mai ales în ideile celei din urmă şi cât de des uza de ele atunci când era în interesul ei ne arată relatarea conform căreia la 1815 „Poarta otomană a răspuns în repetate rânduri Petersburgului şi Vienei că nu va acorda Serbiei privilegiile pe care le aveau Moldova şi Ţara Românească deoarece Serbia era o provincie cucerită, pe când cele două principate romane

262 ibidem, p. 91.

263 vezi şi Documente turceşti, vol. I.

264 vezi Zilot Românul, Opere, p. 332-333.

265 vezi descrierea pe care acesta i-o face în opera sa, p. 152-153.

erau provincii care s-au dat prin tractate scrupulos observate în toate timpurile[266].

Capiiulaiiile şi revoluţia din 1821

Situaţia extrem de explozivă a anului 1821, împletind în ea tensiunea reconstrucţiei europene, primejdiile conţinute în evoluţiile politice ale peninsulei Balcanice, iar în Ţările Române nemulţumirile acumulate în peste 100 de ani de guvernare fanariotă tindeau să se apropie de un sfârşit violent.

Era absolut justificat, în acest context, pentru partida naţională şi pentru principalul ei exponent, în acest moment Tudor Vladimirescu, ca primele revendicări, tinzând spre restabilirea drepturilor naţiunii române să îşi găsească argumentele în teoria capitulaţiilor. Astfel odată declanşată revoluţia, prin proclamaţia de la Padeş-Tismana (23 ianuarie 1821), conducătorul revoluţiei a înţeles că trebuie să îi ofere o justificare legală menită a preîntâmpina intervenţia Porţii şi a justifica răscoala sa: „Ca nişte credincioşi dar şi supuşi robi ai prea puternicei împărăţii, cu lacrămi ne rugăm să trimită om împărătesc – nu de legea noastră – ca să cercetează şi să vază jalneca stare a ţării şi să ni se facă îndreptare şi orânduială, ca să lipsească jafurile şi să ne răspundem ce va fi cu drept către preaputernica împărăţie: precum şi până acum am răspuns şi de acum înainte a răspunde nu tăgăduim, ca nişte credincioşi ce am fost şi suntem şi în veci a fi voim. După încredinţarea ce avem că preaputernica împărăţie nu ne va lipsi de milele sale, cu care din vechime ne-au hrănit şi cu nume de amanet – încredinţat de către milostivul Dumnezeu – ne-au cinstit…”[267]

După acest moment, 23 ian. 1821, Tudor Vladimirescu va repeta această idee, bazată pe capitulaţii (şi va insista şi mai mult asupra acestei teorii după dezavuarea rusă) precum că, Ţara Românească este nu o

266 N. Stoica de Haţeg, Cronica Banatului, Editura Facla, Timişoara, 1981, p. 111.

267 Răscoala din 1821. Documente interne, vol. I, Bucureşti, Ed. Academiei 1959, p. 309.

provincie supusă, ci una dată la amanet de Dumnezeu, Sultanului, care e dator ai acorda toată grija şi toată atenţia. Amanet, adică încredinţată în păstrare şi cu toate drepturile, putând fi oricând răscumpărată şi nicidecum o proprietate a sultanului. Zilot Românul, contemporan evenimentelor expune şi el aceeaşi poziţie de satisfacţie faţă de atitudinea Porţii: „căci Poarta nu călca acum nicio dreptate a ţării, precum făcea atunci, între acele vremi, ci toate pravilile şi privileghiurile românilor să păzea dăspre dânsa”[268]. Deşi evoluţia ulterioară a răscoalei este controversată[269], apărând tot mai des elemente ale unor ciocniri de interese între boierii de la Bucureşti şi Tudor Vladimirescu, între acesta din urmă şi Eterie, între Eterie şi reprezentantul Rusiei în capitala Valahiei, Alexandru Pini, totuşi apar şi elemente care ne vorbesc şi de existenţa unor interese încă comune între aceste părţi. Astfel la 5 februarie 1821, în faţa cererilor divanului din Bucureşti de a solicita intrarea trupelor turceşti în ţară spre a pune capăt rebeliunii lui Tudor, Alexandru. Pini îşi va fonda opinia de respingere a acestei intervenţii, opinie care convenea în fond tuturor părţilor implicate, pe teoria capitulaţiilor şi integrarea lor în tratatele dintre Rusia şi Imperiul Otoman. „Prima chestiune e bazată pe un punct de drept, a cărui soluţie se găseşte în spiritul şi litera Hattiserifului din 1802 care garantează celor două principate inviolabilitatea frontierelor lor.”[270]

Această respingere a intervenţiei turceşti şi opoziţia boierilor favorabili mişcării lui Tudor va duce la amânarea cererii intervenţiei turceşti. Lăsând în continuare ţara în mâinile lui Tudor Vladimirescu şi a trupelor greceşti devotate Eteriei, încă pe ascuns, dar care nu aşteptau decât momentul trecerii Prutului de către trupele generalului Ipsilanti şi ale Rusiei spre a prelua controlul.

---

268 Zilot Românul, Opere, p. 155.

269 Vezi G.D. Iscru şi A. Oţetea, Revoluţia din 1821, vezi si Marin Mihalache, Tudor Vladimirescu. Mişcarea de la 1821 şi drama conducătorului ei. Bucureşti, Editura Militară, 1971, p. 12 17, p. 40-49.

270 Răscoala... p. 238.

La începutul lunii martie, Alexandru Ipsilanti după ce trece Prutul (23 februarie) porneşte spre Bucureşti în speranţa de a-l devansa pe

Tudor şi a ocupa odată cu capitala Valahiei, drumul spre Constantinopol, sediul puterii în Ţara Românească, divanul – organul legislativ suprem şi odată cu toate acestea legitimitatea pe teritoriul Principatelor. Tocmai de aceea în momentul părăsirii Iaşilor, proclamaţia pe care o adresează locuitorilor Ţării Româneşti, are cu totul alt ton şi alt conţinut decât în Moldova. Ştiind că intră într-o ţară posibil ostilă, generalul eterist încearcă să capteze bunăvoinţa vorbind din nou de capitulaţii şi drepturile sacre ale pământului pe care păşeşte: „Bărbaţi români!… Îndestule veacuri ticăloasa voastră patrie, avându-şi gumazul plecat la neomenitul jaf grozavei obidiri, îşi pierdu şi chiar rămăşiţele dreptăţilor sale”[271].

Din acest moment începe ceea ce am putea numi „cursa spre Bucureşti” în care ambele părţi sunt interesate a ajunge primele şi a câştiga implicit legitimitatea şi conducerea temporară a Ţării Româneşti.

Eteria pare avantajată de faptul că în capitală se află deja fosta gardă domnească a lui Alexandru Şuţu, majoritar câştigată la cauza greacă. Iordache Olimpiotul, „ţarul” Alexandru, Bimbaşa Sava, Hagi Prodan trebuie să vegheze şi să păzească „trofeul” pentru Ipsilanti. Tudor Vladimirescu în urma unui marş fulger, ajunge la Bucureşti şi forţează intrarea în oraş, anunţând prin proclamaţia de la Bolintin (16 martie 1821): „Ştiu că vă este auzită şi cunoscută cererea ce face tot norodul Ţării Româneşti (cel de Dumnezeu păzit) pentru dreptăţile folositoare la toată obştea! Care dreptăţi din vechime le avem milă hărăzită de prea puternica împărăţie, stăpânitoarea noastră”[272]. Patru zile mai târziu, într-o nouă proclamaţie Tudor Vladimirescu arată din nou „Pricinile care m-au silit a apuca armele sunt: pierderea privilegiilor, jafurile cele nesuferite”[273]. Aşa

271 Răscoala din 1821, volumul I, p. 319.

272 ibidem, p. 372.

273 ibidem, p. 385.

cum este cunoscut, Vladimirescu va intra în oraş şi va putea trata astfel de pe o poziţie superioară cu Alexandru Ipsilanti. În acelaşi timp, în mod surprinzător o explicaţie asemănătoare a răscoalei era dată de boierii fugiţi la Braşov într-o scrisoare adresată împăratului Austriei: „A fost în primul rând ultimul gospodar, prinţul Alexandru

Şuţu, al cărui sistem de furt şi spoliere a fost exersat pe faţă, imunităţile (privilegiile) Provinciei încălcate de maniera cea mai arbitrară”[274].

Două zile mai târziu (27 martie 1821) boierii rămaşi în Bucureşti se exprimau în acelaşi spirit şi invocând aceleaşi drepturi din vechime ale capitulaţiilor, dar de data aceasta într-un *arz* către Poartă: „... sosind până aici la Bucureşti, Theodor Vladimirescu, însoţit cu mulţime de norod din cinci judeţe ale Craiovii, cu lacrămi de umilinţă, îmbrăcaţi în văzmântul jali şi acei desăvârşit prăpădiri pentru dreptăţile şi preveleghiurile ce din vechime au avut ţara aceasta... Să ni se dea voie a arăta mai pe larg greotăţile ce au suferit acest norod din pricina stăpânitorilor şi a pierderii dreptăţilor şi previleghiurilor ce din vechime au avut cu milostivire hărăzite de către prea puternica împărăţie, hrănitoarea noastră”[275].

Aceleaşi idei, aceeaşi demonstraţie, bazată pe capitulaţii este oferită şi lui Metternich, arbitrul Europei în acest moment de către boierii din Ţara Românească. Capitulaţiile sunt menite a ilustra că nu se doreşte o perturbare a echilibrului european, ci din contră o refacere a lui, o îndreptare a unor încălcări: „Poporul valah dezlănţuit contra guvernământului prinţilor greci care l-a deposedat de drepturile şi privilegiile acordate lui de Sublima Poartă Otomană”[276]... acest singur articol ar trebui să fie singur suficient pentru a o convinge pe Alteţa Voastră că toate drepturile acordate ţării de Sublima Poartă şi sancţionate prin stipulaţiile din tratate au fost

---

274 ibidem, p. 400.

275 ibidem, p. 410.

276 ibidem, p. 413.

abolite”[277].

Repetarea tot mai clară a drepturilor principatului Valah bazate pe capitulaţii, uneşte practic toate taberele. De la Eteria lui Ipsilanti care cere tocmai respectarea lor, arătând că ele odată încălcate fac necesară revolta românilor împotriva turcilor, alături de greci. Boierii fie ei rămaşi la Bucureşti, fie fugiţi la Braşov, solicită marilor puteri şi curţii suverane respectarea capitulaţiilor şi reacordarea privilegiilor politice, a autonomiei ţării. În final, bineînţeles Tudor Vladimirescu pentru care capitulaţiile îi justifică revolta în faţa Porţii Otomane şi a marilor puteri, îi permite să respingă intervenţia grecilor în afacerile interne ale ţării şi tot capitulaţiile sunt cele care îl fac să se prezinte în faţa poporului ca un apărător al drepturilor încălcate şi să le ofere ca soluţie pentru repararea nedreptăţilor existente în interior. Capitulaţiile acordă dreptul la reforme în interiorul ţării, adică după cum ilustrau „Cererile norodului românesc”, o reaşezare sensibil novatoare a principatului Ţara Românească. Această agitaţie în jurul teoriei capitulaţiilor se va răspândi, la început timid şi în Moldova, unde pe 31 martie boierii moldoveni se plâng către Poartă: „Primeşte prea puternice şi mult milostive împărate ascultarea tânguirii norodului Moldovei, care de la moşii şi strămoşii lor au avut şi au pravile în suflete a păzi curăţenia credinţei şi a supunerii către pragul prea puternicei mari împărăţii”[278]

Luna aprilie devine aproape pentru întreg spaţiul românesc o lună a tensiunii, a clarificărilor. Dezavuarea Rusiei e clară, raporturile Tudor-Ipsilanti apar şi ele ca definitivate, iar revoluţia românilor apare în faţa marilor puteri, tocmai pe temeiul capitulaţiilor ca o mişcare legală, supusă suzeranului de la Constantinopol şi cu o existenţă separată de acţiunea grecilor, devenită extrem de violentă atât în Principate cât şi în Grecia[279]. În aceste condiţii într-o scrisoare adresată împăratului rus se cere: „scoate din

277 ibidem, p. 414.

278 ibidem, p. 441.

279 vezi Gh. Platon, Istoria modernă a României, p.12-20.

robie poporul nostru la vechea libertate şi autonomie!... experienţa noastră ne-a asigurat că pe viitor nu ne vor folosi simplele tratate. Dunărea să fie hotar de netrecut al întregii Dacii şi barieră de nepătruns împotriva puterii otomane şi poporul să aibă cetăţile trebuincioase... pentru siguranţa hotarelor. Acestea sunt drepturile noastre naţionale de netăgăduit pe care noi, toată mulţimea poporului dacic, le cerem stăruitor”[280].

Cererile naţiunii române prinsă tot mai mult în pericolele declanşate de acţiunea greacă devin tot mai intempestive şi mai clare. Într-un alt document redactat de boierii din Bucureşti sub influenţa lui Tudor Vladimirescu, tocmai spre a preîntâmpina intervenţia turcească sau măcar a o orienta contra revoltei greceşti se spune pe temeiul vechilor capitularii: „Ţara Românească de când s-au supus înaltei Porţi arătatu – s-au vreodinioară vreunul din raelele haine împărăţiei?” şi tocmai de aceea solicită intervenţia Porţii spre a putea rezolva nenumăratele probleme interne ale principatului.

În acelaşi timp Tudor Vladimirescu excedat de prea multele comunicate şi acţiuni ale lui Alexandru Ipsilanti ca şi lipsa de dorinţă a acestuia de a acţiona în mod real pentru eliberarea grecilor trecând la sud de Dunăre, obţine de la boierii rămaşi în Bucureşti la 14/26 aprilie 1821 un răspuns dur pentru aventurierul eterist: „Patria noastră era liberă şi liniştită sub ocrotirea unui împărat prea bun, bucurându-se din belşug de privilegiile ei... Excelenţa voastră să creadă că suntem în cea mai mare încurcătură, războiţi din toate părţile, ameninţaţi, supăraţi, pierzând toate nădejdile noastre”[281].

Scrisoarea aceasta este extrem de ilustrativă, nu numai prin condamnarea grecilor care ameninţă stabilitatea ţării şi privilegiile ei obţinute prin capitularii, dar şi prin dezvăluirea clară şi cinstită a impasului în care se afla mişcarea românilor în faţa condamnării europene şi a inevitabilităţii intervenţiei otomane.

280 Răscoala din 1821, vol. II, p. 55.

281 ibidem, p. 157-160.

Prioritară devine din acest moment tocmai salvarea principatelor de la jaful şi distrugerile pe care o confruntare militară greco-otomană, pe teritoriul românesc, le-ar fi antrenat, cu atât mai mult în cazul în care poziţia românilor nu ar fi fost cu desăvârşire clarificată.

Tocmai spre a realiza această clarificare boierii din Bucureşti îi solicită lui Metternich ca împreună cu ţarul Rusiei să intervină pentru restabilirea vechilor capitulaţii, privilegii ale Ţării Româneşti: „săracii lăcuitori luând pe un Theodor Vladimirescu căpetenie lor, s-au rădicat împotriva tiranilor jefuitori cerând de la prea Înalta Poartă scăpare de la ei şi a dobândi călcatele noastre dreptăţi. să ni se dea strămoşăştile noastre privileghiuri şi cele din vechime obiceiuri care le-au avut pământul. Şi ne făgăduim. că vom păzi şi noi nestrămutat toate câte strămoşii noştri s-au făgăduit la prea Înalta Poartă când au cerut-o ocrotitoare ţării. ci doar cu lacrimi ne rugăm împărăţiei sale. ca să ne aducă la cea dintâi stare bună, cu o dreaptă ocârmuire, întemeierea privileghiurilor”[282]. Extrem de adevărată e opinia formulată cu acest prilej de Zilot Românul care arată „iar cu uciderea lui (Tudor – n.n.) ne-am năruit şi ni s-au întărit ale noastre privileghiuri, încă şi cu întoarcerea domniei de la greci, iar la pământeni, precum din vechime au fost”[283]. Deci marele revoluţionar prin moartea sa reuşise încă o dată să îşi salveze neamul şi să îi întărească drepturile prevăzute prin capitulaţii.

Scrisoarea urmărea astfel a atrage în favoarea noastră intervenţia şi protecţia Austriei şi a Rusiei prin ilustrarea clară a diferenţelor între mişcarea românilor şi cea a grecilor. Scrisă la începutul lunii mai scrisoarea nu a mai ajuns la destinatari înainte de intervenţia militară otomană care a provocat retragerea lui Tudor Vladimirescu, conflictul final cu Eteria de la Goleşti şi arestarea şi în final şi uciderea marelui revoluţionar[284].

282 vezi şi G.D.Iscru, Revoluţia din 1821, p. 120-150.

283 Zilot. Românul, Opere, p. 158.

284 Răscoala din 1821, vol. II, p. 324-326.

Aşa cum se temuse Tudor Vladimirescu în momentul când solicitase amânarea intervenţiei otomane sau când pregătise armata naţională română, a pandurilor, sosirea trupelor turceşti a provocat în imensa lor operaţiune de represiune desfăşurată pe teritoriul Principatelor Române nenumărate pagube populaţiei civile.

Îngroziţi de scenele oribile[285] ce s-au repetat pe întreg teritoriul Valahiei şi Moldovei boierii români retraşi la Braşov s-au adresat la 31 august 1821 împăratului Austriei solicitându-i protecţia şi intervenţia pentru stoparea răufăcătorilor care „au pustiit necruţător tot pământul Daciei... Nu ne-a rămas deci altă speranţă decât împărătească voastră milă, ca prin puternica voastră protecţie, în acest moment potrivit, pământul Ţării româneşti să se bucure în viitor de pace nestrămutată, de linişte şi dreptate, cu toate privilegiile sale, obiceiurile locale în veci. să încuviinţaţi ca să se orânduiască într-un astfel de chip pacea statornică liniştea şi dreptatea patriei noastre, bucurându-se de propriile sale privilegii şi obiceiuri pământene şi de o domnie statornică şi trainică”[286].

Ca pe parcursul zbuciumatelor luni de până atunci, toate speranţele pentru mai bine erau legate de asigurarea autonomiei teritoriului românesc, autonomie ce nu putea apărea ca egală decât prin invocarea privilegiilor garantate prin capitulaţii.

În luna septembrie 1821, un document ce urmărea a îi şantaja pe boierii munteni evoca între actele compromiţătoare: „un act dat lui Theodor Vladimirescu, semnat de boieri de rangul întâi, doi şi trei, prin care boierii îl recunosc căpetenie mai mare a lor şi-l autorizează să trateze cu Poarta pentru privilegiile lor şi ale ţării etc. Chestiunile acestea lezează nu numai Poarta ci şi alte puteri”[287].

Această scurtă notiţă menită a şantaja ne arată totuşi

285 ibidem, p. 343.

286 Răscoala din 1821, vol. II, p. 324-326.

287 ibidem, p. 343.

cel mai frumos moment al revoluţiei de la 1821, o unire a tuturor boierilor, indiferent de rangul lor, a întregii clase politice a Munteniei şi a celor interesaţi de modernizarea şi modificarea statutului intern şi internaţional al ţării, scop în care înţelegeau a fi folosi pe Theodor Vladimirescu, mişcarea sa şi capitulaţiile, iar notiţa finală a şantajului ce arată că aceste „chestiuni" lezează marile puteri e mai ilustrativă decât volumele unei biblioteci ce ar ilustra legătura revoluţie-partidă naţională, Capitulaţii-statut internaţional. Capitulaţiile erau din nou singura armă diplomatică, de peste 50 de ani ele erau câmpul de bătălie pe care patrioţii români înţelegeau să lupte şi eventual să moară pentru impunerea drepturilor naţiunii noastre. Ele erau singurele acte ce lezau într-adevăr extrem de mult interesele marilor puteri.

Într-un cuvânt, într-o Europă ce clama de la 1815 prioritatea tratatelor, a dreptului, a legitimităţii, a vechimii, a revenirii la tradiţie şi la trecut capitulaţiile erau o materie explozivă. Într-o Europă în care un personaj de marcă precum contele Salaberry[288] ne recomanda: „a agita ideea capitulaţiilor însemna a impune respectarea naţiunii române şi a dreptului ei la autoreformare internă. Poarta a înţeles perfect această idee şi în oct. 1821 în faţa tensionării situaţiei internaţionale Sultanul Mahmud al II-lea cerea comandanţilor turci din Moldova: „huzmeturile şi orice alt va fi, se lucrează şi să ocârmuiască de către împuterniciţii caimacami, după pronomiile prinţăpaturilor (drepturile n.n.) "[289].

Totuşi amintirea jafurilor şi a imenselor violenţe nu era uitată şi nici iertată (în fond va rămâne ca o tragedie nestinsă în memoria generaţiei de la 1821: „În primul rând fiindcă mulţi dintre membrii clasei conducătoare vor traversa o criză de conştiinţă"[290]... bazată pe amintirea

---

288 N. Isar, Principatele române, p.

289 Răscoala din 1821, vol. II, p. 364.

290 P. Cornea, Originile romantismului românesc. Spiritul public, mişcarea ideiilor şi literatura între 1780-1840, Editura Minerva, Bucureşti, 1972, p. 161.

acestor bejeniri în pripă, a acestor goane năprasnice prin zăpadă, a nopţilor petrecute în capul oaselor, adulmecând scene de groază, a zilelor de umilinţă şi deznădejde, în care mai niciuna din înaltele feţe ale ţării nu scăpase de furia plebee sau de vandalismul bandelor de arnăuţi, nu putea să se şteargă fără urme din memorie”[291]).

Astfel de suferinţe se cereau răzbunate şi într-un document din octombrie 1821 boierii români cer intervenţia Rusiei şi a trupelor sale, care „să aducă o vindecare rănilor de moarte şi nedrepte ale nevinovatului popor român, monarh (al Rusiei n.n.), ce drept foloseşte biciul lui împotriva barbarilor încăpăţânaţi, care calcă legăturile sfinte ale tratatelor (capitulaţiile n.n.) pentru a mântui acest popor nevinovat de răutatea stăpânirii”[292].

Aceasta este speranţa generală, o intervenţie a Rusiei care să readucă garantarea privilegiilor din Capitulaţii încălcate prin intervenţia militară pustiitoare a turcilor. În această direcţie boierul Nicolae Rosetti Rosnovanu îi adresa din Chişinău cancelarului rus Stroganov un memoriu în care declara că „Moldova a fost independentă şi guvernată de prinţii săi ereditari până în 1512 (...) atunci ea se decide a căpăta protecţia Turciei (...) propunerile pe care ea le-a făcut au fost acceptate şi sancţionate printr-un hatişerif în care principatul e numit autoguvernat (...) articolele sale sunt conservate de tradiţie şi sunt reproduse în diverse cronici şi în mod particular în istoria otomană a lui Cantemir”[293]. Pe baza acestor elemente istorice, la care Nicolae Rosetti Rosnovanu adaugă şi textul unei capitularii aparţinând sultanului Soliman, în 1530 şi una aparţinând sultanului Mahomed al IV-lea din 1643, el se crede îndreptăţit a solicita Rusiei o intervenţie cât mai grabnică în favoarea Principatelor. Aceeaşi credinţă o arată tot în luna octombrie fostul mitropolit Ignatie, mitropolitului Dionisie Lupu aflat în funcţie: „când Ţara Românească se va bucura

291 ibidem, p. 177.

292 Răscoala din 1821, vol. II, p. 386.

293 Vlad Georgescu, Memoires...., p. 104.

iarăşi de tot ce a pierdut pe nedrept, şi când se va reînnoi protecţia Rusiei, care singură poate să pună în aplicare privilegiile ţării, atunci vă veţi putea întoarce în eparhia prea sfinţiei voastre ca să mângâiaţi turma şi patria p.s.v.”... datoria p.s.v. este să vegheaţi ca Ţara Românească nu numai să nu piardă privilegiile câte le avea, dar să dobândească şi tot ce mai este drept şi de trebuinţă ca să poată. să revină iarăşi la starea ei dinainte”[294].

Aceleaşi idei se găsesc în noiembrie 1821 într-un arz al boierilor moldoveni către Înalta Poartă, cauza tulburărilor e găsită în „cumplitele supărări ale domnilor greci din Ţarigrad, care de la o vreme încoace au început a să orândui în locul pravilnicilor domni pământeni moldoveni ce era aşezaţi asupra vechiurilor obiceiuri ale pământului ce din vechime erau făcute hărăzire sfântă în ţara noastră”[295] spre a se pune capăt acestei situaţii principala solicitare apare clar „Să fim slobozi de acum înainte în veci de domnia şi oblăduirea grecească şi să milostivească prea puternicul nostru împărat prin hotărâre de sfânt şi împodobit al său hatişerif, după cea din vechime sfântă aşezare, ca să aibă ţara noastră oblăduire de pământeni, păzind numirea de domnie şi privileghiurile cele vechi, ce sunt hărăzite ţării până acum”[296] „împletind cu datornica râvnă a supunerii şi a credinţii sfintele slujbe după puterea şi starea ţării următoare milelor, harurilor şi privileghiurilor ce ni s-au dat de la nedeşertatul izvor şi sunt cuprinse în împărăteştile hatişerifuri ce sunt date la leaturile othomaniceşti 1180, 1198, 1206, 1217”[297].

În condiţiile în care bătălia declanşată de Eterie şi Tudor Vladimirescu era în mod clar pierdută, partida naţională înţelegea că nu trebuie să piardă şi războiul pentru drepturile naţiunii. Îmbrăcată în haina credinţei către Înalta Poartă, partida naţională înţelegea a-şi afişa şi

294 ibidem, p. 390.
295 ibidem, p. 402.
296 E.Vârtosu, 1821. Date şi fapte noi, Bucureşti, 1932, p. 119-120.
297 ibidem, p. 405.

clama odată cu credinţa şi ruptura faţă de „apostasia” grecească şi programul de refacere a principatelor încercând şi reuşind în final să îl impună şi Porţii. Program bazat pe domnia pământeană şi autonomie, toate cerute şi obţinute în baza vechilor capitulaţii, a vechilor acte bilaterale românoturce ce excludeau marile puteri în avantajul Porţii (în special pe Rusia) şi ofereau partidei româneşti şansa extraordinară de a îşi realiza redobândirea drepturilor naţiunii române în propria sa casă: Principatele Române. Astfel într-un arz de la 1821 se menţionează că „patria noastră Valahia, s-au supus la împărăţia othomanicească în leat cu legături în scris să răspunză pă tot anul suma de bani ce s-au manicească niciun fel de amestec în pământul nostru câtuşi de puţin, ci să stăpânească ţara de domni pământeni, cu toate obiceiurile ce au avut pă deplin.

În aceeaşi ordine de idei, dar intervenind de data aceasta pe lângă puterea protectoare, boierii moldoveni, refugiaţi în Bucovina, îi arată consulului rus A. Pini: „Da, era cu putinţă ca noi, oameni necunoscători ai interpretării tratatelor, să cădem în asemenea greşeli... numai în mahzarul nostru am arătat desluşit epocile tratatelor cu puterea protectoare date prin cele patru hatişerifuri, declarându-ne mulţumiri cu privilegiile cuprinse acolo. Doar o singură cerere am adăugat, adică să scăpăm de jugul fanariot şi cârmuirea ţării să se dea pământenilor ca în vechime, aducând drept pildă hotărârea din anul 1529, epocă de supunere a ţării, adică domnii să fie moldoveni, precum şi tratatul de la Kainargi, capitolul 16, paragraful 8 al aceluiaşi capitol, unde în chip desluşit Rusia protectoare dispunea ca atât domnul să fie pământean, ca pe timpul lui Mehmed al IV-lea, cât şi capuchehaiele să fie pământeni. având toată siguranţa că nu greşim cu nimic dacă cerem ceea ce Rusia protectoare a orânduit prin tratate”[298]. Oriunde se îndreaptă cererile boierilor noştri, spre Rusia sau Imperiul Otoman, conţinutul e ideatic acelaşi drepturile noastre sunt bazate pe capitulaţii, acestea sunt

298 ibidem, p. 51.

acte de drept internaţional, au caracter obligatoriu, care ne permite realizarea obiectivelor naţionale.

Din acest moment însă tot mai pregnant apare o ruptură în interiorul clasei politice, fie ea din Ţara Românească sau Moldova în funcţie de orientarea politică filorusă sau filoturcă. Deşi aşa cum am arătat programul e din perioada 1822 – 23 aproape identic pentru ambele grupări, iar argumentarea bazată pe Capitulaţii serveşte aceluiaşi scop: reinstaurarea autonomiei şi a domniilor pământene şi asigurarea stabilităţii la nord de Dunăre. Diferă însă adresantul, puterea care e considerată îndeajuns de puternică şi de interesată pentru a gera un astfel de program complex în favoarea naţiunii române.

La 1 iunie 1822 grupul de susţinători ai politicii balcanice a Rusiei din Braşov, înţeleg să dezavueze activităţile boierimii filoturce din Ţara Românească solicitând intervenţia cabinetului rus: „căci datorită ei (Rusiei n.n.) şi numai ei au fost respectate temeiurile întocmite în diferite timpuri şi tratatele în favoarea şi pentru ajutorul neamului ortodox al Ţării Româneşti, precum şi biserica religiei noastre ortodoxe a fost respectată şi drepturile locului au fost încuviinţate şi privilegiile parţiale au fost păstrate”[299], fără această intervenţie ei „sunt martori oculari a măcelurilor, jafurilor şi pângăririlor care s-au săvârşit”[300].

Programul este identic: retragerea trupelor otomane şi reinstaurarea regimului domniilor pământene. Aceeaşi partidă de la Braşov se adresa din nou cabinetului de la Petersburg la 14 august 1822 prin ambasada de la Constantinopol: „Trebuia să ne mulţumească (numirea ca domn a lui Grigore al IV-lea Ghica – n.n.) prea puternice suveran, fiindcă prin aceasta Înalta Poartă părea că vrea să fie redate vechile noastre privilegii, desfiinţate prin nesocotirea vechilor noastre tratate. Dar ne-a mâhnit, pe de o parte fiindcă, cunoscând drepturile noastre, nu a vrut să lase poporului alegerea noului domn cum se făcea în

299 ibidem, p. 104.

300 ibidem, p. 106.

vechime, iar pe de altă parte fiindcă toate aparenţele ne încredinţează că Înalta Poartă vrea să nimicească regimul ţării, recunoscut din vechime şi aprobat prin tratate oficiale cu puterea protectoare a majestăţii voastre imperiale”[301].

Este acesta drumul care va duce la Regulamentele Organice, punctând pe acest traseu, convenţia de la Ackerman (octombrie 1826) şi războiul ruso-turc din 1828 – 29. Cu această scrisoare, adresată Rusiei care e privită ca unica putere aptă şi dornică a desăvârşi şi impune opera de refacere naţională conţinută în înscrierea Capitulaţiilor în dreptul public, în tratatele ei cu Poarta, boierimea din Ţara Românească preia protecţia acesteia şi teoria Capitulaţiilor spre a o servi în lupta ei cu cealaltă parte a clasei politice, rămasă în Principate şi care îşi va face cunoscute crezurile în „Constituţia cărvunarilor”. Această parte a boierimii emigrante, favorabilă Rusiei se va manifesta şi la Cernăuţi la 25 august 1822, prezentând idei similare celor ale boierilor munteni de la Braşov: „Tratatul încheiat la anul 1529 de către domnul Bogdan cu Sultan Suleiman I-ul întăreşte slobozănie legii noastre cea svinte, opreşti cu totul pe oricare musulman de a să căsnici ei în ţara noastră întemeiază slobozănia noastră şi pe aceia a neguţătorii noastre ne împuterniceşti a alege prinţipii noştri şi a ne ocârmui fără nicio periorisire, după ceale înscrise şi obicinuite pravili a noastre, fermanuri, ci s-au slobozât de la urmaşii pomenitului sultan”[302].

Deşi de nenumărate ori în istoriografia românească au existat opinii negative faţă de marea boierime rămasă în exil după 1821, reacţii datorate fără îndoială opoziţiei acesteia faţă de intenţiile reformatoare ale domnului Moldovei şi apropiaţilor lui şi în egală măsură şi datorită circumstanţelor întoarcerii acestora după înţelegerea de la Ackerman – Cetatea Albă când prin „Anafora pentru pronomiile Moldovei” ei şi-au impus fără menajamente un anume crez politic şi social în bună măsură conservator.

301 ibidem, p. 130.

302 ibidem, p. 147.

Totuşi trebuie ilustrată lupta acestei mari boierimi pentru salvarea drepturilor şi prestigiului ţării.

Această agitaţie permanentă a servit ca un element de presiune faţă de Poartă şi poate nici retragerea trupelor turceşti şi nici atitudinea turcă faţă de principate nu ar fi fost atât de laxă şi binevoitoare fără acea sabie a lui Damocles veşnic protestatară de la Braşov, Cernăuţi sau Chişinău. Şi iarăşi trebuie menţionat că nu de puţine ori situaţia acestor emigranţi nu a fost una strălucită şi că o luptă politică de aproape 5 ani, precum aceea pe care au dus-o ei este extrem de dură, de multe ori fiind ameninţaţi cu confiscarea averii. Iată o scrisoare din august 1822 care alătură descrierea condiţiei dificile a emigrantului regretul faţă de ţară şi conştiinţa luptei pentru drepturile acesteia: „Credinţa, viaţa, averea sunt supuse intrigii, dizgraţiei şi tiraniei. Unde este menţinerea privilegiilor pământene, dintre care primul este interzicerea şederii turcilor în Moldova?... Dacă ne întoarcem va trebui să devenim organe ale tiraniei şi victime ale dizgraţiei”[303]. Spre a sluji ţării acest corespondent necunoscut arată: „Codicele Moldovei şi toate documentele privitoare la întărirea drepturilor obşteşti au fost înfăţişate de mine. având de gând să lucrez şi de aici înainte pentru bunăstarea scumpei noastre patrii”[304]. A lucra pentru istorie, a lucra pentru strângerea documentelor privind Capitulaţiile, aceasta e misiunea pe care o consideră necesară spre a-şi sluji patria unul din emigranţii români de la 1821.

Într-un larg memoriu din decembrie 1822 în care se analizează efectele grave ale revoluţiei şi ale menţinerii trupelor turceşti se apreciază că singura ieşire din situaţia gravă, existenta a Ţării Româneşti este „să se întărească toate graniţele ei din toate părţile în toată siguranţa. ar fi foarte binefăcător pentru ea ca să se adauge de acum înainte şi aceste cetăţi cu pământul din jurul lor la întregul trup al statului Ţării Româneşti şi să fie încredinţate uneia şi aceleiaşi ocârmuiri, cum a fost şi în timpurile vechi,

303 ibidem, p. 153.

304 ibidem, p. 154.

adică atunci când s-a supus Ţara Românească prin tratate Porţii”[305].

Deja ecourile revoluţiei începeau a se stinge, dar nu şi amintirea şi rolul Capitulaţiilor. În sept. 1823 boierii moldoveni analizând într-un memoriu către domnitorul Ioniţă Sandu Sturza (1822 – 28) urmările evenimentelor din 1821 – 22 în contextul unor plângeri ale unor turci privind pierderile lor în această perioadă: „Iar noi după cuprindire sfintelor hatihumai [umuri] şi fermanuri ce spre vecinice privileghiuri s-au învrednici a dobândi ţara noastră de la fericiţii şi pururе vieţuitorii în pomenire pre puternicii şi milostivii împărăţii şi după obiceiul ce s-au legiuit prin ce de totdeauna urmare păzită din vremi uitate în învechime”[306] cerând în baza acestor privilegii ale capitulaţiilor respingerea cererilor venite din partea turcă.

Evenimentele anului 1821 au avut fără îndoială un ecou uriaş în întreg spaţiul românesc, lucru imediat notat de observatorii străini ai evenimentelor, printre aceştia consulul austriac din Iaşi, Raab într-un raport adresat curţii de la Viena constata următoarele: „Principiile trâmbiţate de Tudor Vladimirescu şi anume: înlăturarea domniilor fanariote, restaurarea vechilor Capitulaţii cu Poarta, înfrânarea samavolnicilor… această doctrină demagogică cu siguranţă că va găsi aderenţi şi în Moldova provocând mişcări similare”[307]. Chiar şi Imperiul otoman fusese silit încă odată a se conforma prevederilor din capitulaţii, în perioada maximei tensiuni, a ocupaţiei militare a principatelor: „deci începu chehaia-bei a stăpânirii după pravilele şi obiceiurile ţării a nu să atinge ştiind că toată strigarea lui Tudor dăspre partea ţării, aceasta au fost, adică pentru sminteala ce făcea tiranii, stăpânitorii dreptăţilor celor întărite de Poartă şi cunoscute şi la alte curţi”[308].

---

305 ibidem, p. 230.

306 ibidem, p. 232.

307 Gh. Platon, Istoria modernă a României, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1985, p. 54.

308 Zilot Românul Opere, p. 157.

Un alt contemporan, fie el Chezarie de Buzău sau Naum Râmniceanu cum îl apreciază diverse surse declara: „O anule cu leatul 1821. Tu cu adevărat, prin intrarea-ţi de ai şi pricinuit Românilor amărăciune, dar deodată şi deşteptare. Lunile tale, academii s-au închipuit pentru români, zilele tale învăţături. ceasurile tale dascăli. iar minuturile tale, ca nişte sori luminători s-au înfipt în simţurile românilor”[309].

Aşa cum am putut vedea în toate perioada de după 1821 problema capitulaţiilor se pune tot mă acut, dacă mai e nevoie şi de alte exemple mai putem menţiona eforturile lui Constantin N. Filipescu care cerea între anii 1823 şi 1828 ca pe baza acestor acte să fie recunoscută independenţa principatelor[310] La rândul său Nicolae Rosetti Roznovanu negocia acelaşi lucru cu ruşii (el urmând a devenit noul domnitor) [311].

În primul rând apăruseră schimbări în rolul ţărilor române în planul politicii internaţionale: „Principatele au devenit odată cu Eteria şi Tudor o problemă internaţională şi 1826 e momentul de sfârşit al internaţionalizării problemei, când ele sunt tratate ca o afacere ruso-turcă” 3

Ce se schimbase însă în societatea românească?

De secole, de când ruşii intraseră în contact cu zona balcanică, principii români (Şerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu, Gheorghe Stefan, D. Cantemir, etc.) şi clasă politică a văzut în ei, în virtutea a ceea ce N. Iorga numea „comunitatea de credinţă ortodoxă”[312]. salvatorii principatelor din mâinile turcilor şi din ambiţia austriacă.

La rândul lor ruşii „au recunoscut în români pe acei creştini pe care apropierea de împărăţia lor şi legăturile mai slabe cu Poarta (capitulaţiile – n.n.) îi expuneau mai întâi privirii lor, când îşi aruncau ochii în viitor pe întinsul

309 ibidem, p. 54.

310 I.C. Filitti, Frământările politice şi sociale, p. 78.

311 ibidem p. 78 şi Arhivele naţionale, Bucureşti, fond Rosetti - Rosnovanu (256) dosar 8, fila 6 -14.

312 ibidem p. 177.

câmp al politicii ruseşti.

Ei văd că pentru a ajunge la sârbi, bulgari şi greci trebuie să treacă întâi prin români.

Asupra acestora îşi vor îndrepta ei privirile; de dânşii se vor îngriji ei mai mult; pe dânşii îi vor avea în vedere în toate tratatele lor ulterioare pentru a-i scăpa tot mai mult de sub uricioasă supremaţie turcească, nu însă pentru a-i lăsa liberi să se dezvolte (...) ci pentru a-i pune sub o altă protecţie, mult mai periculoasă, aceea a Rusiei, (...) (care) avea o ţintă mai adâncă, aceea de a lovi în existenţa chiar a poporului nostru, a stinge în el, orice spirit de lucrare neatârnat şi de dezvoltare naţională, într-un cuvânt a ne face ruşii"[313].

Lucru acesta a devenit tot mai clar odată cu trecerea timpului, la 1737 în Moldova feldmareşalul Münich cerea boierilor să depună jurământ de credinţă către Rusia[314]. La 1770 ţarina promulga alipirea principatelor la imperiul moscovit. La 1791 zvonurile au mers în aceeaşi direcţie, pentru ca la 1812 odată cu ruperea Basarabiei situaţia să fie clară „Răpirea Basarabiei ar fi trebuit să înveţe pe români un lucru dacă există vreun pericol pentru existenţa lor ca naţiune, aceasta va venii de la Nord, dacă este vreun element adevărat duşman al elementului român este acel rusesc, care nu din neîntâmplare, din neîngrijire pune în pericol existenţa noastră, ci lucrează cu conştiinţă la distrugerea ei"[315].

Lucru acesta devine într-adevăr clar după 1812, dar totuşi Rusia rămâne unica alternativă viabilă pentru schimbare. Unica putere cu suficientă tărie şi interes pentru a elibera zona românească. În timp ce Austria considera ţările române că se fac vinovate de polonism" formula în spatele căreia (...) vedea ascunse revoluţia şi

313 A.D. Xenopol, Istoria românilor din Dacia Traiană, vol. II, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993, p. 389-382 şi idem Războiele p. 34.

314 vezi A. Xenopol, Războaiele dintre ruşi şi turci.

315 ibidem, p. 138.

tendinţa de preponderenţă a Franţei”[316].

Franţa şi Anglia erau încă prea îndepărtate şi neinteresate economic în zona spre a intervenit eficient[317].

Aşa că se foloseşte în continuare aceeaşi formulă şi în „actele politice de la Akerman şi Adrianopol (…) garantându-le principatelor statutul juridic propus, Rusia contribuia efectiv la lărgirea autonomiei acestora deşi, paralel, îşi instituie dreptul efectiv de protectorat.

Rezultatul va fi invers decât cel aşteptat de marea putere protectoare „pe cât ruşii, câştigau în înrâurire asupra Ţărilor Române pe atâta ei pierdeau în simpatie. Dacă mai rămăsese încă vreo urmă de simpatie pentru ruşi în Ţările Române, ea face cu totul stinsă în războiul acesta”[318] (1828 – 1829).

Durităţile ocupaţiei militare, exigenţele financiare, controlul dur au născut un masiv curent de opoziţie în societatea românească faţă de acţiunile Rusiei[319].

„Înrâurirea rusească în principate, nu se mai mulţumii ca până acum numai cu precumpărarea numelui său şi a puterii sale, ci voia a lua forma unei organizări care să supună toate puterile vii ale naţiunii voinţei şi capriciului său. Aceasta se ajunse de Rusia pe deplin prin Regulamentul Organic”[320].

Din acest moment rolul capitulaţiilor se schimbă radical. Dacă la 1822 ele îşi pierduseră raţiunea de a mai fi antifanariote căci, prin revenirea la domniile pământene sistemul de dominaţie grec încetase de a mai avea caracterul de putere şi duritate de până atunci urmând a fi treptat complet înlăturat. Tot de la 1822 componenta antiturcă se redusese şi ea aproape complet, căci Imperiul

316 România în relaţiile internaţionale, p. 101-102.

317 vezi Apostol Stan, Protectoratul Rusiei, p.40-48. vezi şi capitolul II din Ştefan Zeletin, Burghezia Română (Neoliberalismul), Bucureşti, Editura Humanitas, 1997.

318 România în relaţiile internaţionale p. 90-91.

319 A.D. Xenopol, Războaiele, p. 166.

320 A.Iordache, Principatele Române în epoca modernă, vol. I, Bucureşti, Editura Albatros, 1996, p. 198-215.

otoman fusese acela care realizase refacerea drepturilor vechi ale ţării în timp ce Rusia se opusese vehement cerând reîntoarcerea fanarioţilor.

Ca urmare pe măsură ce constatau că Rusia devenea tot mai opusă intereselor noastre, elitele româneşti încep a folosit capitulaţiile pentru întărirea legăturilor cu Poarta şi pentru respingerea protectoratului rus. Cum după 1821 Rusia, Prusia şi Austria solicitaseră restabilirea legalităţii în Principate adică, „o administraţie autonomă a acestora concordantă cu vechile tratate, cu capitulaţiile”[321] care dobândesc astfel o consacrare internaţională.

Elita românească începe a le folosii contra pretenţiilor excesive ale Rusiei. Aceasta trebuie făcută să înţeleagă că Principatele fiind autonome şi protejate de Poartă nu mai pot primii nicio altă protecţie şi în niciun caz nu pot accepta intervenţii în afacerile lor interne. Din acest moment (1829, dar şi mai clar 1834, retragerea trupelor ruseşti care lărgeşte câmpul de manevră al oamenilor politici români face mai clară această schimbare), capitulaţiile sunt antiruse. În momentul în care va fi clar că Rusia nu intenţionează să înţeleagă jocul diplomatic românesc apelul va fi direcţionat şi în plan internaţional „Fiind deci state autonome în raporturi de vasalitate cu Imperiul otoman. Principatele Române, conform capitulaţiilor care erau invocate tocmai spre a devenit parte integrantă a dreptului public european urmau să se guverneze pe domni pământeni cu toate obiceiurile ce au avut de deplin”.

O astfel de manevră ce bloca acum avansul Rusiei permitea cele mai mari nădejdi: „şi rămâne numai la mila lui Dumnezeu ca el precum au iconomist de au înnoit vechiul privileg al ţării cu ocârmuirea domnii de domn pământean”[322] Cuvintele acestea ale mitropolitului Grigore către logofătul Alexandru Filipescu – Vulpe exprimau speranţa cea mare. Că ţară acum eliberată de Rusia şi cu abuzurile Porţii drastic limitate va şti să îşi conducă

321 A.D. Xenopol, Războaiele, p. 168.

322 A. Stan, Protectoratul Rusiei, p. 45.

drumul spre unire şi independenţă.

Drumul marilor nădejdi era deschis şi din nou „capitulaţiile” – problema vechilor tratate era în avangardă, prin ea se urmărea rezolvarea marilor dificultăţi ale principatelor şi cu ajutorul lor se va reuşii, Rusia va fi înfrântă.

Impresia produsă de momentul 1821 este uriaşă, menţionarea permanentă a capitulaţiilor în cursul revoluţiei le transformă din nou în elemente de atracţie pentru clasa politică românească. Astfel Alexandru (Alecu) Beldiman va acorda din nou atenţie capitulaţiilor după 1821, în special, ilustrând încălcările lor: „acordarea de terenuri tătarilor în Buceag, transformarea Hotinului în raia la 1725 şi schimbările cele adesea şi fără de vreme ale Domnilor, una din pricinile cele mai mari, care aducea ţara în ticăloşie”[323].

La 28 septembrie 1821 vornicul Teodor Balş şi boierii refugiaţi la Cernăuţi cer „să se milostivească către noi prea puternica noastră împărăţie, prin aşezământul sfântului său înfrumuseţat Hatişerif, după cel dintâi sfânt aşezământ ca să aibă ţara oblăduirea întru sineşi printre pământeni, păzind numirea domnii şi cele dintru început privilegiuri care s-au revărsat ţării până acum”[324].

Un arz din Iaşi al boierilor rămaşi în ţară cere şi el „hărăzeşte nou prin înalt vrednic de închinăciuni alt Hatişerif pronomiile obiceiurilor ce din vechi au avut norodul Moldaviei, care din vreme în vreme s-au pierdut mai de tot fiinţa lor din întrebuinţările cele rele ale Domnilor greci, ce au fost orânduiţi oblăduitori pământului”[325].

Lupta pentru drepturile ţării prin capitulaţii nu avea loc doar în Moldova ci şi în Ţara Românească. „Anul 1821 poate fi considerat, în mod simbolic, drept linia de clivaj care desparte societatea veche românească – încremenită în ortodoxie, patriarhalitate, moravuri semiorientale,

323 C.C. Giurescu, Capitulaţiile p. 34.

324 ibidem, p. 35.

325 ibidem, p. 36.

smulsă din timp şi pasivă la apelurile istoriei, de societatea nouă, laică, occidentalizată, dinamică, reaşezată în confluenţa vremii şi deschisă dialogului culturilor”[326].

Noua societate se năştea acum tocmai prin apelul la istorie, prin lupta pentru vechile drepturi şi „tractate” singurele care puteau alcătui temelia unei vieţi noi. La anul 1821 s-a conştientizat în mod tragic că lupta pentru drepturile ţării prin vechile tratate nu e doar o modă intelectuală, sau un apanaj al unei familii ci o necesitate urgenţă, naţională. Se vede clar că acum aceasta luptă e a tuturor din chiar numărul masiv de memorii şi petiţii semnate[327] de întreaga clasă politică românească, indiferent că aparţine protipendadei sau clasei politice de mijloc, indiferent de orientarea politică prorusă, proaustriacă sau prootomană, dorinţa e una: restaurarea capitulaţiilor ca unică cale de refacere a naţiunii.

Extrem de clare şi ilustrative în această direcţie sunt două memorii adresate Rusiei de către diverşi boieri din Ţara Românească.

În primul dintre aceste documente se declară: „Naţiunea valahă, în urmă cu câteva secole guvernată de un prinţ legitim, de aceeaşi naţiune, bucurându-se de dreptul umanităţii.

În anul 1382 sub domnia renumitului sultan Baiazid, prinţul nostru numit Mircea pentru a prevenit dezastrele de care Patria noastră putea fi ameninţată de acest faimos tiran a luat de acord cu poporul decizia de a încheia cu sultanul un tratat prin care ţara se obliga să îi plătească un cadou, ca un simbol al supunerii, 3 mii de aspri pe an, pentru a continua a se bucura de vechile sale drepturi şi tradiţii (…)

Dar acelaşi tiran va rupe tratatele din această epocă, naţiunea valahă reuşeşte să îşi recupereze drepturile sale, şi rămâne liberă până în 1462 când prinţul Laiotă va

---

326 P.Cornea, Originile romantismului, p. 161.

327 V. Georgescu, Mémoires et projets de reforme dans le principautés roumaines 18311848. Avec un supliment pour les annes 1769-1830, Bucureşti, 1972, p. 163-164.

reînnoii printr-un aviz comun, al întregii naţiuni, vechiul tratat, bazat pe aceleaşi condiţii confirmate de sultanul Mahomed care a promis să le respecte, dar le-a încălcat.

În anul 1470 prinţul Vlad încheie pace cu sultanul sub aceleaşi condiţii”[328]

Cel de al 2-lea memoriu citează şi alte înţelegeri – tratate în folosul aceleiaşi idei: refacerea naţiunii române din cele 2 principate „şi după ce a ales de Hospodar pe prinţul Şerban, el a încheiat ultima pace cu Poarta cu condiţia de a-i plătii un tribut anual contra obligaţiei ei de a respecta vechile drepturi ale ţării, conţinute în tratatele precedente, prin care erau acordate: acela de a întreţine armată, de a-şi alege prinţul, născut în ţară, tratat din nou încălcat s-au încălcat drepturile Naţiunii, ca şi alte tradiţii stipulate de tratate”[329].

Pacea din 1774, favorabilă ţării distruge stabilimentele turceşti, confirmă privilegiile noastre şi se restabileşte dreptul de alegere a unui prinţ din naţiunea noastră… drepturile noastre nu au fost nici acum complet respectate[330].

Concluziile: „noi nu vedem niciun fel de mijloc de a putea exista sub dominaţia turcilor cu care naţiunea valahă liberă, mai mult de odată a încheiat tratate şi totdeauna a fost înşelată de Poartă”[331].

Între timp zvonurile sunt tot mai acerbe şi acum ca şi la 1806 „poporul a prins a zice că ruşii au să preia Moldova din stăpânirea turcească ca şi pe Ţara leşească şi nu vor mai avea o domnie. Această prevestire era luată ca un basm de către boieri, ei fiind încredinţaţi că asta nu se va putea întâmpla vreodată, datorită condiţiilor în care ţara a fost închinată sultanului Baiazid al II-lea”[332].

---

328 V.Georgescu, Mémoires et projets de reforme dans le principautés roumaines 18311848. Avec un supliment pour les annes 1769-1830, Bucureşti, 1972, p. 163-164.

329 ibidem p. 166.

330 ibidem p. 167.

331 ibidem p. 168.

332 Manolachi Drăghici, Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani până

Tot la 1821 vornicul Teodor Balş îi va spune seraschierului de la Silistra „a început să-i înşire toate suferinţele ţării pricinuite de străini, precum şi drepturile ce le avea şi le nădăjduia să le fie din nou recunoscute în puterea alcătuirii lor cu Poarta şi a firmanurilor care le păstra încă de sultanul Baiazid al II-lea”[333].

Într-un proiect de constituţie redactat la 1822 se arată „Pontul 1 – Norodul Moldaviei, ce din vechime şi până astăzi a avut şi are sfinţit privileghiul slobozeniei şi acela al volniciei de a se oblădui cu ocârmuitorul său şi cu pravilele ţarei sub umbrirea prea puternicei împărăţii căreia este supusă, cere de a avea şi folosinţa acestui privilegiu întru deplină legiuire cele căzute ale dreptăţii şi în păzirei celei datornice a sa supuneri şi a credinţei sale către înaltui Devleat”[334].

La fel memoriul cărvunarilor aprecia şi el că „Norodul Moldaviei din vechime şi până astăzi a avut şi are sfinţit privileghiul slobozeniei şi acela al volniciei de a se oblădui cu ocârmuitorul său şi cu pravilele ţarei”[335]

Ce ne arată toate aceste avalanşe de memorii şi petiţii solicitând drepturile ţării şi bazându-se pe capitulaţii?

În primul rând că anul 1821 e un moment de răspântie[336], „un an în care întreaga societate, întreaga elită înţelege că numai refacerea situaţiei de autonomie a ţării mai poate salva naţiunea de la completa distrugere. În faţa ineficienţei Eteriei” îndată ce se va afla că ţarul îl dezavuează pe Ipsilanti boierii se vor grăbii să bată în retragere, abandonând un steag sub care se înregistraseră

în zilele noastre vol. II, Bucureşti, ed. C.Mihăescu Gruiu, Bucureşti, Editura Semne, 1998-1999, p. 249, vol. II.

333 ibidem, p. 272.

334 D.Hurezeanu, Gh. Sbârnă - Partide şi Curente politice în România. Programe şi orientări doctrinare - 150 de surse originale. Bucureşti, Editura Eficient, 2000, p. 39

335 V. Şotropa, Proiectele de constituţie, p. 68.

336 P. Cornea, Originile romatismului, p. 161.

mai mult din interes decât din convingere”[337]. Apoi în faţa Rusiei blocată într-o intervenţie de spiritul Sfintei Alianţe. În final şi în faţa eşecului lui Tudor Vladimirescu şi al intervenţiei otomane în forţă, ce a adus jafuri şi crime înfiorătoare („Nu trecea noapte în Iaşi fără siluiri de femei, de fete, de băieţi, de bărbaţi, fără focuri, fără jafuri”[338]) clasa politică a înţeles că fără un efort imens, născut din disperare, unit şi sesizând întreaga Europă asupra situaţiei lor. Principatele sunt condamnate la dispariţie.

„În primul rând (...) mulţi dintre membrii clasei conducătoare vor traversa o criză de conştiinţă cu întinse repercusiuni care îi va pune pentru prima dată în situaţia de a-şi măsura răspunderea socială şi de a înţelege că existenţa naţiunii trebuie aşezată pe alte baze. În al 2-lea rând fiindcă rolul principal îl vor juca din ce în ce mai mult după 1821, reprezentanţii claselor mijlocii şi mici, oameni fără ataşamente puternice în vechea societate fanariotă, formaţi în spiritul renaşterii naţionale şi la şcoala Europei”[339].

Din această disperare, din conştientizarea răspunderilor tuturor se naşte o mişcare unificată de apel la capitulaţii, spre a se pune capăt tuturor samavolniciilor a căror victime erau Principatele.

Într-o Europă dominată de legitimism şi conservatorism, de dorinţa reîntoarcerii la trecut, a respectului faţă de drepturile legitimate de secole, apelul la „capitulaţii”, la acte seculare ce ne restabileau drepturile era singurul apel care putea fi acceptat şi primii curs. Pentru că avea de a face cu puteri conservatoare, chiar reacţionare, duşmane astfel revoluţiei pe care o reprimau pe plan european, Tudor (şi urmaşii săi – n.n.) tindea să apară ca luptător pentru aplicarea unor principii străvechi care ar fi trebuit puse la temelia raporturilor cu

337 ibidem, p. 37.

338 R. Rosetti, Amintiri, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1996, p. 112.

339 P. Cornea, Originile.... p.160.

Turcia”[340]. Această tendinţă[341] ce se suprapune peste dorinţa turcilor de a îi înlătura pe greci din mecanismele lor administrative va face ca ţărilor române să le fie recunoscut dreptul la domnia pământeană după peste un secol de întrerupere.

Această victorie a capitulaţiilor va provoca o explozie de bucurie în societatea românească. Se părea că toate drepturile vechi vor fi restaurate, că o nouă epocă de fericire se va întoarce.

Pe cât de oribilă şi traumatizantă fusese perioada 1821/1822 pe atât de puternic a fost sentimentul de uşurare şi de speranţă.

Vlădica Ilarion al Argeşului se va face ecoul acestui sentiment de bucurie că totuşi timpul nu a biruit amintirea drepturilor principatelor şi că el va apuca să le vadă restabilite prin domnia pământeană a lui Grigore

D. Ghica „ci mă bucur privind mai vârtos cu ochii sufletului, la ridicarea neamului din prăpastia în care mai mort zăcea, aruncat de vrăjmaşa vreme, vătămătoarea de om, surpătoarea de cetăţi şi stingătoarea de neamuri... veselindu-mă, am săltat cu duhul şi serbez ziua cea mântuitoare şi dimpreună cu mine a o serba pe toţi îndemn”[342].

Fără îndoială domniile pământene vor avea şi lipsurile lor[343] (fiscalitate ridicată, menţinerea corupţiei a unui sistem economic şi politic rigid şi înapoiat), dar totuşi în cadrul lor lupta pentru capitulaţii va înregistra nenumărate succese. Două exemple în această direcţie: lupta naţională prin intermediul capitulaţiilor purtată de Grigore Ghica şi de Ionică Tăutu.

A. Capitulaţiile în epoca renaşterii naţionale (1822 –

---

340 vezi A. Stan, Protectoratul Rusiei, p. 30.

341 vezi relatările lui Salabery care ne sfătuia să aşteptăm, căci Sf. Alianţă ne va lua într- un final partea - în N. Isar, Principatele române, p. 236.

342 P. Cornea, Originile, p. 213.

343 vezi Gh. Platon, Istoria modernă a României, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, p. 25-38.

1848)

Grigore Ghica se arată de la bun început un om nou pentru timpuri noi: interesat în a restabili privilegiile principatelor şi în a da un nou impuls activităţilor naţionale, el însuşi un patriot desăvârşit şi energic, susţinător al reînfiinţării învăţământului naţional prin opera lui Gh. Lazăr (în anii 1818 – 1821) [344], (ulterior al reorganizării Şcolii de la Sf. Sava[345], iniţiator al trimiterii primilor bursieri români la Pisa şi ulterior la Paris[346]).

Cunoscător al evoluţiilor eteriste şi dornic în a profita de moment spre a obţine recăpătarea drepturilor ţărilor române numele lui se află la locul de onoare alături de cel al marilor boieri: Brâncoveanu şi Văcărescu[347], în scrisoarea ce îl împuterniceşte pe Tudor la ridicarea norodului, iar ulterior numele lui apare pe o serie de memorii solicitând refacerea privilegiilor naţionale[348]. Un astfel de trecut nu a putut decât să îl recomande partidei naţionale şi să îl ajute a devenit domnitor. Odată ajuns în scaunul ţării tot acest trecut i s-a impus şi l-a transformat prin deosebita sa corespondenţă cu cavalerul de Gentz într-un propagator al ideii capitulaţiilor în mediul diplomatic european. Maniera sa decisă şi abundentă în informaţii, dar în acelaşi timp diplomatică îl impun atenţiei noastre, astăzi, ca unul dintre personajele remarcabile ale luptei pentru capitulaţii în perioada imediat următoare momentului 1821.

Astfel în iunie 1823, Gr. Ghica îi scria corespondentului său vienez o amplă pledoarie pentru drepturile Principatelor, atât în faţa Rusiei cât şi a Turciei: „după Constituţiile (capitulaţiile – n.n.) fundamentale ale principatelor, constituţii care au fost sancţionate formal, după ce Poarta a primit aceste ţări sub protecţia sa,

344 N. Isar, Principatele românilor în epoca luminilor.

345 N. Isar, Şcoala de la Sf Sava.

346 N. Isar, Principatele române...

347 Gh. Platon, Istoria modernă a României.

348 A. Stan, Principatele române în epoca modernă.

numirea prinţilor străini în administrarea ţării, trebuie să fie privită ca o inovaţie şi ca un atentat adus tratatelor care garantează aceste Constituţii, Rusia ea însăşi a propus la Kainardii dintr-un singur motiv, reînscrierea acestor vechi privilegii”[349], acelea de a ferii principatele de intrigile greceşti. În dificilul moment al redactării acestei scrisori, domnul se confrunta atât cu diversele pretenţii ale Porţii cât şi cu cerinţa Rusiei de a se revenii la sistemul domnilor fanarioţi, ambele cerinţe încălcând autonomia prevăzută prin capitulaţii a Ţărilor Române. Lucru pe care domnitorul îl face astfel cunoscut într-o nouă scrisoare din 8/20 noiembrie 1823 clar cavalerului de Gentz şi prin el curţii vieneze drepturile inalienabile de care se bucură principatele: „Dorinţa mea e de a aduce câteva observaţii la partea relativă la capitulaţiile celor două principate şi la pretenţia contestabilă a Rusiei… Trebuie avut mult curaj sau să presupui pe cititori mai puţin instruiţi pentru a vorbi de capitulaţiile pe care sultanii Mahomed II, Soliman II, şi Mahomed IV le-au acordat Principatelor, sau să pretinzi că aceste capitulaţii pe care nimeni nu le-a văzut şi pe care nicio istorie nu le menţionează au fost confirmate de tratatele dintre Rusia şi Poartă. Acesta conţine două lucruri diferite: 1. Capitulaţiile ţării şi 2. Reconfirmarea acestor capitulaţii prin tratatele între Rusia şi Poartă.

Dacă dvs. întelegeţi prin capitulaţii o convenţie formală realizată între această ţară şi Poartă, aveţi dreptate de a revoca existenţa lor, dar deoarece prinţul Mircea, primul a pus Valahia sub protecţia binevoitoare a Sublimei Porţi, dacă acesta era prea mândră, prea impérieuse, pentru a face o convenţie cu el. Sultanul Baiazid pentru a constata acest act, a socotit că face acest lucru acordându-i acestui nou tributar un hatişerif, în care, după ce a fixat tributul pe care Valahia trebuia să îl plătească anual ca preţ al protecţiei, el a adăugat că această ţară va fi guvernată întotdeauna de prinţii săi după

349 Vlad Georgescu, Din corespondenţa diplomatică a Ţării Româneşti (1823-1828), Bucureşti, Muzeul româno-rus, 1962, p. 79.

legile sale şi după tradiţiile existente pe care le confirmă în întregime.

Sultanul Mahomed II a făcut şi el să fie trimis în anul (loc alb) un hatişerif în acelaşi sens, unde mai spune că turcii nu trebuie să intre în afacerile interne ale ţării. Un alt hatişerif apăra de acuzaţie, citaţie şi judecată un supus valah în faţa altui tribunal, decât acela al Principatelor.

În 1767, Sultanul Mahomed IV a trimis prinţului domnitor pe atunci, Grigore Ghica, un hatişerif asemănător, îndreptat mai ales contra turcilor care urmăreau arbitrar să intre în ţară.

Este de remarcat că în toate aceste firmane, Valahia este reprezentată formal ca o ţară separată de restul imperiului otoman, având propriile sale legi şi guvernul său separat.

Dar actul cel mai recent şi cel mai decisiv în această privinţă este hatişeriful pe care bunătatea inepuizabilă a sultanului Selim al III-lea a binevoit să ni-l acorde în anul 1802. Toate tradiţiile vechi, toate privilegiile ţării au fost numite şi confirmate în totalitatea lor, în mod solemn şi pentru totdeauna.

Putea Sublima Poartă să recunoască mai clar constituţia şi imunităţile celorlalte privilegii ale ţării decât a făcut-o în maniera hatişerifului susmenţionat?

Şi dacă terminologia diplomatică nu îi poate da acestora termenul de capitulaţie cel puţin în semnificaţie şi formă?

Iertaţi, d-le unui valah, a pleda cu această ocazie, cauza cea mai importantă a patriei sale: dacă nu ar fi decât că aceste tratate încheiate între puteri ar fi inutil, ar fi chiar ridicol să mă hazardez cu observaţiile mele personale în faţa unui asemenea judecător. Dar cum nu este decât chestiunea hatişerifelor date de Sublima Poartă, în timpuri diferite, care s-ar putea să nu fie aşa de bine cunoscute mă alin gândindu-mă că veţi găsi ardoarea mea demnă de indulgenţa dvs”[350]… „Dacă îmi este permis să avansez o opinie, făcând abstracţie de toate aceste tratate o voi face

350 ibidem, p. 96-97.

rezumând-o astfel:

1) Principatele au incontestabil privilegiile lor separate.

2) Sublima Poartă a recunoscut şi confirmat aceste privilegii prin maniera sa, adică prin hatişerife.

3) Dacă mai e ceva la ultimul punct e că şi Rusia are maniera sa de a interveni în favoarea lor"[351].

„Dreptul pe care Rusia îl are de a intervenit în favoarea celor două principate e din nou clar şi expres oprit"[352] (prin hatişeriful din 1802 – n.n.).

Toată această uriaşă demonstraţie este extrem de interesantă, în primul rând prin poziţia celui care o face, căci e unul din rarele cazuri când domnitorii principatelor îmbrăţişează această teorie a capitulaţiilor şi o exprimă în prim planul relaţiilor internaţionale. Apoi prin cel căruia îi e adresată, personaj cheie al diplomaţiei europene post 1815 şi câtuşi de puţin în ultimul rând prin subtilitatea cu care sunt demontate toate pretenţiile Rusiei de a impune un protectorat abuziv şi exploatator asupra Principatelor.

Dezvăluirile pe care scrisoarea le aduce în privinţa nenumăratelor vexaţiuni la care erau supuse Principatele de curtea suverană şi cea protectoare. Simţul diplomatic cu care se realizează contracararea pretenţiilor Rusiei de a crede că actele capitulaţiilor îi aparţin doar ei şi sunt înscrise doar în actele bilaterale cu Poarta. Vechimea acestor acte şi respectarea lor până în timpurile moderne sunt argumentele forte pe care Grigore D. Ghica le impune cu patos în corespondenţa sa ilustrând astfel drepturile românilor ca acte internaţionale necontestabile şi create prin efortul propriu.

Domnitorul nu ezită într-o altă scrisoare să îşi ilustreze clar conduita fermă pentru apărarea acestor acte: „Fiecare om supus al Porţii sau străin, va găsi mereu lângă mine protecţia pe care constituţiile (capitulaţiile) Principatului şi tratatele i-o acordă, dar nicio persoană să nu se amăgească că va putea obţine vreodată ceva ce va fi

351 ibidem, p. 98-99.

352 ibidem, p. 98.

contrar acestor două puncte care formează baza acţiunilor mele (5/17 martie 1824) ”[353].

Şi într-adevăr în momentele de dificultate, momente în care domnitorului i se cere fermitate în apărarea capitulaţiilor el o face, astfel la 22 octombrie/3 noiembrie, el îi scrie lui Gentz în legătură cu purtarea lui Cuciuc-Ahmed-aga „dar era posibil ca marele agă al bestiilor turceşti să facă în mod arbitrar o execuţie când există în ţară un prinţ, singur deţinător al acestei puteri după tratate?”[354].

Această mândrie naţională de a fi român şi de a fi după tratate şi mai ales după capitulaţii stăpânul de necontestat al acestui principat îl va face să scrie în noiembrie 1825 cu o duritate deosebită în legătură cu relaţiile sale cu Minciaki: „El (consulul rus – n.n.) a căutat în fiecare moment să mă facă să îmi amintesc, de privilegiile ţării, a cărei inviolabilitate este, spune el, garantată prin tratate. I-am spus că nu e persoană în această lume mai interesată decât mine în a observa cu cea mai mare atenţie aceste privilegii, binele patriei depinde de ele şi eu nu sunt străin de acest bine”[355].

B. Ionică Tăutu şi capitulaţiile

Ionică Tăutu despre care s-a scris şi nu fără dreptate că „viaţa, faptele şi scrisele lui se topesc în legendă”[356] iar alţi autori au văzut în el „gânditorul politic care a dezvoltat ca nimeni altul teoria capitulaţiilor”[357] a avut fără îndoială sclipiri de geniu pe care puţini autori le-au înţeles şi apreciat aşa cum ar trebui. „Opiniile lui Ionică Tăutu privind evoluţia raporturilor cu Poarta şi modalităţile de asigurare a unei autonomii politice cât mai largi oferă un exemplu de ceea ce însemna în epocă capacitatea de adaptare la realităţile timpului. Calea luptei pentru

353 ibidem, p. 125.

354 ibidem, p. 157.

355 ibidem, p. 194.

356 Ionică Tăutul, Scrieri social politice, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1974, p. 18.

357 N. Isar, Principatele Române în epoca luminilor, p. 149.

emancipare politică, în condiţiile unei ţări atât de mici, cum era Moldova – şi judecata, evident, era aplicabilă şi Ţării Româneşti – nu, putea fi alta decât ceea a acţiunii paşnice, politico-diplomatice, în vederea lărgirii autonomiei politice în raporturile ei cu puterea suverană”[358].

Încă de la începutul activităţii publice în vestita sa „Strigare norodului Moldavii către boierii pribegiţi şi către Mitropolitul”[359], „unul dintre cele mai importante pamflete ale sale” el va dezbate ardenta problemă a capitulaţiilor. „Silnicili nevoi de pe dinlăuntru, cari de multe vremi ticăloşăsc pre norodul Moldavii, au fost totdeauna pentru dânsul dreptăţi legiuite ca să-şi ceară driturile ce i s-ar cuvânt… Acest pământ odinioară ocârmuit de endipendanţi săi voievozi, au avut hotărârile sale în întindiri, aşezământurile sale în datorii, preveleghiurile sale în urmare, şi pravilile sale. În urmă, vreme au prelungit o epohă în care îndesătili năvăliri a neastâmpăraţilor tătari, ce fără cuviinţă şi dreptaţi tulbură tihnita odihnă a acestui norod, au fost pricină cari au cerut neapărat aflari de adăpost supt vreo puteri megieşâtă. Aceasta s-au făcut de către voievodul Bogdan, care au întemeiet aşezământuri cu pre puternica Poartă othomanicească. Priveleghiile aşezaţi atunce, pre cari obşte Moldavii nu conteneşti de a le sfinţii, au avut câteva vremi de urmări… Dintr-o aceasta au născut puternica pricină de intrigă între dânşii, legiuita pricină a apărării domnilor şi sfânta datorii a pre puternicii Porţii ca să pui în lucrări liniştire. atâta s-au (n.n.) schimbat aşezaţile privileghii, încât statul Moldavii acum nu eşti decât un scheletu a grozăbiei, pre cari dacă ar fi putinţă a-l vide acel vechi irou al acestui pământ, voievodul Ştefan cei Mari, ar veni în cel de pre urmă năcaz şi deznădăjduire”[360]. Nimic mai clar decât această descriere.

Revenind la remarcabila analiză a domnului N. Isar „I. Tăutu demonstra că închinarea către Poartă s-a făcut cu

358 ibidem, p. 149.

359 ibidem, p. 149.

360 I. Tăutu, Scrieri..., p. 80.

titlu de protecţie iar nu de supunere necondiţionată”[361] şi o demonstra prin ilustrarea clară a situaţiei libere a Moldovei de dinainte de închinare, libertate „supt privirea şi primirea naţiilor învecinaţi”[362] şi ulterior a evoluţiei istorice care a dus la încheierea capitulaţiilor şi ulterior la încălcarea treptată a acestor drepturi până la momentul 1821.

Singura soluţie, singura posibilitate pe care autorul o vede e refacerea vechiului stat: „vechile preveleghii, însămnând toată datoriile noastre şi toată driturile, arată tot ceea ce eram datori să dăm”[363]. „În vreme ce pământul acesta au pus armile gios, au supus încredinţare odihnii sale la pre puternica stăpâniri a Porţii”[364].

Cauza relelor stă tocmai în dezunirea pământenilor care nu vor şi nu ştiu să îşi apere drepturile căci dinspre partea ei „Pre puternica Poartă totdeauna au ştiut că în pământul acesta sunt la lucrare preveleghiile aşezaţi, pravilile lui şi bunili rânduieli”[365].

Dacă dezunirea ar fi depăşită şi capitulaţiile ar fi considerate ca un veritabil document nu numai de politică externă, dar şi de politică internă „atunce Moldavie supt un voievod patriot, cu dureri pentru statul său. împlinind toate datoriile sali către pre puternica Poartă, fără sminteală, ar fi fost unul din pământurile cele fericite”[366].

Ionică Tăutul ne apare astfel ca unul din rarii gânditori politici care observă utilitatea capitulaţiilor nu doar în apărarea drepturilor internaţionale ale patriei sale, dar şi în organizarea în interior a unui nou stat, a unei noi domni capabile să facă faţă cerinţelor secolului XIX. Era acesta drumul care va duce ulterior, în anii 1853 – 56 la lupta pentru unire prin agitarea problemei capitulaţiilor, la

---

361 N. Isar, Principatele Române, p. 149.
362 I. Tăutu, Scrieri, p. 80.
363 ibidem, p. 80.
364 ibidem, p. 83.
365 ibidem, p. 88.
366 ibidem, p. 89.

unificarea celor două programe de transformare internă şi externă într-unul singur: naţional.

Ulterior imediat după evenimentele anilor 1821 – 22 el urmărea într-un „Plan pentru alcătuirea unei istorii a Moldovei în anii 1821 – 1821”, carte ce urma a se intitula „A doua solie”, următoarele idei extrem de revelatoare pentru opinia lui asupra capitulaţiilor „Titlul cărţii să fie: A doua solie. Pentru că în adevăr solii hotărâtoare de soarta Moldaviei, până acum au fost două. Cea dintâi în vremea domnului Bogdan, spre închinare ţării sub umbra şi ocrotirea Pre înaltei Porţi şi cea al doilea, acum”[367].

Aceeaşi opinie o exprimă I. Tăutu şi în largul său răspuns „Scrisoare-pamflet împotriva marilor boieri moldoveni refugiaţi la Cernăuţi”: „Deci, îmi este iertat a vă da sfatul meu! Eu vă pun înainte că pământul nostru din învechime este închinat la prea Înalta Poartă, cu privileghiurile noastre – ce sunt desăvârşit priincioase şi folositoare; că supt umbra ei ne adăpostim cu toată ticna şi liniştirea şi nu avem răle, decât numai pre acele dintre noi, ci ne facem unul altuia; că Prea Înalta Poartă nu cere de la noi decât birul şi supunerea; că a le împlini este cea mai legiuită datorie a noastră”[368].

Pentru Ionică Tăutu aflat acum implicat în apărarea domniei lui Ioniţă Sandu Sturza, (prin a cărui influenţă a devenit iniţial căminar, ulterior comis şi din 1824 secretar al Capuchehaiei Moldovei la Constantinopol, deci o carieră în plină ascensiune pentru care el a renunţat la orice alte ocupaţii lucrative, mult mai satisfăcătoare financiar[369]) a cărui alegere el înţelesese să o sprijine şi să o salute ca o refacere nesperată a drepturilor noastre vechi. Capitulaţiile însemnau pentru Tăutu, a acorda Moldovei o şansă de care fusese lipsită în ultima sută de ani, şansa

---

367 ibidem, p. 100.

368 ibidem, p. 132. vezi Valerian Popovici „Cu privire la opoziţia marii boierimi împotriva lui Ioan Sandu Sturdza”, domnul cărvunarilor, Studii şi cercetări, Ştiinţe Istorice, VIII, (1957), numărul1.

369 vezi - Studiul lui Emil. Vârtosu în Ionică Tăutul, Scrieri social-politice., p. 10-18.

unei vieţi normale, liniştite şi în continuă dezvoltare. Aceasta e poziţia de pe care el amendează şi respinge plângerile boierilor de la Cernăuţi şi Chişinău „Supt bunăvoinţă ce are marile împărat de fericirea noastră şi supt grijile unui domn patriot ne este deschis… a statornici temeiurile unei fericiri bune, pre care să o lăsăm moştenire urmaşilor”[370].

Totuşi Ionică Tăutu nu luptă pentru impunerea ideii capitulaţiilor doar în interiorul ţării ci şi în exteriorul său şi dincolo de învinuirea de filo-otoman care i s-ar putea aduce el înţelege să îşi apere drepturile ţării chiar faţă de Imperiul Otoman în care nu încetează de a vedea de altfel „partenerul” nostru natural. Astfel la 6 iunie 1824 într-o „socotinţă privitoare la chezăşia cerută de Marele Vizir pentru siguranţa ostaşilor şi neguţătorilor turci din Moldova” el scrie: „cu paza mărginimii (a hotarelor – n.n.) ne poate ieşi şi driturile ei (ale ţării – n.n.) şi, în sfârşit, cu aceasta noi singuri vom strica un însemnat privileghi al nostru. Căci a ne păzi singuri ţara este a fi un stat însămnat”[371]. În continuarea aceloraşi idei concluziile sale privind necesitatea organizării cu ajutorul Porţii a unui stat nou, puternic merită redată deoarece baza acestei organizări este constituită din nou de prevederile şi grija pentru capitulaţii: „Că nu numai ne stricăm privileghiile pe care, poate, le-au hrentuit oarecum vreme, dar le întocmim, şi ne statornicim pentru noi o îndămnare, urmaşilor le lăsăm o pricină să ne pominiască, şi străinii să continiască de a ne mai huli că pierdem prilejurile. Şi în sfârşit al 4-le. Această stare ne mai aduce să fim chiar un stat stăpânitor, precum am fost după privileghiile cele vechi a ţării, adică cu adevărat şi birnic, dar de sine stăpânitor, cu pravilele şi cu puterea sa întru toate ale ţării”[372] urmând cuvinte care trebuie înscrise cu aur căci ele ne explică viaţa şi faptele celui care a fost Ionică Tăutul şi lupta lui pentru drepturile neamului său cuprinse în

370 ibidem, p. 132.
371 ibidem, p. 135-136.
372 ibidem, p. 143-144.

capitulaţii „Aceasta este mult pentru un patriot adevărat şi pentru persoanele ce ştiu giudeca în politică”[373]. Într-o scrisoare din 1825 către Theodor Balş îşi exprimă mândria faţă de trecutul Moldovei: „strămoşii noştri nu să legăna decât între plug şi arme. Ei semăna trofeile, cu sângile mărturisiră supunire către Poartă şi brăzda pământul”[374].

Aceluiaşi corespondent în 15 februarie 1826 vorbindu-i despre temeiurile şi mijloacele politicii externe a Moldovei îi spunea: „Cât pentru politica ce pre dinafară a noastră ia să încheie într-un singur şi prisne articol, adică: noi suntem un norod supus înaltei Porţi otomaniceşti, căriia dăm pe an nişte dări hotărâte şi rămânem înăuntrul nostru slobozi despre dânsa în legia, în pravilile şi în obiceiurile noastre… Este adevărat că, după privileghiul ce ni dădusă Sultan Soliman Canoniu noi rămăsăsăm a fi aceia ce se numeşte un état soverain: avem ocârmuiria noastră, mai mai neatârnată; avem armia şi puteria noastră; putem face, precum am şi făcut, războaie şi păci cu megieşii; însămnam ceva între alte staturi şi puteam ţine cu dânşile aduciri diplomaticeşti. Mica dare ce ni era însemnată a da înaltei Porţi pe an era pentru a-i ave scutiria când vrăjmaşii noştri ar fi fost mai tari”[375]. Încă o dată Tăutu exprimă aici ideea sa favorită: garanţiile date de capitulaţii trebuie să fie principala noastră grijă şi principalul nostru temei. Temei spre a nu fi supuşi altor state, spre a ne menţine existenţa neatârnată şi grija spre a ne recuceri etapă cu etapă drepturile sacre obţinute prin înţelegere cu Sublima Poartă. Acesta şi numai acesta este drumul datoriei, drumul politicii noastre externe pentru adevăratul ambasador al Moldovei de la 1824 la 1828 la Istanbul.

Pentru Ionică Tăutu obţinerea capitulaţiilor este prin ea însăşi o imensă victorie.

Un fapt definitoriu al existenţei naţionale pe care nu ezită a fi face cunoscut şi în legăturile sale cu exteriorul,

373 ibidem, p. 144.

374 ibidem, p. 150.

375 ibidem, p. 158.

devenite după 1824, graţie misiunii sale la Constantinopol mult mai frecvente şi mai facile. Legături de care înţelege să uzeze pentru a face publicitate cauzei şi istoriei naţionale, astfel într-o scrisoare din 1828 el arată unui milord elementele definitorii ale existenţei Moldovei: „Aceste două provincii, independente. s-au supus Imperiului Otoman în timpul. lui Soliman, dar cu condiţia expresă ca guvernelor lor să fie conservate în starea existentă, că turcii nu se vor amesteca în niciun fel în administraţia lor interioară şi că religia le va fi respectată. În compensaţia acestor privilegii şi a suveranităţii protectoare a Porţii cele două provincii sunt obligate de a acorda ajutor militar şi de a plăti anual un tribut… Câteva din aceste condiţii există încă în integralitatea lor”[376].

În 1828 într-o descriere a instituţiilor Moldovei el ilustra principala caracteristică a poziţiei politice a Moldovei: „Supusă împărăţiei otomaniceşti… având o cârmuire atârnată de la Înalta Poartă, dar în mărginirea privileghiilor locului, slobodă lucrătoare înăuntru”[377]… slobodă. În felul ocârmuirii sale, Moldavie, mărturisindusă supusă stăpânitoarei sale puteri, precum o leagă privileghiile, şi dându-şi dările rânduite. Să poată făli de împlinirea datoriilor atârnării sale”[378].

Devenit tot mai convins după izbucnirea războiului ruso-turc din 1828 – 29 de necesitatea de a avea în fruntea Principatelor un domnitor tânăr, capabil să facă faţă situaţiei tensionate şi bazându-se pe teoria capitulaţiilor să obţină independenţa Moldovei, Ionică Tăutu începe o acţiune politică menită să îl transforme în domnitorul ţării.

În august 1829 în cadrul unui şir de cereri adresate Rusiei şi Turciei spre a fi numi domn al Moldovei, Ionică Tăutu îşi va fundamenta cererea pe „privileghiul cel mare, ca pre domnii noştri să-i aliagă Divanul ţării cu primirea opştiască a lăcuitorilor”[379] iar între argumentele forte ale

376 ibidem, p. 202.
377 ibidem, p. 203.
378 ibidem, p. 204.
379 ibidem, p. 271.

acestei candidaturi arată filiaţia sa din logofătul Ioan Tăutul, care „au fost ambasadorul domnului Bogdan, în vremea supunerii ţării la Sultan Soliman!”[380]. În cererea similară adresată înaltei Porţi, el arată din nou „Acest numit comis Ioan Tăutul este descendent direct din logofătul Tăutul, care logofăt Tăutul, fiind trimis de către voievodul Bogdan cel Bătrân, ca să închine ţara noastră la Înalta Poartă a puternicii Împărăţii”[381].

Tot în august 1829 în aceeaşi serie de acte menite să pregătească ascensiunea sa la tronul Moldovei el va scrie în „Manifest adresat către moldoveni, pentru alegerea sa ca domn al Moldovei” aceleaşi idei menite a îi lega numele de momentul cel mai mare, în opinia sa, al istoriei Moldovei şi în general a românilor: semnarea capitulaţiilor. De altfel conştiinţa mândriei apartenenţei sale la un neam pe atât de vestit cât şi de vechi l-a însoţit de la începutul carierei sale stându-i drept îndemn pentru toate faptele sale încă din 2 septembrie 1823 când se propunea înălţarea sa la rangul de mare comis făcând să se scrie despre apartenenţa sa la un neam „care s-au însămnat totdiauna cu credincioasăle slujbe ce au adus patriei”[382].

Aceste slujbe nu au luat, din fericire, sfârşit odată cu prematurul şi tristul sfârşit al marelui gânditor politic în Constantinopolul anului 1830.

Generaţia anului ’48 a înţeles şi a preţuit rolul şi mărturia lui Ionică Tăutul în sprijinirea şi regăsirea identităţii şi drepturilor naţionale înţelegând a saluta în el pe cel ce a făcut ideea capitulaţiilor să trăiască o nouă perioadă de glorie. Nu e deloc întâmplător că aproape fiecare mărturie şi amintire a urmaşilor în legătură cu Ionică Tăutu sfârşeşte prin a vorbi despre capitulaţii, deoarece în Moldova anului 1822 el a reprezentat ideea drepturilor românilor faţă de Înalta Poartă, dar şi faţă de

---

380 ibidem, p. 272.

381 ibidem, p. 278.

382 ibidem, p. 311, vezi şi Gheorghe Agavrilioaiei, ”Ionică Tăutu (1795-1830) „în Analele Ştiinţifice ale Universităţii din Iaşi, XII (1966), nr. 2, p. 223-229.

ei, drepturi, „privileghiuri” cum le spune el, stabilite prin actele pe care străbunii săi le semnaseră la Constantinopol şi pe care el le voia reîntronate în Moldova pe tron odată cu el. Candidatura lui ca să parafrazăm o expresie celebră, data de la tratatele lui Bogdan cel Orb şi el era conştient şi mândru de aceasta şi nu a ezitat să o reamintească şi contemporanilor săi devenind practic în memoria lor: omul drepturilor Moldovei. Alecu Russo va spune frumos la 1855: „Ionică Tăutu e România reînviată, mascată de toate patimile patriotice şi giucând tot acelaşi rol prin condei şi stăruinţi în politică, care îl giuca Vladimirescu ca puşca plăieşească”[383].

Tot el va spune prezentând legătura indisolubilă capitulaţii-Tăutu: „corespondenţa şi documentele politice găsite la el sunt, la cunoştinţa noastră, singurele documente ale acei mişcări ce se afundă între trataturile de la Acherman şi Adrianopol… din mormântul lui Tăutu ne va arăta această… carte. De independenţă, de vechi drituri?”[384].

În 1856 Gheorghe Tăutu va scrie în poezia sa „La mormântul lui Ioan Tăutu”:

„Bărbatul care. Se aflacie de toţi uitat
Iubia Moldova, mândra lui ţară
Ale ei drepturi statornicite De-anticul, bravul, bunu-i străbun Privind cu ochii cum sunt lovite Plânge românul, plânge acum.
Strigă cu voace, cu voace tare:
Copii ai Romei, să ne unim!
Căci privilegiul ni este mare Decât noi trebui să-l sprijinim!”[385]

Astfel intră Ionică Tăutul în istorie, luptând pentru drepturile ţării sale prevăzute prin capitulaţii, poate e unicul exemplu când această idee a covârşit atât de mult mintea şi imaginaţia unui scriitor politic şi istoric român până la 1848. Şi din nou I. Missail în 1863 va aprecia:

383 ibidem, p. 351.
384 ibidem, p. 352-353.
385 ibidem, p. 360.

„Ceea ce n-a putut să facă Tudor cu sabia, a voit să realizeze Tăutul cu capul, cu pana”[386]. Asemănare care capătă noi valenţe prin unitatea de poziţie pe care cei doi au avut-o în problema capitulaţiilor pe care amândoi le-au considerat singurele acte menite a garanta libertatea naţiei lor şi din momentul în care au înţeles aceasta nu au încetat a-i face şi pe ceilalţi să creadă prin puterea convingerii lor şi nu au încetat a face aceasta şi după moarte.

Numele lor însemnând un singur lucru, acelaşi lucru în memoria urmaşilor: drepturile naţiunii române.[387] Grigore Ghica şi Ionică Tăutu nu erau însă singurii oameni politici care priveau capitulaţiile ca elemente de bază ale diplomaţiei româneşti şi după instaurarea domniilor pământene. Astfel, în 1823 un grup de boieri moldoveni, proruşi, în seria consulului Minciaky cerând intervenţia Rusiei pentru respectarea capitulaţiilor deoarece „supuşi Turciei noi suntem în acelaşi timp supuşi la prea puternica protecţie a Rusiei, noi am fost protejaţi de tratate, avem recuperate drepturile noastre politice peste care opresiunea impietase de prea mult timp, ne-am adus aminte de drepturile noastre, cum a fost atunci când acest principat în 1529 a recunoscut suveranitatea Turciei. Reclamaţia noastră a fost bazată pe vechile noastre drepturi şi aceste cereri (domnia pământeană – n.n.) sunt sprijinite pe vechea stare de lucruri” 32. Un an mai târziu când era clar că domnia pământeană era obţinută, patru boieri moldoveni delegaţi de domnitorul Ioniţă Sandu Sturdza îi scriau sultanului Mahmud al II-lea „Clemenţa înălţimii Voastre în favoarea poporului moldovean e infinită, ea i-a acordat vechiul privilegiu de a avea un prinţ pământean şi toate vechile instituţii au fost recunoscute şi

386 ibidem, p. 362.

387 vezi şi Constantin M.-Gruiu, Moldova (1359-1859), Bucureşti, Editura Semne, 1998, p. 236.
D. A. Sturdza, Documente privitoare la istoria românilor, supl. I, vol. IV (18021849), Bucureşti, 1891, p. 25.

sancţionate”[388].

O viziune la fel de triumfalistă asupra respectării capitulaţiilor după 1822 avea şi un memoriu cuprinzând „Consideraţiuni asupra Moldovei şi Valahiei la începutul anului 1825”. „Pactul închinat iniţial de Bogdan cu sultanul Soliman asigura Principatelor liberul exerciţiu al religiei ortodoxe, conservarea legilor scrise şi a obiceiurilor… se recunoştea independenţa Moldovei, apărată de o armată naţională, comandată de un Domnitor inamovibil şi liber în funcţia sa… aceleaşi condiţii au fost puţin mai târziu ataşate şi la suveranitatea Valahiei”[389].

Interesant este că autorul pune în aceste „Consideraţii” ca elemente ale capitulaţiilor exact cererile partidei naţionale de până la Tratatul de la Adrianopol. Totul se regăseşte aici inclusiv cererea privind „libertatea comerţului” care ar fi fost şi ea prevăzută în capitulaţii. Aceste „Consideraţii” au în mod clar drept autor un personaj din apropierea domnitorului Ioniţă Sandu Sturdza, deoarece cuprind şi un atac virulent la adresa Rusiei: „imunităţile acordate Principatelor în acest prim pact de un necredincios, nu pot fi obţinute de la un suveran ortodox (al Rusiei – n.n.) ”[390]. Adică ceea ce putuse acorda sultanul (şi se spera că va mai acorda) nu era câtuşi de puţin de aşteptat din partea Rusiei. Din tabăra boierilor opoziţionişti refugiaţi la Cernăuţi[391] veneau altfel de memorii, care bazându-se tot pe teoria capitulaţiilor protestau pentru încălcarea acestora şi ruinarea tării în timpul domniilor lui Grigore Ghica şi Ioniţă Sandu Sturdza. Astfel în 1825 ei îi scriu lui Nessel Rode: „spre a depune la picioarele tronului imperial al legitimului nostru protector prea umila noastră cerere în care expunem călcarea tuturor drepturilor şi imunităţilor noastre şi cerem să fie reintegrate vechile nostre instituţii de care Moldova s-a

388 ibidem, p. 60.

389 ididem, p. 65.

390 ibidem p. 65.

391 vezi N. Isar, Istoria modernă a românilor (1774-1848), Bucureşti, Editura România de Mâine, p. 88-89.

bucurat din timpuri imemoriale”[392].

Aceiaşi boieri îi trimit o suplică şi cancelarului Metternich în care îl roagă: „să priviţi cu bunăvoinţă cererea noastră prea umilă pe care am adresat-o şi împăratului Rusiei în care expunem încălcarea instituţiilor noastre, suspendarea drepturilor, a imunităţilor, privilegiilor cele mai sacre pe care Moldova le posedă din timpuri imemoriale, în virtutea concesiunilor pe care Înalta Poartă, suverana noastră le-a acordat. Fără aceste instituţii patria noastră nu are viitor”[393]. Tot din tabăra boierilor proruşi Nicolae Rosetti Rosnovanu trimitea la Sankt Petersburg un „Memoriu adresat Rusiei” în care bazându-se din nou pe teoria capitulaţiilor cere respectarea drepturilor de autonomie ale Moldovei, retragerea trupelor turceşti şi revenirea boierilor în ţară: „un tratat a fost ca urmare închinat între Poarta otomană şi Principate, ale cărui articole se găsesc în mai multe cronici moldave (…) mai multe articole din acest tratat sunt în vigoare până în aceste zile, pentru că nu permit turcilor să ocupe teritoriul în Moldova sub niciun pretext, de a domicilia, de a face moschei, şi să nu se amestece în administrarea internă”[394].

Chiar şi tabăra lui Ioniţă Sandu Sturdza, cu toată neîncrederea masivă pe care o are faţă de Rusia, îi cere din timp în timp ajutorul bazându-şi demonstraţia tot pe teoria capitulaţiilor. Ei nu cer Rusiei o favoare care ar obliga Moldova ci doar respectarea unui drept obligatoriu pentru Poartă ca şi pentru Rusia: „Sublima Poartă e dispusă a restabili printre noi ordinea legală şi regimul distinct pe care Moldova îl posedă din timpuri imemoriale, regim pe care ea la obţinut în virtutea unui pact liber consimţit, care a fost consolidat de tratatele dintre Rusia şi Poartă”[395]. Numai pe această bază Divanul Moldovei este gata a colabora cu Rusia pentru îndepărtarea armatei

392 D.A. Sturdza, Documente privitoare la istoria românilor, supl. I, vol. IV (1802-1849), Bucureşti, 1891, p. 80.

393 ibidem, p. 81.

394 Vlad Georgescu, Mémoires., p. 133.

395 ibidem, p. 83.

otomane, revenirea refugiaţilor şi a consulilor ruşi, adică înlăturarea efectelor revoluţiei din 1821. Definitorie pentru activitatea politică din Principate în perioada primilor domni pământeni rămâne: „Socotinţa asupra cererii de chezăşie cerută de Prea înaltul Devlet făcută la 6 iunie 1824 la Iaşi” spre a se obţine retragerea turcilor din ţară şi semnată chiar de domnitorul Ioan Sandu Sturdza. „Moldova cerea ca să devie iarăşi stat stăpânitor, cum au fost după privilegiile cele vechi ale ţării adică atârnat de adevărat şi birnic dar de sine stătător cu pravila şi puterea sa”[396].

Practic în aceiaşi direcţie mergeau atât cererile boierilor emigranţi cât şi actele lui Grigore Ghica sau Ionică Tăutu şi activitatea diplomatică a lui Ioan Sandu Sturdza. Ca de atâtea ori chiar dacă mijloacele erau diferite clasa politică românească se regăsea în acţiunea comună pe temeiul capitulaţiilor.

După cum aprecia N. Iorga în al său vestit studiu „Dezvoltarea ideii unităţii politice a românilor „după aceasta (1821 – n.n.) se ridică o generaţie nouă... pătrunsă în întregime sub influenţa ideilor nouă din Apus, nu de patriotism muntenesc sau moldovenesc, ci de patriotism românesc[397] „iar acest patriotism îşi găsea o parte a uneltelor sale tocmai în amintirea vechilor noastre tratate cu Poarta.

C. Capitulaţiile între 1830 – 1848, armă împotriva protectoratului rus

În ciuda temerilor românilor privind continua încercare a Rusiei de a le încălca drepturile, perioada se deschide în mod paradoxal, (căci evenimentele vor da dreptate celor ce se temeau) cu un gest prin care Rusia pare a încredinţa că va păzii capitulaţiile.

Astfel în instrucţiunile redactate în numele ţarului Nicolae I (18251855) şi trimise comisiilor de întocmire a

396 E. Hurmuzaki, Documente, vol. X, p. 591.

397 vezi studiul lui P.P.Panaitescu,Umficarea politică a Ţărilor Române în epoca feudală, în Studii privind Unirea Principatelor, Bucureşti,Editura Academiei,1960, p.88.

Regulamentelor Organice „se prevedeau (...) că orice ar întreprinde adunările şi domnii contra privilegiilor Principatelor Române stabilite în tratatele şi hatişerifurile dintre cele două mari puteri, suzerană şi protectoare, se va considera ca un lucru neînfiinţat”[398].

Se continuă vechea politică rusească, atât de bine cunoscută de români „când agenţii săi se străduiră de a câştiga pe bunii şi credulii boieri pentru a obţine semnăturile lor, ei nu le cântărea decât drepturile lor răsunătoare, în virtutea cărora ei aveau liberul arbitru de a scutura barbarul jug turcesc şi de a se ataşa binefăcătorului protectorat al ţarilor foarte creştini şi foarte ortodocşi”[399].

Paradoxal sau nu, aceste cuvinte dure veneau chiar de la I.H. Rădulescu şi poate ele sunt acelea care îi vor pava drumul până la calitatea de lider al revoluţiei de la 1848.

În toată perioada ocupaţiei „dispunând de ponderea politică şi militară în raporturile cu Turcia, Rusia reuşea să impună acesteia promisiunea de a respecta mai riguros «capitulaţiile» Principatelor Romane. Limitând suzeranitatea turcească, dar sporind totodată propria ei influenţă în Moldova şi Ţara Românească”[400].

Cei doi domni (numiţi ulterior, la 1834) „se plasau cu fermitate pe principiul că în temeiul capitulaţiilor cu puterea suzerană, Principatele Române constituiau entităţi statale separate de restul imperiului otoman”[401]. După extrem de lunga perioadă de ocupaţie rusă, puterile europene cereau: „restabilirea legalităţii în relaţiile cu Principatele, adică o administrare autonomă a acestora concordanţă cu vechile tratate, cu capitulaţiile”[402].

---

398 A. Iordache, Principatele române, p. 203.

399 ibidem p. 199-200.

400 A. Iordache, A. Stan, Apărarea autonomiei, p. 33.

401 ibidem p.33, vezi în această direcţie remarcabilul studiu al domnului Constantin Mihăescu-Gruiu, Moldova (1359-1859),Bucureşti, Editura Semne, 1998, p. 237-238.

402 G. Meitanu, Acţiunea diplomatică a Europei p.24.

Dorinţa unei contraponderi la protectoratul ţarist se făcea simţită aproape pretutindeni în Europa, dar mai ales la Bucureşti unde consulul francez Lagan intervenea pe lângă superiorul său, ambasadorul francez la Constantinopol, amiralul Roussin cerându-i să tempereze Rusia „folosind perspectiva capitulaţiilor care reglementau raporturile Principatelor cu Poarta”[403].

Între timp situaţia se tensionase şi în Principate, încă înainte de izbucnirea noului război ruso-turc, în încercarea de a profita de slăbirea puterii Rusiei în regiune spre a-i alunga pe cei mai fideli slujitori ai ei: grecii din administraţia Principatelor. O anaforă generală a clerului şi boierilor din 10 iulie 1827 ajungea la domnitorul Grigore IV – Ghica (1822 – 1828). În document se cerea „expulzarea egumenilor străini şi înlocuirea lor cu autohtoni ca o ocazie favorabilă şi noi rugăm foarte umil Sublima Poartă, de a binevoi să confirme astfel printr-un hatişerif acele vechi privilegii ale ţării”[404]. Iată deci capitulaţiile întrebuinţate şi spre a face ordine în ţară. De altfel pe aceeaşi temă fusese trimis şi un arzmahzar la 6 noiembrie 1825 în care se ceruse „restabilirea şi menţinerea privilegiilor Patriei noastre comune (şi) ca prin intervenţia Alteţei noastre, vechile privilegiuri ale ţării vor fi respectate”[405].

Extrem de interesantă ne apare şi iniţiativa lui Constantin Radovici din Goleşti care pregăteşte cu acceptul domnitorului Grigore Ghica şi a cunoscutului boier Dinicu Golescu, spre a furniza românilor o imagine completă a drepturilor lor bazate pe capitulaţii „Adunare de tracturile ce s-au urmat între prea puternica împărăţie a Rusiei şi Înalta Poartă, însă numai acelea care sunt pe sama Principatelor Valahiei şi Moldovei, începute de la pacea ce s-a săvârşit la Kainargi (când s-au prefăcut

---

403 Apărarea autonomiei, p.53.

404 V. Georgescu Memoire et projets vol.II, p.172.

405 ibidem p.172, pentru situaţia tensionată a începutului de secol XIX vezi şi Constantin C. Giurescu, Principatele Române la începutul secolului XIX, Bucureşti, Editura Ştiinţifică,

drepturile noastre străvechi) şi până la cea de acum de la Akerman1826, Buda, 1826.”[406]

Nici Moldova nu făcuse excepţie de la acest nou val de memorii ce invoca capitulaţiile.

Astfel în ianuarie 1828 într-o lucrare intitulată: „Nouveau tablou historique et politique de la Moldavie” se reaminteau condiţiile închinării la Poartă: „Pe patul de moarte, înconjurat de cei mai buni generali şi principalii demnitari ai provinciei (Ştefan cel Mare-n. n), le arată superioritatea mereu crescută a acestui imperiu şi le dă sfatul de a urma exemplul Valahiei în a transforma ca şi ea Moldova tributară aceluiaşi imperiu care singur putea prevenii întreaga aservire a provinciei şi să îi conserve o umbră de existenţă politică.

Sultanul flatat le asigură menţinerea perpetuă a tuturor privilegiilor, drepturilor şi legilor provinciei”[407].

„Prin stipulaţiile tratatelor lui Bogdan cel orb, fiul lui Ştefan cel Mare, dreptul de suveranitate dat Porţii, nu implica pe cel de a intervenit în administrarea afacerilor interioare de provinciei”[408].

Concluzia a aproape 3 secole de la încheierea acestor legături: „Turcia prin venalitatea ministerelor sale, prin diversitatea de moravuri şi de religie pare cea mai puţin interesată de binele acestei ţări, dar era legat de o rămăşiţă de respect pentru vechile sale tratate cu Moldova”[409].

Ce ne arată toate aceste acte? În primul rând o teamă de Rusia, o conştientizare a prezenţei sale, tot mai active în zonă şi nu întotdeauna binevoitoare principatelor. Apoi o conştientizare a faptului că însemnăm din ce în ce mai puţin pentru Turcia, o rămăşiţă, o amintire de care se cramponează, în faţa tăvălugului rusesc. Un ultim obstacol, tot mai fragil. Va urma ruperea zăgazurilor şi

406 V.A.Urechia, Memoriu asupra perioadei din istoria românilor de la 1774-1786, Bucureşti,1893.

407 ibidem p.194.

408 ibidem p.196.

409 ibidem p.274.

invazia rusă şi oficializarea ei: Regulamentul Organic, calul Troian care aneantiza orice separare între Rusia şi Principate.

Apăreau însă în acest moment noi ameninţări la adresa ţării. Odată cu momentul retrocedării către imperiul otoman se punea tot mai acut problema relaţiilor cu puterile europene prin întrebarea dacă capitulaţiile economice (le numim astfel spre ale deosebiri de capitulaţiile cu caracter politic invocate de patrioţii români a fi fost acordate de Poartă) sunt sau nu impozabile şi asupra Principatelor Române. Dacă acestea sunt parte integrantă a imperiului otoman şi au doar caracter de provincie privilegiată atunci actele semnate de guvernul de la Constantinopol, în speţă capitulaţiile economice pot fi considerate ca impuse şi asupra principatelor[410].

Dacă Principatele sunt, aşa cum susţin patrioţii români şi prietenii lor europeni, ţări suverane, care fără a-şi pierde acest drept, au încheiat tratate sau au primit capitulaţii politice, care le-au asigurat o protecţie ele rămânând state independente, de rang inferior, dar nu provincii, atunci capitulaţiile economice nu li se aplică.

Miza deşi poate părea doar politică (dar ce importanţă are şi în acest domeniu) e extrem de importantă şi în plan economic. Beneficiind de tarife preferenţiale, de scutiri şi de un statut juridic aparte supuşii puterilor străine ar putea practic lua sub control economia principatelor şi distruge imediat orice încercare de a îi da o tentă naţională.

Miza deci e însăşi supravieţuirea Principatelor politic şi economic.

Conştienţi de aceasta, boierii români fac apel la singura putere interesată ca nimeni altceva să nu se interfereze cu acţiunile ei în Principate: Rusia „Tot ceea ce putea contribui la binele Principatelor a fost prevăzut prin gloriosul tratat de la Adrianopole şi prin dispoziţiile

410 vezi I.C. Filitti, Romania faţă de capitulaţiile Turciei, în Opere, ed. Georgeta Penelea,
p.10-60.

Regulamentelor Organice. Într-adevăr textul tratatului susmenţionat şi asigurând

Principatelor perfecta libertate a comerţului şi independenţa unei administraţii naţionale şi în acelaşi timp garantând toate vechile privilegii şi imunităţi, putând el însuşi germenele tuturor prosperităţilor”[411].

După această parte introductivă dedicată nu numai laudelor pentru Rusia, dar şi unei subtile atenţionări că prin introducerea capitulaţiilor economice această operă de preponderenţă rusă s-ar prăbuşii, urmează partea juridic – explicativă, bazată pe textul vechilor tratate.

„Este poate aici locul de a observa că cele două principate chiar dacă ele sunt considerate ca făcând parte din imperiul otoman în virtutea dreptului de suveranitate pe care Poarta îl exersează fără întrerupere de la finele sec. XVI (căci în 1393 sub domnia lui Baiazid I are loc prima supunere a Valahiei de către prinţul său Mircea, la suveranitatea otomană, dar întreruptă în diferite epoci prin lungi intervale de curajul prinţilor care s-au succedat şi abia din 1601 după moartea prinţului Mihai supranumit Viteazul, când suveranitatea Porţii devine stabilă şi va înceta a fi contestată, în acest timp având mereu imunităţile şi privilegiile consacrate prin capitulaţiile lor vechi (…) cele două principate s-au bucurat într-adevăr în toate timpurile de o administraţie interioară, independentă, ele întotdeauna au avut liberul exerciţiu, al legilor lor, acest drept le-a fost în mod particular asigurat prin convenţiile încheiate între ele şi Poartă în 1393, în 1460, în 1601 şi e singurul care s-a conservat intact în mijlocul vicisitudinilor pe care le-au traversat ulterior, el e garantat de toate tratatele stipulate după anul 1812 între imperiul rus şi Poarta otomană, e relatat în toate hatişerifurile emise în diferitele epoci relative la Principate.

Rezultă deci că principiul dreptului de apel invocat de subiecţii străini e incompatibil cu imunităţile Principatelor (…) şi e inaplicabil. Principatelor având în

411 V. Georgescu Mémoires, vol.II, p.43.

vedere diferenţa de principii legislative”[412].

„În Valahia şi Moldova din contră (faţă de Imperiul otoman) legea protejează în mod egal pe străini şi indigeni. Aceştia profită de toate avantajele care rezultă pentru Principate din imunităţile lor particulare şi din independenţa administraţiei lor”[413].

Acest citat lung din memoriul boierilor din Ţara Românească grupaţi în Consiliul Administrativ e extrem de clarificator pentru ambianţa existentă în momentul retragerii ruse şi pentru evoluţia problemei capitulaţiilor, pe lângă cele două tratate, tradiţional invocate, se adaugă un al treilea tratat cel de la 1601 care merită o atenţie specială. Acesta provine din amintirea faptelor Viteazului şi a actelor de închinare primite de Radu Şerban de la Poartă în perioada următoare (1603).

Aceste acte de închinare fuseseră iarăşi obţinute ca urmare a unei adunări a ţării[414] care le solicitase Porţii. Amintirea s-a perpetuat şi prima menţiune a acestui tratat considerat şi integrat în categoria actelor de privilegii o avem la 1821 când un grup de boieri refugiaţi la Braşov o menţionează într-un memoriu către ţarul Rusiei[415]. Idee pe care o găsim acum reluată în acest nou memoriu.

Acest memoriu nu e nici pe departe singurul cu referire la problema capitulaţiilor noastre versus cele europene[416]

Chiar şi Alexandru Chica trimite după luarea puterii un memoriu amplu, „expozeu” cum îl numeşte el invocând capitulaţiile spre a pune capăt interferenţelor între regimul capitulaţiilor europene şi suveranitatea ţării sale[417].

Şi viitorul domn Gheorghe Bibescu (1842 – 1848) îi

412 ibidem p.48.

413 ibidem p.49.

414 vezi Stefan Stefănescu, Istoria Românilor, p. 123 şi Ţara Românească.

415 V. Georgescu, Mémoires, vol.II, p. 166.

416 vezi - Apărarea autonomiei, p. 80-85.

417 ibidem p. 83.

va cere consulului rus Titov să solicite Constantinopolului să nu aplice ţării tratatele de comerţ semnate de Poartă[418].

Rusia conform Convenţiei de la Petersburg (ianuarie 1834) a evacuat Principatele solicitând Imperiului Otoman să restabilească relaţiile cu Moldova şi Ţara Românească conform „tratatelor”[419] dintre ele, dar şi dintre Principate şi Poartă.

Din acest moment începea cu un nou elan lupta împotriva protectoratului rus, momente ca opoziţia lui Ion Câmpineanu, problema articolului adiţional, revolta bulgară de la Brăila, conjuraţia confederativă din Moldova, încercarea de lovitură de stat a lui Dimitrie Filipescu, revolta de la Iaşi din 1847 etc. toate oglindeau aceeaşi opoziţie faţă de încălcările statutului garantat de principate prin „tratatele de privilegii”.

Cum avea să spună N. Djuvara: „inteligenţei politice şi stăruitoarei, activităţi diplomatice a unui mănunchi de mari boieri îşi datorează probabil ţările române norocul, de a nu fi fost prefăcute în simple gubernii ale împărăţiei ţarilor”[420].

Un fapt extrem de ilustrativ pentru amploarea pe care o lua menţionarea fenomenului capitulaţiilor în această epocă e şi memoriul lui Mihail Sturdza din 1 februarie 1828 care socotea că la baza relaţiilor noastre cu Poarta şi cu celelalte puteri trebuie să stea vechile tratate – capitulaţiile.

Venită din partea unui reprezentant al marii boierimi, proruse această opinie similară celei exprimate de susţinătorii lui Ioniţă Sandu Sturdza, adică de clasa mijlocie şi mergând în aceeaşi direcţie cu opiniile care vor fi exprimate de tinerii generaţie de la 1848 sugerează unificarea peisajului politic în jurul lupte pentru vechile tratate.

„Instituţiile ce guvernează Moldova sunt bazate pe autoritatea capitulaţiilor acordate de guvernul otoman,

418 ibidem p. 85.

419 ibidem p. 49.

420 Neagu Djuvara, Intre Orient şi occident, p. 326.

care nu sunt decât o confirmare a vechii administraţii a principatelor. Orice deviere de la acest sistem primordial este o infracţiune manifestă (faţă de tratate) şi faţă de voinţa autorităţii supreme.

Sublima Poartă acordă Gospodarului administrarea Moldovei, cerându-i în acelaşi timp de a se conforma invariabil la uzajul şi drepturile tradiţionale ale acestei provincii[421][422].

După reinstaurarea domnilor principala problemă care va interesa societatea românească va fi depăşirea problemelor ridicate de Regulamentul Organic şi de articolul adiţional.

Adică într-un cuvânt, lupta împotriva preponderenţei exagerate a Rusiei.

În aceasta luptă se va căuta atragerea şi a puterilor străine. Care erau efectele acestor încercări? Din Iaşi, la 1 februarie 1839 Huber (consulul francez) informa pe ministrul de externe al Franţei contele Mole despre o convorbire cu Mihail Sturdza în care acesta afirma necesitatea unui protectorat franco-englez spre a bloca pretenţiile ruseşti de hegemonie.

Diplomatul francez se exprima în favoarea acestei idei punând la dispoziţie şi o serie de informaţii furnizate de domnitorul Moldovei spre a atesta caracterul autonom al Statului. La loc de frunte figurau tratatul din 1711 dintre Cantemir şi Petru I şi capitulaţiile din 1513 care erau menţionate şi în tratatul de la Adrianopole, Ambele acte arătau că drepturile autonome ale ţării erau consacrate şi în planul acordurilor internaţionale25.

Existau însă şi limite clare în susţinerea poziţiei româneşti prin invocarea capitulaţiilor „limite cel mai bine exprimate de Doré de Nion consulului francez la Bucureşti: „Fiecare pas ce va îndepărtează de suzeranitatea otomană vă apropie de absorbţia Rusiei”[423].

---

421 Partide şi curente politice, p. 46.

422 A. Stan, Protectoratul Rusiei p. 46.

423 ibidem p. 174, Simona Vărzaru, Prin Ţările Române.Călători străini din secolul al XIX-lea, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1984,

Prudenţă şi iar prudenţă erau cuvintele cele mai frecvent invocate de reprezentanţii anglo-francezi în Principate. Şi totuşi o adevărată ofensivă se desfăşura prin intermediul capitulaţiilor în acea perioadă ofensivă care va continua până la 1848 şi din care amintim doar câteva repere: publicarea acestor acte de către Felix Colson în „Le Naţional" republicarea tratatelor Moldovei în „Gazeta Transilvaniei". În 28 ianuarie 1840, în Courrier française (la 22 noiembrie. 1839) în „Arhiva românească" (vol. II. 1845, p. 349 – 351).

Spre a înţelege cât de adânc înrădăcinate devin capitulaţiile în această perioadă, în mentalitatea chiar a diplomaţilor Porţii putem cita din firmanul de destituire a domnitorului Alexandru Ghica (octombrie 1842) care emanat de la Constantinopol declara ca menire a domnitorilor românii: „a pune în lucrare după rânduială şi cuviinţă toate dispoziţiile obşteşti privitoare la deosebitele privilegii şi regulamente vechi şi noi ce s-au hărăzit de către slăviţii noştri strămoşi[424].

Cu alte cuvinte chiar Poarta, în această perioadă de rezistenţă antirusă, încerca a impulsiona receptarea şi respectarea capitulaţiilor ca documente româno-otomane, fără legături cu Rusia[425]. Ilustrative pentru cât de conservatoare rămâneau viziunile multor oameni politici din epocă, de la care nu ne-am aştepta sunt o serie de acte şi memorii pe care I.H. Rădulescu le redacta la finalul revoluţiei de la 1848 spre a-şi explica poziţia în timpul revoluţiei astfel în „Mémoires de la regeneration roumaine ou sur les evenemens de 1848 accomplis en Valachie", Paris, 1851 el notează că „drept vasal, eu sunt turc"[426] iar

p.54-58.

424 Dimitrie A. Sturdza, Documente privitoare la istoria românilor, vol. IV, Bucureşti, 1891, p. 518.

425 vezi privind opinia cabinetului de la Petersburg faţă de aceste încercări studiul lui Alexandru Vianu, „Rusia şi numirea primilor domni regulamentari. 1830-1840" în Analele Universităţii din Bucureşti (Istorie), XI (1962), p. 53-64 .

426 I.H.Rădulescu, "Memoires sur l Histoire de la regeneration roumaine ou sur les evenements de 1848, acomplis en Valachie, Paris,

cu un an mai devreme aprecia că „eu am jurat prietenie turcilor”[427].

Prăpastia se va adânci în perioada următoare când la 4 aprilie 1855 I.H. Rădulescu scria către lordul Palmerstone cuvinte care vor fi interpretate drept o trădare a crezului naţional românesc: „Moldo – Valahia va rămânea totdeauna sub suzeranitatea Turciei, nimic nu o predispune a acţiona altfel şi va fi gata să lupte pentru susţinerea integrităţii Imperiului Otoman”.[428]

Mai mult deşi retras după revoluţie în Occident el rămâne străin de toate eforturile celorlalţi revoluţionari de a impune în Principate conceptul de suveranitate bazat pe capitulaţii, efort pe care el îl respinge „de piano”: „Încerc o durere egală în a vedea violându-se autonomia noastră şi în a vedea atacată suveranitatea Turciei. Eu mă despart de compatrioţii mei, pe care îi cred amăgiţi de doctrine străine, atunci când ascultând de o nobilă, dar fatală înfocare, ei se indignează contra suzeranităţii Porţii, ca urmare a ultimelor evenimente”.[429]

Justificarea acestei atitudini nu prea populară o va avea Heliade în „Încercări asupra dreptului public al Românilor sau România şi Turcia” (sub semnătura N. Russo) în care el se arată de-a dreptul neîncrezător în teoria capitulaţiilor şi mai ales în maniera în care compatrioţii lui se puteau servii de ele, pentru el tot ceea ce se putea scoate din aceste acte fără a vătăma poziţia Turcie era un bun câştigat. I.H. Rădulescu refuza însă orice trecea peste această barieră ca vătămător pentru

---

1851, prefaţă, p. 3.

427 idem, Souvenirs et impressions d un proscript, Paris, 1850, prefaţă, p. 1.

428 idem, Memoriu asupra Principatelor Dunărene, Biblioteca Academiei Române, ms.Arhiva I.H.Rădulescu, I, 19, p. 1-3 ceea ce îl salvează pentru posteritate pe Heliade este faptul că scrisoarea nu a fost niciodată trimisă destinatarului, scrisoarea fiind în original cu plicul netrimis în anexele la” Memoriu”.

429 idem,”'Memoires sur lHistoire de la regeneration..”, p. 2 şi memoriul „Turcii şi Românii” Biblioteca Academiei Române, ms, Arhiva I.H.Rădulescu, I,17.

români şi mai ales pentru autonomia lor. Toate drepturile noastre treceau pentru el prin bunăvoinţa Porţii, şi depindeau de aceasta chiar revoluţia de la 1848 era pentru el dependentă de Turcia: „am făcut revoluţia sub auspiciile suveranităţii otomane; a ne menţine prin popol în contra voinţei suveranităţii, ar fi a schimba caracterul constituţiei ce am proclamat”[430].

Concluzia lui este clară şi dezarmantă: „chiar de m-ar strivii Poarta eu tot voi fi credincios”[431]. Aceasta este explicaţia luării sale de poziţie la finele revoluţiei când în prezenţa lui Fuad Paşa el declară: „Mi-am îndeplinit sarcina. Capitala şi ţara sunt în mâinile turcilor. Cât pentru mine mă retrag”[432].

Cazul lui Ion Heliade Rădulescu, un adevărat simbol pentru perioada 1830 – 1848 este extrem de relevant pentru moderaţia şi chiar temerea cu care oamenii timpului sunt gata a se apropia de problema suveranităţii turceşti asupra Principatelor. Tocmai de aceea saltul calitativ reprezentat de generaţia ce se afirmă în timpul revoluţiei este cu atât mai semnificativ. Tot în aceste declaraţii ale lui I.H. Rădulescu se pot observa cauzele care vor submina unitatea echipei revoluţionare şi apoi a exilului de după 1848. Încă odată atitudinea faţă de capitulaţii este aceea ce explică multe din fenomenele vieţii politice româneşti de la jumătatea secolului XIX.

Capiiulaiiile în cadrul revoluţiei de la 1848

Aşa cum era normal, în perioada revoluţiei de la 1848, capitulaţiile vor fi privite ca acte menite a demonstra drepturile românilor faţă de Înalta Poartă şi implicit menite a crea Principatelor un statut internaţional aparte. Cum spunea Mihail Kogălniceanu, ele se constituiau într-un „atestat de nobleţă şi o proclamaţie de drepturi”[433] şi

430 N.Russo (alias I.H.Rădulescu), încercări asupra dreptului public al Românilor sau România şi Turcia, tomul I, 1866, p. 101 în B.A.R.ms, I.

431 Ibidem, p.89.

432 Ibidem, p.101.

433 Al. Zub, Mihail Kogălniceanu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi

era de aşteptat ca ele să joace un rol marcant în desfăşurarea revoluţiei de la 1848 în Principatele Române. Principalul lor atu (acela de a ilustra dreptul românilor la autonomie internă şi la reformarea instituţiilor lor), era menit a fi folosit în lupta împotriva Regulamentelor Organice şi a organizării statuate de ele.

În fond această acţiune de folosire a teoriei capitulaţiilor împotriva acestor acte constituţionale impuse de Rusia începuse încă din 1829, când într-un memoriu intitulat „Cererile ce ar fi putut face Valahia şi Moldavia la un congres de prinţi creştini pentru siguranţia lor cea din afară şi statornicirea cea dinlăuntru" autorii solicitau unirea, independenţa, crearea unei armate naţionale, acordarea unei constituţii şi alegerea unui prinţ străin (în condiţii ce se vor păstra practic neschimbate până la 1866) toate acestea justificate prin vechile capitulaţii ale căror efecte trebuiau să înceteze prin: „răscumpărarea neatârnării acestei provinţii, să se îndatoreze cârmuirea locului a plătii Turchiei acum, o dată pentru totdeauna o sumă de bani, ale căreia capete să poată da pe fiecare an, atâta dobândă, cât era suma ce plătia mai nainte Forţei aceste două provinţii împreună supt numele de dajdie"[434].

Ideea nu piere şi o regăsim opt ani mai târziu la Florian Aaron în a sa *Idee repede de istoria prinţipatului Ţării Rumâneşti*, în care analizând lupta lui Mihai Viteazul apreciază lupta eroului, deoarece: „tot folosul a fost că turcii se-nvăţară a respecta drepturile ţării până mai târziu"[435].

Doar un an mai târziu, în 1838 pe când tensiunea atinge maximum în Ţara Românească, în lupta împotriva articolului adiţional şi a încercării tot mai acerbe şi mai înverşunate a Rusiei de a prelua controlul asupra scenei politice interne a principatului. Ioan Câmpineanu şi aliaţii

---

Enciclopedică, 1984, p. 28.

434 Cornelia Bodea, 1848 la români. O istorie în date şi mărturii, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982, p. 86.

435 ibidem, p. 118,vezi si Florian Aaron, Idee repede de istoria principatului Tarii Romaneşti, Bucuresti, 1835, p. 86.

săi găsesc de cuviinţă a-şi baza întreaga răsturnare a pretenţiilor Rusiei de a intervenit în afacerile interne ale Ţării Româneşti tocmai în vechile drepturi câştigate de strămoşii lor prin capitulaţii.

Nicăieri mândria şi tăria naţională nu sunt mai clar statuate tocmai pe baza acestor acte, care permit încă o dată marilor noştri bărbaţi de stat să intre în focul luptei apărând autonomia naţiunii lor în faţa pretenţiilor baronului Rückman: „Supt iscăliţii rumâni ai Prinţipatului Valahii, mădulari ai Adunării Naţionale, adunaţi ca să proclame drepturile locului (ţării) lor… şi a întrebuinţa toate drepturile păstrate atât prin tratatele părinţilor lor cu Înalta Poartă, cât şi prin legile politice ale locului”. Ei se consideră aleşi a veghea „dacă legile se urmează, dacă tractaturile sunt respectate” şi drept urmare în virtutea puterilor ce le sunt încredinţate, de popor, membrii partidei naţionale decretează unirea şi independenţa precum şi caducitatea Regulamentului Organic.

Încă de la primul punct la baza acestor doleanţe şi decizii stă „siluirea cea dă curând a articolelor trei şi patru din tractatul de la 1460, legătura care era între rumâni şi Poartă să află ruptă; cu toate acestea, pentru ca să se păstreze prietenia ei, se va negocia lângă dânsa răscumpărarea birului şi dajdia ce se va prerădica la acest prilegiu”[436].

Spre a fi clară legalitatea acestor dorinţe în faţa ţării, a naţiunilor Europei şi a curţilor de la Petersburg şi Constantinopol punctul 6 prevede: „Acest act, însoţit dă o bucată giustificativă asupra drepturilor locului şi dă actul numirii suveranului se va face în patru originaluri”[437].

Felix Colson, un apropiat al partidei naţionale şi în speţă al lui Ioan Câmpineanu, care a urmărit întreaga desfăşurare a evenimentelor anului 1838[438] şi a fost la curent cu acţiunile românilor de luptă împotriva

436 ibidem, p. 120.

437 ibidem, p. 120.

438 vezi N. Isar, Publicişti francezi şi cauza romanilor, Bucuresti, Editura Academiei, 1991, p. 12-18.

tendinţelor expansioniste ale Rusiei îl informa pe consulul Franţei la Iaşi în 28 ianuarie 1839 asupra noilor aspecte ale vieţii politice din Principate „Mai înainte de 1821, românii, lăsaţi pradă, în ciuda tratatelor închiate de ei cu Sublima Poartă, brutalităţii turcilor şi tiraniei fanarioţilor nu se prea ocupau de treburile ţării lor sub aspect politic”[439]. Ultimele evoluţii internaţionale însă le dădeau din nou speranţa românilor de a-şi câştiga autonomia. Un alt mare cărturar şi revoluţionar paşoptist, Mihail Kogălniceanu aprecia în deschiderea cursului său de istorie naţională de la Academia Mihăileană din 24 noiembrie 1843, chiar dacă într-un mod voalat, sub ameninţarea cenzurii, importanţa capitulaţiilor pentru istoria principatelor slăvind „cel de pe urmă drit ce le mai rămăsese, dritul de a fi ocârmuiţi de către domni pământeni”[440]. Şi slăvind totodată la ordinul domnitorului rolul Rusiei în restaurarea capitulaţiilor „pacea de la Adranopol se încheie între Rusia şi Turcia, şi drituri pierdute de veacuri ni se întorc înapoi”[441].

Faptul că întreaga generaţie de la 1848 este conştientă de importanţa capitulaţiilor nu mai era de mult un secret pentru nimeni, dar cât de întinsă şi câtă amploare are folosirea lor aceasta abia acum se observă când găsim relatate informaţii din interogatoriile luate fruntaşului Eftimie Murgu la 30 oct. 1845 unde paradoxal găsim dovezi atestând că în lupta acestuia de luminare a românilor din Ardeal între argumentele sale figurează tocmai capitulaţiile: „Iată o altă scriere cu titlul – Continuitatea politică şi epidemiştii – pe aceasta cine a redactat-o?

E.M.: Aceasta am cules-o eu însumi din diferite izvoare.

Cui i-ai comunicat, deci, această scriere?

E.M.: Până acum nimănui, deoarece nu e încă terminată

---

439 Cornelia Bodea, Anul 1848..., p. 128.

440 ibidem, p. 222.

441 ibidem, p. 223.

Prin acest document, dumneata ai căutat să răzvrăteşti pe valahii din Comitatele Banatului, afirmând că aici nobilimea nu exista în vechime şi că proprietatea pământului era în întregime a populaţiei valahe, că drepturile acestea le-au recunoscut şi turcii”[442].

Nicolae Bălcescu în celebrul său discurs „Privire asupra stării de faţă, asupra trecutului şi viitorului patriei naţionale” va da cea mai bună definiţie asupra simbolului de speranţă şi putere pe care îl reprezenta istoria naţională (şi implicit teoria capitulaţiilor) pentru cei care vor lupta în revoluţia de la 1848: „Cum, aceste ţări române care numără asistenţă de 18 veacuri, cum, această naţie peste care a trecut atâtea potopuri de naţii barbare fără a o putea înghiţi, fără a o face să-şi pearză naţionalitatea sa, care a scăpat nevătămată din grozăviile veacului de mijloc… care fu atâta vreme campionul creştinătăţii şi bulevardul civilizaţiei şi al libertăţii. cum oare vor putea a se stinge? Românii nu vor pieri! Românii nu pot pieri!”[443].

Semn predestinat al importanţei pe care capitulaţiile le vor avea în legăturile revoluţiei de la 1848 cu marile puteri şi în justificarea revoltei lor e textul scrisorilor de acreditare şi a instrucţiunilor cu care Ion Ghica este trimis la Constantinopol de fraţii Goleşti, N. Bălcescu, I.E. Rădulescu şi Brătienii: „Patrioţii români nutresc speranţa fermă de a vedea reuşind misiunea domnului Ion Ghica, misiune care are drept scop de a face Prinţipatul să reintre în sensul adevărat al vechilor sale capitulaţii cu Sublima Poartă”[444]. În instrucţiuni se arăta: „câţiva români, dintre cei mai influenţi, dornici să păstreze intacte vechile capitulaţii care leagă Principatul de Sublima Poartă, fixează următoarele instrucţiuni. domnului Ion Ghica:

1. Ca Principatul să fie menţinut sub egida salutară a capitulaţiilor glorioşilor sultani Baiazid Ilderim şi Mahomed al II-lea.

2. Ca Principatul Valahiei să aibă dreptul de

442 ibidem, p. 252-253.

443 ibidem, p. 318.

444 ibidem, p. 352.

autonomie, aşa cum rezultă din înseşi aceste capitularii şi, în consecinţă, ca Sublima Poartă să recunoască românilor dreptul de a aduce instituţiilor lor toate schimbările cerute în mod imperios de nevoile ţării, fără să prejudicieze prin aceasta prerogativelor şi supremaţiei Sublimei Porţi”[445].

Erau aici trasate liniile directoare ale legăturilor pe care revoluţionarii români înţelegeau a impune colaborarea cu Poarta, colaborare făcută necesară de obţinerea „mijloacelor de a opune o rezistenţă comună agresiunilor ce ar putea să le vină din partea Rusiei”[446] după cum se arăta în acelaşi document. Baza acestei colaborări trebuiau să fie însă capitulaţiile, acte ce dădeau drepturi românilor la o existenţă naţională autonomă şi mai ales cel mai important şi necesar drept în momentul realizării acestor acte (17 mai 1848) dreptul la revoltă.

Nu întâmplător, considerăm noi, prima manifestare a partidei revoluţionare îşi are fundamentarea ideologică în capitulaţii, deoarece numai ele dădeau posibilitatea de afirmare a dorinţelor naţiei române, numai ele le justificau acţiunea în arena legislaţiei internaţionale şi tot nu întâmplător, odată revoluţia izbucnită vom găsii aceste acte invocate atât în preambulul Declaraţiei de la Islaz cât şi în articolele sale.

„Poporul român, încât către cele din afară nu supără pe nimeni, respectă toate puterile şi cere a respecta şi ele drepturile stipulate prin tractaturile lui Mircea şi Vlad V., recunoscute de toate tractatele închiate apoi între Înalta Poartă şi Rusia şi protestă asupra oricărei fapte ce s-a făcut în protiva acestor tractate… Această voinţă e legată, e pe credinţa tractatelor şi nu e în paguba nimănui.

Poporul român leapădă un Regulament care este în protiva drepturilor sale legislative şi în protiva tractatelor ce-i recunosc autonomia”[447].

Ulterior aproape fiecare reformă cerută, fiecare îmbunătăţire, fiecare noutate e bazată pe puterea acestor

445 ibidem, p. 353.

446 ibidem, p. 352.

447 ibidem, p. 533-534.

capitulaţii şi pe dreptul poporului român de „a-şi avea relaţiile de-a dreptul cu Înalta Poartă”.

Şi în enumerarea pe scurt a decretelor poporului român primul solicită: „Independenţa sa administrativă şi legislativă pe temeiul tractatelor lui Mircea şi Vlad V. şi neamestec al nici unei puteri din afară în cele din întru ale sale”[448].

Finalul apreciază că „Aceste decretări vin din glasul general al ţării, sunt drepturi vechi ale ei, sunt după legi, sunt după tractate”[449].

Dacă revoluţionarii şi-au încheiat proclamaţia prin cuvintele „La arme români! La armele mântuirii!”[450] devenea clar pentru cei avizaţi că aceste arme ale salvării erau doar capitulaţiile.

Numai ele în febra revoluţionară care cuprinsese Europa puteau asigura marile puteri: Franţa şi Anglia că nu se dorea o rupere a echilibrului politic internaţional al timpului şi o violare a dreptului internaţional, din contră drepturile noastre erau drepturi bazate pe tratate internaţionale.

Capitulaţiile linişteau Turcia arătându-i că nu se doreşte independenţa şi ruperea legăturilor cu ea, ci din contră o apropiere pe baza similitudinii de interese în blocarea expansiunii ruse.

În final capitulaţiile erau şi unica armă împotriva intruziunilor Rusiei în viaţa politică internă a Principatelor, numai invocarea lor şi a dorinţei de status-quo frontalier putea dezamorsa tendinţa rusească de intervenţie antirevoluţionară, în forţă. Prin invocarea lor Rusia era forţată a rămâne în expectativă, în a căuta pretexte pentru o viitoare intervenţie, în a încerca să declanşeze o campanie diplomatică menită a contracara impactul respectării tratatelor internaţionale de către români.

---

448 ibidem, p. 537.

449 ibidem, p. 538.

450 ibidem, p. 541, pe linia aceloraşi idei privind rolul capitulaţiilor în revoluţia de la 1848 vezi şi N.Iorga, Istoria românilor. Revoluţionarii, vol.VIII, Bucureşti, 1938, p. 83-113.

Tot capitulaţiile se constituiau şi în posibilitatea clară de obţinere a reformelor interne dorite de revoluţionari şi în prilejul şi motivul înlăturării „odioaselor” regulamente organice.

În doar aceste câteva cuvinte puse cu un simţ politic acut şi demn de remarcat revoluţionarii români au câştigat partida şi dacă revoluţia din Ţara Românească va rezista încă 3 luni de la momentul Islaz şi dacă va putea înscrie pagini nemuritoare de istorie, aceasta se va datora şi acestei inteligente folosiri a capitulaţiilor – argument forte care nu va mai lipsi în marile acte revoluţionare ale anului 1848.

Dacă în revoluţia din Moldova din martie 1848 considerente ideologice siliseră a se proclama „Sfânta păzire a Regulamentelor Organice”[451] ceea ce implicit a blocat posibilitatea folosirii capitulaţiilor ca argument, ele fiind acte internaţionale de un prea mare renume şi de o prea puternică acţiune ce trebuia a fi folosite abia într-o fază ulterioară, a obţinerii independenţei şi a unirii, revoluţionarii din Muntenia au ştiut a le încadra perfect în planul lor de reformare. Florian Aaron conştient de importanţa folosirii internaţionale a problematicii capitulaţiilor îi scria chiar în 12 iunie 1848 lui G. Bariţiu: „Noi suntem emancipaţi şi ne vom bucura de aici înainte de toate drepturile de care suntem vrednici. Înaltei Porţi îi vom rămânea credincioşi, îi vom plăti tributul”[452].

Pe linia aceloraşi idei şi a dorinţei de a demonstra Europei, dorinţa de stabilitate internaţională a noului guvern revoluţionar, în scurtul timp al ministeriatului sau la externe, N. Bălcescu va anunţa consulii puterilor străine că „În urma dreptului de administrare internă independentă dobândit de Principatul Valahiei şi care atrage după sine în mod explicit pe acel de a-şi da legi, o nouă Constituţie”[453] este proclamată.

---

451 ibidem, p. 388.

452 ibidem, p. 543.

453 N. Bălcescu, Opere IV, Corespondenţă, Bucuresti, Editura Academiei Romane, 1964, p.88. Această formulă a lui N.Bălcescu va

Întreaga această primă etapă, de până la cucerirea puterii este dominată de legalism, prudenţă şi reverenţă formulăristică, fiind în principal adaptată cerinţelor exterioare.

După abdicarea domnitorului Gh. Bibescu începe a se face simţit un oarecare radicalism, e drept în principal al opiniei publice, nu atât al marilor figuri şi mai ales adresat în special societăţii româneşti, uzului intern am spune. Astfel un anume Ion latina, într-un articol din Pruncul Român din 17 iunie 1848, declară: „Sublima Poartă nu are pentru întâea oară a face prin tractaturi şi legături tributare din parte-ne cu noi şi noi nu acum pentru întâia oară recunoaştem tractaturile Sublimei Porţi de pace, d-alianţă şi de protecţie… Sublima Poartă recunoaşte tot acele tractaturi ce închea cu străbunii noştri odinioară; adică ea îşi aduse aminte încă de când România avea dreptul de a nu se amesteca nimeni în viaţa noastră politică, dreptul de a deschide şi închea un război, independinţa legilor, indepindinţa administraţiei, dreptul d-avea reprezentanţii noştri ori şi unde, pe urma căror drepturi România aduce omagiile ei Sublimei Porţi tot cu dreptul acela reînviem şi tractatele noastre strămoşeşti în relaţiile noastre de amicie cu Înalta Poartă.

Fiindcă poziţia în care ne aflăm noi şi naţia nu ne lasă să dezvălim în largul ei această sfântă protecţie, ne mărginim numai a esprima încă o dată sentimentele noastre cele tinere către Sublima Poartă şi a arăta dorinţa noastră” 22. Era aici şi o ameninţare voalată la adresa Porţii în eventualitatea unui climat politic internaţional mai favorabil sau în cazul în care ea ar fi pregetat a subscrie la programul revoluţionarilor munteni. În tot cazul o luare de poziţie ce privea capitulaţiile ca documente folositoare într-un anumit timp şi context, dar care se pot rupe dacă anumite necesităţi sau raţiuni o cer. Era o expresie a radicalismului muntean în acele momente de cumpănă şi poate nu cea mai potrivită ţinând cont că din acel moment Rusia începuse deja vânătoarea de pretexte menite a-i

face carieră în diplomaţia anului 1848, unul din

permite o viitoare intervenţie în Principate.

Între timp revoluţia îşi urmează cursul şi prioritare redevin problemele interne, comploturile din 19 şi 29 iunie, problema agrară. În acest context survine vestea intrării trupelor ruse, peste Prut, în Moldova şi chestiunea internaţională redevine ardentă ca şi rolul Capitulaţiilor.

Astfel la18 iulie, Comitetul din Cernăuţi, al revoluţionarilor moldoveni scăpaţi de persecuţiile domnitorului Mihail Sturza anunţă noile sale speranţe revoluţionarilor de la Iaşi: „Mişcarea Valahiei spre dobândirea neatârnării naţionale; ajutorul ce a primit ea de piste Carpaţi, şi călcarea hotarelor Moldovei de către o putere ce s-au îndatorit prin tractate a o respecta; aceste trei acte însemnate au să hotărască pentru totdeauna soarta provinţiilor dunărene, legată de chestia Orientului”[454].

Câteva zile mai târziu (la 30 iulie 1848) acelaşi comitet de la Cernăuţi se adresa lui Suleiman Paşa acuzându-l pe Mihail Sturza de încălcarea capitulaţiilor şi solicitând depunerea lui: „Domnul Sturza... s-au silit prin toate mijloacele să desfacă legăturile ce leagă pe Moldova către Imperiul Otoman, şi pentru ca să agiungă la scopul acesta cu ţăl de a-şi asigura avuţiile dobândite prin răpire el nu s-a sfiit a se face instrumentul activ a o mulţime de lucrări ascunse şi contrarii intereselor înaltei Porţi”[455]. Din partea lor protestatarii anunţă că „Moldova este pătrunsă de simţirile cele mai cordiale pentru Imperiul Otoman. Moldovenii, care prin politica lor sunt şi vor fi pururea amici credincioşi a înaltei Porţi, astăzi mai mult decât totdeauna vroesc a consolida tractatele strămoşilor lor cu Ea”[456]. Din nou capitulaţiile erau şi pentru Moldova supremul mijloc de a cointeresa Poarta în obţinerea ajutorului şi a autonomiei Moldovei, în a-l izola pe Mihail

---

454 ibidem, p. 638.

455 ibidem, p. 642, Popovici Valerian, Dezvoltarea mişcării revoluţionare din Moldova după evenimentele din martie 1848, Studii şi cercetări, secţia Istorie, Iaşi, V (1954) p. 1-2.

456 ibidem, p. 643.

Sturza, partizan învederat al Rusiei şi în a-i obţine demiterea, tocmai scoţând în evidenţă legalitatea poziţiei şi a plângerilor lor şi în a pune acţiunea de reformare sub auspiciile înaltei Porţi direct interesată în a-şi restabilii autoritatea în zonă.

Efervescenţa, mai ales doctrinară a revoluţionarilor moldoveni va străluci sub pana lui Mihail Kogălniceanu care în „Dorinţele ale partidei naţionale din Moldova" va da cea mai minuţioasă şi strălucitoare argumentaţie a drepturilor românilor în baza capitulaţiilor justificând revoluţia din martie 1848, dar şi pe plan mai larg autonomia, unirea şi în viitor independenţa naţională.

Scopul acestor manifestări este pentru Kogălniceanu, următorul: „Înainte dar de toate, moldovenii protestează despre nestrămutata lor hotărâre de a nu lovi driturile cuiva, cel mai sfânt dintre aceste drituri este neatârnarea noastră dinlăuntru, şi prin urmare autonomia... Această neatârnare a fost întâia condiţie a următorului tratat din 1512 prin care Moldova în domnia lui Bogdan, fiul lui Ştefan cel Mare, au cunoscut suzeranitatea Turciei. Acelaşi tratat s-au mai întărit şi la 1530 de către Soliman cel Mare şi toate hatişerifurile şi firmanurile Poartei în urmă slobozite s-au întemeiat pe aceste capitulaţii; acestea asemine s-au cunoscut şi pe toate tractatele încheiate între Turcia şi Rusiea, care declarându-se ocrotitoarea driturilor noastre. S-au îndatorit prin urmare a ne apăra şi cel mai sfânt al nostru drit, ce este neatârnarea noastră dinlăuntru"[457]. Urmează apoi o lungă enumerare a tuturor actelor diplomatice ce recunosc drepturile principatelor: tratatul din 13 aprilie 1711 dintre Dimitrie Cantemir şi Petru cel Mare, tratatul de la Kuciuk-Kainargi din 1774, cel de la Iaşi din dec. /ian. 1791/92, convenţia din 10 martie 1779, tratatul de la Bucureşti din 16 mai 1812, actul separat al Convenţiei de la Ackerman, proclamaţia feldmareşalului Witgenstein din 8 mai 1828 ce „făgăduieşte prinţipatelor o eczistenţă legală şi statornică

457 ibidem, p. 650.

după vechile drituri”[458], articolul 5 al tratatului de la Adrianopol din 1829; Hatişeriful din 1834 anunţând numirea de noi domni şi sfârşitul ocupaţiei ruseşti („aceste principate vor avea drepturile celei de sineşi legiuiri”[459]). Concluzionând „În puterea dar acestui drit de neatârnare dinlăuntru de autonomie întemeieat pe titlul Moldaviei de stat Suveran, pe o întrebuinţare de veacuri şi pe toate tractatele”[460] partida naţională are nu numai dreptul la revoluţie ci şi la reformare internă liberă şi la anularea protecţiei Rusiei şi în primul rând la „neatârnarea administrativă şi legislativă în toate cele dinlăuntru, fără amestec a orice puteri străine”[461] şi „pe lângă toate acestea. unirea Moldovei cu Ţara Românească pe temeiul punturilor de mai sus”[462] (în primul rând a capitulaţiilor – n.n.)

Spune Mihail Kogălniceanu „căci tocmai pe tractate se întemeiază spre a reclama autonomia lor şi dritul de a-şi uni ţările... căci articolul 5 al tractatului de la Adrianopol. prin chiar cuvintele sale, recunoaşte românilor vechile capitulaţii şi, prin urmare, şi cea întâi condiţie a acestora, adică dritul autonomiei” 31[463].

Însăşi rolul Turciei, crede Kogălniceanu şi odată cu el întreaga generaţie de la 1848, este acela ilustrat în „Jurnalul din Constantinopol” pe care el îl citează aici: „În Valahia şi Moldavia, curţile suzerană şi protectoriţă au trimis fieştecare un comisar extraordinar, spre a se încredinţa acolo de starea lucrurilor şi a linişti duhurile şi a întări dacă ar fi trebuinţă drepturile ce ele au din tractaturi”[464].

Drepturile celor două curţi suverană şi protectoare

458 ibidem, p. 651.
459 ibidem, p. 651.
460 ibidem, p. 652, vezi şi studiul lui Constantin M.-Gruiu, Moldova (1359-1859), Bucureşti Editura Semne, 1998, p.155-158.
461 ibidem, p. 653.
462 ibidem, p. 663.
463 ibidem, p. 663-664.
464 ibidem, p. 654-655.

„sunt mărginite. prin deosebitele tractate ce formează temelia Constituţiei de acum a Principatelor”[465].

Găsim tot aici o extraordinară punere a chestiunii Principatelor într-un context mai larg, juridic, descris de scrierile elveţianului Vatel „un stat slab care pentru siguranţa sa se pune sub protecţia unui mai puternic, şi se îndatoreşte, spre recunoştinţă, la mai multe îndatoriri în echivalentul acestei protecţii, fără însă a se dezbrăca de guvernul şi suveranitatea sa, prin acestea nu contineşte de a figura între suverani, ce nu cunosc altă lege decât dritul gintelor”[466].

Spre a ilustra suprapunerea completă a cazului românesc cu textele juridice ale elveţianului, M. Kogălniceanu se bazează pe un expozeu istoric uriaş, urmărind o singură idee, ca un fir călăuzitor de-a lungul istoriei noastre, capitulaţiile şi rolul lor în subzistenţa naţiunii române ca factor important pe scena politică internaţională. Expozeul începe cu analiza de când „au fost o vreme când Valahia şi Moldova, deşi de sute de ani puse de bunăvoie sub suzeranitatea înalţii Porţi păstra încă mai toate libertăţile ce îi fuseseră asigurate prin tractatele lui Mircea şi a lui

Bogdan”[467] urmate de „scurta descriere a jărtfilor făcute Rusiei de către români, de la Petru cel Mare şi până în epoha cei de pe urmă campania asupra Turciei din 1828”[468] când „Rusia şi Turcia cunoscură şi întăriră principatelor Capitulaţiile prin care acestea s-au fost pus sub suveranitatea înalţii Porţi, toate privileghiile şi slobozeniile ce li s-au învoit atât prin Capitulaţii cât şi prin tractatele închiate între ambele imperii sau prin deosebite hatişerifuri”[469].

Toate acestea au fost însă cuvinte frumoase care nu

---

465 ibidem, p. 665.
466 ibidem, p. 666.
467 ibidem, p. 666.
468 ibidem, p. 668.
469 ibidem, p. 669.

au fost urmate şi de împliniri pe măsură. Din contra Rusia a decis să smulgă principatele pas cu pas de sub suzeranitatea Porţii şi să le anexeze imperiului său în pofida dreptului clar şi imposibil de eludat al Principatelor la fiinţa naţională. Numai contrar acestor ameninţări la adresa capitulaţiilor Principatelor au înţeles a se ridica revoluţionarii români, de aici şi furia Rusiei care îşi vede oprite intenţiile expansioniste prin crearea unui stat românesc unit al Moldovei şi Valahiei care ar face imposibil noi conflicte în zonă cu Imperiul Otoman, chezăşind pacea şi liniştea Europei.

Acest memorabil act se încheie tocmai cu rememorarea cuvintelor lui Ştefan cel Mare: „Dumnezeul părinţilor voştri, însă se va îndura de lacrimile slugelor sale şi va scula dintre voi pre cineva, carele va aşeza iarăşi pre urmaşii voştri în libertatea şi puterea de mai înainte”[470] cuvinte menite a ilustra legătura între trecutul glorios, de neatârnare şi lupta din acele zile pentru recâştigarea drepturilor naţiunii române. Avem fără îndoială în acest document cea mai completă analiză a drepturilor şi doleanţelor românilor în momentul 1848, expuse şi bazate în întregime pe teoria capitulaţiilor. Înscrierea acestora în acte internaţionale, existenţa lor şi ca acte bilaterale între Principate şi Poartă şi rolul lor în menţinerea autonomiei naţiunii române şi a drepturilor ei de-a lungul istoriei, toate servesc în a ilustra poziţia de deplină legalitate a autorilor actelor revoluţionare, existenţa unor precedente istorice şi a unei presiuni la nivelul întregii naţiuni pentru a realiza reorganizarea administrativă a

Principatelor. Fără îndoială, că accentul enorm pus pe capitulaţii în această demonstraţie e datorat şi caracterului de replică la adresa circularei cancelarului rus, Nesselrode din 19 iulie 1848 care se dorea o reiterare a recunoştinţei pe care românii ar datora-o Rusiei. Nicio recunoştinţă, spune Kogălniceanu, drepturile noastre existau şi principalul obstacol în calea lor devenise tocmai

470 ibidem, p. 683.

Rusia şi intenţiile sale de cotropire.

În ultimă analiză capitulaţiile devin sub pana celui mai acid scriitor politic al timpului din Moldova explicaţie, cauză, chezăşie, argument final. Fără aceste acte demonstrează el, nu se poate înţelege nici istoria noastră, nici prezentul, nici viitorul şi nici adevăratele cereri ale „partidei naţionale”. Odată ele expuse, totul devine clar şi inteligibil. În acest moment capitulaţiile nu sunt doar în inima revoluţiei române de la 1848, (ele reprezentau revoluţia încă de la proclamaţia de la Izlaz), ci devin însăşi cererea naţiei române, chezăşia unirii şi a independenţei lor, a realizării refacerii legăturilor cu Europa. Încă o dată Capitulaţiile semnifică tot şi explică tot, în acest extraordinar memoriu al lui Mihail Kogălniceanu.

Presa internaţională va prelua aceste demonstraţii manifestându-se în sprijinul revoluţiei române ale cărei nuanţe antiruseşti nu puteau fi trecute cu vederea: „Ceea ce trebuie să spunem este că românii nu pot să ajungă la independenţă decât cu concursul Germaniei, Ungariei şi Franţei. Independenţa lor este primul termen al problemei ridicate de stabilirea turcilor în Europa; problemă în care toate puterile sunt angajate şi printre altele, mai mult decât pare s-o creadă”[471].

Bun cunoscător al climatului internaţional, Eftimie Murgu, angrenat în mişcările din Imperiul Habsburgic şi Confederaţia Germană îi scria în aceeaşi ordine de idei lui Nicolae Bălcescu, solicitând revoluţionarilor români respectarea Capitulaţiilor, singura garanţie a viitorului principatelor: „Relaţiunea cu Turcia să nu o clintiţi; decât de la Francia să cereţi şi de la Germania să vă [re] cunoască de stat suveran; aşa apoi muscalul nu-şi poate căuta mai mult pretest spre a se amesteca în treburile românilor”[472]. Ziarele din Ţara Românească şi în special „Pruncul Român „din 13 iulie, apreciază rolul Capitulaţiilor în realizarea unirii în articolul: „Unire cu Moldova… niciun român nu se va bucura pe deplin de cele dobândite până

471 ibidem, p. 784.

472 ibidem, p. 794.

ce Moldova nu va fi liberă. Înalta Poartă care a recunoscut drepturile noastre, care a primit noua Constituţie a noastră, nu va primii ca într-o singură familie să fie unii în lanţurile robiei şi alţii în culmea fericirii. Moldova nu poate fi fericită până când nu va fi unită cu ţara dincoace de Milcov”[473].

În faţa agitaţiei revoluţionare din întreaga Europă şi mai ales a celei din Principatele Române socotite şi mai primejdioase datorită proximităţii lor la 19/31 iulie „nota circulară a cabinetului rusesc către reprezentanţii săi din străinătate: vorbeşte şi ea de capitulaţii încercând să transforme această teribilă armă a diplomaţiei româneşti într-un avantaj pentru poziţiile ei. Demonstraţia cabinetului încearcă să ilustreze tocmai tendinţa revoluţionarilor de a eluda capitulaţiile prin „răsturnarea ordinii stabilite şi unirea celor două Principate într-un singur stat, fără niciun fel de legături cu Rusia sau cu Poarta otomană. Principatele. nu sunt state recunoscute, ci pur şi simplu provincii, constituind parte integrantă dintr-un Imperiu. nu au o existenţă politică decât în virtutea tratatelor închiate între Poarta Otomană şi noi, tratate neavând ele însele nimic comun cu totalitatea acordurilor pe baza cărora e fondat dreptul public al Europei. Doar acestor tratate, în special celor de la Bucureşti, Ackerman şi Adrianopol, le datorează Moldova şi Valahia privilegiile adăugate sau substituite celor pe care le deţineau de la început de la vechile lor capitulaţii cu Poarta”[474]. Motivul condamnării e clar „uitând că majoritatea avantajelor asigurate patriei lor nu se datorează decât protecţiei binevoitoare a Rusiei, ei resping această protecţie, pentru a face apel la aceea a altor puteri”[475].

„Propria noastră securitate este în joc” concluzionează sumbru circulara. Şirul ideilor şi bătălia se desfăşoară din nou în jurul Capitulaţiilor care apar acum în ochii cabinetului rusesc drept acte venite numai în urma

473 ibidem, p. 798.
474 ibidem, p. 812.
475 ibidem, p. 813.

eforturilor sale şi ca urmare a politicii sale de protecţie şi implicit legate de aceasta. A te rupe de protectoratul rus înseamnă a renunţa şi la capitulaţii lucru pe care Rusia nu îl poate face, apreciază ipocrit circulara, fără a-şi pierde onoarea. Urmează o demonstraţie alambicată menită a arăta Europei că Principatele nu au o existenţă de sine stătătoare şi nu fac parte din dreptul public european (contrar teoriei lui Vatel ilustrată de Kogălniceanu) şi nu sunt subiecte de drept, decât în relaţia bilaterală Rusia-Înalta Poartă. „Drepturile noastre se bazează în orient pe tratate care în occident nu există”[476] încearcă a linişti opinia publică internaţională oficialităţile de la Petersburg.

Ecoul acestei note nu va fi însă cel scontat, presa franceză (Le Siccle) aprecia în 13 august 1848, că în opinia rusă: „Provinciile Dunărene nu sunt câtuşi de puţin un stat suveran şi independent; ele există în virtutea tratatelor, sub suzeranitatea Porţii şi protectoratul Rusiei; protectorat căreia îi datorează toate avantajele de care se bucură. De pe urma faptului că Rusia, de altfel de acord cu Poarta, acţionează în sensul restabilirii ordinii legale în Moldova şi Valahia, nu trebuie să se tragă concluzia că ţarul vrea să se amestece în afacerile interne ale statelor independente… dat fiind că Rusia nu acţionează singură, deoarece în provincii intră şi trupe turceşti, nu se poate vorbi de încălcarea tratatelor de la Bucureşti, Ackerman şi Adrianopol, ci de executarea lor”[477] şi articolul continuă în aceleaşi volte ironice demonstrând insanitatea argumentelor ruseşti în problema Principatelor şi dificultatea susţinerii lor în faţa realităţilor de pe teren.

Conştienţi de sprijinul european de care se bucurau şi în faţa primejdiei acute reprezentată de intervenţia turco-rusă în Principate, în ziua de 20 iulie/1 august 1848 are loc o imensă demonstraţie în „Câmpul Libertăţii din

476 ibidem, p. 815.

477 ibidem, p. 820, vezi pentru sprijinul acordat cauzei rpmânilor de către presa şi revoluţionarii francezi studiul domnului N.Isar, "Mărturii franceze privind revoluţia de la 1848 în ŢaraRomînească „În Revista de Istorie”, t.36, nr.5, 1983, p.464-477.

Bucureşti care se încheie cu adoptarea unei protestaţii înaintea Europei întregi”[478]: „Românii în puterea drepturilor ce le au şi care sunt consfinţite prin toate tratactele, şi în puterea dreptului neamurilor se sculară la 11 iunie. Românii făgăduiră, se chezăşuiră că nu numai vor respecta toate drepturile ce Poarta le are asupra Ţării Româneşti. dacă Înalta Poartă va respecta drepturile românilor. atunci românii recunoscători… îi jură credinţă, dragoste şi supunere… dacă Înalta Poartă nu îşi va retrage trupele de pe pământul român şi că dacă va căuta prin putere armată să se amestece în trebile ţării dinlăuntru, atunci toate tractatele ce ecsistă se socotesc ca desfiinţate chiar de Poartă. Că atunci naţia română este deliberată de orice îndatorire ar avea către Înalta Poartă”[479].

Tonul acum e aspru, e dur, amintind Porţii că actele invocate, capitulaţiile, nu erau unilaterale ci erau un tratat cu obligaţii bilaterale şi încălcarea lor de către una din părţi aducea şi caducitatea lor şi implicit sfârşitul dominaţiei otomane.

Din nou în aceste momente dificile când se decidea soarta revoluţiei din Muntenia avem de analizat un document extrem de semnificativ intitulat: „Drepturile românilor către Înalta Poartă”, autorul lui, N. Bălcescu. Încă de la început, autorul îşi statuează foarte clar poziţia: „Ţara noastră românească nu fu niciodată supusă cu sabia ci de bunăvoia sa se recunoscu sub protecţia turcilor. La anul 1393, părinţii noştri după ce luptară mai multe veacuri pentru independenţa lor cu atâtea potopuri de naţii barbare. se învoiră cu Mircea cel Bătrân. şi împreună închinară ţara turcilor. Acest tratat. nu poate fi privit după dreptul ginţilor (neamurilor) altfel decât ca un tratat de protecţie. care nu atrage suveranitatea ei”[480]. Era aici o aluzie clară la nota guvernului rus. Muntenia nu şi-a pierdut niciodată suveranitatea, şi-a ales doar un protector puternic pentru apărarea ei şi prin condiţii bine

478 ibidem, p. 822.
479 ibidem, p. 822.
480 ibidem, p. 831-832.

determinate. Şi oricum „Acest tractat însă nu ţinu mult: Românii iubea prea mult indepindinţa; ei jertfiseră prea mult pentru dânsa ca să-l poată suferii cu plăcere, oricât de nesupărător era”[481].

„La 1460, domnul Vlad V., sfătuindu-se cu popolul trimise deputaţi la Adrianopole şi încheiară un tractat ale cărui articole principale sunt acestea. acest tractat nefiind nici lăsat în uitare, nici ramplasat printr-un altul mai nou, este încă în tărie şi astăzi şi singur numai hotărăşte raporturile ţării cu Înalta Poartă. El asigurează poporului dreptul de a-şi da legi, dreptul d-a face război şi pace; prin urmare nu poate fi privit ca un tractat de subpunere ci numai ca un tractat de protecţie, ca o alianţă neegală… Astfel privesc acest tractat toţi publiciştii Europei. «Dacă se respectează istoria, zice învăţatul publicist Martens. apoi este învedeat că Ţara Românească n-a fost niciodată încorporată, că ea n-a pierdut niciodată caracterul esenţial al suveranităţii sale. că suveranitatea sa nu poate fi atinsă. că ea nu e datoare a recunoaşte asupră-i o putere legiuitoare străină. Ţara Românească este un stat suveran şi un tractat de protecţie, un tribut, o alianţă nepotrivită şi chiar supremaţia nu-i pot lua suveranitatea» „[482]. Urmează apoi citatul devenit aproape sacrosanct din Vatel sprijinind dreptul la suveranitate al unei ţări ce plăteşte tribut. După care începe contraatacul la presiunile Rusiei ce consideră existenţa noastră naţională ca reieşind şi fiind dependentă de înţelegerile ei cu Poarta şi implicit de protecţia ei. „Ele (Capitulaţiile – n.n.) sunt recunoscute însuşi şi de tractatele Rusiei cu Poarta deşi acestea nu pot lega întru nimic pe români, căci Rusia, fiind numai o chezaşă a drepturilor ţării, nu poate trata pentru noi şi în numele nostru”[483].

În final N. Bălcescu opune Porţii otomane chiar propria sa recunoaştere prin articolul 8 al hatişerifului din 1834: „«Aceste principate au toate drepturile unui

481 ibidem, p. 832.

482 ibidem, p. 833-834.

483 ibidem, p. 834.

principat independent». Aşadar după glăsuirea tractatelor noastre cu Poarta, după dreptul gintelor şi chiar după tractatele Rusiei cu Poarta, poporul român şi-a păstrat totdeauna dreptul său de suveran. Acestea sunt fraţi români drepturile noastre. Timpul nu a venit ca să dobândim o indepindinţă absolută. Posiţia noastră politică, după tractate este încă bună, numai trebuie a fi păzită de Înalta Poartă"[484].

Prin acest articol din „Poporul suveran" (din 2 şi 6 august 1848) N. Bălcescu continua, ceea ce realizase M. Kogălniceanu în „Dorinţele partidei naţionale.", el creionase în clar şi afirmase public poziţia noastră în cadrul imperiului, poziţie obţinută prin lupte şi sancţionată de o istorie zbuciumată care dă astăzi dreptul românilor la suveranitate. N. Bălcescu afirmă cu plăcere acest drept în auzul nu numai al naţiei române, dar şi al Europei şi mai ales al Imperiului Otoman, avertizat încă odată că independenţa nu e o soluţie atât timp cât siguranţa noastră e statuată prin capitulaţii. Dar acestea nu numai că oferă drepturi, dar creează şi obligaţii pentru Poartă, obligaţii pe care în noua situaţie internaţională şi sub presiunile Rusiei aceasta nu trebuie să ezite a o îndeplini. În caz contrar: „Să nu uităm că suntem datori a apăra naţionalitatea şi dreapturile noastre, de vom fi nevoiţi, chiar vărsând sângele nostru"[485].

În faţa atitudinii conciliatoare a Porţii, conştientă de propriul său interes în a îi menaja pe revoluţionari şi în urma constituirii noii Locotenenţe domneşti acesta „Supune spre acceptare Maiestăţii sale Imperiale următoarele 22 de articole menite să slujească drept bază noilor instituţii: Independenţă administrativă şi legislativă bazată pe tratatele lui Mircea şi Vlad V., fără niciun fel de intervenţie din partea puterilor străine în administraţia

---

484 ibidem, p. 834,vezi Apostol Stan, Anastasie Iordache, Apararea autonomiei Principatelor romane (1821-1859), Bucuresti, Editura Academiei, 1987, p. 92-96.

485 ibidem, p. 835.

internă”[486].

După cum se ştie în urma dezinteresului manifestat de marile puteri occidentale, aflate şi sub presiunea propriilor bulversări interne, Poarta otomană a fost lăsată fără un ajutor concret, în momente dificile sub presiunea continuă a Rusiei ce solicita tot mai ferm eradicarea focarului de tensiune din Muntenia[487].

La rândul ei, deşi mulţi autori au vorbit de o adevărată pactizare a Porţii cu revoluţia munteană[488] trebuie ilustrate clar limitele acestei colaborări orientate net şi strict anti-Rusia, şi nu de o intenţie de sprijinire a reformelor şi modernizării în spaţiul românesc. Turcia era interesată de orice ar putea slăbi influenţa rusească, de orice eveniment ce ar îndepărta acest pericol de Constantinopol, dar nu înţelegea a face prea mari concesii spre a obţine aceasta. Deşi favorabilă mişcării româneşti, Turcia nu a înţeles nimic din frenezia reformatoare a guvernului de la

Bucureşti şi chiar a împărtăşit în secret temerile de agitaţie comunistă ale Petersburgului.

Fără teama de Rusia ea s-ar fi lansat cu plăcere, precum la 1821 în sugrumarea acestor tendinţe iar în momentul în care împinsă de Rusia va trebui să facă aceasta va recurge fără prea multe menajamente la violenţă şi intimidare. Singurul lucru ce a temperat-o a fost neplăcerea de a face această operă de represiune la ordinul Rusiei, teama de a nu crea un nou curent anti-turc în principatele dunărene şi conştiinţa faptului că acţiunile sale erau atent urmărite de o Europă care îi era unicul reazăm în faţa poftelor cabinetului de la Petersburg.

Proclamaţia lui Fuad Paşa către boierii şi locuitorii Ţării Româneşti a oglindit perfect această completă lipsă

---

486 ibidem, p. 835.

487 vezi şi D. Berindei, Diplomaţia românească modernă, Bucureşti, Editura Albatros, 1995, p.93-94.

488 Vezi Apostol StanProtectoratul Rusiei asupra Principatelor Romane (1774-1856), Bucuresti, Editura Saeculum IO, 1999, p.190-197.

de dorinţă a Porţii de a înţelege ceea ce se întâmplase în Principate. „O revoluţie izvorâtă din acel duh al comunismului… s-a ivit între voi şi au tulburat liniştea şi siguranţa pacinicei înaintări de care vă bucuraţi până acum, prin instituţiile naţionale ce Înalta Poartă v-au acordat”[489]. Dintr-odată Capitulaţiile nu mai sunt acte bilaterale ci unilaterale, izvorâte din bunăvoinţa Imperiului Otoman. Într-o corespondenţă din Bucureşti, „Gazeta de Transilvania” relata tocmai această profundă neînţelegere dezvăluită odată cu intrarea trupelor otomane în Bucureşti. „Cum se înfăţişă deputăţia, vestitul trimis de neagră şi sângeroasă pomenire începu a citi aceea hârtie prin care mai repeta încă o dată, căci tot i se părea că nu credem că a venit să aducă pacea şi buna orânduială în ţară, ca şi când pacea şi buna orânduială ar fi lipsit. Într-însa călcând tractatele, pretutindeni pe sultanul îl numeşte suveran în loc de suzeran; calomniind mişcarea românilor”[490].

Câteva zile mai târziu (15 septembrie) a urmat şi intrarea trupelor ruse, ale generalului Lüders pe teritoriul Ţării Româneşti şi ulterior intrarea în capitală. Din nou primul interes al Rusiei este de a manevra în sensul dorit de ea capitulaţiile: „actele acestui guvern închipuit (revoluţionar – n.n.) nefiin potrivite nici cu instituţiile cu care se cârmuieşte acel principat în puterea tractatelor, nici cu fiinţa politică ce i s-a hărăzit prin aceleaşi tractate apoi Mărirea-Sa Împăratul a toată Roşia, în unire cu Mărirea-Sa Sultanul au hotărât a se pune grabnic capăt la asemenea neorânduieli şi a se restatornici în Ţara Românească un guvern legitim pe baze întemeiate”[491].

Se poate pune întrebarea de ce Rusia după toate problemele şi dificultăţile pe care ridicarea chestiunii capitulaţiilor i le-a produs, nu urmează exemplul Turciei care le trece în proclamaţiile sale în umbră sau le falsifică complet conţinutul.

---

489 C. Bodea, Anul 1848 la români..., p. 867.

490 ibidem, p. 876.

491 ibidem, p. 880.

Răspunsul nu poate fi decât unul, aceste acte continuau a reprezenta în mâinile Rusiei un act de presiune fantastic, o garanţie a rolului lor (câştigat cu greu la gurile Dunării prin războaiele secolului XVIII) şi mai ales un model care extins la scara imperiului otoman îi putea aduce disoluţia completă, lucru care se va încerca în 1853, când ţarul va cere acordarea unui regim similar, de protecţie asupra tuturor creştinilor ortodocşi din imperiu ceea ce va duce la izbucnirea războiului Crimeei. În final, capitulaţiile şi respectarea lor se puteau constitui oricând aşa cum era şi acum cazul într-un excelent pretext de ocupare militară a Principatelor sau de război împotriva Porţii. Pur şi simplu, la aproape un secol de la punerea lor pe tapet (în 1772) ele îşi menţineau pentru Rusia aproape întreg potenţialul enorm de exploatare pentru a produce disoluţia Imperiului Otoman. Astfel încât oricât de multe neplăceri îi produceau Rusiei în acele momente [existenţa Capitulaţiilor ca o armă diplomatică în mâna reprezentanţilor naţiunii române, ea nu a încetat nici acuma a le folosi, chiar denaturându-le, restrângându-le sensul ori aceasta se va dovedi un ajutor nesperat pentru naţiunea română în marile bătălii ce vor urma revoluţiei.

Conştienţi de importanţa evocării Capitulaţiilor ca argument pentru o eventuală rezistenţă armată reprezentanţii puterilor străine, în special ai Angliei, consulul general R.G. Colquhoun îl anunţa pe Stratford Carming, ambasadorul britanic la Constantinopol: „că pandurul Magheru e hotărât să reziste”[492], iar Magheru invoca în favoarea acestei rezistenţe, într-o proclamaţie din 14 septembrie, capitulaţiile „căci ne sculăm, nu ca să robim, nu ca să jefuim, ci ca să apărăm nişte legiuiri, pe care ni le-am dat în puterea tractatelor, ce strămunii noştri, Mircea cel Vestit şi Vlad V. Încheie cu Înalta Poartă; şi aceste legiuiri nu sunt asupritoare, nu sunt tiranice; sunt

492 ibidem, p. 885 si A.D.Xenopol, Războaiele dintre ruşi şi turci şi înrâurirea lor asupra Ţărilor Române, Bucureşti, Editura Albatros 1992.

umane, sunt creştine;”[493].

Tocmai din aceste înţelegeri izvora dreptul revoluţionarilor de a lupta cu arma în mână contra Porţii, drept care la insistenţele marilor puteri şi al grupului proturc al revoluţionarilor (condus de I.H. Rădulescu) [494], nu va fi însă folosit Gh. Magheru dizolvându-şi tabăra de la Râureni – Câmpul lui Traian şi refugiindu-se în Imperiul Austriac[495].

Revoluţia era practic încheiată în spaţiul extra-carpatic când N. Bălcescu se hotăra să o intercaleze în marea evoluţie a poporului român în studiul său „Mersul revoluţiei în istoria românilor”, apărut în revista „România Viitoare”, la Paris:

„Ce voieşte, ce strigă la 1821 poporul român, acum în picioare şi deşteptat? Poarta călcase drepturile ţării; poporul cere ca ele să se consfinţească din nou… într-un cuvânt cere ca statul să se facă românesc… Pacea de la Adrianopol recunoaşte Capitulaţiile vechi şi autonomia ţării, aceea ce era un bine şi o dreaptă răsplătire a jertfelor ce românii făcură pentru ruşi în atâtea rânduri. Revoluţia de la 1848 căută a reîntregii pe români numai în drepturile sale de om şi cetăţean fără a căuta a-l reîntregi în drepturile sale de naţie. Întru aceasta ea se mărgini a cere ca Turcia să respecte vechile Capitulaţii recunoscute şi întărite prin Tratatul de la Adrianopol şi hatişeriful din 1834. Ea ceru asemenea ca Rusia să-şi păzească tractatele care recunosc autonomia şi independenţa administrativă a ţării şi nesiluirea pământului ei.

Revoluţia de la 1848 nu este dar în drept împotrivitoare nici Porţii, nici Rusiei, de vreme ce se mărginea a cere păzirea tractatelor fără a proclama un drept nou. Românii, în bună credinţa lor, socoteau că aceste puteri vor fi gata a păzi sfinţenia tractatelor şi nu vor putea a le tăgădui reformarea legiuirilor potrivit

493 ibidem, p. 884.

494 Al.Piru, I.H.Radulescu Editura Minerva, Bucuresti, 1971, p.24-26.

495 A.N.I.C., fond Gheorghe Magheru,dosar nr.3| 1857, fila 3.

dreptului lor de autonomie”[496].

Un alt revoluţionar, mai puţin ilustru, G. Creţeanu, aprecia la rândul său într-un articol intitulat: „Scopul nostru” ca „La sentimentul de amor (faţă de patrie – n.n.) corespunde principiul suveranităţii naţionale; căci cei ce îşi iubesc patria nu vor să o mai vadă nici într-un chip supusă. Din principiul suveranităţii se naşte acela al întrunirii, fiindcă este ştiut că suveranitatea pere îndată ce se înstrăinează o parte dintr-însa”[497].

În final, analizând ce a însemnat revoluţia de la 1848 trebuie să fim de acord cu G. Zane că „în epoca revoluţiei N. Bălcescu pune de pe o poziţie nouă problema statutului internaţional al Principatelor. Invocarea acestor tratate considerate de N. Bălcescu, fără nicio rezervă, autentice. Şi cu deplină putere încă a fost o teză de mare răsunet a revoluţiei române de la 1848. A servit ca temei de drept pentru fundamentul programului revoluţiei însăşi şi combaterea de pe poziţiile dreptului internaţional a intervenţiei turceşti şi ţariste în Principate. Ea a pătruns în literatura politică occidentală şi la un moment dat chiar turcii au acceptat-o”[498].

Mai departe, analizând şi mai adânc impactul extern şi manevrarea în timpul revoluţiei de la 1848 a chestiunii capitulaţiilor în interesul naţiunii române, tot G. Zane mai apreciază că: „N. Bălcescu a înţeles că Ţara Românească şi în primul rând, guvernul revoluţionar de la 1848 trebuie să tragă toate consecinţele din prevederile acestor tratate, mai întâi de toate, dreptul ei la autonomie. În numele acestui drept a combătut politica adoptată de Locotenenţa domnească faţă de intervenţia turcă şi a reclamat apărarea cu orice preţ a independenţei ţării, chiar cu armele. (La 4 martie 1850 îi scria lui A.G. Golescu, La Lieutenance inaugura son avènement en sacrifiant par un acte public

---

496 N. Bălcescu, Opere II. Scrieri istorice, politice şi economice, Editura Academiei, Bucureşti, 1974, p. 109-110.

497 C. Bodea, Anul 1848..., vol. II, p. 1197.

498 N. Bălcescu, op. cit., vol. I, p. 23.

remis r Soliman l'autonomie du pays"[499] – Locotenenţa inaugura înălţarea sa sacrificând printr-un act public remis lui Soliman, autonomia ţării).

Fără îndoială acesta este cel mai mare merit al echipei revoluţionare de la Bucureşti, impunerea capitulaţiilor ca realitate politică la nivelul ţării, la nivelul comisarilor de propagandă imprimând naţionalităţii române, cetăţenilor Ţării Româneşti ideea clară că ei beneficiază de anumite drepturi faţă de Înalta Poartă drepturi sacre, inalienabile, smulse cu armele şi care implică Porţii o anumită responsabilitate pentru ţara noastră şi anumite obligaţii pe care nu le poate călca. Aceeaşi demonstraţie, transformând capitulaţiile în obiect ai dreptului public internaţional le impunea ca subiect de discuţie în presa europeană, aducând la cunoştinţa opiniei publice internaţionale existenţa unui popor cu anumite drepturi la poalele Carpaţilor. Respingând cu hotărâre toate încercările diplomaţiei ţariste de a pune accentul pe tratatele moderne, realizate de ea cu Poarta în sec. XVIII şi XIX, diplomaţia românească concentrează, discuţia pe capitulaţii, ca acte istorice de care Imperiul Otoman trebuie să ţină seama şi mai ales care exclud dreptul Rusiei la intervenţie şi amestec în afacerile noastre interne.

Chiar dacă deznodământul acestei controverse diplomatice nu ne va fi favorabil, dreptul forţei fiind încă o dată mai puternic decât forţa dreptului totuşi marea evoluţie ce avea să aducă cu ea unirea principatelor era declanşată.

Întreaga Europă auzise strigătul de ajutor al românilor şi luase act de drepturile lor oglindite în capitulaţii, de acum nu mai era necesar decât un moment diplomatic favorabil pentru ca aceste drepturi să devină integrate, de facto în sistemul juridic internaţional şi să fie puse sub garanţia europeană silind astfel atât Poarta cât şi Rusia să ţină cont de ele în atitudinea lor viitoare.

Cum revoluţia de la 1848 a pregătit fără îndoială

499 ibidem, p. 182.

drumul spre unirea principatelor şi în plus întreaga perioadă care va urma până la 1856 va sta sub semnul activităţii unor fruntaşi ai acestui eveniment ar fi poate necesară o evaluare suplimentară, o analiză a ce au însemnat capitulaţiile în mesajul diplomatic al revoluţiei.

„Odată cu anul revoluţionar 1848 se poate vorbi de o diplomaţie românească unitară, legată de lupta pentru deplina autonomie şi apoi pentru independenţă" 68 în care rolul principal l-au jucat „capitulaţiile apocife" prin care s-a căutat să se legitimeze pretenţiile îndreptăţite la o limitare a abuzivei dominaţii otomane[500].

Câteva exemple sunt ilustrative: la 19 iulie guvernul provizoriu îi adresa o notă lui Soliman Paşa declarându-i că: „sunt 18 secole de când românii au plătit cu sângele lor dreptul de a numii acest pământ România şi a-l lăsa moştenire glorioşilor lor fii când Înalta Poartă luase sub protecţia sa Ţara Românească şi îi asigurase independenţa în treburile interne" 70 iar Pruncul Român" (scria la 31 iulie) în articolul „Cum stau treburile noastre"?

„Credeţi că românul nu este gata să se bată când ranele robiei sângeră încă? Cum credeţi că românul nu se bate pentru dreptul lui de autonomie pe care Mircea şi Vlad V. l-au ţinut cu sângele bătrânilor noştri"[501].

Într-o altă notă din 31 iulie guvernul Valahiei arată: „Excelenţă, când Imperiul otoman a binevoit să ne acorde protecţia sa ne-a asigurat o totală şi deplină independenţă în interior. Sultanul Baiazid şi mai târziu în 1460 Sultanul Mahomed II au consfinţit drepturile noastre pe care le-am respectat solemn. De mai multe ori drepturile noastre au fost nerecunoscute şi cu toate acestea am împletit în conduita noastră faţă de Sublima Poartă sentimentul fiului cu fidelitatea vasalului. Sperăm că (...) ea nu va lăsa niciodată să cadă în uitare tratatele lui Baiazid şi Mahomed II (...) privându-ne de drepturile noastre"[502].

La 1 august 1848 A.G. Golescu îi scria lui Robert

500 ibidem p. 30.

501 Anul 1848, vol. III, p. 7.

502 Documente străine despre români, p. 181-182.

Colquhoun (consulul britanic la Bucureşti) cea mai corectă şi succintă relatare a rolului şi importanţei capitulaţiilor la 1848.

„Opera noastră s-a desăvârşit cu mare uşurinţă pentru că am fost fermi pe drepturile noastre incontestabile care ne sunt recunoscute prin tratatele lui Baiazid, Mahomed II şi chiar prin art.5 din Tratatul de la Adrianopol”[503].

Unul din principalele organe de presă ale revoluţiei nu doar din Transilvania, dar şi din cele 2 principate extracarpatice „Gazeta de Transilvania” relata în 1848 într-o corespondenţă de la Bucureşti un plan utopic, de intervenţie pe lângă Nicolae I, „cu puterea ce are, să mijlocească a ni se întrupa Basarabia; insistându-se asupra faptului că anexarea unei jumătăţi de Moldovă reprezintă o gravă încălcare a dreptului neamurilor”, Poarta neputând ceda ce nu stăpânea, iar Imperiul ţarist „nu avea dreptate a cuprinde o provincie ce Turcia nu o putea da”[504].

Tot ei redactorii „Gazetei” vor înţelege rapid greşeala şi în special G. Bariţiu va lua o atitudine tot mai ostilă Rusiei. „El condamnase în cursul verii ocuparea Moldovei şi a Ţării Româneşti de armata rusă, ceea ce a condus la înăbuşirea revoluţiei din cele două Principate.

Bariţiu a publicat în „Gazeta de Transilvania” un fulminat articol împotriva politicii ruseşti (1848, nr. 57) [505].

La rândul său secretarul guvernului Voinescu II, explicase programul revoluţionar, inclusiv semnificaţia tricolorului, „care trezise suspiciunile comisarului otoman, drept un simbol al trecutului relaţiilor româno-otomane, bazate pe capitulaţiile voievodale pe care românii voiau să le reactiveze”[506].

În momentul în care a început contra-acţiunea Porţii bazată pe două principii: „suveranitatea sultanului şi

503 ibidem p. 171.

504 Istoria Basarabiei, p. 48-49.

505 L. Maior, 1848-1849 Români şi unguri, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1998, p169

506 A. Stan, Protectoratul Rusiei, p. 220.

integritatea imperiului otoman, care presupunea că Principatele Române sunt parte integrantă a imperului, cel dintâi principiu a căzut, cum era şi firesc, din cazul locului”[507].

Ca urmare a acestei acţiuni şi a intervenţiei brutale a Rusiei la 29 iunie, consulul francez Thion şi cel prusac Richthofen urmaţi de cel austriac vor protesta pe lângă comisarul otoman: Taalat Efendi, consulul rusesc şi Secretariatul de stat al Moldovei contra violării autonomiei (bazate pe capitulaţii şi tratate) principatului moldovean[508].

În toată perioada revoluţiei, dar şi în perioada următoare principalul sprijin diplomatic a fost furnizat de ambasadele Franţei şi Marii Britanii şi de agentul prinţului Adam Czartorisky, fără a face excepţie însă nici de ambasadele Prusiei şi Austriei[509].

Tuturor acestor oficii „le erau trimise de la Bucureşti (…) documentele fundamentale ale revoluţiei, memorii istorice privitoare la capitulaţiile voievodale, la autonomia Principatelor Române alterată şi anemiată după 1829 de către Rusia 80[510].

Chiar şi după revoluţie se va scrie la fel Porţii, o serie de memorii solicitându-i acesteia „circumscrierea vasalităţii potrivit capitulaţiilor voievodale, lăsând Principatelor întreaga suveranitate internă”[511].

Un astfel de document aprecia că în cadrul revoluţiei de la 1848: „el (poporul român – n.n.) nu vorbeşte într-un ton ameninţător şi se ţine pe drumul legilor şi al tratatelor voind a se reîntregii în drepturile lui… căci niciun Român

---

507 România în relaţiile internaţionale, p. 149.

508 A. Stan, Protectoratul Rusiei, p. 204.

509 ibidem p. 196-197, Beatrice Marinescu, «Atitudineaguvernului englez faţă de revoluţia de la 1848 din Ţara Românească» în Studia et acta Musei Nicolae Bălcescu, Bucureşti, 1971, p. 235-261.

510 Virgil Candea,Mircea Malita,Dinu.C GiurescuPagini din trecutul diplomaţiei romaneşti, Bucuresti, Editura Politica, 1966, p.74.

511 ibidem p.197.

nu va mai trăi după moartea independenţei Patriei sale”[512].

Un alt memoriu din decembrie 1848, semnat de Dimitrie Brătianu pentru Foreign Office „explica revoluţia română (…) evidenţiind fărădelegile puterilor protectoare şi suzerană săvârşite la adăpostul falselor interpretări ale tratatelor, convenţiilor şi capitulaţiile încă în vigoare”[513].

Nu întotdeauna Poarta va răspunde aşa cum se spera acestor dorinţe şi aşteptări. La 1856 un articol din „Journal de Constantinopole” căuta a acredita ideea dreptului de suveranitate a Imperiului otoman asupra Principatelor. Astfel se susţinea că prin înlăturarea protectoratului rus, Poarta va reintra în drepturile sale asupra acestor două provincii ale Imperiului otoman care vor fi pe viitor administrate conform hattiumaiumuriilor acordate de sultan în secolele XIV; XV; XVI. Se căuta a se demonstra că relaţiile dintre Poartă şi Principate nu au fost stabilite prin tratate, care presupun egalitate între statele contractante, ci prin decrete imperiale, care implică relaţii de la stăpân la supus (…) că

Principatele au fost anexate acordându-li-se anumite drepturi”[514]

Era această o idee împotriva căruia se luptase de mult. La 1839, când se pregătea Conjuaţia confederativă se decisese pentru principate „ocrotirea colectivă a patru puteri europene, pe lângă păstrarea suzeranităţii turceşti, cu excluderea însă a amestecului puterii suzerane în treburile interne, spre a se asigura autonomia ţării”[515]

Mai înainte chiar cel care avea să conducă destinele Moldovei: Mihail Sturdza scria la 1 martie 1829 că „Poarta are obligaţia faţă de Moldova de a o menţine în integritatea sa anterioară, fără ca niciodată să îi producă

---

512 1848 în România, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice Carol Grobl, 1898, p. 74.

513 Dumitru Vitcu, Diplomaţii unirii, Bucureşti, Editura Academiei, 1979, p.164.

514 Gr. Ploeşteanu, Românii în conştiinţa Europei, vol 1, TG. Mures, p. 59.

515 Apărarea autonomiei, p. 179.

cel mai mic rapt sau separare”[516].

În timpul revoluţiei comisarului Porţii, Taalat Eufendi i se solicitase „ameliorarea instituţiilor Principatelor o acţiune contrară a Porţii fiind considerată ca „contrară spiritului capitulaţiilor care recunosc Principatului dreptul de autonomie politică”[517]. La fel, ideea unei intervenţii a Porţii în defavoarea unei aplicării ad litteram a capitulaţiilor va fi respinsă cu o vehemenţă deosebită de purtătorii de cuvânt ai generaţiei 1848[518].

Cezar Bolliac scria „Principatele Române n-au pierdut şi nici n-au înstrăinat niciunul din elementele suveranităţii lor. Suntem tributari Turciei.

Nimic mai mult, nimic mai puţin. În consecinţă rămaşi credincioşi angajamentului nostru, nu suntem noi în drept să o întrebăm cum şi l-a îndeplinit pe al său?”[519].

O ameninţare puţin voalată în aceste rânduri, dacă nu sunt respectate vechile tratate de chiar Poartă atunci avem oricând o nouă posibilitate: independenţa.

Momentul izbucnirii războiului Crimeii, moment despre care Alexandru Cretzianu scria „prezentul război s-a ivit în condiţii aşa de favorabile Principatelor noastre, încât îmi vine să cred că providenţa l-a provocat într-adins pentru români, ca să le dea ocazia să facă cunoscut Europei ale lor suferinţe, ale lupte, ale lor drepturi, necesitatea independenţei lor şi ca să-şi dobândească rangul ce li se cuvine în marea familie a populilor civilizaţiei”[520].

Erau pregătiţi românii pentru această şansă, această oportunitate? Răspunsul favorabil ne vine din Moldova de

---

516 V. Sotropa, op. cit, p. 106.

517 ibidem p. 254.

518 ibidem p. 176.

519 vezi mai multe despre această generaţie în Anton Caragea, Grigore Alexandru. Ghica, Bucureşti, Editura Universităţii Populare, 2000 p. 60-73 şi în Florian Tucă şi N. Ionescu,” O flacără străbate veacurile. Revoluţia română de la 1848-1849”, Bucureşti, Editura Sylvi, 1998, p. 12.

520 D. Berindei, Din începuturile diplomaţiei, p.109.

la unul din oamenii mici ai istoriei: postelnicul Manolachi Drăghici care exact în această perioadă îşi redactează lucrarea „Istoria Moldovei” cu scopul tocmai de a susţine drepturile patriei sale. Astfel el rememorează momentul semnării primelor tratate: „(Ştefan cel Mare n. n) l-a îndemnat în mod special pe fiul său Bogdan, pe care îl desemnase ca moştenitor precum şi pe boieri să supuie ţara în faţa Porţii otomane de bunăvoie, cerând şi ei privilegiul Valahiei... Sultanul dintr-o mare bucurie şi mulţumire care i s-a făcut prin această închinare şi supunere a domnului moldovean a şi slobozit un hatihumaiun pentru întărirea privilegiilor pe care i le-a cerut şi de care Moldova s-a folosit o bună bucată de vreme. Tot cu acest prilej sultanul i-a trimis domnului însemnele împărăteşti la fel cum le dăruise şi domnitorului din Valahia”[521].

Persistenţa acestei amintiri a capitulaţiilor e cea care va face ca drepturile românilor să iasă învingătoare din încâlcitul ghem al chestiunii orientale („rivalitatea Rusiei sprijinită de slavi contra Europei apusene, susţinută de neslavii Peninsulei Balcanului, la stăpânirea acestei provincii” 22 cum o definea Xenopol).

Această insistenţă va face ca la finele conferinţei de la Viena (ianmartie 1855) marile puteri să adopte o poziţie favorabilă principatelor prin recunoaşterea capitulaţiilor. Iar la 16 decembrie 1855 Austria va trimite un ultimatum la Petersburg în care cerea „înlăturarea deplină a protectoratului rusesc şi prin urmare a oricărei drept de protecţie şi amestec al Rusiei în trebile principatelor. Aceste ţări să urmeze a se bucura de privilegiile lor sub suzeranitatea Porţii”[522].

A.D. Xenopol apreciase că „dacă interesul Rusiei este de a supune lumea întreagă (...) al nostru, nu mai puţin sfânt, este de a ne plânge de încălcările suferite, de a protesta contra oricărei încercări care tinde a distruge (...) poporul nostru şi dacă lupta pentru existenţă da celui mai

521 M.Drăghici, Istoria Moldovei, vol.I, p.118-119.

522 A.D.Xenopol, Războaiele, p. 256.

tare izbândă asupra celui mai slab cel puţin ea dă şi acestuia putinţă rezistenţei şi mai la urmă (...) dacă forţa răpune dreptul cel puţin rămâne acestuia mângâierea de a fi privit ca jertfă"[523].

Împotriva unei sorţi rele generaţia de la 1848 a acceptat lupta aşa cum o vedea Xenopol. Şi a făcut bine căci ea a învins până la urmă. Jertfa nu a fost zadarnică şi graţie luptei pentru recunoaşterea tratatelor forţa dreptului a învins încă odată dreptul forţei.

Generalia de la 1848: creatoare

şi, beneficiara a capitulaţiilor

A. Capitulaţiile în opera lui Nicolae Bălcescu

Generaţia de la 1848 merită o atenţie aparte datorită rolului ei de susţinătoare a teoriei capitulaţiilor. Prin intermediul reprezentanţilor ei problema vechilor tractate a cunoscut o publicitate fără precedent. Aproape toţi cei care s-au ocupat de ele în această perioadă au produs opere care merită aprecierea lui Iorga de a fi, „răsărirea unei minţi geniale"[524].

Pe rând personaje de prim rang precum N. Bălcescu, I. Ghica, M. Kogălniceanu s-au aplecat asupra trecutului românesc şi au scos sub forma celor mai frumoase pagini ale lui, momentele capitulaţiilor.

Această generaţie a ştiut în fond să le redescopere, să le creeze şi să le dea poate cea mai bună definiţie posibilă: „legături sui generis tari când românii erau slabi, şi slabe când românii erau tari"[525].

Operele fiecăruia dintre ei merită o analiză aparte (şi apreciate după cum nota M. Kogălniceanu în „*Historie de la Valachie* „drept atestat de nobleţă şi o proclamaţie de drepturi"[526]). Ori în fiecare din aceste opere capitulaţiile joacă un rol important în explicarea atât acelui atestat: cât

523 ibidem, p. 280.

524 Al. Zub, Mihai Kogălniceanu (1817-1891), Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984, p. 29.

525 ibidem, p. 37.

526 ibidem, p. 38.

şi a proclamaţiei de drepturi. Niciunul din aceşti reprezentanţi de marcă nu îşi creează opera separat, toţi sunt influenţaţi, Bălcescu de Kogălniceanu, Ghica de N. Bălcescu şi în final şi Kogălniceanu de Bălcescu. Cu toţi primesc informaţii şi îşi analizează şi coordonează eforturile în direcţia unei mai bune dezvăluiri şi apărări a trecutului patriei singurul care îi poate garanta viitorul.

Cea mai bună definiţie a acestui efort comun al unei întregi generaţii este cea a lui V. Alecsandri din „România literară”, articolul „Jurnalismul românesc” în care arată că „în faţa epohei serioase de astăzi, în mijlocul gravelor împrejurări ce se adună, înaintea presei străine care zilnic se ocupă de români, însă mai întotdeauna într-un chip ignorant sau ostil, cea mai mare nevoie pentru noi este a avea un jurnal serios, neatârnat, supus numai legilor adevărului care zilnic să proclame şi să apere driturile Principatelor recunoscute astăzi în principiu de Europa întreagă”[527].

Această a fost menirea generaţiei de la 1848, ca zilnic să proclame drepturile principatelor într-o Europă care ne cunoştea puţin, dar care trebuia să ne cunoască mai mult spre a fi interesată a ne apăra. În această acţiune extrem de dificilă generaţia de la 1848 a întâlnit un mare avantaj: existenţa acestor vechi tratate clamate şi de generaţiile trecute.

Meritul ei este că a ştiut să recunoască oportunitatea şi să profite de ea la maximum. Fără capitulaţii nu am fi avut poate toate aceste momente de la ’48, ’53, ’56 şi 1859, dar nici fără întâlnirea cu această generaţie atât de energică nu am fi avut imensa publicitate pe care teoria capitulaţiilor a cunoscut-o şi care a permis României să se folosească de ele, fără întrerupere până la 1878. Să urmărim acum modul în care aceste vechi tractate – capitulaţiile s-au reflectat în opera celor mai de seamă reprezentantă paşoptişti.

Nicolae Bălcescu este fără îndoială unul din cei mai celebrii reprezentanţi ai generaţiei de la ’48. Energic,

527 ibidem, p. 68.

inteligent, creator de asociaţii şi societăţi politice şi culturale el împleteşte activitatea naţională cu cea de istoric. Era normal ca această acţiune intensă să vizeze şi problema capitulaţiilor.

În epoca revoluţiei, N. Bălcescu pune de pe o poziţie nouă problema statului internaţional al Principatelor.

(...) Invocarea acestor „tratate" considerate de N. Bălcescu fără nicio rezervă autentice şi cu deplină putere încă, a fost o teză de mare răsunet a revoluţiei române de la 1848. A servit ca temei de drept pentru fundamentarea programului revoluţiei însăşi şi combaterea de pe poziţiile dreptului internaţional a intervenţiei turceşti şi ţariste în Principate. Ea a pătruns în literatura politică occidentală şi la un moment dat chiar turcii au acceptat-o"[528] apreciază Gh. Zane.

Pentru Nicolae Bălcescu capitulaţiile serveau în primul rând la a asigura un nou statut juridic principatelor, respingând orice pretenţii exagerate de suveranitate sau protecţie din partea Imperiului otoman sau a Rusiei. Apoi ele serveau drept un exemplu al trecutului glorios al naţiunii române, a avea un tratat obţinut în urma unor mari biruinţe cu o mare putere a timpului servea scopului principal al generaţiei de la 48, acela de a educa reprezentanţii poporului în spiritul demnităţii şi al mândriei naţionale.

„Încă din 1845, Bălcescu atribuie spătarului Ioan Cantacuzino propriile sale idei şi sentimente: Ţara Românească este o ţară liberă, ea îşi are drepturile sale... silită de împrejurări fatale. Ţara Românească trebuie în urmă, să se plece, să se recunoască supt protectoratului Turciei, iar niciodată a-i fi roabă"[529].

N. Bălcescu urmărea prin capitulaţii nu numai a îşi activa generaţia, a-i da precedente juridice pentru acţiunile ei şi a stabilit un nou statut internaţional pentru Principate. Pentru el la fel de important era şi a crea cadrul pentru o nouă organizare internă a principatelor.

528 N. Bălcescu, Opere, I, p. 22.

529 ibidem, p. 23.

Nu întâmplător la el tratatele cu Poarta sunt extrem de amănunţit realizate şi pline de relatări privind vechea organizare a ţării organizare care nu întâmplător e similară acelei dorite de generaţia de la ’48[530].

Întreaga concepţie a lui N. Bălcescu se regăseşte în analiza pe care el o face tratatului de la 1393.

„Acest tractat însă nu ţinu mult – Românii iubea prea mult independenţa ei, jertfiseră prea mult pentru dânsa ca să-l poată suferi cu plăcere, oricât de nesupărător era”[531].

În fond aceasta e concluzia dintotdeauna a lui Bălcescu chiar dacă pe moment „poziţia noastră politică după tractate, este bună, numai trebuie a fi păzită de Înalta Poartă (…) să nu uităm că suntem datori a apăra naţionalitatea şi drepturile noastre de vom fi nevoiţi, chiar vărsând sângele nostru: numai să rămâie tot ţara românilor”[532].

Oricât de bună ar fi poziţia noastră, chiar dacă vremurile ne îndeamnă a o păstra, este necesar să fim oricând pregătiţi a obţine independenţa. Alt element important, alături de Mihail Kogălniceanu, N. Bălcescu e primul care se interesează şi de poziţia Moldovei din punct de vedere al capitulaţiilor.

El ştie că în vremea lui Tăutu şi a lui Bogdan Orbul, moldovenii supunându-se de bună voia lor împărăţiei otomane, voinţa sultanului e ca bisericile şi religia lor să fie nevătămate”[533].

N. Bălcescu a preluat aceste tratate de la Dionisie Fotino (cel din 1393), pe cel din 1460 – de la Wilkinson, şi ambele reluate de la Kogălniceanu, (pe care amănunt picant, Bălcescu îl considera un ticălos şi un trădător) [534] şi

---

530 Vezi şi opiniile cercetătoarei Nicoleta Dandu, Un manuscris ograf al lui N.Bălcescu. Contribuţii la gândirea sa privind organizarea statului român modern.în Studii şi materiale de istorie modernă,vol.XII,Institutul de Istorie N.Iorga, Bucureşti, 1998.

531 ibidem, vol.II, p. 8.

532 ibidem, p. 11.

533 ibidem, p. 111-112.

534 ibidem, p. 181.

ulterior de la Felix Colson (la rândul său Felix Colson a preluat informaţia, pentru articolele sale, de la Kogălniceanu).

Datorită influenţei lui N. Bălcescu „teza dreptului de autonomie a Principatului prin invocarea unor tratate internaţionale este, într-o anumită măsură proprie revoluţiei din Ţara Românească”[535].

Abia ulterior M. Kogălniceanu va aduce şi el problema tratatelor în discuţie cu privire la situaţia din Moldova, în august 1848 „N. Bălcescu a înţeles că Ţara Românească şi în primul rând guvernul revoluţionar de la 1848 trebuie să tragă toate consecinţele din prevederile acestor tratate… La 4 martie 1850 el îi scria lui A.G. Golescu cu indignare şi socotind aceasta ca o trădare a tuturor idealurilor revoluţiei faptul că: „Locotenenţa inaugura înălţarea sa prin sacrificarea printr-un act politic remis lui Soliman autonomia ţării”[536].

Prin intermediul capitulaţiilor, N. Bălcescu a combătut politica locotenenţei domneşti, intervenţia turcă ulterior cea rusă solicitând apărarea cu orice preţ a independenţei[537].

În 2 august 1848 N. Bălcescu îşi va preciza iar opiniile faţă de capitulaţii în articolul „Drepturile românilor către Înalta Poartă”, articol în care repudiază în fapt şi suzeranitatea turcească şi protectoratul ţarist… pentru turci recunoaşte numai obligaţiile pe care principatul şi le-ar fi asumat în baza vechilor capitulaţii”[538]

Aceste opinii aveau o largă circulaţie şi în rândul celorlalţi participanţi la actul de guvernare, chiar şi I.H. Rădulescu pe care N. Bălcescu nu îl aprecia prea mult[539] avea idei asemănătoare declarând despre „constituţia – proclamaţie de la Izlaz” că: „toată constituţia nu se

535 ibidem, p. 181.

536 ibidem, p. 182.

537 ibidem, p. 182.

538 ibidem, p. 208.

539 V. Alecsandri, Scrisori către I. Ghica, Bucureşti, Editura Fundaţiei. Culturale Române

bazează decât pe vechile drepturi şi vechile tradiţii care au guvernat această ţară”[540].

Interesantă de observat este şi veşnica influenţă pe care Tudor Vladimirescu şi revoluţia de la 1821 au avut-o asupra lui N. Bălcescu.

Conştiinţa importanţei pe care capitulaţiile au avut-o la 1821 şi în victoria care a urmat: instaurarea domniilor pământene şi refacerea parţială a drepturilor ţării la făcut pe Bălcescu a dorit să reia aceste instrumente în scopul de a le folosii cu cel puţin tot atâta succes cât Tudor Vladimirescu.

Astfel în „Chestiunea economică în Principatele Danubiene” el nota „Poporul l-a pus în fruntea revoluţiei pe Vladimirescu. Acesta a început prin a clama devotamentul ţării faţă de Poartă, dar solicita „ca Poarta să redea ţării drepturile sale vechi, să îi alunge pe fanarioţi”[541].

Iar în „Mersul revoluţiei în istoria românilor” (Paris 6 septembrie 1850) el va evidenţia încă odată legătura între 1848 – 1821 şi capitulaţii: Ce voieşte? Ce strigă la 1821 poporul român, acum în picioare şi deşteptat”?

Poarta călcase drepturile ţării poporul cere ca să le consfinţească din nou… într-un cuvânt cere ca statul să se facă românesc.[542] Interesant este că N. Bălcescu e primul care încearcă să facă o analiză a rolului şi importanţei capitulaţiilor, a vechilor tratate – în istoria României. După momentul 1821 urmează 1829 „pacea de la Adrianopol, recunoaşte capitulaţiile vechi şi autonomia ţării, aceea ce era un bine şi o dreaptă răsplătire a jertfelor ce românii făcuseră pentru ruşi în atâtea rânduri”[543] Urmează apoi momentul 1848: care „caută a reîntregi pe români, numai în drepturile sale de om şi de cetăţean, fără a căuta a-l reîntregi în drepturile sale de naţiune. Întru această ea se

---

540 N. Bălcescu, Opere, II, p. 210.

541 ibidem, p. 57.

542 ibidem, p. 109, vezi şi Stelian Vasilescu,”Publiciştiprecursori ai Marii Uniri ”, Timişoara, Editura Facla,1988, p. 65-84.

543 ibidem, p.109.

mărginii a cere ca Turcia să respecte vechile capitulaţii recunoscute şi întărite prin tratatul de la Adrianopol şi hatişeriful din 1834. Ea ceru asemenea ca Rusia să-şi păzească tractatele care recunosc autonomia şi independenţa administrativă a ţării şi nesiluirea pământului ei.

Revoluţia de la 1848 nu este dar în drept împotrivuitoare nici Porţii, nici Rusiei, de vreme ce se mărginea a cere păzirea tratatelor, fără a proclama un drept nou. Românii, în bună credinţa lor socoteau că aceste puteri vor fi gata a păzi sfinţenia tratatelor şi nu vor putea a le tăgădui reformarea legiuirilor potrivit dreptului lor de autonomie”[544].

Iată-l deci pe N. Bălcescu ca adevărat precursor, iniţiator al proiectului nostru a analiza istoria modernă a României prin perspectiva luptei pentru capitulaţii.

Astfel înţelegem de ce în aproape fiecare pagină scrisă de el la 1848 vedem în ele problema vechilor tratate[545].

Astfel la 13 iunie el anunţă consultatele puterilor străine de la Bucureşti: „Drept urmare a dreptului de administraţie internă, independentă, acordat Principatului Valahiei şi care aduce explicit, dreptul de a da legi, o nouă constituţie a fost acordat”[546].

La 16 iulie tot el îi scrie lui Ion Ghica, trimis la Constantinopol spre a apăra cauza revoluţiei: El (Soliman Paşa trimisul Porţii n.n.) trebuie să declare de vine ca prieten sau ca inamic, de voieşte a recunoaşte dreptul nostru de a ne da legi şi autonomia ţării”[547].

La finele lui august 1848 îi va scrie ministrului de externe al Porţii: „În virtutea tractatelor ne găsim fideli

---

544 ibidem, p.110.

545 vezi şi opiniile lui G.G.Florescu în Unele aspecte ale concepţiei lui N.Bălcescu despre suveranitatea Ţărilor Române, Studii şi Cercetări Juridice, Bucureşti, Editura Academiei, 1961, anul VI, 4, p.606.

546 N.Bălcescu,Opere, vol. IV, p. 35.

547 ibidem, p. 97-98.

vasali ai imperiului”[548], dar o intervenţie armată turcă, în forţă ar „distruge influenţa legală a Sublimei Porţii în Principate.”[549] Adică ar încălca vechile tratate – ducând Principatele la starea de independenţă absolută existenţă înainte de încheierea lor.

Cu un an înainte de a muri, la 16 mai 1851 îi va scrie tot lui I. Ghica cu referire la conversaţiile purtate cu E. Poujade (consul francez în Moldova) [550]: „când a plecat de aici mi-a vorbit de steagul ce trebuie să ţinem în ţară, că e Autonomia şi suzeranitatea”[551].

În 1850 el va analiza din nou problema oricărei intervenţii armate pe teritoriul Principatelor şi îl va da aceeaşi rezolvare, din perspectiva vechilor tratate „convenţia de la Balta Liman – nota el – anula în profitul Rusiei dreptul public al Principatelor şi legitima a noua revoluţie”[552].

Ţara era deci liberă, în război aproape cu cele 2 puteri, deci independentă şi aptă la completa libertate interioară”[553].

Interesant este că în perioada studiilor la Paris, Nicolae Bălcescu a frecventat cu asiduitate cursuri de drept constituţional şi internaţional, lăsând în însemnările sale adnotări privind baza juridică a autonomiei şi suveranităţii noastre, aşa cum ele reieşeau din istoria noastră şi din cursurile marilor profesori de drept pe care îi audia. Cu alte cuvinte nu doar elanul tinereţii şi romantismului îl împingea pe Bălcescu a susţine teza capitulaţiilor ca acte juridice fundamentale ci chiar o

---

548 ibidem, p. 46.

549 ibidem, p. 46.

550 vezi A. Caragea „ Grigore Al. Ghica”, p. 14 şi L. Boicu Adevărul despre un destin politic, Iaşi, Junimea, 1973 p. 28 şi Pericle Martinescu, CostacheNegri, Bucureşti, Editura Tineretului, 1966, p. 120.

551 N. Bălcescu, opere, IV, p. 166.

552 idem, Opere II, p. 100.

553 vezi o analiză a ideilor generaţiei de la ’48 în Anton Caragea, Grigore Alexandru Ghica, p. 60-73.

solidă informaţie ştiinţifică pe care sârguincios o notase în timpul studenţiei sale. Pe baza acestor informaţii se naşte marea sa idee de a lega istoria românilor de capitulaţii.[554].

Proiectul unei istorii a românilor prin intermediul capitulaţiilor, va fi parţial reluat şi în marea sa realizare: „Românii supt Mihai Voievod Viteazul”.

Nu întâmplător povestea sa va începe cu momentul Mircea, pentru că atunci odată cu primele tratate româno-turce începe marea istorie şi marea problemă a cărui rezolvare Viteazul o va urmării prin forţa sabiei. „Mircea este silit a părăsit o parte din conquistele sale şi a primit încă şi suzeranitatea Porţii”.

Tratatul ce e încheie cu Baiazet la 1393 asigura românilor drepturile următoare”[555].

„Ţepeş urmează înainte şi mai puternic pe calea sa (…) şi respinge nenumărate oardele turceşti ce Mahomed II conducea asupra românilor.

Silit mai târziu de nevoi, el încheie un tratat cu turcii la 1460, care păstrează stipulaţiile celui de la 1393, urcând tributul la 10.000 de galbeni şi recunoscând Suzeranitatea sa supremaţia românilor.

Acest tractat încă şi astăzi formează dreptul public al ţării sau cum se numeşte acum capitulaţiile ei cu Poarta”[556].

Urmare: revolta lui Mihai e validata, de faptul că „Turcii în contra tractatelor vechi, acum uitate, începuseră a se aşeza în ţară, zidindu-şi case şi geamii”[557].

Ultima operă a lui N. Bălcescu apare din această perspectivă, mult mai complexă decât am fi considerat-o până acum. În concepţia sa: vechile tractate cu Poarta sunt definitorii pentru statutul ţării şi pentru istoria ei Marile etape, pe care le analizează acum şi în alte lucrări sunt jalonate de „capitulaţii” – 1393, prima lor semnare, 1460 –

554 Vezi Biblioteca Academiei Române, Arhiva „Nicolae Bălcescu, manuscrisul nr. 5111, filele 1-14.

555 N. Bălcescu, Opere, III, p. 15.

556 ibidem, p. 17.

557 ibidem, p. 23.

confirmarea lor, între aceste date lupta continuă ce garantează o independenţă completă ţării, apoi 1593 – 1601 anii Viteazului, ani a unei noi independenţe 1790 – 1791, timpul Spătarului Ioan Cantacuzino reîncepe lupta pentru capitulaţii, pentru păzirea lor în contra fanarioţilor şi a presiunii otomane pentru ca la 1821, această luptă să fie dusă la bun sfârşit de Tudor Vladimirescu, 1848 este marea ei reeditare, semn că lupta pentru naţiune continuă, iar ultima evoluţie, cea pentru unire şi independenţă, prezisă de el în scrisoarea către A.G. Golescu va încorona această luptă.

Pe tot acest traseu de suferinţă întâlnim marea armă a timpului: vechile tratate.

El ne apare astfel drept unul din cei care au înţeles complet rolul capitulaţiilor în istoria neamului concertând-o pe aceasta cu toate marile ei figuri şi evenimentele ei, în jurul aceste lupte pentru vechile tractate, pentru vechile drepturi stabilite în ele.[558]

Faţă de ele, Bălcescu are iubirea descoperitorului, ataşamentul celui ce construieşte pe baza lor şi energia de a le apăra specifică romanticului. În mod clar, concepţia sa despre aceste vechi tratate este cea mai completă din întreaga generaţie de la ’48 (numai Kogalniceanu i se poate apropie în această direcţie) [559].

Astfel se explică valoarea acestor acte pentru momentul 1848 şi perioada următoare, ca şi după 1821, unde accentul pus de fenomenul revoluţionar pe capitulaţii provocase ulterior o avalanşă de memorii şi luări de poziţie pe aceeaşi temă. Aflux despre care putem considera fără a greşii că a continuat până la 1848.

Acest nou moment va perpetua ideea capitulaţiilor până la momentul 1856 şi după el până la clipa unirii. Şi trebuie spus, urmând linia lui N. Bălcescu, că fără aceste „tractate”, fără capitulaţii niciunul din aceste momente nu

---

558 vezi şi Dan Berindei, Pe urmele lui Nicolae Bălcescu, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1984, p. 31-142.

559 Vezi şi G.G.Florescu, Nicolae Bălcescu et la Porte Ottomane, Studia et Acta Orientalia, IV (1962), Bucureşti, p. 51.

şi ar fi avut tăria, multe poate nu ar fi existat, iar miile de oameni care de bunăvoie au participat la aceste clipe şi în fond au creat aceste jaloane nu ar fi avut energia şi tăria ce provin din conştiinţa dreptăţii tale; iar această dreptate pe care ei o strigau rezida în aceste acte: capitulaţiile.

B. Ion Ghica şi regimul capitulaţiilor

Era normal ca Ion Ghica, un om al generaţiei de la ’48, ambiţios şi interesat de viaţa politică, participant la revoluţie, luptător pentru unire şi prim-ministru în mai multe guverne să fie unul din numele care s-au apropiat de problematica capitulaţiilor.

Astfel în perioada şederii la Constantinopol în calitate de reprezentant oficial al guvernului revoluţionar de la Bucureşti el îşi declara ca bază a activităţii sale tocmai actele Capitulaţiilor încheiate între Poartă şi Ţara Românească: „Am sosit aici la iunie (dată lipsă în manuscris), înarmat, cum trebuie să ştiţi, cu depline puteri de a trata cu Poarta pe bazele Capitulaţiilor noastre şi de a o face să acţioneze, în caz de revoluţie, împotriva Rusiei”[560]. În aceeaşi depeşă către ministerul afacerilor străine al guvernului provizoriu al Valahiei relatând o discuţie a sa cu Emin Efendi (dragomanul Divanului) personaj favorabil revoluţiei române şi unirii principatelor în care vedea în primul rând componenta antirusă şi antiaustriacă. Pe acest teren favorabil Ion Ghica ridică din nou problema drepturilor pe care ţara sa le are faţă de Poartă: „I-am explicat greşelile comise de Turcia prin lansare de firmane fără noimă, poziţia pe care şi-ar fi asigurat-o în Principate şi la toate populaţiile creştine din imperiu dacă, după tratatul de la Adrianopol, ar fi adoptat drept principiu respectul Capitulaţiilor; a fost de acord cu mine în privinţa tuturor acestor erori”[561].

Ion Ghica găsind practic în capitala imperiului o atmosferă favorabilă revendicărilor sale, dar şi o lipsă masivă de informaţii despre situaţia reală a Principatelor şi despre regimul lor internaţional. Lipsă de informaţii mai

560 Ion Ghica, Opere, IV, Editura Minerva, Bucureşti, 1985, p. 193.
561 ibidem, p. 197.

ales la nivelul principalilor factori de răspundere şi interesaţi de soarta Principatelor: guvernul otoman şi ambasadorii marilor puteri: Anglia şi Franţa cărora el înţelege a le adresa un „Memoriu privind revoluţia valahă adresat Porţii şi comunicat misiunilor Franţei şi Angliei şi agentului prinţului Czartorysky”.

Aici Ion Ghica aprecia că: „vechile capitulaţii acordate Principatului Valahiei de sultanii Baiazid şi Mahomet II au fost dintotdeauna mai mult sau mai puţin respectate de către Sublima Poartă, de asemenea Valahia n-a fost niciodată considerată în aceeaşi categorie ca celelalte părţi ale Imperiului Otoman. Multă vreme după supunerea sa, s-a bucurat de dreptul de a-şi da principi indigeni... Dreptul însuşi de a avea principi indigeni a fost restituit Principatului printr-un hatişerif din anul 1821. Dar admiţând că vechile capitulaţii au căzut în desuetudine prin aceea că n-au fost puse în aplicare, deşi foarte numeroase fapte se ridică împotriva unor asemenea aserţiuni, articolul 5 din tratatul de la Adrianopol le-ar fi repus în vigoare. În virtutea acestor capitulaţii Poarta a recunoscut Regulamentul Organic. Acest regulament. se dovedeşte un document remarcabil prin contradicţiile sale, atât cu tratatele şi capitulaţiile, cât şi cu el însuşi”[562].

„Mă simt dator să fac acest expozeu Curţii suzerane, precum şi puterilor ce-i sunt prietene, pentru a dejuca intriga, care nu numai că vrea să restrângă şi să anuleze privilegiile şi libertăţile Valahiei ci chiar să sfarme legăturile care uneau Principatul de Curtea suzerană”[563].

În fond acest larg memoriu ilustrează declaraţia de credinţă în primul rând a lui Ion Ghica şi parţial şi a revoluţionarilor munteni faţă de Poartă privită drept un garant, ca o protectoare prin capitulaţii a Principatelor şi socotită prin prisma acestei mentalităţi aliatul natural al românilor în faţa presiunilor ruse şi drept cartea de vizită a revoluţiei române, revoluţie destinată revigorării capitulaţiilor şi a legăturilor cu Poarta benefice

562 ibidem, p. 214-215.

563 ibidem, p. 218.

naţionalităţii noastre.

Într-un alt memoriu adresat lui Riza paşa, ministrul de război al Porţii privind resursele militare ale valahilor el reînnoadă amintirea capitulaţiilor în contextul politic internaţional contemporan lui: „Valahii, atât pentru a-şi păstra naţionalitatea, cât şi pentru a-şi crea un protector împotriva atacurilor repetate ale ungurilor şi polonezilor, s-au supus de bunăvoie Sublimei Porţi. Glorioşii sultani Baiazid şi Mahomed al II-lea au acordat Principatului drepturi şi, în virtutea acestor capitulaţii, valahii s-au bucurat timp de mai multe secole de dreptul de a se administra în interior într-un mod liber şi independent, de a-şi alege ei înşişi principii şi de a-şi da acele legi care le conveneau, iar Sublima Poartă nu se amesteca în nimic, decât pentru perceperea tributului anual şi recunoaşterea, printr-o investitură, a principelui pe care valahii îl alegeau ei înşişi”[564]. Orice încălcare a acestor privilegii a fost privită negativ iar „sultanii au dezaprobat întotdeauna o asemenea conduită, iar valahii reintrau de îndată în drepturile lor”[565].

Ca urmare, lui Ion Ghica colaborarea româno-turcă i se pare nu numai normală, dar şi existentă de-a lungul întregii istorii de la 1821 până la 1848 prin intermediul acţiunii unui partid naţional sau „partid vlaho-turc”[566] eu îl numeşte el, centrat pe respectul capitulaţiilor, iar în acest moment tot pe baza lor trebuie construită o colaborare militară turco-română. Din acest moment I. Ghica începe o campanie susţinută menită să ilustreze devotamentul românilor faţă de Poartă şi cererile lor. Şi va face acest lucru printr-un „Memoriu adresat Porţii, reprezentanţilor puterilor prietene privind drepturile principatelor şi plângerile lor”.

În acest document el apreciază că proclamaţia de la 23 iunie a valahilor nu atinge cu nimic niciunul dintre articolele tratatelor cu privire la Principate existente între

564 ibidem, p. 228.

565 ibidem, p. 228.

566 ibidem, p. 229.

Sublima Poartă şi curtea de la Sf. Petersburg. Conform art. V din tratatul de la Adrianopol şi capitulaţiilor pe care acesta le repune în vigoare, trebuie „Să se convină că valahii îşi pot crea ei însăşi instituţiile”[567].

În 1837, consulul general, baron Rückman a propus înserarea unui articol, prin care nicio lege nu putea fi făcută fără consimţământul prealabil al celor două curţi. Evident, această propunere era un atentat împotriva drepturilor ţării care este recunoscută ca autonomă prin capitulaţiile acordate de sultan; ea este contrarie şi literei art. V din tratatul de la Adrianopol”[568].

„Problema valahă, foarte complicată în aparenţă, nu admite decât o singură soluţie stabilă şi definitivă. Să se execute art. V din tratatul de la Adrianopol şi să se pună în practică stricta observare a drepturilor acordate valahilor de nemuritorii Sultani Baiazid şi Mahomed al II-lea”[569].

Încă odată aşa cum am mai văzut pe parcursul întregii revoluţii de la 1848 Capitulaţiile sunt punctul de plecare şi de sfârşit al oricărei luări de poziţie în favoarea Principatelor. Punct de plecare deoarece ele determină toate drepturile şi privilegiile principatelor, punct de sfârşit deoarece numai ele garantează evoluţia firească a românilor.

Într-o „notă istorică asupra principatelor remisă lui Ahmed efendi la cererea sa” el ilustrează din nou influenţa capitulaţiilor asupra mişcării naţionale româneşti.

Amintindu-şi de anul 1838 I. Ghica apreciază că „toată tinerimea simpatiza cu ideile lui Câmpineanu, programul politic era expus în memoriul pe care el îl remisese lui Reşid paşa şi cabinetelor Franţei şi Angliei. „Vechile drepturi ale ţării acordate de sultanul Mahomet al II-lea”[570].

La 1 iulie 1849 când practic revoluţia munteană luase sfârşit, I. Ghica îşi face o profesiune de credinţă din

567 ibidem, p. 256.
568 ibidem, p. 260.
569 ibidem, p. 264.
570 ibidem, p. 378.

lupta pentru capitulaţii: „Noi vrem să stăm uniţi cu Turcia sub regimul capitulaţiilor cari ne permit a trata cu celelalte popoare şi ne putem prea bine unii cu românii din Transilvania şi prin urmare cu Ungaria sub raportul comercial, industrial, ştiinţific etc. Şi chiar politic, căci altminterea capitulaţiile noastre nu se opun ca să fim chiar uniţi politiceşte cu Transilvania şi cu Ungaria”[571].

În 1853 I. Ghica realiza un plan complex menit a restabilii drepturile Principatelor şi a realiza un nou destin poporului român:

1. A reunii cele două Principate în unul singur.
2. A restabilii Capitulaţiile în toată vigoarea lor[572].

Într-o scrisoare către Iancu I. Filipescu (din 3 decembrie 1848) explicându-i acestuia acţiunile sale în calitate de reprezentant al guvernului din Ţara Românească, iar apoi în calitate de emigrant el reliefează din nou rolul pe care capitulaţiile trebuie să îl joace în refacerea naţiunii române, conduită pe care i-o recomandă şi lui Iancu Filipescu pentru a o adopta în relaţiile sale cu reprezentanţii marilor puteri: „te vei mulţumi să conchizi în favoarea unirii celor două Principate ale Valahiei şi Moldovei într-un singur şi acelaşi principat, sub regimul Capitulaţiilor cu Poarta”[573].

În momentul crizei provocate de războiul Crimeei în 1855 din Samos el îi va scrie reprezentantului Franţei: Poujade despre temerea sa că tocmai capitulaţiile să nu fie dăunătoare Principatelor în mâna unor puteri nefavorabile precum Austria, tocmai datorită aceleiaşi calităţi care le fac dorite de români. „Principele Ştirbei cu o ocupaţie străină oricum va găsi mijlocul de a exclude armata turcă predicând respectul datorat capitulaţiilor foarte elastice, cum se ştie Austria socoate să rămână singură, Franţa şi Anglia fiind prea departe”[574].

Soluţia era însă de mult între ideile lui I. Ghica şi o

571 ibidem, p. 593.
572 I. Ghica, Opere, vol. V, p. 121.
573 ibidem, p. 167.
574 I. Ghica, Opere, vol. VI, p. 133.

împărţise încă din 14 iulie 1850 lui C.A. Rosetti. Anglia „deşi ar primi ca în privinţa administrativă Principatele să fie independente de Turcia, dar în privinţa politică le vor strâns legate de Poartă”[575]. Şi într-o altă scrisoare din februarie 1850 adresată generalului Iosef Wysocki va arăta avantajele acestei legături cu Poarta: „Dar în ce constă dominaţia sau supremaţia Porţii? Care este poziţia Principatelor faţă de Turcia? Nu poziţia lor aşa cum le-a fost determinată de Rusia, ci aşa cum ar rezulta din drepturile lor. Cel mai bun lucru pe care l-aş putea face este să citez aici aceste capitulaţii”[576].

Mai târziu, la 2 martie 1855, Ion Ghica îi scria lordului Clarendon atrăgându-i atenţia asupra potenţialului reprezentat de capitulaţii în contextul războiului Crimeei, în perioada Congresului de la Viena: „În conferinţa de la Viena, statele au pus ţările (române – n.n.) sub garanţia comună şi Austria se crede obligată să ţină Poarta să respecte privilegiile garantate.”[577]

Pentru Ghica cea mai bună soluţie „ar fi aplicarea principiilor bazate pe capitulaţii, de la Kuciuk-Kainargi, supravegheate de Anglia.”[578]

Ion Ghica, om politic crescut la şcoala diplomaţiei britanice şi convins de necesitatea menţinerii Imperiului Otoman, drept barieră contra Rusiei, va rămâne întotdeauna ataşat teoriei capitulaţiilor şi va recepta permanent cu durere obtuzitatea cercurilor politice otomane de a sprijinii cererile legitime ale Principatelor aruncându-le în braţele Rusiei.

Ultimele sale înregistrări în jurnal din 1877/1878

---

575 ibidem, p. 161.

576 ibidem, p. 260.Despre scrierile istorice ale lui Ion Ghica şi rolul lor în cadrul generaţiei de la 1848 un studiu interesant este realizat de Stelian Vasilescu în „Publicişti precursori ai Marii Uniri „,Timişoara, Editura Facla,1988, p. 65-86.

577 Vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Familial Ghica, nr.III95, dosar III-2, fila 2.

578 Vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Familial Ghica, nr.III95, dosar III-2, fila 2.

exprimă această dramă „Imperiul otoman avea în însăşi textul tratatelor (cu Principatele), argumentele pe care să îşi sprijine refuzul pretenţiilor Rusiei.”[579].

C. Mihail Kogălniceanu şi capitulaţiile

Numele unui personaj aproape legendar al generaţiei de la 48, revoluţionar, gânditor politic şi om de acţiune ce îşi autodefinea rolul în istorie: „Nu e o singură reformă, un singur act naţional în care să nu figureze numele meu. Toate legile cele mari sunt făcute şi contra-semnate de mine”[580] nu putea bineînţeles să lipsească din enumerarea noastră. Preocupările lui M. Kogălniceanu pentru istorie, bine explorate de Al. Zub care îl considera astfel: „istoricul este ipostaza dintâi a personalităţii sale, poate şi cea mai de seamă, fiindcă tot ce a realizat după aceea... decurg oarecum din această primă şi esenţială ipostază”[581]. La rândul său Kogălniceanu îşi exprima crezul istorico-politic care l-a condus din anii tinereţii până în cei ai senectuţii făcând din el un artizan al construirii României noi şi care l-a făcut să îşi înscrie numele în cartea de aur a celor care au înţeles şi valorificat pe deplin potenţialul capitulaţiilor în dezbaterea politică şi acţiunea pe tărâmul istoriei: „Să ne ţinem mai ales de cele trecute, ele pot să ne scape de pieire. Să ne ţinem de obiceiurile strămoşeşti, atât cât nu sunt împotriva dreptei cugetări. Să ne ţinem de limba, de istoria noastră cum se ţine un om în primejdie de a se îneca, de prăjina ce i se aruncă spre scăpare. Istoria românească mai ales să ne fie cartea de căpetenie, să ne fie paladul naţionalităţii noastre. Într-însa vom învăţa ce am făcut şi ce avem să mai facem; prinînsă vom prevedea viitorul, prinînsă vom fi români”[582]. Trebuinţa istoriei patriei, ne este neapărată chiar pentru ocrotirea drepturilor

---

579 Vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Familial Ghica, nr.III95, dosar III-1, fila 66-67.

580 M. Kogălniceanu, Opere. Scrieri istorice, vol.V, Editura Academiei, Bucureşti, 1976, p. 3.

581 ibidem, p. 3.

582 ibidem, p. 18.

noastre împotriva naţiilor străine”[583].

Deşi opera sa istorică aparţine, aşa cum s-a arătat de către Alexandru Zub, perioadei tinereţii autorului[584] este cu atât mai meritorie înţelegerea deosebită de care a dat dovadă prin prisma rolului pe care acesta l-a acordat problemei capitulaţiilor. Astfel în prima sa operă: „Histoire de la Valache de la Moldavie et des Valaques transdanubiens”, el socoteşte ca un element ce o deosebeşte de toate predecesoarele ei, cunoscute publicului occidental tocmai: „l’exception du trăite precieux de Mircea I conclu avec la Turquie”[585], iar apoi periodizarea istoriei principatelor e făcută tocmai în relaţie cu momentele pierderii sau recâştigării drepturilor prevăzute în capitulaţii[586], iar rolul puterilor străine e apreciat tocmai prin prisma eforturilor pe care ele le depun pentru respectarea acestor drepturi „la paix d’Adrianopole, rendit r la principauté ses anciennes libertés”[587]. (Pacea de la Adrianopol a redat Principatelor vechile lor libertăţi).

Paginile dedicate domniei lui Mircea cel Bătrân sunt bineînţeles cele în care el înserează textul vestitelor capitulaţii din anul 1392, acte intervenite între Baiazid I şi Mircea, punctul 1 prevăzând: „que la principauté... se gouverne d’après ses propres lois, et que le prince de Valahie alt le droit de faire la guerre et la paix et celui de vie et de mort sur ses sujets” (punctul 2 prevăzând protecţie pentru creştinii ce preluaseră religia islamică şi ce redeveneau acum creştini).

3 – Scutirea de haraci şi de capitaţie a locuitorilor valahi călători prin imperiu

4 – Alegerea prinţului creştin de boieri şi episcopi.

---

583 ibidem, p. 19.

584 Al. Zub, Mihail. Kogălniceanu, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984, vezi şi Augustin Z.N.Pop, Pe urmele lui Mihail Kogălniceanu, Bucureşti, Editura Sport- Turism, 1979, p.120-143.

585 M. Kogălniceanu, Opere, II, p. 44

586 ibidem, p. 45

587 ibidem, p. 45

5 – Plata haraciului pentru aceste privilegii[588].

Acest tratat fiind imediat după victoria de la Nicopole reinstalat de Baiazid în relaţiile cu Mircea.

„Quoique la principauté fût devenite tributaire des Tures elle était demeurce ceperdant indépendante de fait, şi ce n'est de nom"[589].

După o perioadă de zbuciumate convulsiuni politice în Ţara Românească, profitând de o situaţie politică internaţională favorabilă[590] şi de o cerere nejustificată a turcilor (trimiterea de 500 de copii, completare de tribut), domnitorul Vlad V. proclamă lupta contra turcilor, eveniment care va duce în 1460 la încheierea unei noi alianţe între Imperiu şi Ţara Românească, alianţă deosebit de favorabilă: „En 1460 Vlad V, voyant les nombreuses victoires des Tures, la prise de Constantinopole, la terreur que le nom des ottomans inspirait r toute l'Europe, prit conseil du métropolitain et des boiars et résolut de renouvele l'acte de vasselage de la Valachie r la Turquie: îl envoya des députés r Adrianopie, où le sultan reconnut l'ancies traité et y ajouta ces nouveaux articles. Les sultan consent et s'engage pour lui méme et pour ses succeseurs r protéger la Valachie et r défendre contre tout ennemie, sans exiger autre chose que la suprématie sur la souveraineté de cette principauté dont les voëvodes seront tenus de payer r la Sublime Porte un tribut de dix mille ducats"[591].

Concluzia autorului este clară după enumerarea tuturor articolelor tratatului, el observă: „Ce traité était trés avantageux pour la Valachie, dans ces temps où la puissance de Mahomet II était şi redoutable"[592].

Acest tratat va conduce, cu o serie de adăugiri (în timpul lui Radu cel Frumos), relaţiile otomano-române

588 ibidem, p. 89
589 ibidem, p. 97.
590 vezi şi N. Stoicescu, Cronici străine despre Vlad Ţepeş.
591 M. Kogălniceanu, Opere, II, p. 106.
592 ibidem, p. 106.

până în prezent va spune autorul. Decăderea treptată însă a Principatelor şi pretenţiile tot mai mari au falsificat treptat aceste relaţii, abuzând de o serie de prevederi şi ducând la trecerea în desuetudine a acestor acte până la momentul 1774 când în tratatul de la Kuciuk-Kainargi, în articolul 16, punctul 8 se va stipula „il leur (Principatele – n.n.) sera permis de jouir des mçmes avantages don't ils ont joui du temps du regne de Mahomed IV, d'nevreuse mémoire"[593] (1648 – 1687).

Odată cu această primă şi palidă afirmare a drepturilor naţionale din capitulaţii va apărea şi un important document, căruia M. Kogălniceanu îi va acorda un spaţiu important, reproducându-l în întregime de-a lungul a peste 5 pagini: hattihumaiunul din 1774, încredinţat spre împlinire lui Alexandru Ipsilanti, un nou document ce detalia principalele elemente ale relaţiilor româno-otomane.

Toate aceste acte (explică Kogălniceanu) vor căpăta un tot mai mare rol în relaţiile ruso-otomane fiind introduse tot mai des în tratatele semnate de cele 2 părţi, astfel la Iaşi se va prevedea că: „S.n. l'imperatrice rend r la Sublime Porte la province de Moldavie, avec ses villes et villages… aux conditions suivantes… D'observer et d'executer religieusement tout ce qui a cté stipulé en faveur des provinces de Valachie et de Moldavie dans le traité"[594].

Trebuie ilustrat că precum va face în întreaga sa operă istorică Kogălniceanu a crezut şi a arătat în această scriere a sa asupra istoriei Valahiei capitulaţiile nu ca pe acte unilaterale, dăruind un regim de privilegii Ţărilor Române. Dar ca pe acte bilaterale, smulse cu arma în mână de fiecare domnitor, iar ulterior de armatele ruse şi impuse la masa tratativelor şi dezbătute, provocând mulţumirea sau nemulţumirea românilor faţă de ele şi ulterior ducând la modificarea lor în sensul dorit de noi. Deci tratate bilaterale cu obligaţii şi drepturi pentru

593 ibidem, p. 297.

594 ibidem, p. 313.

fiecare dintre părţi şi implicit oricând susceptibile la modificări.

O lumină extrem de bună asupra rolului pe care Kogălniceanu îl dă capitulaţiilor în cadrul demonstraţiilor sale istorice şi a luptei pentru refacerea naţională ne-o dă „Cuvântul pentru deschiderea cursului de istorie naţională în Academia Mihăileană, rostit în 24 noiembrie 1843” unde arată că: „Trebuinţa istoriei patriei ne este neapărată chiar pentru ocrotirea drepturilor noastre împotriva naţiilor străine. Începutul nostru ni s-a tăgăduit, numele ni s-a prefăcut, pământul ni s-a sfâşiat, drepturile ni s-au călcat în picioare, numai pentru că n-am avut conştiinţa naţionalităţii noastre numai pentru că n-am avut pe ce să ne întemeiem şi să ne apărăm dreptăţile”[595].

Tocmai acesta este rolul pe care Kogălniceanu îl va da capitulaţiilor, a intra în lupta naţională şi a întemeia şi apăra drepturile neamului în faţa naţiunilor străine, astfel se explică frecvenţa referirilor sale la aceste acte, lungimea lor şi importanţa pe care le-o acordă. Astfel în prefaţa de la „Cronicele României sau Letopiseţele Moldaviei şi Valahiei” va aprecia din nou momentele istoriei naţionale în relaţie cu capitulaţiile. Despre momentul 182829, va spune: „Pacea de la Adrianopole se încheie. Autonomia principatelor se consfinţeşte prin acest tratat în chip pozitiv. Domniile române viagere şi alese după datina strămbună, se reînfiinţează”[596].

Cea mai bună manifestare a acestui rol de armă teribilă pe care îl au capitulaţiile în apărarea naţionalităţii române, va fi dată de M. Kogălniceanu în „Răpirea Bucovinei după documente austriece” când condamnând acest act va scrie: „Această sfâşiere a Valahiei o cerea Austria tocmai când Rusia, sprijinind vechile capitulaţiuni ale principatelor române, punea recunoaşterea

---

595 ibidem, p. 389. Despre rolul acestui discurs în cadrul pregătirii ideologice a revoluţiei de la 1848 vezi şi Stelian Vasilescu/’Publiciştiprecursori ai Marii Uniri”, Timişoara, Editura Facla, 1988, p. 60-82.

596 ibidem, p. 503.

independenţei lor ca o condiţie sine qua non a încheierii păcei cu Turcia”[597].

În timpul revoluţiei de la 1848, aflat în refugiu la Cernăuţi, Mihail Kogălniceanu va încerca redactarea unui „Proiect de Constituţie pentru Moldova” în 10 capitole şi 120 de articole, iar în primul capitol intitulat „Despre suveranitate” va declara că bazele organizării Moldovei „stau în tratatul din 1512 încheiat între Moldova şi Turcia în timpul lui Bogdan al III-lea”[598].

Într-un articol publicat în „Steaua Dunării” din 1856[599] şi intitulat fără echivoc „Autonomia principatelor” în care ilustra cererile naţiunii române: „Principatele îşi vor păstra privilegiile şi imunităţile sub suzeranitatea Forţei. Sultanul, m împreună înţelegere cu puterile contractante, va da încă acestor principate sau le va întări o organizaţie… În mijlocul gingaşelor împregiurări de faţă este dar neapărat ca să le arătăm pe ce este întemeiată această autonomie, paladul naţionalităţii noastre… ea este întâia condiţie şi temelie a vechilor noastre tratate încheiate cu Înalta Poartă şi pre care glorioşii padişahi otomani. au avut de onoare şi de glorie de a le păstra ş-a le consfinţii prin strălucitele lor hatişerife. ca moldoveni vom începe cu tratatele Moldovei şi apoi vom veni şi la acele ale Valahiei”[600]. Urmând textul vestitului tratat încheiat de Tăutu cu Înalta Poartă şi prevăzând la articolul 2 „Naţia moldovană se va bucura, ca şi din vechi, de a ei libertate fără vreo supărare şi fără să poată Poarta otomană să-i aducă vreo piedică; legile, datinile, dreptăţile şi privilegiile acestui pământ vor fi pentru totdeauna nevătămate”[601].

Apreciind în continuare „Ca dovadă că, prin legătura

---

597 ibidem, p. 524.

598 1848 în România, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice Carol Grobl, 1898, p. 63.

599 vezi şi Ovidiu Papadima, Mihail Kogălniceanu şi unirea ţărilor române „Steaoa Dunării”, în Studii şi Cercetări de Istorie literară şi folclor, VII (1958), nr. 3-4, p.401-429.

600 ibidem, p. 569.

601 ibidem, p. 570.

închiată de Bogdan vv. cu Înalta Poartă şi întărită din nou la sfârşitul domniei lui Petru Rareş vv. În anul 1538, Moldova nu şi-au înstrăinat independinţa, sunt driturile de autonomie ce şi le-au păstrat în cele dinlăuntru şi tratatele politice şi de comerciu ce au făcut cu puterile din afară”[602] iar despre Petru Şchiopu va scrie: „Istoria şi Moldavia întreagă au păstrat neuitat numele acestui domn şi-l citează cu recunoştinţă pentru curagiul ce a arătat întru apărarea autonomiei ţării, întocmai după tratatul închinat de către Bogdan vv.”[603].

În celebrul articol „Răspuns Zimbrului”, articol produs în momentul 1856, când toate forţele politice româneşti se orientează a sprijinii prin capitulaţii cererile de autonomie şi unire el va spune: „Ne pare rău, foarte rău că Zimbru ne sileşte, mai ales acum, să intrăm în discuţie cu el despre mai multă sau mai puţina autenticitate a textului tratatului închinat de către Moldova cu Înalta Poartă. fondul şi la un text şi la altul este tot acelaşi, adică că principatele recunoscând supremaţia înaltei Porţi nu şi-au înstrăinat autonomia”[604].

Rolul marcant al lui M. Kogălniceanu abia începea a se afirma în politica naţională şi în lupta pentru capitulaţii, dezbaterile din cadrul divanului ad-hoc din 1857 vor oferii o strălucită ocazie pentru luptătorul cauzei româneşti de a afirma încă odată conţinutul vechilor tratate. În şedinţa decisivă din 7/19 octombrie 1857 el va lua cuvântul şi va spulbera orice reţineri ar mai fi existat în privinţa votării unirii: „Prorocia acum se împlineşte (...) prin capitulaţia onorabilă şi închezuşietoare fiinţei noastre ca naţiune, ca stat”[605].

Doi ani mai târziu el va avea bucuria de a anunţa în faţa întregii adunării elective a Moldovei ce tocmai finalizase alegerea lui Alexandru I. Cuza: „După una sută

602 ibidem, p. 571-572.

603 ibidem, p. 574-575.

604 ibidem, p. 574-575.

605 Acte şi documente relative la istoria renaşteri României, vol. VI/1, Bucureşti, 1896, p. 76-77.

cinzeci şi patru de ani de dureri, de umiliri şi de degradaţie naţională, Moldova a reintrat în vechiul său drept, consfinţit prin capitulaţiile sale, dreptul de a-şi alege pe capul său, pe Domnul”[606].

Abia în acest moment, deşi viaţa îi va oferii încă multe ocazii pentru a-şi înscrie veşnic numele în lupta pentru capitulaţii, M. Kogălniceanu putea să considere că a dus lupta cea dreaptă şi a învins pentru el şi neamul din care făcea parte.

Capitulaţille: puncte de vedere juridice

Aşa cum am arătat pe tot parcursul acestei lucrări prima etapă a teoriei capitulaţiilor începe odată cu momentul în care „statutul Ţării Româneşti faţă de Poartă s-a conturat şi precizat, în liniile sale fundamentale, încă din deceniile 3 – 4 ale secolului al XV-lea, practic după 1420, dar s-a completat cu noi elemente după 1462 şi s-a stabilizat în jurul lui 1480. După modelul acestui statut, otomanii vor căuta să reglementeze şi raporturile lor cu Moldova lui Ştefan şi a urmaşilor săi, în special după 1484 – 1486, iar după modelul statului ambelor ţări, pe cel al principatului Transilvaniei după 1541”[607].

Astfel în secolele XV-XVI, „capitulaţiile” (tractatele) îşi trăiesc prima etapă[608] adică stabilirea raporturilor între Principate şi Poartă pe baza „evoluţiei raporturilor de forţă dintre contractanţi”[609]. Din această etapă rămâne tradiţia unei autonomii şi a unor tratate garantând aceste privilegii. Această amintire ce rămâne nu doar în Ţările Române ci în întreg spaţiu european: care consideră „statutul politico-juridic al Ţărilor Române (...) cazul cel mai tipic de autonomie statală faţă de Poartă şi, tocmai de aceea, a fost invocat şi solicitat ca model de cazacii lui Hmielniţki şi chiar de raguzani la mijlocul sec. al XVII-lea,

606 Ibidem, vol. VIII, p. 346.

607 M. Maxim, Ţările Române, p. 240.

608 vezi şi Ştefan Gorovei, Moldova în „Casa Păcii” Consideraţii pe seama unui secol de relaţii moldo-otomane, AiIAI, 1980, XVII, p. 629-667.

609 M. Maxim, Ţările Române, p. 244.

precum şi de sârbi la începutul sec. XIX-lea”[610].

După secolele XVI şi XVII, secole de acţiune militară şi diplomatică energică, ţările române reuşesc să îşi salveze individualitatea şi să facă cunoscute în întreaga Europă drepturile lor[611].

La finele acestei perioade în opera lui Miron Costin, Ion Neculce, Nicolae Milescu, Dimitrie Cantemir, Constantin Cantacuzino – stolnicul, Radu Popescu, ideea capitulaţiilor apare clar sub forma unor înţelegeri – a unei păci cu turcii, încheiată prin acordul întregii ţări ce garantează autonomia, domnia şi instituţiile ţării, limba şi biserica şi graniţele. Pentru ca la Dimitrie Cantemir ideea capitulaţiilor să fie la fel de clară şi dezvoltată pe cât va fi la jumătatea sec. XVIII: la Congresul de la Focşani[612].

Instaurarea domnilor fanariote va provoca o cezură prin violenţă şi măsuri antiromâneşti în lupta pentru respectarea capitulaţiilor. Reprezentând el însuşi o încălcare a privilegiilor principatelor româneşti, domnitori fanarioţi, nu sunt întotdeauna foarte dornici să apere autonomia ţărilor pe care le conduc invocând drepturi vechi ale acestora care pot fi oricând folosite şi împotriva lor.

Din această pauză, care nu e în niciun caz atât de masivă şi completă pe cât s-ar putea crede jumătatea sec. XVIII produce o răsturnare completă aceste documente reapărând în circuitul diplomatic internaţionale şi româno-turc cu prevederi reale şi cu o formulă neobişnuită, pentru turci, dar acceptabilă atât pentru noi cât şi pentru întreaga Europă. Din acest moment „vechile tratate” reîncep a produce efecte juridice. Aşa cum s-a arătat până acum în

---

610 ibidem p. 246, vezi şi Românii în istoria universală, vol. III, Iaşi, 1988, p. 469-492.

611 vezi şi N. Beldiceanu Nadejde, Problema tratatelor Moldovei cu Poarta în lumina cronicei luiPecev în „Balcania”, V, 1942, p. 392-407 şi Grigore Ploeşteanu, Românii în conştiinţa Europei,vol. I, Tg. Mureş, 1944, p. 20-30.

612 C.C. Giurescu şi Dinu C. Giurescu, Istoria românilor, Bucureşti, Editura Politică, 1966.

istoriografia noastră[613], viziunea românească este aceea a unor contracte durabile, bilaterale cu drepturi şi obligaţii reciproce respectate de ambele părţi, viziune de tip bizantin, roman şi european[614].

În plata tributului văzându-se doar o răscumpărare a păcii, o garanţie a contractului, un semn de bunăvoinţă ce nu afectează suveranitatea ţării[615].

„Statul tributar îşi păstra autonomia internă şi o anumită libertate în relaţiile internaţionale, fiind însă obligat să plătească în mod regulat tributul, să se abţină de la orice act de ostilitate faţă de Imperiul otoman şi, în general, să se integreze în politica externă a Porţii”[616].

Această situaţie era în tehnologia diplomatică islamică sancţionată prin eliberarea unui hatiserif sau hatihumaiun, „act unilateral exprimând voinţa sultanului, prin care i se făcea o notificare, somaţie să plătească un anumit tribut. Dacă statul vizat se conforma acestei somaţii şi plătea regulat tributul şi îndeplinea celelalte obligaţii. Poarta considera pentru moment, că pacea era răscumpărată şi se abţinea de la acţiuni militare”[617].

Autorii mai vechi de drept internaţional, ocupându-se de situaţia statelor tributare, subliniau această particularitate care constă în păstrarea suveranităţii statului tributar deşi plata tributului era o dovadă a slăbiciunii lui[618].

În întreaga perioadă a sec. XVIII şi XIX una dintre

---

613 M. Maxim, Statutulpolitico-juridic al Ţărilor Române în evul mediu, Bucureşti, 1983 şi Ţările Române, p.197-200.

614 Valentin A. Georgescu, Bizanţul şi instituţiile româneşti până la mijlocul secolului al XVIII-lea, Buc. 1980, p.126-129.

615 vezi M.Maxim., Haraciul moldovenesc în opera lui Dimitrie Cantemir în AUBI, XXIII, 1974, p. 68-99.

616 idem, înţelegerile de pace româno-otomane din timpul domniei lui Mircea cel Mare, în Marele Mircea Voievod, (coord. Ion Pătroiu), Bucureşti, Editura Academiei 1987.

617 I. Vântu, G.G. Florescu, Unirea Principatelor, p. 43, vezi şi Vlad Georgescu,” Hugo Grotius în cultura juridică română a secolului alXVIII-lea” în Revista română de Istorie, 7, 1967, p. 11-16.

618 ibidem p.43, vezi şi G.G. Florescu, L’aspect juridique... p.121-147.

cele mai obişnuite comparaţii făcute între rolul şi prerogativele principatelor în Imperiul otoman era aceea cu Sfântul Imperiu roman de neam german.

Din punct de vedere juridic[619] sfântul imperiu preluase normele de drept romane în care exista prevăzută situaţia de stat clientelar[620].

Acest stat nu era considerat parte integrantă a imperiului (vezi Iudeea 63 î.Hr. – 69 d.Hr. sau Palmyra 120 d.Hr. – 175 d.Hr. etc.), beneficia de existenţa instituţiilor sale naţionale, a legislaţiei, libera practică a religiei, într-un cuvânt completă autonomie, trupele romane aveau doar dreptul de trecere, iar procesele între cetăţenii români şi cei ai statului respectiv se judecau conform jurisdicţiei statului în cauză, nu celei romane.

În schimb se renunţă la dreptul la o politică externă proprie garanţia sine-qua-non a realizării acordului şi declarării poporului respectiv ca „Socius et amicus populus romanus” (prieten şi aliat al poporului roman) fiind de a avea drept prieteni pe prietenii Romei şi de duşmani pe duşmanii ei. Plata tributului întâlnindu-se, dar nefiind obligatorie. Trebuie arătat că deşi jurisprudenţa română considera această stare ca durabilă şi oficializa printr-un *decret unilateral* al senatului (asemănare cu practica orientală) în realitate şi această situaţie era una temporară depinzând de raporturile de forţe.

Şi Dacia a fost un regat clientelar, dar a fost atacată şi cucerită, regatul evreilor a suferit o permanentă reducere a drepturilor pentru ca în 69 d.Hr. În urma unei răscoale să îi fie anulat statutul de regat şi transformat în provincie romană, la fel şi Palmyra cucerită şi distrusă de Aurelian în 174.

Deci o astfel de stare apare oricând a sta mai degrabă sub imperiul forţei decât ai dreptului. Sfântul

---

619 H. Gross, Empire andsovereignty. A. History of the Public Law Literature in the Holy Roman Empire (1599-1604). Chicago, London, 1973 p. 1-8 (Bodin) 311-329 (Pufferdorf)

620 vazi Flavius Josefus, Războiul iudeilor împotriva romanilor, Bucureşti, Editura Hasefer, 1998.

Imperiu Roman îşi va constituii şi el o jurisprudenţă bazată pe necesitatea menţinerii unei existenţe cât de cât reale şi funcţionabile. Astfel se consideră ca cele 380 de state ce îl alcătuiesc sunt state suverane posedând propria lor organizare internă, autonomie religioasă (definitiv smulsă abia în 1648 – la pacea de la Westfalia, dar începută a fi aplicată încă din vremea lui Carol Quintul (1500 – 1558 pe baza principiului: religia principelui, religia naţiunii") şi autoconducere conform propriei tradiţii. Obligaţiile acestor state sunt de a participa financiar la gestiunea imperiului, participarea la dieta imperială şi la colegiul principilor şi implicit la alegerea împăraţilor.

La fiecare alegere de împăraţi se eliberau aşa numitele *Capitulaţii electorale* ce prevedeau diversele îngrădiri ale puterii imperiale.

Ca urmare puterea supremă în fiecare stat aparţinea „seniorilor locali" care îşi organizau teritoriile după bunul lor plac înfiinţând armate, sisteme financiare şi de impozit şi instituţii politico-administrative complet independente.

Apare deci clar că termenul de capitulaţie dat actelor româneşti de privilegii provine tocmai de la aceste capitulaţii. Însăşi primele acte otomane eliberate unor beneficiari occidentali având această formă de emitere unilaterală şi de acordare de privilegii au fost numite capitulaţii de către occidentali sub influenţa actelor din Sfântul Imperiu Roman. Astfel că acest termen de capitulaţii, deşi considerat şi cu argumente destul de solide ca impropriu[621] este în fond mult mai aproape decât am fi crezut atât de realitatea primelor ahidnamele date principatelor cât şi de cutuma europeană.

Pentru ambele părţi înseamnă acte de privilegii unilaterale, dar totuşi negociate şi cuprinzând opiniile ambelor părţi, cu un caracter destul lipsit de durabilitate (acest termen e folosit în legătură cu situaţia noastră, la 1676 de francezul. La Croix, 1684, Eraumus Francisci englezul Rycaut – 1668 etc.). Aşa că pentru realitatea actelor emise în secolele XV-XVI de către Poartă domnilor

621 vezi M. Maxim, Ţările Române, p.60.

români aceasta denumire este poate potrivită chiar dacă naşte confuzii cu termenul de capitulaţii acordat puterilor europene.

Pentru efectul juridic dorit de iniţiatorii acestor acte, termenul de tratate este cel mai corect, deoarece el are un element mult dorit de cele două părţii bilateralitatea, caracterul de contract, clar.

În ceea ce priveşte asemănarea între situaţia juridică a ţărilor noastre şi cea a statelor componente ale Sfântului Imperiu se impun câteva precizări:

1) Ţările Române nu beneficiau de dreptul de a fi alege pe suveranul turc, precum statele imperiului. Nu participau la operaţiunile de guvernare sub nicio formă.

2) Exploatarea financiară şi economică a Principatelor era enormă, în spaţiul german nu exista ceva similar monopolului turcesc asupra comerţului ţărilor române.

3) Statutul juridic al Statelor din Sf. Imperiu a cunoscut permanent un regim larg, permiţând şi stabilirea de relaţii diplomatice şi existenţa de armate naţionale care nu erau obligate la a lua parte la campaniile imperiului şi nici nu exista un regim de supraveghere militară asemănător cetăţilor turceşti de pe Dunăre. În plus după 1648 supunerea acestor state la imperiu devine aproape complet formulată în timp ce strângerea în chingi a Ţărilor Române se accentuează după această dată.

4) Suveranii statelor imperiului nu sunt aleşi de împărat şi nici nu primesc obligatoriu o sancţiune a alegerii lor de la acesta, cazuri de cumpărare a tronului precum în Ţările Române nu se întâlnesc.

Din toate aceste puncte de vedere chiar şi juriştilor străini (vezi Thibault – Lefebvre[622]) acest model li s-a părut destul de neaplicabil ţărilor române fiind în unele lucrări înlocuit cu modelul relaţiilor între statul papal şi regatul Neapolelui[623].

---

622 vezi în lucrarea noastră, Capitolul „Capitulaţiile în conştiinţa europeană”.

623 N. Iorga, Istoria românilor prin călători, p. 576.

Astfel în secolul al XI când normanzii cuceriseră Sicilia şi eliberaseră sudul Italiei de sub stăpânirea şi respectiv ameninţarea arabilor ei făcuseră acest lucru cu consimţirea papei. Acesta ulterior a recunoscut regatul înfiinţat de normanzi în regiune şi în schimbul unei sume de bani ce urma a fi vărsată anual de regii de la Palermo şi a recunoaşterii lui ca suzeran nominal şi a oferirii unui ajutor militar la ceas de nevoie a dat o bulă de recunoaştere a regilor normanzi[624] (1060) act ce trebuia reînnoit la fiecare nou suveran normand. Această situaţie a fost perpetuată până la cucerirea napoleoniană a peninsulei şi alungarea Burbonilor din insulă şi înlocuirea lor cu Joachim Murat care a refuzat să se conformeze vechiului obicei şi ulterior după revenirea lor acelaşi lucru l-au făcut şi Bourbonii spanioli (Ferdinand al VIII-lea).

Acest sistem apare mult mai aproape de cel românesc deoarece:

(1) Ambele state îşi menţin integritatea.

(2) Este prevăzută o contribuţie financiară doar pentru recunoaşterea domniei, nu există însă monopol economic.

(3) Statul napolitan e supus doar ca suzeran papei şi nu statului, la fel domnii români faţă de împărat.

(4) Necesitatea acordării de ajutor militar este prevăzută.

(5) În contul acestor obligaţii apare completa autonomie internă şi chiar o libertate diplomatică (similară cu cea a Ţărilor Române).

(6) Este prevăzută completa libertate religioasă (în regat erau musulmani, evrei, catolici, creştini răsăriteni (ortodocşi) şi un control strict al bisericii din regat exercitat de regii de la Palermo[625] – exact ca în cazul voievozilor români.

La aceasta se adaugă existenţa particulei „Dei graţia” – prin mila lui Dumnezeu şi autoritatea juridică

624 vezi Steven Runciman, Vecerniile siciliene, Bucureşti, Editura Enciclopedica, 1993, p. 57.

625 ibidem p. 15-16.

supremă în regat indiferent de părţile aflate în discuţie. Ca urmare acest model apare pe drept cuvânt mult mai apropiat de realităţile româneşti decât cel al Sfântului Imperiu.

Singurele diferenţe provin din faptul că puterea militară şi economică a suzeranului nominal: papa era mult mai redusă decât cea a statului protejat: Neapole. Ca urmare cu excepţia secolelor XII-XIII când papalitatea mai dispunea de puteri militare şi politice ridicate şi implicit a intervenit în forţă în problemele regatului[626], perioada următoare a fost una mult mai liniştită, de status-quo în care primejdiile pentru regatul Neapolelui nu au mai venit din partea puterii suzerane ci a altor state din regiune.

Trebuie ilustrat că această dezbatere asupra unui model juridic sau altul nu e câtuşi de puţin atât de nefolositoare pe cât ar părea la prima vedere. Să nu uităm că în sec. XVII-XVIII ne aflăm încă în faţa unei societăţi medievale, ţinând încă la cutumele romane şi având nevoie spre a înţelege situaţiile diferite, de exemple familiare: Statul Neapole sau Sf. Imperiu. Făcând abstracţie de aceste comparaţii, diplomaţii europeni şi intelectualitatea timpului ar fi avut mari probleme în a înţelege statutul principatelor şi implicit în a le asigura sprijinul şi integra în planurile şi tratatele lor. Acestei nevoi de similaritate, de legătură cu o situaţie cunoscută îi datorăm de fapt şi termenul de capitulaţii acordat actelor de privilegii – arhidnamele – date de Poartă, Ţărilor Române. Aşa cum am arătat acest termen vine din mediul Sfântului Imperiu şi a fost folosit şi pentru actele date de Poartă ca privilegii comerciale ţărilor occidentale.

Să lămurim un pic confuzia între cele două tipuri de capitulaţii, cele economice, date puterilor occidentale şi cele politice, date Ţărilor Române.

În primul caz, capitulaţiile către puterile occidentale au fost date pentru prima oară Franţei în vremea lui Soliman Magnificul (1521 – 1566) au urmat cele date Austriei (1718) şi (1747), Suediei (1737), Regatului

626 ibidem p. 76-218.

Neapole (1740), Danemarca (1746); Toscana (1747), Prusia (1761); Spania (1782), Rusia (1783), Sardinia (1823), Belgia (1838), Portugalia (1843), Bavaria (1870) [627].

La originea acestor acte stă în primul rând interesul economic „dezvoltarea comerţului e în mod incontestabil la originea capitulaţiilor”[628].

Aceste acte, aşa cum le cunoştea Europa aveau „un caracter personal şi provizoriu”[629].

Totuşi ele puteau fi oricând dezvoltate conform interesului puterii beneficiare: „În ciuda preciziei textului, capitulaţiile se pot preta – la limita bunei credinţe – la interpretări divergente”[630].

Pentru puterile europene ele constituiau astfel o armă redutabilă în jocul lor antiotoman: „Protejarea autohtonilor a fost arma cea mai redutabilă pe care puterile rivale Porţii au îndreptat-o (prin capitulaţii – n.n.) contra suveranităţii Imperiului otoman”[631].

Cea mai largă capitulaţie, care a fost şi prima – cea franceză (care ulterior a şi slujit de model celorlalte puteri la negocierile cu Poarta în vederea obţinerii unor privilegii similare) prevedea în mare:

— Protectoratul religios asupra creştinilor de rit latin – catolic şi asupra teritoriilor socotite sacre – Ierusalim.

— Clauza naţiunii celei mai favorizate pe tărâm economic imunitate juridică pentru cetăţenii statului respectiv pe teritoriul imperiului[632].

Iniţial prima opinie faţă de confuzia capitulaţii româneşti – capitulaţii occidentale a fost aceea că datorită unei vagi asemănări de conţinut, unei identităţi de titlul – arhidname – hatişerif – şi de emitent pentru mai multă

---

627 Jacques Thobie, „Les interests economiques, financiers et politiques francas, dans la partes asiatique de l’empire ottoman de 1895 a 1914”, Paris, 1973, p .6.

628 ibidem p. 2.

629 ibidem p. 9.

630 ibidem p.1 7.

631 ibidem p. 19.

632 ibidem p. 3-18.

uşurinţă diplomaţia europeană a preluat acest termen în defavoarea celui românesc de tratat sau privilegiu.

Enorma literatură adresată problemei capitulaţiilor ar fi permis o mai uşoară orientare în problemele româneşti, europenilor: „vasta literatură esenţial juridică consacrată capitulaţiilor e în ansamblu copleşitoare”[633] aprecia şi Thobie.

Această idee trebuie reformulată şi completată cu o alta: anume că această confuzie era voită.

Tocmai existenţa unei imense literaturi juridice consacrată subiectului, a unei practici de aproape 300 de ani cu capitulaţiile şi a interesului clar al tuturor puterilor vecine imperiului şi Ţărilor Române sau cu interese în zonă de a intervenit activ în afacerile Porţii în regiune făcea extrem de convenabilă asimilarea actelor furnizate de români cu celebrele capitulaţii occidentale.

Ele asigurau practic, aşa cum a arătat şi Thobie, posibilităţi nelimitate de continua lărgire şi intervenţie. Un joc diplomatic enorm se deschidea, acceptarea termenului de tratat ar fi asigurat într-adevăr respectarea scrupuloasă a cererilor patrioţilor români, dar atât, nicio altă speranţă de viitor. Un tratat obliga şi e încheiat pe o perioadă definitivă, numai o rupere a lui îl poate modifica. Capitulaţiile în schimb sunt maleabile, permit în primul rând urmărirea interesului celui care are puterea nu atât al statului care le-a eliberat şi al beneficiarului.

Termenul de capitulaţii era complet impropriu pentru actele date de patrioţii români şi totuşi el va fi folosit de întreaga Europă şi nu doar din motive de comoditate, ci în primul rând de interes.

Românii îşi ilustraseră drepturile prin tratate: adică „prin convenţii scrise, încheiate între două sau mai multe state, prin care se stabilesc relaţiile reciproce dintre ele, condiţiile încheierii unei păci etc.”[634] Acte bilaterale, durabile, ferme ceea ce nu convenea interesului rus sau

633 ibidem p. 2.

634 I. Platon, Istoria dreptului românesc, Bucureşti, Editura Sylvi, 1997, p. 40-43.

european. Termenul de capitulaţii ce nu avea niciuna din caracteristicile de mai sus era prea fals spre a fi perpetuat dacă nu ar fi existat motive temeinice pentru această: interesul, posibilitatea de a exercita continue presiuni asupra Porţii prin aceste acte oricând transformabile.

Tratatul de la Kuciuk-Kainargi care dădea dreptul principatelor la a se bucura de toate scutirile şi privilegiile din vremea sultanului Mehmed IV a fost în fond prima incluziune a capitulaţiilor într-un acord internaţional (aşa cum am văzut ele fuseseră incluse în 1711 la Lutk, dar într-un tratat moldo-rus şi nu unul între două mari puteri). Această includere era destul de vagă, nu se preciza care erau acele drepturi şi nici nu se indica un act în care ele erau conţinute. Hatişeriful din 1774 apare ca mult mai interesant clarificând care erau aceste drepturi în viziunea Porţii, dar el era practic o capitulaţie – politică în stilul cu care Europa se obişnuise şi nu satisfăcea cererile nici ale românilor, nici ale Rusiei.

Convenţia de la Ainali – Kavak (10 martie 1779) [635] deşi a fost semnată spre a clarifica aceste nelămuriri a eşuat în fapt. Ea nu a adus un plan punctual, care să arate ce sunt aceste privilegii (deşi acte care să le ilustreze existau, dar aşa cum am demonstrat nu privilegiile în sine erau scopul Rusiei sau al puterilor europene cât de a dobândit ele însele puteri în a intervenit în afacerile interne ale Porţii).

Convenţia s-a mulţumit în a reafirma dorinţa părţilor de a se conforma tratatului de la Kuciuk-Kainargi (ceea ce însemna că hatişeriful) din 1774 nu restabilise complet drepturile din vremea lui Mehmed IV) şi a da Rusiei, în locul „dreptului de a vorbi în favoarea Principatelor” un drept mai direct, de „intercesiune”[636], de intervenţie. Drept urmat de senedul din 1783 (1784 după Văcărescu, data citirii lui în Principate) [637].

---

635 I. Ionaşcu, Relaţiile internaţionale ale României, p. 228.

636 ibidem p. 228.

637 vezi Poeţii Văcărăşti, Opere, p. 288.

Tratatul de pace de la Iaşi din ianuarie 1791[638] a reiterat prevederile de la Kucuk Kainargi şi Ainali Kavak şi a forţat Poarta să recunoască tractatele „de privilegii” ale ţărilor române în „cartea de lege – Kanunname sau legea nouă (Kanun-i-cedid). Aceasta cuprinde 28 de articole comune pentru ambele principate şi stabilind obligaţiile materiale faţă de Poartă (cu indicarea naturii, plăţii şi cuantumului) modul de numire al domnitorilor, normele supuşilor otomani în relaţiile cu Ţările Române.

„Din document rezultă autonomia de care se bucura Ţara Românească şi Moldova în ceea ce priveşte relaţiile lor cu Imperiul otoman”[639] totul (inclusiv recunoaşterea acestor vechi tratate centrat în cuvintele-cheie: „Ţara Românească şi Moldova fiind, din trecut şi până acum, slobode în toate privinţele, prin separare la cancelarie şi prin interzicerea călcării lor cu piciorul”[640].

Din acest moment invocarea „tractatelor” de privilegii, a capitulaţiilor politice se putea baza pe această recunoaştere a Porţii, dar era din nou o recunoaştere unilaterală şi nu o sancţiune într-un tratat internaţional. Ca urmare a nemulţumirii din Principate şi a dorinţei Porţii de a evita printr-un condominium româno-otoman viitoarele intervenţii ruse, la 17/29 august 1802 se eliberează un nou hatiserif ce stabileşte haracul la 619 pungi de bani.

Peste aceste obligaţii nu se mai poate solicita nimic, interdicţia de a practica comerţul fără aprobare şi de a avea proprietăţi şi a se stabilii în ţară pentru turci şi durata domniei stabilită la 7 ani[641].

Deşi apar câteva noi privilegii şi se anunţă din nou că astfel de privilegii existau în actele din vechime totuşi situaţia rămâne neschimbată în privinţa capitulaţiilor[642].

---

638 vezi I. Platon, op. cit., p. 204.

639 I.Ionaşcu, România, p. 246-260, vezi şi Documente străine p. 144.

640 ibidem, p. 258.

641 ibidem, p. 260-276.

642 Documente străine, p. 147.

Primii care vor face pasul de a le trece (într-o formă ocolită) într-un tratat vor fi ruşii care la articolul 5 al tratatului de la Bucureşti fac să fie notat că „Înaltă împărăţie să respecte documentele şi seneturile cu privire la privilegiile Ţării Româneşti şi Moldovei, care au fost încheiate până la începutul războiului”[643].

Următorul pas va fi făcut la 1822 când Poarta va anunţa restabilirea domniilor pământene ca o urmare a vechilor drepturi ale Ţărilor Române.

Rusia va relua şi ea în acest caz lupta pentru capitulaţii notând în convenţia din 25 septembrie /7 octombrie 1826 de la Cetatea Albă (Akerman) la articolul III „Sublima Poartă se angajează în mod solemn să respecte numitele privilegii, tratate şi acte, cu orice prilej, cu cea mai scrupuloasă fidelitate şi făgăduieşte să reînnoiască într-un răstimp de 6 luni de la ratificarea prezentei convenţii hatişerifurile din 1802 care au specificat şi garantat însăşi aceste privilegii”[644].

Într-un act separat referitor la cele două Principate se prevedea: respectarea deciziilor luate „în privinţa menţinerii privilegiilor şi, în special, în privinţa respectării clauzelor şi articolelor înserate în prezentul act”[645]. Toate celelalte drepturi şi privilegii ale principatelor Moldovei şi Valahiei şi toate hatiseifurile care le privesc vor fi menţinute şi respectate[646].

Era de acum o schimbare clară, tratatele din trecut, orice formă ce asigura vreun privilegiu principatelor era astfel recunoscută de cele două puteri. De acum „capitulaţiile politice” date de Poartă. Principatelor şi refăcute la 1772 erau o parte a dreptului internaţional.

Nici trei ani mai târziu, la Adrianopol, acest lucru era recunoscut acum în clar; „Principatele Moldovei şi Valahiei punându-se, în urma unei capitulaţii sub suzeranitatea Sublimei Porţi şi Rusia garantându-le prosperitatea, este

643 Documente turceşti, vol. II, p. 303.

644 I.Ionaşcu, România în relaţiile... p. 279.

645 ibidem p. 281.

646 ibidem p. 283.

de la sine înţeles că ele îşi vor păstra toate privilegiile şi imunităţile care le-au fost acordate, fie prin capitulaţiile lor, fie prin tratatele încheiate între cele două imperii sau prin hatiseifurile date în diverse momente”[647].

În actul separat, semnat la aceeaşi dată, privind situaţia principatelor se nota ca „Sublima Poartă făgăduieşte şi se angajează să vegheze în mod scrupulos ca privilegiile acordate Moldovei şi Valahiei să nu fie încălcate în niciun chip”[648].

Din acest moment în mod clar ambele puteri recunosc capitulaţiile, nu menţionează în continuare niciun an, niciun beneficiar din contră, stabilesc ca toate să fie aplicate.

Din acest moment drumul actelor de la 1772 este larg deschis nimic nu le mai poate opri, ele fiind înscrise într-un tratat şi sunt recunoscute în clar, de cele două părţi. Ele sunt acte cu caracter juridic internaţional, obligatoriu şi recunoscute ca atare. Prin ele „guvernul celor două principate bucurându-se de toate privilegiile unei administraţii interne, independente”[649].

Ce a modificat opinia Rusiei? „Capitulaţiile” îi erau cunoscute de la 1772, dovezile în sprijinul lor, toate materialele îi erau la dispoziţie de peste 50 de ani, deci nu aici e de căutat răspunsul.

Adevăratul motiv constă în faptul că se trecea la o nouă etapă în destrămarea imperiului otoman. Până acum Principatele primiseră noi şi noi privilegii, în măsura interesului Rusiei şi spre a fi un permanent focar de tensiune „casus belli” la Dunărea de Jos. Toate războaiele de până atunci avându-şi punctul de plecare în chestiuni legate de Principate. De acum condiţia lor, doar de cal troian, nu mai satisfăcea ele urmau a fi declarate independente şi fie anexate ulterior la Rusia fie puse sub protectoratul ei unilateral şi folosite în ambele cazuri ca punte de legătură cu alte 3 ţări ce intrau acum în sfera de

647 ibidem p. 284.
648 ibidem p. 285.
649 ibidem p. 286.

interes rusă: Serbia, Grecia şi Bulgaria ce urmau a fi smulse Imperiului otoman. Spre a se realiza ruperea Principatelor prima etapă era în mod normat transformarea lor în ţări independente prin „tractatele" încheiate cu Poarta. Tratate care odată recunoscute oficial puteau fi şi rupte prin voinţa românilor (e ceea ce se va întâmpla la 1848 când ruşii vor cere românilor să se proclame independenţi şi să îşi răscumpere legătura de Poarta, propunere respinsă de români) cât de „independente" ar fi fost noile state e lesne de imaginat.

Urmărindu-şi scopul de la 1829, Rusia va pune ca semnatar al Tratatului de la Adrianopol şi Principatele, căci ele de acum erau recunoscute ca independente de Poartă şi doar supuse ei prin plata tributului. Astfel în octombrie 1830 e semnat un protocol de recunoaştere a tratatului de la Adrianopol, purtând semnăturile plenipotenţiarilor ruşi, turci şi a vornicului Mihai Ghica pentru cele două Principate. Deci tratatul de la Adrianopole apărea acum ca fiind realizat între 4 părţi, două puteri principale şi două state secundare, dar cu drepturi suverane de a încheia acte internaţionale.

Prevederile de la Adrianopol vor fi reîntărite prin tratatul de la Unkiar – Iskellessi care transforma Rusia în protectoarea însăşi a Porţii şi din nou la 17/29 ianuarie 1834 prin Protocolul de la Sankt-Petersburg.

Ultimul arăta şi limitele bunăvoinţei Rusiei şi de ce aceasta întârziase atâta timp în a recunoaşte vechile tratate ale Principatelor cu Poarta. Dorinţa de a le avea în mână, de ale şantaja, de a fi ea aceea care să stabilească când şi ce privilegii vor fi date şi mai ales temerea cumplită a celor două puteri de o domnie pe viaţă, implicit mai puţin sensibilă la presiuni. Rusia oricum nu dorise revenirea la domniile pământene fanarioţii îi erau mult mai uşor de mânuit, dar trecerea la o domnie pe viaţă îi era absolut de netolerat, ar fi pierdut cel mai puternic mijloc de presiune, aşa încât a înlăturat această posibilitate stabilind prin convenţia din ianuarie 1834 că doar de această dată domnii vor fi numiţi pe o perioadă

determinată[650].

Recunoaşterea „capitulaţiilor" era implicit manevrată nu atât în folosul Principatelor cât mai ales în folosul Rusiei.

Odată aceste acte recunoscute Rusiei îi era tot mai greu în a da înapoi astfel încât după 1848, chiar şi convenţia de la Balta Liman ce încălca grav statutul dat de capitulaţii menţiona la art. VII: „Este de la sine înţeles că prezentul act motivat de circumstanţe excepţionale şi încheiat pe un termen limitat, nu constituie nicio derogare de la stipulaţiile existente între cele două curţi în privinţa principatelor Valahiei şi Moldovei şi că toate tratatele anterioare întărite prin actul separat al tratatului de la Adrianopole îşi păstrează întreaga putere şi valoare"[651-652].

Toate aceste acte vor naşte şi interesul experţilor juridici occidentali. Aceştia preiau scrieri mai vechi pe subiect (Jean Bodin, De republica libri six, lib. I, cap. IX sau Hugo Grotius, De jure belli ac pacis libi tres, cartea III, capitolele III şi XXII. Puffendorf cu „Le droit de la nature et des gens, vol. II, cartea VII, capitolul IV şi IX). Sau scrieri mai noi precum cea a lui Vattel (Les droit des gens ou principes de la lois naturelle, vol. I, cartea I, cap. I, subcapitolul 7) şi le folosesc spre a clarifica situaţia statelor tributare (acelaşi lucru îl va face şi Rouyer Colard, dar la 1859 sau Paul Martens în „Precis du Droit des Gens", cartea I, cap. I p.78 – 80) condiţiile sunt clare: astfel de acte „nu poartă niciun atentat la suveranitate căci nu e vorba decât de un act onorific. Şi de un tribut, iar stipulaţiile nu afectează jurisdicţia absolută şi independentă a principatelor"[653].

Pornind de la astfel de concluzii este de înţeles de ce la 1853 Nesselrode îi cerea lui Rezid Paşa spre a evita războiul un act clar de recunoaştere a termenilor exacţi ai

650 era şi majorat tributul principatelor de la 439.500 de lei turceşti la 2 mil. de lei turceşti vezi N. Bălcescu, Opere, vol.II, p. 9.

651 ibidem p. 329.

652 Istoria dreptului românesc, vol.I, Bucureşti, 1980, p. 458-470.

653 F.Colson, De l'etatpresent, p. 266.

capitulaţiilor: „În scopul de a face să înceteze pentru totdeauna toate pricinile de neînţelegere, toate îndoielile şi toate reclamaţiile privitoare la drepturile şi privilegiile care au fost încuviinţate şi asigurate prin vechi împăraţi otomani locuitorilor Moldovei şi ai Valahiei... s-au stipulat prin convenţia de faţă următoarele condiţii”[654].

Deci era o nouă etapă, a manipulării şi recunoaşterii oficiale chiar a capitulaţiilor cu conţinut înregistrat internaţional.

În 1855, o conferinţă internaţională, la Viena, cuprinzând reprezentanţi ai Austriei, Rusiei, Imperiului otoman, Prusiei, Sardiniei, Franţei şi Angliei decidea condiţiile clare cu privire la Principate „să urmeze înainte a atârna de sublima Poartă în puterea capitulaţiunilor şi a haturilor împărăteşti.

Li se garantează, teritoriul lor, o cârmuire neatârnată şi naţională, libertatea cultului, a religiunei, a comerţului şi a navigaţiei, ele vor avea o putere armată”[655].

În actul final al conferinţei intitulat „Memorandul privind Principatele Române din 14/26 martie 1855” se prevedea că datorită istoriei şi relaţiilor speciale existente cu Poarta, Ţările Române au o cu totul altă poziţie decât Serbia sau alte state balcanice ceea ce le face apte pentru unire, pentru o dinastie străină şi pentru ample reforme interne”[656].

La conferinţa de la Constantinopol (decembrie 1855 – ianuarie 1856) s-a adoptat un protocol în 30 de puncte menit a stabilit noul statut juridic al Principatelor. Încă de la început (actul avea 30 de puncte) după ce se preciza că valabilitatea tuturor actelor încheiate între Rusia şi Poartă încetează, se recunoşteau capitulaţiile, vechile drepturi de autonomie ale ţării, vechile privilegii conţinute în ele, dar „punându-se complet în armonie cu progresele timpului, nevoile şi dorinţele tuturor claselor populaţiei şi raporturile stabilite într-un interes comun cu Imperiul

654 A.D. Xenopol, Războaiele dintre ruşi şi turci, p. 250.

655 ibidem p. 285.

656 Românii la 1859, vol. I, p. 52-53.

otoman”[657].

Tratatul de la Paris din 18/30 martie 1856 avea să prevadă la art.21 că „Principatele Moldovei şi Valahiei vor urma înainte a se bucura sub suzeranitatea Porţii şi sub garanţia puterilor contractante de privilegiile şi scutirile în a căror stăpânire se află. Nimeni nu va avea dreptul de a se amesteca în trebile lor lăuntrice”[658] iar la art.22. „Sublima Poartă se leagă a păstra ziselor principate o administraţie reatârnată şi naţională precum şi deplina libertate de cult, legiuire, comerţ şi navigaţie”[659].

Deşi s-a susţinut pentru Tratatul de la Paris o imagine triumfală totuşi s-a arătat adeseori că el nu a creat tocmai cadrul cel mai proprie intereselor româneşti[660]. Numai lupta dură dusă de ele a permis în final realizarea programului naţional. Aceeaşi situaţie e şi în ceea ce priveşte problema capitulaţiilor, care deşi recunoscute şi integrate în două conferinţe internaţionale, erau modernizate adică transformau teritoriul românesc în teritoriu component imperiului otoman şi nu erau înscrise în textul final al tratatului.

Era un pas înapoi, dar care avea să se transforme ulterior, în 1858 şi 1859 într-o victorie completă pentru partea românească. Raza de soare era că din acest moment o Europă întreagă prin semnăturile pe cele două protocoale de la Viena (1855) şi Constantinopol (1856) aprobaseră existenţa juridică a capitulaţiilor, le consideră acte veridice şi le integraseră în dreptul internaţional. În special protocolul de la Constantinopol (11 februarie 1856) era de o mare importantă pentru recunoaşterea capitulaţiilor căci în faţa a marilor puteri, Poarta accepta a „confirma privilegiile şi imunităţile acordate de Baiazid I şi Mahomed II”[661]. Era un întreg drum care fusese parcurs

657 Acte şi documente, p. 916-919.

658 I.Ionaşcu, Relaţiile p. 330.

659 A.D. Xenopol, Războaiele ...p. 281.

660 D. Berindei, Diplomaţia românească modernă, p. 117-118.

661 N.Bălcescu, Opere, I. p. 183 şi Acte şi documente vol. II, p. 409-410.

din 1829 până atunci. Drum al triumfului „vechilor tractate” – al capitulaţiilor – „precedentele create prin convenţia de la Akerman şi prin tratatul de la Adrianopole, când pentru Principate au fost încheiate acte separate au fost o nouă extensiune prin lărgirea numărului de Puteri contractante şi printr-o nouă definire”[662] a raporturilor româno-turce, care învedera tacit că Principatele nu făceau parte integrantă din Imperiul otoman, în accepţiunea juridică politică oficială, de atunci chestiunile privitoare la ţările noastre fiind tratate separat de cele ale Porţii.

Adică citându-l pe Martens „Dacă se respectează istoria, dacă se păstrează înţelesul tractatelor după cuvintele lor, apoi este învederat (...) că Ţara Românească (...) n-a pierdut niciodată caracterul esenţial al suveranităţii sale; că statul (...) n-are a primit legi de la nimeni” 56[663].

Ţara Românească este un stat suveran[664].

„Dacă se respectă istoria”, spunea Martens, iar cele două congrese hotărâseră că ea trebuie respectată.

Evoluţia va continua când alte două acte internaţionale vor recunoaşte drepturile cuprinse în capitulaţii, în primul rând un raport al Comisiei europene de la Bucureşti care le înregistra ca acte internaţionale şi fundamente ale cererilor româneşti şi le înscria textul în circuitul relaţiilor internaţionale socotind că rolul lor este acela de-a „supune Congresului faptele care sunt de natură a servit drept bază pentru aprecierile lui”[665].

Apoi a urmat adevărata victorie a vechilor tratate prin înscrierea lor, sub semnăturile reprezentanţilor celor mai mari puteri ale Europei timpului, în Convenţia de la Paris din 7/19 august 1858 care la punctul 2 nota

---

662 L. Boicu, Diplomaţia europeană şi cauza română (1856-1859), Iaşi, Editura Junimea, 1978, p. 18.

663 5 7N. Bălcescu, Opere, II, p. 10.

664 Ibidem p. 10.

665 Românii la 1859. Unirea Principatelor în conştiinţa europeană. Documente externe, Bucureşti, 1984, p. 243.

„capitulaţiilor date de sultanii Baiazid I, Mahomed al II-lea, Selim I, Soliman II, reglementând raporturile lor cu Sublima Poartă şi pe care mai multe Hatişerifuri, în special cel din 1834, le-au consacrat”[666]. Din nou vechile tratate au fost implicate în apărarea drepturilor Principatelor în perioada Congreselor de la Paris din 1859, când se punea problema recunoaşterii dublei alegeri, recunoaştere care a fost obţinută tot pe baza acordului general european privind drepturile conţinute de capitulaţii. Toate aceste recunoaşteri succesive au făcut să intre şi mai mult în conştiinţa juridică europeană acordul privind impunerea ca bază a oricărei norme privind Principatele a acestor vechi acte.

Ofensiva diplomatică la nivel european lansată pe parcursul anului 1860 – 1861 şi vizând recunoaşterea dublei uniri va avea din nou ca nucleu principal al activităţii agenţiilor diplomatice româneşti de la Paris, Londra şi mai ales Constantinopol tot ideea capitulaţiilor.[667] Această ofensivă neîntreruptă îşi vede roadele şi confirmarea în recunoaşterea „Statutului Dezvoltator al Convenţiei de la Paris „realizat în urma loviturii de stat din 2 mai 1864, recunoaştere prin care după aprecierea domnitorului” România numai de azi reintră în autonomia sa dinlăuntru, cuprinsă în vechile noastre capitulaţii, încheiate cu Înalta Poartă şi garantate prin tratatul de Paris”[668].

La fel de importantă, servind drept confirmare internaţională, va fi şi decizia luată după lungi luni de eforturi diplomatice în 1866, privind dreptul românilor de a-şi alege un suveran dintr-o casă domnitoare străină.

La acceptarea alegerii lui Carol I, ca domnitor partida naţională să servit din nou de bogata argumentaţie oferită de drepturile de autonomie prevăzute de capitulaţii şi de istoria românilor. Acceptarea acestei argumentaţii ca

---

666 Relaţiile internaţionale ale României în documente..., p. 344.

667 vezi pe larg ilustrat tot acest efort în capitolul nostru „Capitulaţiile şi lupta pentru Unire”.

668 Mesagii, proclamaţii, p. 121-122.

bază juridică pentru acest nou drept cucerit de români a fost o nouă victorie a teorie capitulaţiilor. Acest lucru se poate observa clar din adresa pe care noul prinţ domnitor o adresează după obţinerea recunoaşterii sale „urbi et orbi”: „mă leg în numele meu şi al succesorilor mei să respect cu scrupulozitate drepturile de suzeranitate asupra Principatelor Unite care fac parte integrantă din Imperiu în limitele fixate de capitulaţii şi de tratatul de Paris”[669]. Dornic să menţină informaţia privind conţinutul capitulaţiilor la nivelul diplomaţiei europene M.A.E. va lua iniţiativa dotării tuturor diplomaţilor români şi a misiunilor diplomatice cu lucrarea „Colecţiune de tratatele şi convenţiile României cu puterile străine de la anul 1368 până în zilele noastre”. Nici la un an de la apariţia lucrării şi aceasta îşi va dovedi pe deplin utilitatea, odată cu izbucnirea şirului de crize balcanice ce va duce regiunea în mod inexorabil către război. În întreaga dispută legată de statutul Principatelor Unite în această perioadă argumentaţia românească se va roti din nou în jurul capitulaţiilor, de data aceasta cu mult mai puţin succes datorită tensionatei situaţii internaţionale. Odată cu izbucnirea conflictului autorităţile de la Bucureşti încep să îşi pregătesc apărarea pentru eventualul congres de pace, ce va cuprinde el ne răspunde M. Kogălniceanu: „dosarul nostru trebuie să cuprindă instrumentele europene privind ţara noastră au sancţionat toate vechile capitulaţii ale Principatelor cu Sublima Poartă”[670].

Efortul enorm depus de delegaţia română pe perioada Congresului de pace de la Berlin pe baza juridică asigurată de capitulaţii poate fi reconstituit după opiniile lui I.C. Brătianu: „capitulaţiile ne asigură dreptul nostru de a face război şi tratate şi prin urmare şi de a lua parte la congresul unde se tratează despre acele tratate”[671].

---

669 Memoriile regelui Carol I al României, vol. I, Bucureşti, Editura Roza Vânturilor,
p. 126.

670 M.Kogălniceanu, Documente, p. 234.

671 I.C.Brătianu, Acte şi cuvântări, p. 263

Argumentele juridice ale părţii române nu vor fi luate în seamă de marile puteri ce nu vor acorda părţii române dreptul la reprezentare în congres, dar recunoscând în mod condiţionat independenţa României „Înaltele părţi contractante recunosc independenţa României, legând-o de condiţiunile expuse de condiţiunile expuse în următoarele două articole”[672].

Odată cu această recunoaştere internaţională lunga epopee a capitulaţiilor lua sfârşit, drepturile naţiunii române erau complet afirmate, iar noul stat se bucura de deplinătatea drepturilor sale. Un capitol strălucit al diplomaţiei româneşti lua sfârşit.

În încheiere trebuie spus că problema drepturilor unui stat aflat în situaţia de vasalitate şi a statelor aflate sub statutul de protectorat (cazul Principatelor în lunga perioadă de la 1829 – 1853) rămâne încă un subiect de dezbatere aprinsă în literatura juridică românească şi internaţională.

Astfel cele mai noi cărţi pe subiect[673] consideră că spre a putea întreţine relaţii internaţionale un stat trebuie să aibă: o populaţie stabilă, un teritoriu determinat, un guvern, ori Principatele se bucură de toate aceste aspecte în toată istoria lor. În acelaşi timp se consideră că statele aflate sub regimul vasalităţii şi al protectoratului se disting de celelalte state libere prin cesiunea dreptului lor la reprezentare internaţională în favoarea suveranului sau al protectorului. Se menţine astfel chiar şi acum ideea că aceste state sunt „semisuverane sau fără suveranitate deplină” 68 deşi ele întrunesc toate condiţiile unei acţiuni diplomatice libere cum era şi cazul Principatelor Române. Bineînţeles aceste teorii sunt încă obiect de dezbatere activă la aproape 300 de ani de la naşterea lor (şi sub impactul problemei capitulaţiilor) deoarece în spatele lor se pun probleme reale, privind soarta a milioane de oameni trăind în aceste ţări ce se confruntă cu interesele

672 Românii la 1859, vol. II, p. 368-369.

673 Năstase Adrian şi colab., Drept internaţional public, Bucureşti, 1994 şi V Creţu, Drept internaţional public.

marilor puteri tentate să îşi menţină puterea, indiferent de voinţa populaţiilor, şi fără limită de timp. Ca atare o astfel de dezbatere atinge încă cele mai importante probleme internaţionale şi cele mai sensibile poziţii unde înfruntarea rămâne activă, iar experienţa cazului românesc îşi menţine relevanţa.

1957.

Capifulatllle în consfilnia europeană

Capitulaţiile au pătruns în conştiinţa europeană la doar câţiva ani diferenţă faţă de momentul emiterii primelor ahidnamele de către Poartă.

Datorită importanţei Principatelor drept barieră la gurile Dunării, ca stavilă faţă de atacul otoman, atenţia Europei a fost fără îndoială aţintită asupra acestui spaţiu la răscrucea secolelor XV-XVI – secolele eroicei rezistenţe antiotomane[674].

Modul de înregistrare a existenţei posibilităţii unor raporturi pacifice cu Poarta, a încheierii unor înţelegeri ce garantau pacea pentru plata unui tribut interesau direct vaste spaţii de Europei centrale aflate în perspectiva unui contact direct cu masiva putere otomană.

Ca urmare toate relatările despre aceste înţelegeri au fost făcute în spirit european şi adresate unui consumator european. Ele au prevăzut existenţa unor tratate, a unor înţelegeri cu caracter şi obligaţii bilaterale care au asigurat românilor un statut aparte în S-E Europei ca urmare a eroicei lor rezistenţe.

Cum spunea Jan Duglos românii s-au încheiat prin tratate ca învingători şi nu ca învinşi. Iar un text din lucrarea „Ad. Innocentium VIII de bello Turcis inferendo oratio” a lui Filippo Buonacorsi Callimachus arată că românii „au ajuns totuşi la supunere astfel încât să-şi păstreze toate legile lor, împreună cu avuţiile şi până aproape toate legile lor, împreună cu avuţiile şi până aproape şi libertatea”[675].

Această idee despre existenţa unor drepturi, şi a unei

674 Serban Papacostea, Geneza statului în evul mediu, p. 96.

675 Şerban Papacostea, Tratatele, p. 98.

situaţii privilegiate a românilor înscrise în tratate, va face ca tradiţia istorică despre capitularii (şi în fond precum am arătat clar, opinia existentă în întreaga societate românească din secolele XV-XVI despre participarea la încheierea unor tratate şi conştiinţa că aveau aceste tratate în arhivele lor, într-o formă poate puţin neobişnuită, dar nu mai puţin legală) să fie cu uşurinţă acceptată în lumea diplomatică. Efortul de clarificare a situaţiei Principatelor, derulat la mijlocul secolului XVII şi începutul secolului XVIII de către operele lui Dimitrie Cantemir şi a diverşilor cronicari (Miron Costin, Ion Neculce, Radu Popescu, Stolnicul Constantin Cantacuzino etc.) a contribuit şi el la încetăţenirea acestei idei în lumea europeană.

Un reprezentant european în principate exact în această perioadă:

Anton

Maria Del Chiaro: e cucerit de aceste opinii şi se va face purtătorul lor în lumea diplomatică occidentală. Anton Maria Del Chiaro cunoaşte vechea tradiţie a închinării sub Mircea şi mai ales după Vlad Ţepeş (în mod cert de la stolnicul Cantacuzino şi în fond relatarea lui… ne arată ce am pierdut odată cu pierderea lucrării „Istoria Ţării Româneşti" a stolnicului).

Astfel Del Chiaro povesteşte: „un exemplu istoric al nestatorniciei boierilor este în tragica poveste a lui Vlad care pe când se lupta vitejeşte cu turcii pentru independenţa ţării a fost trădat de boieri, aceştia încheind pace cu sultanul şi acceptând să-i plătească un tribut anual de 12.000 florini ungureşti de aur"[676].

Unul dintre cei mai interesanţi călători dinainte de 1768 şi unul din cei mai bine informaţi e fără îndoială Charles de Peyssonnel[677] (el înserează interesante referinţe despre români şi face primele propuneri pentru

676 Dan A. Lăzărescu, Imaginea României prin călători vol. I (1716-1789), Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1985, p. 45.

677 despre el vezi V. Mihordea, Charles de Peysonnel în „Balcania" V, 1 (1942) p. 365392.

înfiinţarea unui consulat francez în Principate[678]). Din discuţii pe care le poartă fără îndoială cu reprezentanţi ai familiei Cantacuzino el află despre tradiţia închinării Principatelor câteva detalii extrem de importante, deoarece el le află înainte de aşa numita dată a cererii capitulaţiilor: 1772 ilustrând opinia noastră că ele sunt create într-o primă formă cel puţin înainte de 1768, iar ca tradiţie ele există încă de la jumătatea secolului XVII, ca memorie a hatişerifurilor originale din secolul XV-XVII.

Astfel Peysonnel află şi va prezenta mai departe Europei că: „Ţara Românească ar fi fost supusă otomanilor sub domnia sultanului Mahomed I în anul 1418 şi ar fi fost silită de atunci să plătească tribut, deşi numeroşi voievozi s-au străduit să scuture jugul otoman[679] „iar despre Moldova va arăta că „fiul lui Ştefan cel Mare, Bogdan se supune Porţii”[680] cu clauze asemănătoare.

Iată deci informaţiile complete pe care le obţine Peysonnel de la boierii noştri: ani, date complete şi clauze ale închinării, mai e posibil să se susţină că ruşii au creat capitulaţiile sau că ele s-au făcut în grabă, în preajma congresului de la Focşani? Credem că nu.

La fel de interesante sunt informaţiile pe care le obţinem din „Mémoires du baron de Tott sur les Turcs et les Tartares” 4 vol. Amsterdam, 1784, călător prin principate, în anii 1767 – 1769, de început ai războiului ruso-turc”[681].

Despre situaţia juridică a Principatelor el notează următoarele: „Supuşi de mult timp, de părinţii lor, sub credinţa tratatelor aceste popoare nu ar fi trebuit să cunoască despotismul pe care prin schimbările suveranilor lor le-a fost impus de Poarta otomană. Moldova supusă iniţial doar prin plata unei mici reverenţe la fel ca şi

678 N. Isar, Principatele române în epoca modernă, Bucureşti, Editura Universităţii Bucureşti, 1998, p. 198.

679 D. Lăzărescu. op. cit., p. 88.

680 ibidem, p. 93.

681 N. Isar, Principatele române, p.201.

Valahia, ele se bucurau de o umbră de libertate”[682] Baronul de Tott e deci practic perfect informat el ştie în perioada dinaintea războiului că între Poartă şi Principate s-au încheiat *tratate*. De unde ştia? De la boierii români care refăceau textul acestor tratate.

De departe una din cele mai importante lucrări „prima lucrare specială privitoare la români, scrisă de un francez” 10 e „Histoire de la Moldavie et de la Valachie”, Iaşi[683] 1777 a lui J.L. Carra[684] care cunoaşte şi el tradiţia capitulaţiilor (a celor moldovene în special). Soliman care cucerise cea mai mare parte din Regatul Ungariei şi mai subjugase şi Crimeea. Ascultând de înţeleptul său părinte, Bogdan s-a grăbit să-i iasă înainte sultanului Soliman la Sofia[685], cu un plocon de 4.000 de scuzi de aur, de 20 de iepe fătătoare şi de 24 de şoimi, cantităţi care urmau să fie plătite ca tribut anual”[686].

Informaţiile lui Carra arată că şi în pregătirile moldovenilor capitulaţiile erau importante şi erau bazate în principal pe opera lui Cantemir. Extrem de interesantă pentru contextul 1768 – 1774 şi pentru „goana” după documente şi acte menite a sprijinii ofensiva capitulaţiilor în această perioadă e şi mărturia lui Lionardo Panzini. Acesta relatează că „în mai multe rânduri şi mai ales în ultimul război, în care ruşii şi alţii după pilda lor au luat o cantitate mai mare de cărţi şi mai toate manuscrisele, spre paguba acestei ţări, care nu mai ştie de unde să dea urma amintirilor şi privilegiilor sale[687]. Această declaraţie este

682 D. Lăzărescu, op. cit., p. 100.

683 nenumăraţi exegeţi ai operei lui Carra au arătat că Iaşi nu putea fi oraşul tipăririi şi e doar o indicaţie fără bază spre a ocroti identitatea adevăraţilor - tipografi.

684 J.L. Carra e un personaj extrem de ciudat care a reţinut atenţia istoricilor români, pentru o bibliografie a operei sale, vezi N.Isar, Principatele române p. 199.

685 informaţia e preluată ad. litteram din D. Cantemir, Istoria imperiului otoman, Bucureşti, 1876, p. 275.

686 D.Lăzărescu, op. cit, p. 114.

687 N. Iorga, Istoria Românilor prin călători, Bucureşti, Editura Eminescu, 1981, p. 378.

de o importanţă decisivă pentru cele două elemente noi descoperite de noi pentru perioada 1768 – 1775 şi anume că atât la Focşani cât şi lui Repnin, boierii români le-au dat acte originale în susţinerea „createlor” capitulaţii, pe care ruşii le-au cerut cu insistenţă „uitând” apoi, convenabil să le mai returneze. Înlăturau astfel orice eventuală, ulterioară contestaţie la adresa pretenţiilor lor.

Generalul Theodor Wilhelm Bauer, prezent în ţara noastră pe parcursul ostilităţilor dintre 1768 – 1774 primeşte informaţii deosebit de interesante chiar de la „părintele capitulaţiilor” Mihai Cantacuzino (lucrarea va apărea în 1778 într-o primă ediţie şi ca urmare a cererii masive în 1781 a 2-a ediţie).

Wilhelm Bauer află că: în 1393 apare primul tratat al lui Mircea cel Bătrân cu Baiazid al II-lea. Analele ţării mai pomenesc de o a 2-a închinare, făcută turcilor în anul 1454 de către voievodul Layota Bassaraba în condiţiile plăţii unui tribut destul de scăzut, în schimbul căreia românii au putut rămâne liberi şi independenţi”[688].

„În condiţiile acestui acord, domnul şi-a păstrat prerogativa de a face război sau pace cu cine poftea, ca şi dreptul de viaţă şi de moarte asupra supuşilor săi. De altfel, firmanele (cele noi) dovedesc existenţa unei constituţii primitive fără de existenţa căreia ţara nici n-ar fi putut beneficia de privilegii atât de întinse în ultima vreme. Aceste firmane recente arată că ţara aceasta a fost întotdeauna despărţită de Imperiul otoman şi că s-a cârmuit după propriile legi”[689].

La fel cum am arătat şi noi în capitolul III: capitulaţiile între 17741821, există o strânsă legătură între creionarea teoriei capitulaţiilor şi firmanele post-1774, care încearcă să le surprindă esenţialul demonstrând, dacă mai era nevoie amestecul de plăsmuiri şi acte originale folosite de patrioţii români la Focşani. Bauer notează: „firmanele cele mai noi dovedesc că această ţară a fost în toate timpurile privită ca fiind separată întrucâtva de

688 Dan A. Lăzărescu, op. cit., p. 158.

689 ibidem, p. 159.

imperiu”[690].

Dan Lăzărescu apreciază perfect însemnătatea operei lui Bauer: „surprindem aici – pe viu – am putea spune – subtila concepţie a banului Mihai Cantacuzino şi iscusinţa cu care s-a priceput el să o strecoare în mintea generalului Bauer care o va difuza, prin lucrarea lui, întregii Europe, intelectuale: teza pronomiilor Ţărilor Române cu totul greşit traduse de publiciştii europeni în secolul al XIX-lea, prin termenul absolut incongruent de capitulaţii”[691].

„Graţie tuturor datelor şi prezumţiilor comunicate lui de către banul Mihai Cantacuzino, generalul Baur este cel dintâi publicist european (J.L. Carra este totuşi primul din punct de vedere cronologic – 1777, iar Anton Maria Del Chiaro îi devansează pe amândoi – n. n), care a pus în circulaţie teza pronomiilor hărăzite de Poartă, Ţărilor Române, ca o chezăşie a autonomiei lor juridice şi administrative, culturale şi sociale.”[692].

Dincolo de toate aceste laude scrierea generalului Bauer „Mémoire historique et géographique sur la Valachie” este extrem de interesantă pentru că explică realitatea „capitulaţiilor” prin firmanele noi. Aceleaşi pe care fără îndoială le-a arătat la 1772 Cantacuzino şi delegaţilor ruşi şi le-a şi înaintat la conferinţa de la Focşani (Avea dreptate Apostol Stan când aprecia că: „Pe temeiul unor asemenea dovezi se poate aprecia cu certitudine că textele boierilor români din 1772, prezentate cu prilejul negocierilor de pace de la Focşani, nu erau simple plăsmuiri, reflectând îndeosebi aspiraţii – cum s-a susţinut mult timp de către o parte a istoricilor – ci reflectau sub raportul conţinutului un fond istoric real) [693].

Nu doar numele mari se preocupă de problema relaţiilor românootomane din punct de vedere juridic, dar şi simplii trecători prin Principate, anonimi ai istoriei,

690 Călători străini despre Ţările Române, vol. X, partea I, Bucureşti, Editura Academiei, 2000, p. 155.

691 ibidem, p. 159.

692 ibidem, p. 160.

693 A. Stan, Protectoratul Rusiei, p. 10-11.

receptează întreaga problemă a capitulaţiilor. Astfel un anonim evreu Galiţia în trecere prin Principate notează într-o „Schiţă geografică despre Ţara Românească şi Moldova” că: „turcii o numesc Bogdania (pe Moldova n.n.), căci aşa se numea principele care a supus ţara sultanului Soliman I; de aceea îi numesc pe locuitori bogdani”[694].

Un alt călător, neaparţinând marii istorii, este abatele Lionardo Panzini, care călătorind prin Principate în timpul războiului din 17681774 vede „rădăcina tuturor relelor de care suferă Ţara Românească este călcarea vechilor ei înţelegeri cu Poarta şi impunerea unor domnitori străini”[695] (fanarioţii – n.n.). Acelaşi abate notează cu o perspicacitate demnă de remarcat: „călcând privilegiile acordate de sultani acestor două principate, Poarta ridicase în mai multe rânduri în scaunul celor două principate străini şi anume, greci lacomi să strângă averi (...), potriviţi a sluji Poarta în scopurile ei tiranice”[696].

La finele războiului un călător francez, Louis Emmanuel D’Antraigues, diplomat şi militar, apreciat ca „având ceva din baronul Munchhaussen”, nu scapă nici el agitaţia lansată în jurul teoriei capitulaţiilor notând că: „Închinarea la turci s-a făcut în schimbul unor privilegii (...) li se făgăduia că vor avea domn din neamul lor, ales de sultan (...), trebuiau să plătească Porţii Otomane un tribut (...). Acestea erau articolele de căpetenie ale capitulaţiilor sub domnia lui Suleiman şi pe care urmaşii săi le-au încălcat totdeauna”[697].

Un alt călător de această dată sosit de pe meleagurile italiene, Constantino Guglielmo din Regatul Neapolelui notează în „Scrisori despre trecerea prin Ţara Românească şi Transilvania” la 1780. „Această demnitate de voievod,

---

694 Călători străini despre Ţările Române, vol. X, partea I, Bucureşti, Editura Academiei,
2000, p. 41.

695 Călători străini despre Ţările Române, vol. X, partea I, Bucureşti, Editura Academiei, 2000, p. 219.

696 ibidem, p. 219.

697 ibidem, p. 300.

era totdeauna electivă şi atârna de mai marii ţării, dar de când această ţară a trecut sub stăpânirea turcească prin antice făgăduinţe, desemnarea domnului atârnă de Poartă”.[698] Pentru străinii care aveau o şedere mai îndelungată în Principate situaţia ere şi mai clară, astfel Ivan Ivanovici Severin, consulul rus la Iaşi nota în raportul din 20/31 iulie 1786 despre teroarea dezlănţuită de Mavrogheni: „eu m-am întâlnit cu mulţi şi fiecare cere ajutor. Despotismul calcă în picioare toate privilegiile dăruite Principatului”[699].

Perioada de după 1774 e martora unei adevărate ofensive în lumea diplomatică europeană prin problema capitulaţiilor: „după data apariţiei lucrării lui Bauer (prima ediţie 1778, a doua 1781) va urma cezura revoluţiei franceze. Dar, în anul 1806, „Istoria fraţilor Tunusli” – adică de fapt, tot a banului Mihai Cantacuzino va reactualiza această temă, pe care o va relua în anul 1818 Dionisie Fotino, sub aceeaşi inspiraţie.

Pe baza lucrărilor lor şi a receptării acestei teze de către marea boierime din Ţara Românească (aşa cum am văzut chiar boierimea din

Ţara Românească le lansase şi luptase întreaga perioadă pentru teza capitulaţiilor aşa că e o eroare să se vorbească aici de influenţa acestor lucrări asupra românilor ca influenţă hotărâtoare – n.n.), Felix Calson, în anii 1838 – 1839, în mai multe broşuri şi în lucrări mai voluminoase, va reactualiza teoria „capitulaţiilor” şi o va pune la dispoziţia publicisticii şi diplomaţiei europene.

În curând teza banului Mihai Cantacuzino va fi receptată de dreptul internaţional european şi consfinţită de tratatul de pace de la Paris, care o va aplica pentru întâia oară în istorie (am văzut că efectele acestor acte au început să apară imediat după 1774 – deci momentul 1857 nu e primul în istorie, iar consfinţirea cea mai clară a capitulaţiilor nu este în martie 1856 ci în 1829 când se

698 Călători străini despre Ţările Române, vol. X, partea I, Bucureşti, Editura Academiei, 2000, p. 444-445.

699 Ibidem, p. 600.

spune că „Principatele Moldovei şi Valahiei s-au pus în urma unei capitulaţii sub suzeranitatea sublimei Porţi[700] – n.n.) dispunând în virtutea ei convocarea Adunărilor ad-hoc care în 1857, îşi vor spune unitar, unanim şi răspicat năzuinţele lor, năzuinţele poporului român la libertate şi neatârnare”[701].

Cu toate erorile semnalate acest citat este ilustrativ pentru voga internaţională şi efectul vast pe care lucrările banului Cantacuzino l-au avut în lumea diplomatică.

Un alt important personaj care află de capitulaţii tot în această perioadă e Ignatius Mouradgea d’Ohsson (în lucrarea „Tableau general de l’Empire ottoman, divisee en deux parties, d’ont l’une comprend la legislation Mahomedan et l’autre l’Historie de l’Empire ottoman”, Paris 1787) [702].

El ştie că Valahia (şi Moldova – n.n.) şi-a văzut smulse încetul cu încetul vechile ei privilegii şi a fost cârmuită de aproape două veacuri de greci distinşi, cu domiciliul la Constantinopole, odinioară erau investiţi pe câte trei ani, de curând sunt investiţi pe câte 7 ani.

Calitatea de ţară tributară excludea situaţia de provincie integrantă Imperiului otoman[703].

Ignatius Maouradgea dovedeşte nu numai o destul de bună informaţie asupra stării juridice a principatelor, dar şi înţelege asemănarea lor cu a altor state cu regim de tributari ai otomanilor şi care şi-au menţinut integral independenţa nefiind provincii ale imperiului şi enumerând în calitate de tributari – independenţi alături de principate şi state precum: Veneţia, Raguza sau chiar imperiul habsburgilor în sec. XVI.[704]

---

700 I. Ionaşcu, Relaţiile internaţionale, p. 284.

701 D. Lăzărescu, op. cit., p. 160.

702 Autorul armean de origine, intrat în serviciul ambasadei suedeze de la Istambul ca dragoman, va sfârşii prin a devenii ambasador al Suediei în Imperiul otoman. Pentru mai multe detalii vezi Veniamin Ciobanul, Statutul juridic, p. 213-215.

703 ibidem, p. 214.

704 ibidem, p. 214.

La fel de interesante sunt şi aprecierile unui ofiţer francez, emigrant, generalul Langeron, prezent ca militar în Serviciul Rusiei în nenumărate ocazii pe solul românesc în 1790 – 1991; 1806 – 1812 şi 18281829[705] Louis Alexandre-Langeron ştie că Bogdan cel Orb este cel care a închinat Moldova turcilor cu garantarea privilegiilor ei şi ştie că Moldova e o ţară separată de Turcia chiar dacă „puţin câte puţin turcii din protector care erau doreau să devină stăpâni”[706] cu toată rezistenţa moldovenilor, turcii au reuşit să îşi impună sistemul lor, deosebit însă de cel din sudul Dunării, deosebire ce consta în aceea că ei (turcii – n.n.) „nu au transformat niciodată Valahia şi Moldova în părţi integrante de imperiului lor, lăsând locuitorilor o parte din privilegiile lor”[707].

Aşa cum constata un mare exeget al perioadei „începând cu J.L. Carra, în majoritatea lor, călători francezi în Principatele Române se referă la lupta pentru independenţă a românilor în evul mediu sub conducerea unor mari voievozi, în acest context, unii din ei abordând şi problema capitulaţiilor încheiate cu Poarta otomană”[708].

Astfel L.E.M. Alexandre de Launay conte d’Antraigne, călător prin Moldova la 1779 admite existenţa capitulaţiilor şi a unei supuneri condiţionate la turci sub Soliman, supunere condiţionată de menţinerea autonomiei şi a domniei pământene[709] condiţii încălcate prin introducerea sistemului fanariot[710].

Contele d’Hauterive e la rândul său un admirator al luptei antiotomane a Moldovei şi un partizan al existenţei unor înţelegeri condiţionate între români şi Poartă[711]. Contele cunoaşte tradiţia închinării Moldovei: „El (Bogdan

---

705 vezi N. Isar, Principatele române, p. 201, 208, 219, 232, 253, 260.
706 V. Ciobanu, Statutul juridic p. 159.
707 ibidem, p. 159-160.
708 N. Isar, Principatele române, p. 220.
709 ibidem, p. 221.
710 vezi şi N. Isar Istoria modernă, p. 31-32.
711 ibidem p. 221.

Orbul) renunţă la independenţa absolută a ţării sale prin supunerea voluntară faţă de Turci, pentru a prevenit o viitoare sclavie[712].

D'Hauterive e şi un scriitor asiduu, el ne arată că respinge formula lui Grigore Ureche care arată plata primului tribut la 1456 – în vremea lui Petru Aron (dată exactă istoric – n.n.[713]) în favoarea celei a lui Ion Neculce din „O seamă de cuvinte" ce dădea închinarea în vremea lui Bogdan III.

La fel de interesantă e şi lucrarea contelui de Ferrière – Sauveboeuf „Memories historique et géographique de voyages, faits en Turquie, en Perse et en Arabie, depuis 1782 Jusqu en 1789, vol. II, Paris 1790[714].

Contele apreciază că „Ţara Românească nu poate decât să prefere din toate punctele de vedere, cârmuirea unui principe creştin tiraniei otomanilor, care chinuiesc poporul chiar în timp de pace în ciuda capitulaţiilor lor"[715].

Acest text merită toată atenţia pentru că acum apare pentru prima oară în literatura europeană termenul de capitulaţii[716] aplicat la Principate, concept „calchiat foarte probabil după termenul de uz curent care reglementa relaţiile juridice şi economice dintre Imperiul otoman şi numeroase puteri europene mari sau mici[717].

Deci cu anul 1790 începe marea aventură a tratatelor româneşti în sfera europeană sub numele de „capitulaţii"[718].

Nu putem să îl omitem din această lungă listă a călătorilor străini interesaţi de capitulaţii pe Contele de

---

712 D. Lăzărescu, op.cit., p. 300.

713 vezi I. Ionaşcu, Relaţiile internaţionale, p. 112.

714 vezi N. Isar, Principatele Române, p. 202, 226.

715 D. Lăzărescu, op. cit, p.276 vezi şi N.Isar, Istoria modernă p. 36-37.

716 ibidem p. 276.

717 ibidem, p. 277.

718 vezi şi Tahsin Gemil, Considerations sur les rapports politiques rouman - ottumans au XVII Siècle în „Revue roumaine d'historie, XV, 1976, 4, p. 657-658.

Salaberry personaj apreciat ca „cel mai însemnat din seria (...) călătorilor din răstimpul războiului din anii

1787 – 1792 prin amploarea relatărilor despre români”[719].

Ceea ce este interesant e că şi în acest caz ca şi la generalul Bauer ştim numele persoanei care îi vorbeşte despre capitulaţii şi rolul lor în istoria românilor: Ioan Cantacuzino „care trecea pretutindeni ca un om instruit” şi pe al cărui cap turcii puseseră o recompensă[720].

Acesta apreciază puterea de rezistenţă a românilor în faţa marilor puteri din jur şi consideră momentul de cădere sub dominaţia otomană ulterior bătăliei de la Mohács[721]. Ca urmare a acestor rezistenţe şi mai ales a luptei duse de Mihai Viteazul, Poarta va recunoaşte „privilegiile” Principatelor, care se vor pierde după acţiunile lui Dimitrie Cantemir şi Constantin Brâncoveanu.

„Astfel Valahia şi Moldova, de la monarhia independentă au trecut apoi la oligarhia feudală şi în sfârşit, au căzut sub jugul dur şi distrugător al domnilor străini, sclavi ei însăşi ai unui guvernământ revoltător şi tiranic”[722].

O altă relatare, la fel de interesantă apare de această dată la Londra, e vorba de lucrarea din 1798 a lui William Eton, „A survey of Tukish Empire”[723] care arată despre statutul juridic al Principatelor că „raporturile lor cu puterea suverană nu se derulau în virtutea unui act de supunere absolută, ci sunt legate de ea printr-un tratat care le asigură un minimum de independenţă în ceea ce priveşte cârmuirea lor lăuntrică, deci sunt o provincie creştină supusă Porţii otomane”[724].

La doar 4 ani după această apariţie în lucrarea

719 N.Isar, Principatele Române, p. 202.

720 ibidem, p. 202.

721 ibidem, p. 221, vezi şi N. Iorga Istoria românilor prin călători, vol.II, p.269-270.

722 N. Isar, Principatele p. 222.

723 vezi şi N.Isar, Principatele, p. 205.

724 D. Lăzărescu, op. cit., p. 220.

„Geografia celor patru părţi ale lumii” (Veneţia, 11 vol., 1802 – 1808) arată că „Moldova şi Ţara Românească sunt provincii creştine conduse de domni creştini tributari”[725].

Pasionatul călător Charles de Ligne, o adevărată enciclopedie a vechiului regim, veşnic în căutarea aventurii între curţile de la Viena, Petersburg, Paris, Berlin, nu putea să lipsească din lucrarea noastră. Într-o discuţie cu Grigore A. Potemkin din noiembrie 1788 el îi cere în favoarea Ţărilor Române „cel puţin faceţi astfel ca aceste două ţări să ajungă independente de turci, la pace. Pune-ţi să fie cârmuite de boierii lor, sub ocrotirea celor două împărăţii, după vechile lor drepturi recunoscute de Poartă.

El mi-a răspuns: Vom vedea!”[726].

Consulul englez la Iaşi, Wilkinson, în perioada 1814 – 1818, va reda la înapoierea sa în ţară o parte din concluziile misiunii sale în „An account of the principalities of Walachia and Moldavia”, Londra, 1820. Wilkinson cunoaşte istoria capitulaţiilor şi „crede în tratatul încheiat cu turcii de Vlad Dracul”[727] ca şi în închinarea Moldovei lui Bogdan cel Orb.

În 1822 Charles Pertusier publică în „La Valachie, la Moldavie et l’influence politique des Grecs du Fanal”[728] o relatare asupra supunerii Ţărilor Române: „Mohamed II supune ţara, dar Valahia cu toată condiţia de tributară în care cădea, păstra domnii săi sub sancţiunea suveranului şi dreptul de a se administra fără niciun amestec al Porţii”[729].

Pentru Moldova el pune acest moment al supunerii în

---

725 ibidem, p. 221.

726 Călători străini despre Ţările Române, vol. X, partea II, Bucureşti, Editura Academiei, 2001, p. 913.

727 N.Iorga, Istoria românilor prin călători, p. 469.

728 vezi N.Isar, Principatele române, p. 214, 219, 222, 239-240, 249,256.

729 N.Isar, Istoria modernă a Românilor. Imaginea societăţii româneşti în Franţa (17741848), Bucureşti, Editura Universităţii Bucureşti, 1991, p. 70.

timpul lui Bogdan III care a cerut însă respectarea deplinei autonomii, a libertăţii religioase a dreptului de alegere a domnilor. „Actul solemn încheiat ar putea fi opus şi astăzi otomanilor – care, trebuie spus, întotdeauna ţin să fie observator riguroşi ai tratatelor – dacă el nu ar fi fost dat flăcărilor ca un act cu titlu de sclavie, în primele avânturi izbucnite în Moldova odată cu succesele trecătoare ale lui Ioan Sobiescki”[730].

Prima lucrare care a deschis însă anul 1822 din punct de vedere al relatărilor despre principate este cea a lui F.G. Laurencon „Nouvelles observation sur la Valachie” Paris. Martor ocular al evenimentelor anului 1821, cu aproape 12 ani de viaţă petrecute în Principate autorul cunoştea deja destule în momentul redactării lucrării (pe care o începuse în Ţara Românească) [731]. Autorul posedă o bogăţie de informaţii despre istoria principatelor, lupta lor antiotomană şi încheierea capitulaţiilor.

De maximă importanţă este însă reproducerea convorbirii sale cu un boier muntean (fie Grigore D. Ghica viitorul domnitor pământean, ceea ce e cea mai probabilă ipoteză, fie cu banul Brâncoveanu) care într-un discurs patriotic cere în virtutea vechilor capitulaţii un guvern care să ne asigure drepturile noastre, proprietăţile şi existenţa noastră, în orice moment ameninţate”[732].

O schiţă asupra trecutului istoric al românilor aflăm şi în scrierea contelui Lagarde din 1824”[733] (personaj remarcabil) membru al academiilor din Neapole, Varşovia şi Cracovia, cavaler a mai multor ordine, cetăţean polonez de onoare prin decret al senatului Republicii Cracoviene[734].

---

730 N. Isar, Principatele Române, p. 223.

731 ibidem, p. 214, despre acelaşi personaj şi opiniile sale despre români alte informaţii la paginile 220, 223, 240, 249, 257 din lucrarea d-lui N. Isar.

732 N. Isar, Istoria modernă, p. 73.

733 N. Isar, Principatele Române, p. 78.

734 pentru mai multe informaţii vezi N. Isar, Principatele Române, paginile 215, 220, 223, 243, 260.

Contele Lagarde cunoaşte şi el date din existenţa zbuciumată a Ţării Româneşti şi mai ales e familiar cu tradiţia încetăţenită de Ienăchiţă Văcărescu a închinării ţării la turci în 1418.

După această dată când începe lungul proces de transformare a ţării într-un fief otoman, maxima decădere fiind atinsă odată cu instalarea la domnie a grecilor din ţară[735].

O altă lucrare publicată după 1821 şi conţinând preţioase informaţii despre români este cea a grecului Marc Philipp Zallony, care reia în fond un articol apărut la 5 mai 1823 în Journal des Débats"[736].

Acesta apreciază lupta Principatelor împotriva puterii otomane: „Muntenii şi Moldovenii au susţinut o luptă inegală, dar plină de fapte eroice, puţin cunoscute de Europa civilizată… umilind orgoliul turcilor[737].

„După cucerirea Ungariei românii se înţeleg cu turcii în mod condiţionat, având privilegii obţinute"[738] după aceste lupte. Singura soluţie pentru refacerea Principatelor era ca „Poarta să restabilească vechile privilegii"[739], salutându-se în această direcţie gestul revenirii la domniile pământene gest „care stârnea în cele două provincii vii speranţe pentru îndreptarea relelor din trecut"[740].

Pentru perioada protectoratului rus tot mai unilateral de după Akerman (1826) şi mai ales după Adrianopol extrem de interesante sunt aprecierile consului general francez, Lagan care crede că „singurul mijloc de a salva Principatele şi a servit totodată interesele Europei, este contrabalansarea protectoratului Rusiei prin suzeranitatea

735 ibidem, p. 223.
736 vezi N. Isar, Principatele Române, p. 223.
737 ibidem, p. 223, 224.
738 N. Isar, Istoria modernă, p. 82-83.
739 ibidem, p. 203-204.
740 N.Isar, Principatele Române, p. 224.

otomană”[741].

„Poarta trebuie convinsă să acţioneze în conformitate cu dispoziţiile tratatului de la Adrianopol pentru a determina evacuarea imediată a Principatelor”[742].

Dacă aceasta se va face „vom putea influenţa câţiva boieri să facă un demers pe lângă Poartă dacă n-ar fi ca măcar recomande interesele lor şi să invoce vechile convenţii, care îi interzic ei (Porţii – n.n.) dreptul de a înstrăina sau de a ceda Principatele, deoarece ele s-au supus crezând în împlinirea a câteva condiţii”[743].

Consulul englez E.M. Blutte (consul al Angliei, la Bucureşti, din 1826) [744] nutreşte convingerea că „Principatele consolidate prin recunoaşterea privilegiilor naţionale, ar asigura pacea şi liniştea întregii Europe” 73 – 74.

La rândul său consulul general francez, marchizul de Châteaugrion îşi va prezenta conflictele cu domnitorul Ţării Româneşti ca aparţinând luptei pentru capitulaţiile economice, care transformau Principatele în provincii ale imperiului otoman, lucru pe care domnitorii nu îl acceptau ei invocând capitulaţiile lor, mai vechi decât cele date de Poartă, puterilor occidentale şi prezentate de diplomatul francez[745].

În general reprezentanţii diplomatici occidentali interesaţi de lupta antirusă au sprijinit mişcarea naţională încercând să-i dea o bază legală invocând „capitulaţiile” acordate de Poartă şi încercând transformarea lor într-un paravan al luptei de emancipare politică.

Principatele Române trebuiau recunoscute ca entităţi distincte astfel încât soarta lor să nu depindă de oscilaţiile raporturilor dintre Rusia şi Turcia. Faptul că puterea suverană era incapabilă să le asigure protecţia faţă de o

741 România în relaţiile internaţionale, p. 107.

742 ibidem, p. 107.

743 ibidem, p. 107.

744 vezi D. Berindei, Diplomaţia românească modernă, Bucureşti, Editura Albatros p. 20.

745 ibidem, p. 76.

altă mare putere constituia o încălcare a „capitulaţiilor” şi deci o justificare a mişcării româneşti de emancipare[746].

Aşa cum ilustra şi N. Iorga o adevărată avalanşă de autori se preocupa de Ţările Române şi nu omiteau în scrierile lor problema capitulaţiilor: Peysonnel, Regnault, Vaillant etc.[747]

La loc de frunte stau însă Saint-Mare Girandin[748] (om politic şi universitar francez de marcă, locţiitor al lui Guizot la Sorbona) ale cărui referinţe la capitulaţii sunt totuşi mult mai slabe decât ne-am aştepta de la un om de o asemenea proeminenţă culturală. Totuşi ale sale „Souvenirs de voyages et d’études”, (I, Paris, 1852) cuprind o ilustrativă dezbatere la care a luat parte şi în care un boier se întreba retoric „Se spune că noi suntem vasali ai Turciei?”[749] ceea ce este o poziţie neadevărată deoarece capitulaţiile ne asigură un statut aparte.

Felix Colson străluceşte însă prin magistralul său expozeu din „De l’état present et de l’avenir des Principantes de Moldovie et de Valachie” Paris, 1839, din care dedică un capitol întreg (al IV-lea „Poziţiei Moldo-Valahilor faţă de Sublima Poartă.

Apropiat al partidei lui Câmpineanu „în jurul căruia s-a constituit o veritabilă opoziţie naţională care invocând „capitulaţiile cu Poarta” şi acordurile ruso-turce ce dobândiseră o consacrare europeană solicita autonomia ţării”[750] el dovedeşte o înţelegere deosebită a capitulaţiilor beneficiind şi de o informaţie vastă concentrată în grupul Câmpineanu din care făcea parte.

Astfel el are informaţiile lui Dionisie Fotino, ale fraţilor Tunusli (deci cele două variante de scrierilor

---

746 ibidem, p. 56.

747 vezi N. Iorga, Istoria românilor prin călători, p. 556 şi urm.

748 Vezi şi N. Isar, Publicişti francezi şi cauza română, Bucureşti, Editura Academiei, 1991.

749 N.Isar, Istoria Modernă a Românilor p. 279.

750 A.Stan, Adunările obşteşti ale Principatelor române în lupta pentru apărarea autonomiei statale (1831-1848) în Revista arhivelor, XXXIX, 1977, nr.1, p. 40-47.

banului Mihai Cantacuzino), în plus are şi informaţii despre privilegiile Moldovei cele de la 1772 şi de la Dionisie Fotino şi Dimitrie Cantemir.

Aprecierile sale sunt demne de a fi analizate: „Ei (românii – n.n.) sunt singurii creştini tributari imperiului otoman care au tratate cu turcii şi drepturile lor sunt scrise în istorie şi tratate”[751].

La fel de interesante sunt şi comparaţiile pe care le face între cele două sisteme de tratate vizând principatele: „Tratatele Moldovei sunt mult mai avantajoase ca cele ale Valahiei pentru că ei sunt obligaţi doar să dea un cadou Porţii şi cred că e în interesul lor să analizeze doar tratatele celei de a 2-a să vorbească despre ele în note şi să revendice pentru cele două ţări drepturile ce le conţin”[752].

Colson preia informaţia de la Kogălniceanu privind tratatele lui Mircea cel Bătrân din 1393, apoi anularea lor până la 1460 când la Adrianopole, Vlad V. semnează un nou tratat.

„Acest tratat de protecţie[753] ce leagă Moldo-Valahia de Turcia există în alianţele inegale nu poartă niciun atestat la suveranitate, căci nu e vorba decât de un act onorific şi de un tribut, iar stipulaţiile nu afectează juridicţia absolută şi independentă a principatelor”[754].

În scopul de a-şi demonstra această teză Colson recurge la largi citate din opera juristului elveţian: Emmerich de Vattel cu opera sa „Le droit des gens au principes de la loi r la conduite et aux affaires des nations et des souverains, Paris, 1835 – 1838 apreciind că „Vattel arată că o astfel de alianţă nu substituie suveranitatea unui stat ci doar atinge demnitatea sa”[755].

Astfel că „Turcia nu a putut să legitimeze uzurpările

751 F. Colson „De l’etat present”...p. 269.

752 ibidem, p. 268.

753 pentru textul exact al tratatului şi comentarii vezi şi C. Giurescu, Capitulaţiile Moldovei, p. 35-39.

754 F. Colson, De l’etat, p. 289-273.

755 ibidem, p. 270-274.

succesive şi să îşi creeze drepturi refuzate de tratate”[756].

Tot el apelează şi la un alt autor juridic: Paul Martens în „Precis du Droit des Gens tome I cap. 1 p. 78 care analizând tratatele de la Kuciuk-Kainargi, convenţia explicativă de la Ainali Kavak din 1779 hatişeriful din 1783 şi tratatele de la Iaşi şi Bucureşti concluzionând că ţările române beneficiază de o personalitate juridică.

Prin garanţie o putere se angajează să facă o ţară să se bucure de anumite drepturi sau să o ferească de o injustiţie[757].

Ca urmare „Turcia nu poate să cedeze nimic Rusiei căci nu are dreptul”[758].

Concluzii: „Turcia e (ea însăşi) interesată să recunoască suveranitatea Moldo-Valahilor deja consacrată prin tratate, suveranitate care le aparţine de drept şi de fapt”[759].

Iar în ceea ce priveşte marea problemă şi marea luptă din acel moment a principatelor: respingerea aplicării capitulaţiilor europene date de Turcia la teritoriul nostru concluzia ea clară: „Dreptul ginţilor şi istoria răspunde că beratele şi capitulaţiile (date puterilor europene) nu sunt obligatorii pentru principate”[760].

Acelaşi Felix Colson, implicat atât de adânc în mişcarea lui Câmpineanu încât îl însoţise şi în turneul său european redactase anterior o lucrare nu mai puţin interesantă din care va relua ideile principale în lucrarea deja analizată şi o serie din opiniile exprimate în „Precis des droits des moldoves et des valaques fondee, sur le droit des gens et sur les traites Paris, 1839 (publicată anonim). Interesante sunt în primul rând propunerile privind crearea unui protectorat colectiv al marilor puteri asupra statelor aflate sub suzeranitatea otomană în S-E

---

756 ibidem, p. 273.
757 ibidem, p. 274.
758 ibidem, p. 274.
759 ibidem, p. 277.
760 ibidem, p. 277-278.

Europei[761].

Pentru el relaţiile dintre Principate şi Poartă sunt determinate de capitularii[762], adică de tratate de protecţie ce nu afectează suveranitatea. Dar în urma situaţiei actuale, când Poarta nu le mai poate asigura protecţia – lucru pentru care i se plătea tributul şi i se recunoştea supremaţia – aceste legături puteau fi considerate ca rupte, Moldo-Valahia fiind în practică şi de drept ţări independente[763].

Tocmai actele prin care Turcia permisese protecţia Rusiei să intervină rupseseră instantaneu şi legătura de secole a Principatelor cu Poarta.

Aceste capitulaţii, tratate străvechi, erau legalizate prin tratate între Turcia şi Rusia, prima avea dreptul la tribut şi la supremaţie doar dacă îşi exercita dreptul de protecţie, iar Rusia trebuia să se limiteze la supravegherea respectării privilegiilor şi suveranităţii naţiunii moldovalahie[764].

Orice încercare de protecţie unilaterală din partea Rusiei este ilegală, doar Turcia având acest drept[765].

La rândul său J.A. Vaillant[766] tipărea în 1842, la Paris o interesantă broşură: „Episoade de la question d'orient, Russie, Valachie, Moldove" în care aprecia că „Valahia şi Moldova în termenii capitulaţiilor lor cu Poarta, capitulaţii pe care ea însăşi le-a recunoscut au o existenţă politică care le este proprie; ele sunt suverane şi au dreptul ginţilor în întregime; de aici, orice intervenţie în favoarea lor este legitimă, necesară, chiar"[767].

---

761 erau idei pe care Colson le-a susţinut şi în Coup d'oeil rapide sur l'etat des populations chrétiennes de la Turquie d'Europe, Paris, 1839 p. 10-18.

762 F.Colson, Precis des droits p. 7-12.

763 ibidem, p. 19-23.

764 ibidem, p. 23-26.

765 ibidem, p. 26.

766 vezi N.Isar, Şcoala naţională de la Sf. Sava, Bucureşti, Editura Universităţii Bucureşti, 1993, p. 60-84.

767 N. Isar, Istoria modernă a românilor, p. 88.

Acelaşi personaj, doi ani mai târziu în lucrarea, „La Românie" publicată tot la Paris, relata că: „Moldovenii şi Valahii nu au de plătit decât un mic tribut către Poartă" (vol. I) continuând (în vol. II) cu aprecierea că „Poarta trebuie să redea dreptul de autonomie care prin toate tratatele şi hatişerifurile sale le-a recunoscut totdeauna Moldovalahilor"[768].

În sprijinul acestor idei el aduce argumentul atât al actelor internaţionale la care Poarta era parte semnatară cât şi al actelor emise chiar de aceasta precum hatişeriful din 1834 al cărui articol 4 prevedea că „Aceste Principate au toate drepturile unui principat independent"[769].

H. Despre z, un alt personaj de marcă al curentului european, proromân ce se făcea simţit cu tot mai multă putere la această dată, publică şi el un vast articol în „Revue des Deux Mondes", 1848 intitulat „La Moldo-Valachie et le mouvement roumain".

Despre z arată că „moldovenii şi valahii recunosc suzeranitatea sultanului. Fără îndoială, capitulaţiile care sunt încă şi astăzi adevăratele baze ale dreptului public al principatelor le garantează un guvern liber şi naţional chiar şi în aceste condiţii de vasalitate"[770].

Totuşi această situaţie a fost grav afectată odată cu intervenţia tot mai deschisă a Rusiei şi cu instituirea unui protectorat deschis şi clar după 1829; „astfel în realitate Moldo-Valahia care părea să îşi regăsească drumul ca o ţară distinctă, pierde această suveranitate parţială (prin Regulamentele Organice) pe care dreptul ginţilor o lasă popoarelor vasale şi pe care Poarta otomană o recunoscuse prin vechile capitulaţii"[771].

Toate aceste opinii răspândite cu insistenţă în opinia publică franceză, mai ales, dar şi în cea engleză îşi vor face până la urmă simţite efectele, încât chiar şi diplomaţia oficială va ajunge în momente tensionate ca cele de la

768 ibidem, p. 385.
769 ibidem, p. 387.
770 ibidem, p. 167.
771 ibidem, p. 180.

1848/49 să vadă în capitulaţii elemente de bază ale relaţiilor otomanoromâne, dar şi elemente constituite ale statutului celor două provincii.

Astfel un „studiu privind cauzele şi desfăşurarea revoluţiei de la 1848", al diplomaţiei franceze prezintă aproape perfect condiţiile desfăşurării revoluţiei şi rolul capitulaţiilor în acţiunea revoluţionară.

„Regulamentele Organice forţau pe români să recunoască alături de dreptul de autonomie şi chiar mai presus de acest drept autoritatea puterii aşa-zise protectoare"[772].

În aceste condiţii revoluţia apărea nu numai ca necesară, dar şi legală reconstituind un drept vechi şi încălcat de o ilegalitate recentă.

Revoluţia e deci perfectjustificabilă „în fond nimic nu se schimbase, naţiunea nu făcuse decât să îşi modifice administrarea internă în virtutea autonomiei pe care i-o recunosc capitulaţiile cu Poarta"[773]. În aceste condiţii orice acţiune din partea puterii protectoare sau a celei suzerane sunt ilegale: „Acest fapt al intrării unui corp de trupe otomane pe teritoriul român, fără declaraţie prealabilă, constituia o încălcare flagrantă a drepturilor Principatelor, garantate de vechile lor capitulaţii cu Poarta"[774].

Conştienţi de această poziţie a lor, extrem de precară, din punct de vedere legal, chiar Suleiman Paşa a răspuns la 19/31 iulie că: „este de notorietate publică faptul că Valahia parte integrantă a Imperiului otoman, n-a încetat niciodată să se bucure de numeroase privilegii şi instituţii avantajoase"[775].

Concluziile pe care acest raport le propunea diplomaţiei franceze asupra evenimentelor de 1848 ne sunt extrem de avantajoase: „revoluţia formulând aceste principii n-a creat nimic, ea n-a făcut decât să amintească

772 Documente străine despre români, Bucureşti, DGAS, 1979, p. 195.

773 ibidem, p. 200.

774 ibidem, p. 201.

775 ibidem, p. 202.

drepturile istorice ale Principatelor”[776].

La 1848 / 49 toată agitaţia desfăşurată de decenii în jurul capitulaţiilor, convinsese până şi Poarta otomană de realitatea completă a relatărilor românilor. S-a mers până acolo încât: „unul din ultimii vak anuvis (istoriograf oficial al imperiului otoman) Ahmed Cevdet Paşa (18221895) care îl însoţise pe Fuad paşa în misiunea sa de la Bucureşti în anul revoluţiei – 1848 – într-un memoriu cu privire la Ţara Românească şi Moldova, în care înfăţişează istoria şi starea de drept a celor două ţări române, acceptă în întregime concluziile memoriului „Tractatele” prezentate de delegaţia boierilor munteni şi moldoveni la Kuciuc – Kainargi cuprinzând şi „legământul” între Baiazid Ylderim şi Mircea cel Bătrân, are deci informaţii din sursă românească”[777].

Adică, în chiar inima imperiului otoman, realitatea capitulaţiilor era acceptată de către chiar primii care ar fi putut-o contesta: istoricii oficiali.

Deşi ei cunosc modul de alcătuire specific oriental al „tratatelor” orientale ei acceptă formula occidentală, nu dintr-o eroare şi nu atât prin influenţă. Nimeni nu poate fi influenţat fără argumente spre a accepta o poziţie defavorabilă ţării sale. Dar Ahmed Paşa înţelege că toate informaţiile sunt corecte şi conform mentalităţii româneşti şi occidentale aceste prevederi date de Poartă sunt cele din „ahidnamelele” iniţiale.

Sunt nişte tratate şi sunt date prin comun acord, prin consimţământ şi negociere reciprocă, deci precum tratatele, precum se şi păstrase în tradiţia occidentală.

Nu e de mirare că în momentul în care „Războiul Crimeii atrage deodată atenţia tuturor asupra Principatelor”[778] din partea opiniei publice europene reapar manifestări de simpatie şi aderenţă la cauza română şi implicit la problema capitulaţiilor – a tratatelor

776 ibidem, p. 210.

777 Aurel Decei, Relaţii româno-orientale, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978, p. 127.

778 N. Iorga, Istoria românilor prin călători, p. 556.

cu Poarta.

Astfel un celebru avocat francez: Thibault Lefebvre (avocat la Curtea de casaţie, membru în consiliul de stat, membru al Academiei de la Blois, al societăţii culturale din Berri şi al societăţii de economie politică din Paris) [779].

Scopul său: „lămurirea situaţiei de drept a Ţării Româneşti şi prin aceasta a celor două principate” [780] (Titlul lucrării apărute la Paris: Études diplomatiques et économiques sur la Valachie).

Thibault consideră că: „tratatele cu turcii... nu fac decât să codifice bazele de drept ale relaţiilor cu Poarta şi nu e o cedare de suveranitate ci doar o cedare de prestigiu, prin mărturisirea de slăbiciune, o acceptare de protecţie” [781].

Ca urmare poporul român îi apare „ca investit cu plenitudinea suveranităţii” [782].

Analizând tratatele vechi ale celor două principate cu Poarta el le judecă astfel: „nu sunt nici acte de încorporare, nici tratate de supunere. Poziţia sa (a Ţării Româneşti – n.n.) este absolut aceeaşi care fusese în evul mediu similara cu ceea ce a fost până la finele secolului trecut poziţia regatului Napole faţă de statutul papal” [783].

Cum nimeni nu a încercat să arate statul napolitan ca lipsit de suveranitate sau încorporat Statului Papal la fel nimeni nu poate pretinde aceste lucruri despre Principate.

Astfel de lucrări apărute alături de lucrări româneşti în perioada războiului Crimeii deschideau o nouă optică diplomatică şi juridică: oameni ca V. Boierescu ce redacta lucrarea capitală „La Roumanie après le traité de Paris” sau Grigore Gănescu („Diplomaţie et nationalite”) sau contesa Sturdza (cu „Regime actual des Principates Danubiennes”) arătau începutul unei noi epoci după 1856

779 ibidem, p. 574-575.
780 ibidem, p. 575.
781 ibidem, p. 576.
782 ibidem, p. 576.
783 ibidem, p. 576.

şi pregăteau drumul pentru realizarea unirii, drum pe care se regăsea încă o dată problema capitulaţiilor.

Însăşi noul domnitor al Moldovei (de după 1849) Grigore Al. Ghica s-a integrat activ în lupta de popularizare a capitulaţiilor în mediile diplomatice.

În corespondenţa sa cu beiul de Samos – prinţul Alexandru Callimachi (personaj din familia fanariotă cu acelaşi nume, rămas ca funcţionar diplomatic în cadrul imperiului şi după 1821, ajuns ambasador la Londra şi Paris, bei de Samos (1849 – 1853), una din figurile ilustre ale politicii franceze şi turce a murit la Paris într-un uriaş palat constituit de el) [784] domnitorul aprecia[785] că va încerca a se baza pe Austria spre a susţine autonomia şi drepturile ţării prevăzute în tratatele cu Poarta şi în acelaşi timp se interesa de adresa generalului Au pick spre ai putea solicita o impulsionare a retragerii trupelor ruso-turceşti ce ocupau principatul în virtutea convenţiei de la Balta Liman, violând capitulaţiile[786].

Tot în jurul domnului va veni din ianuarie 1855 un alt sprijinitor al popularizării problemei capitulaţiilor". Édouard Grenier[787] care în cartea sa „În Moldova" va aprecia principatul „ca liber în seama tratatelor a Capitulaţiilor sale cu Poarta" 118 – 119. Inclusiv un personaj, care altă dată nu ar fi putut fi omis din analiza unei astfel de probleme, K. Marx considera interesant a analiza problema capitulaţiilor din 1393; 1460 şi 1511 apreciind în 19 iulie 1854 în New York Daily Tribune: „Din aceste capitulaţii, care continuă să fie şi azi în vigoare, întrucât n-au fost anulate prin niciun fel de tratat ulterior,

---

784 pentru alte detalii vezi N. Djuvara, Intre orient şi occident, Bucureşti, Editura Humanitas, 1996.

785 pentru corespondenţă vezi Arhivele Naţionale, Bucureşti, fond 1228, dosarele 27/ 1851, 29/1851, 30/1851, 44/1853.

786 vezi, Anton Caragea Grigore Alexandru Ghica, domnul Unirii (1849-1856), Bucureşti, Editura Universităţii Populare, p. 20-23.

787 pentru mai multe detalii vezi A. Caragea, Grigore Alexandru. Ghica..., p. 32-33 sau Vladimir Ghica, O carte care ne priveşte şi un om care se interesează, Bucureşti, 1909.

reiese că Principatele Dunărene sunt două state suverane, sub suzeranitatea Porţii căreia îi plătesc tribut, însă cu condiţia ca Poarta să le apere de toţi duşmanii din afară, oricare ar fi ei, şi totodată să nu se amestece sub nicio formă în treburile lor interne[788].

Dacă un personaj destul de obscur precum Karl Marx era atât de bine informat asupra capitulaţiilor putem realiza impactul deosebit pe care l-a avut efortul clasei politice româneşti de a câştiga interesul european pentru aceasta problemă.

În momentul izbucnirii războiului Crimeii, alături de alţi mari prieteni ai românilor din presa occidentală, reia pana şi mai vechiul nostru cunoscut Saint Marc Girardin. Acesta îşi începe ofensiva în favoarea românilor prin articolul „Poziţia viitoare a Principatelor de la Dunăre" din mai 1854 în care reia discuţia despre drepturile principatelor cuprinse în capitulaţii: „ele au o asistenţă aparte şi un guvernământ deosebit; ele au legiuirile şi aşezămintele lor... Hospodarii Moldovei şi ai Valahiei ascultă de sultan ca de suzeranul lor. ei sunt o naţionalitate distinctă şi recunoscută de către puterile europene."[789]

În noiembrie 1854, S.M. Girardin recidiva în articolul „Principatele Danubiene" notând „ce nelinişteşte spiritele în Valahia şi în Moldova este că... războiul au nimicit toate tratatele făcute de Rusia;...Moldo-Românii se tem că nimicirea acestor tratate să nu fie vătămătoare neatârnării lor... asistenţa lor naţională nu datează numai din tratatele încheiate între Rusia şi Poartă de 80 de ani. Ea este mult mai veche şi mai legitimă, ea se întemeiază pe credinţa tratatelor încheiate de însuşi Moldova şi Valahia în suta a 14-a şi a 15-a cu Poarta Otomană. Poarta otomană nu are asupra Principatelor decât un drept de supremaţia şi voievozii nu sunt îndatoriţi decât să plătească un tribut sultanului. Iată fundamentele asistenţei neatârnării

788 I. Ionascu, Relaţiile internaţionale, p. 330.

789 Nicolae Isar, Istoria Modernă a românilor. Edificarea statului naţional (1848-1866), Bucureşti, Editura Universităţii, 2002, p. 111.

Principatelor. Tratatele acestea… nu au fost oborâte prin niciun tratat posterior; ele nu sunt şi nici nu pot fi oborâte prin rezbelul de faţă. Dacă tratatele ruseşti au pierit în războelul de acum, acesta – i dritul războelului; dar tratatele lui Baiazid şi Mahomed II nu sunt nicidecum de pricină în dezbaterea actuală… tratatele munteneşti şi moldoveneşti stau în picioare”[790].

Acest articol este fără îndoială unul din cele mai clare articole proromâneşti ce ilustrează legătura între vechile tratate şi noul climat politic şi diplomatic din sud-estul european după războaiele Crimeii. Prăbuşirea preponderenţei ruseşti în zonă lăsa pentru prima oară după 1774 să se manifeste în mod liber legăturile stabilite din vechime între Principate şi Poartă. Capitulaţiile îşi recăpătau întreaga lor valoare pentru stabilirea situaţiei Ţărilor Române în perioada post-conflict.

În perioada Congresului de la Viena, Girardin reia discuţia despre drepturile românilor bazate pe istorie în „Articol privind Principatele Române, prilejuit de deschiderea Conferinţei de la Viena”: sperăm că Congresul de la Viena, când o fi să ieie o hotărâre asupra sorţii Prinţipatelor nu va trece cu vederea dreapta cerere a moldo-valahilor în ceea ce priveşte naţionalitatea consfinţită prin vechi tractaturi. când ele s-au văzut silite a se închina armelor sultanilor, chiar atunci au făcut pe învingători ca să recunoască naţionalitatea lor, primind suzeranitatea iar nu giugul acestora… Neatârnarea şi autonomia neamului moldovalaheste deci un drept vechi şi legiuit… şi negreşit că va fi luat în seamă de Congresul Vienei.

Patrioţii din Moldo-Valahia aveau toată dreptatea de a se rezema pe acele tractaturi când, anul trecut, cerea arme Turciei şi Europei „ca să mute teatrul războiului chiar în sânul Basarabiei”[791]. Astfel Saint Marc Girardin se arată favorabil tuturor marilor revendicări româneşti: participarea armatei naţionale la campania anti-rusă,

790 N.Isar, Istoria Modernă a Românilor, p. 118.

791 ibidem, p. 122-123.

desfiinţarea protectoratului rus, recunoaşterea autonomiei româneşti, chiar dreptul la Basarabia şi transformarea lor în „Ţările de Jos” ale Europei. În aceste condiţii putem înţelege de ce Vasile Alecsandri îl numea drept primul dintre „nobili campioni ai dreptului şi naţionalităţii noastre”[792].

Memoriile şi protestele trimise în această perioadă vor face ca, fără a avea un succes deplin, tratatul de la Paris din martie 1856 să prevadă pentru Principate la art. 22 că: „Ţările Române şi Moldova se vor bucura şi pe viitor sub suzeranitatea înaltei Porţi şi sub chezăşia puterilor tocmitoare de drepturile şi scutelile ce le au”[793].

Fără să fie o victorie completă, acceptarea capitulaţiilor într-un tratat general european şi punerea respectării lor sub analiza şi chezăşia întregii Europei le dădeau acestora o sancţiune clară ce deschidea drumul spre realizarea unirii, apoi aducerea prinţului străin şi în final realizarea independenţei. Din acest moment a încălca prevederile actelor redactate de boierii români la 1772, completate la 1818 – 19 şi refăcute în perioada de până la 1848 înseamnă a încălca deciziile Europei, lucru pe care nicio putere nu şi-l putea permite cu uşurinţă.

Rolul capitulaţiilor în marea lupta a unirii (1856 – 1861)

A. Percepţii occidentale

Anii de sfârşit ai războaielor Crimeii (1853 – 1856) s-au arătat denşi din punct de vedere al eforturilor diplomatice interne şi internaţionale, vizând realizarea unirii Principatelor. Astfel la 23 mai 1855 contele Alexandru Walevski trimitea o circulară către Rusia în care aprecia că una din condiţiile viitoarei păci este „regimul de independenţă administrativă a Principatelor, care nu era nici în Valahia, nici în Moldova o cucerire recentă, ci rezultatul unui acord liber încheiat cu mai multe secole în

792 C.Bodea, op. cit., vol. III, p. 687.

793 N. Bălcescu, Opere, vol. I, ed. şi studiu critic, G. Zane şi E. Zane, p. 182.

urmă”[794]. Acelaşi diplomat aprecia într-o discuţie referitoare la Congresul de la Viena că „dinspre partea dreptului înscris în tratate, adică din partea suveranităţii Porţii, problema unirii era dinainte elucidată, dreptul fiecărui Principat de a se uni cu celălalt, chiar independent de voinţa Porţii nu poate reprezenta nici urma unei îndoieli”[795].

Spre a beneficia de atâta siguranţă în nişte declaraţii în fond revoluţionare la adresa statutului politic regional, Walevski solicitase şi primise o serie de evaluări de la specialiştii în drept internaţional care concluzionaseră că: „deşi obligat la anumite datorii convenţionale în raportul cu protectorul său, statul protejat nu rămâne mai puţin suveran”[796].

Publiciştii francezi, precum Hippolyte Despre z în „Revoluţia în Europa Orientală” obişnuiau şi ei publicul cu ideea că „valahii nu voiau decât să scape de corupţia şi umilinţele întreţinute cu grijă… şi să strângă printr-un tardiv dar real devotament legăturile străvechi prin care erau uniţi de soarta Imperiului Otoman”[797].

Un alt prieten al principatelor, Paul Bataillard aprecia în lucrarea „Principatele Moldovei şi Valahiei în faţa Congresului” că ele îşi vor păstra privilegiile şi imunităţile sub suzeranitatea Porţii. Dar despre ce suveranitate vrea tratatul să vorbească? Despre adevărata suveranitate stabilită prin vechile convenţii ale Principatelor cu Poarta sau despre suzeranitatea abuzivă? Chestiunea de drept este foarte simplă… vorbim despre dreptul… care rezultă din conţinutul tratatelor. Stipulaţiile Principatelor cu Sublima Poartă acordându-i acesteia asupra Principatelor anumite drepturi” însă „angajamentele sale Turcia le-a violat; în mod firesc şi pe bună dreptate contractul este

---

794 ”Românii la 1859”. Unirea principatelor în conştiinţa europeană, vol. II, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi pedagogică, 1984, p. 39.

795 Ibidem, p. 41.

796 Reprezentanţele diplomatice ale României, Vol. I (1855-1917), Bucureşti, Editura Politică, 1967.

797 Românii la 1859, p. 7-8.

anulat”. În aceste condiţii ce este de făcut, se întreabă Paul Bataillard. „Răspundem fără să şovăim: unirea celor două principate într-un singur stat sub suzeranitatea Porţii, această suzeranitate fiind clar definită conform vechilor tratate”[798]. Tot Bataillard explica clar ce înţelegea prin „vechile tratate” iar explicaţia va fi acceptată doi ani mai târziu şi înscrisă ca document oficial de către Convenţia de la Paris. „Toate raporturile Principatelor cu Poarta sunt reglementate de trei tratate, foarte scurte (1392, 1460, 1513). Clauzele se reduc la aceasta: pe de o parte tribut şi jurământ de credinţă, pe de alta, protecţie împotriva duşmanilor şi investitură obligatorie”[799]. Baza întregii argumentaţii franceze la 1855 – 1856 dar şi mai târziu, era regăsită tocmai la textul capitulaţiilor, pe care de peste 20 de ani oamenii politici români le făcuseră publice întregii Europe. (ca un singur exemplu, la 1853, emigraţia românească la Paris cerea: „arme, unirea Principatelor şi recunoaşterea imediată a capitulaţiilor noastre”[800]).

Paul Bataillard impresionat de această veşnică armă a patrioţilor români nota că: „autoritatea acestor capitulaţii, în ciuda vechimii lor, este deasupra oricăror contestări, niciodată ele nu au fost atacate nici de

Rusia, care dimpotrivă, a pretins întotdeauna că apără drepturile legitime ale moldo-valahilor împotriva Turciei, nici chiar de Poartă. Aceste tratate sunt unica bază pe care puterile s-au sprijinit pentru a elucida şi rezolva chestiunea Principatelor”[801].

Înarmat cu astfel de lucrări, Alexandru Walevski declara că: „nu va fi scăpat nimănui că regimul de vasalitate în conformitate cu capitulaţiile şi întărit împotriva încălcărilor suzeranului se apropie mult de

798 Ibidem, p. 32-36.
799 Ibidem, p. 38.
800 Ibidem, p. 82.
801 Ibidem, p. 39.

independenţă”[802]. În fond zecile de ani de acţiune diplomatică românească transformase ideea capitulaţiilor într-o obişnuinţă pentru francezi. Astfel Louis de Naleche aprecia în lucrarea „Modo-Valahia” că cele două ţări „au preferat să plătească tribut decât să vadă un turban sau o moschee pe teritoriul lor”[803]. Un alt publicist francez, Armand Levy, nota în „Principatele Române şi Imperiul Otoman” „când turcii au invadat Europa mai multe popoare creştine au fost cucerite. Românii nu au putut fi constrânşi să se închine turcilor. Între domnii lor şi sultani s-au încheiat capitulaţii sau tratate”[804]. Mai mult, Levy condamna Sublima Poartă pentru că: „Încearcă să denatureze importanţa capitulaţiilor… Dar ce crede ea că sultanii ar fi mai puţin obligaţi să-şi îndeplinească promisiunile numai pentru că actele ar fi semnate doar de ei? Un stat civilizat trebuie să ţină seama de tratate solemne. Îşi închipuie Turcia că va putea să determine dreptul public european ca un incendiu al arhivelor este suficient pentru a face să dispară drepturile statelor?”[805]. Concluzia lui Armand Levy este extrem de favorabilă românilor în preajma Congresului de la 1856: „conform vechilor capitulaţii şi potrivit tradiţiei, românii au dreptul de a-şi alege domnitorul, autohton sau străin, după plac, numai să fie creştin şi Poarta este obligată să-l recunoască”[806]. Cu alte cuvinte, unire, independenţă, prinţ străin, toate perspectivele sunt deschise dacă vechile capitulaţii sunt respectate.

De aceeaşi părere era şi Elias Regnault în „Mistere diplomatice pe malurile Dunării”: „Congresul nu îşi poate să-şi legitimeze intervenţia decât pe stipulaţiile încheiate între Principate şi Poartă în anii 1392, 1469, 1514, 1526. Iată baza juridică convenită între cele două naţiuni

802 Ibidem, p. 56.
803 Ibidem, p. 66.
804 Ibidem, p. 91.
805 Ibidem p. 96-98.
806 Ibidem, p. 108.

contractante”[807].

Istoricii mai puţin cunoscuţi precum Alberic Cahuet aprecia în „Problema Orientului în istoria contemporană” că aceste capitulaţii „sunt acte de alianţă veritabilă şi nu de supunere”[808].

Nu doar publicişti sau şeful diplomaţiei franceze erau interesaţi de soluţiile oferite de capitulaţii la problema Principatelor dar şi ambasadorii Franţei precum d’Avril care la 9 noiembrie 1854 telegrafia la Paris că: „toată lumea o ştie, Rusia şi Poarta au recunoscut în toate tratatele lor că Moldova şi Valahia sunt state independente, care s-au unit în mod liber cu Turcia prin tratate”[809]. Şi pe această bază trebuie să ne preocupăm de reorganizarea Principatelor[810].

În timpul Congresului de la Paris (februarie-martie 1856) ciocnirile de interese la nivel european vor obliga diplomaţia franceză la mai multă prudenţă în declaraţii fără a o împiedica însă să prezinte cazul Principatelor prin prisma capitulaţiilor. În timpul Congresului revărsau un adevărat potop de lucrări (din care am şi citat) spre a influenţa în mod pozitiv opinia participanţilor la Congresul de la Paris. Astfel, Edmond Textier lansează acum: „Appel au Congré en faveur des roumaines”. Paul Bataillard scoate „Premier point de la question d’Orient. Les Principautes de Valachie et de la Moldavie devant la Congres” şi „La Moldo-Vlachie dans la manifestation des ses efforts et ses voeux”.

În timpul Congresului, la rugămintea lui Vasile Boierescu, marele jurist francez Royer Collard făcea şi el publică opinia Facultăţii de Drept de la Paris asupra problemei Principatelor: „dreptul public al românilor se constituie pe tratatele din 1393, 1460, 1513, 1529 pe care Moldo Valahia le are cu sultanii Baiazid I, Mahomed al II-lea, Selim I, Suleiman al II-lea. Tratatul de la Paris nu a

807 Ibidem, p. 126.
808 Ibidem, p. 402.
809 Românii la 1859, vol I, p. 47.
810 Ibidem, p. 49.

făcut decât să confirme şi să garanteze aceste vechi tratate care sunt expresia dreptului public al românilor şi al autonomiei lor naţionale”[811]. „Principatele se vor bucura de aceleaşi avantaje de care se bucurau în timpul lui Mahomed al IV-lea[812]. Ori în această epocă românii se bucurau de suveranitate perfectă. Frumoasa misiune a viitoarelor conferinţe este să pună capăt arbitrarului şi să precizeze formal drepturile şi datoriile reciproce de cea mai mare necesitate”[813]. Opinia marelui profesor de „drept al ginţilor” nu va fi fără ecou, doi ani mai târziu, Convenţia de la Paris va face exact acest lucru stabilind perfect drepturile şi obligaţiile reciproce.

Nu putem finaliza analizarea uriaşului val de entuziasm difuzat de presa şi publiciştii francezi în timpul Congresului de la Paris fără a cita şi câteva din aprecierile celebrului Edmond Textier în „Apelul către Congres în favoarea românilor”, apel bazat şi el pe celebrele teorii ale capitulaţiilor: „cele două principate nu sunt o ţară cucerită; când în secolele al XIV-lea şi al XV-lea populaţiile greceşti şi slave au căzut sub iataganul otomanilor românii din cele două principate au tratat prin bună înţelegere cu Poarta şi au recunoscut suzeranitatea ei”[814]. Principatele au continuat să se bucure de o administraţie liberă şi independentă, ele au păstrat dreptul de a-şi alege principii şi de a-şi da legile care le conveneau”[815]. „Drepturile invocate de români sunt consfinţite de tratatele lor cu Poarta; până şi Rusia nu a intervenit în mai multe rânduri chipurile în favoarea Principatelor moldo-valahe, decât invocând vechile tratate ale românilor”[816]. Cu toată această ofensivă publicistică şi istorică rezultatele Conferinţei de Pace de la Paris sunt relativ modeste şi

811 V. Boerescu, România după tratatul de la Paris din 1856, Paris, 1856, p. 20.
812 Ibidem, p. 33.
813 Ibidem, p. 49.
814 Ibidem, p. 70.
815 Ibidem, p. 71.
816 Ibidem, p. 77.

receptate ca atare în ţară. Totuşi ele deschid drumul unor prefaceri masive şi unor posibilităţi nebănuite pentru Principate. Ferdinand de Cussy într-un „scurt istoric al celor mai însemnate evenimente politice care s-au petrecut începând din anul 1814

până la 1859" nota că „pacea de la 1856 are rolul de a conferi Principatelor o situaţie politică de natură să asigure de acum înainte bunăstarea şi independenţa populaţiilor moldo-valahe şi care să fie în concordanţă cu vechile privilegii de care se bucuraseră multă vreme în baza capitulaţiilor lor încheiate cu Poarta"[817].

Un alt francez, Gaston de Monicault în „Problema Orientului. Tratatul de la Paris şi urmările sale" aprecia ca o mare cucerire faptul că la 11 februarie 1856 în Conferinţa de la Constantinopol „Poarta confirma din nou privilegiile şi imunităţile de care subnumitele Principate s-au bucurat sub suzeranitatea sa începând de la capitulaţiile ce le-au fost acordate de sultanii Baiazid I şi Mahomed al II-lea"[818]. Cu alte cuvinte presa şi puterea de la Paris era ferm convinse nu numai de realitatea capitulaţiilor pe care încercau să construiască noul drept public internaţional al Principatelor, dar şi de enormele posibilităţi de manevră pe care le deschideau politicii franceze în Orient. Astfel înainte chiar ca delegaţii europeni să se reunească la Paris, consulul general al Franţei, Louis Béclard îi scria lui Walevski că pentru politica franceză în Principate „consider ca un punct capital, ca o necesitate de prim ordin, slăbirea, dacă nu chiar suprimarea legăturilor care unesc Moldo-Valahia de Poarta otomană cu toate vechile capitulaţii care garantau independenţa internă a Principatelor. Cu toate capitulaţiile de acest gen înserate în tratatele de la Kainargi, Bucureşti, Ackerman şi Adrianopole, această independenţă nu există. Capitulaţiile Valahiei şi Moldovei nu acordă Porţii otomane decât un simplu drept de suzeranitate la care se adaugă plata unui tribut anual. Acest tribut poate fi răscumpărat

817 Ibidem, p. 156.

818 Ibidem, p. 395.

sau convertit în datorie naţională”[819]. Cu alte cuvinte independenţa ar fi cea mai bună soluţie din punct de vedere al Franţei. „Propunerea pe care o fac nu are nimic excesiv, nici injust”[820], îşi finalizează scrisoarea consulul francez.

Aşa cum am văzut aceste planuri ambiţioase au trebuit moderate în martie 1856 datorită rezistenţei înverşunate a Turciei şi Austriei şi atitudinii şovăielnice, curând negative a Marii Britanii faţă de problema unirii românilor. Faţă de această situaţie nefavorabilă, problema independenţei nici nu a mai fost ridicată pentru a nu dezbina complet areopagul european. Cu toate acestea lupta de influenţare a opiniei publice europene continua fără încetare. Astfel A. Sarejouand scoate la tipar o interesantă lucrare: „Principatele Române înaintea Europei”, rod, spune el, „al unei lungi şederi şi a unui studiu conştiincios asupra stării populaţiei, moravurilor şi gradului de civilizaţie”[821]. Analizând rezultatele tratatului de pace recent încheiat el arată că „dintre cele trei imperii ce mărginesc Principatele dacă este unul care are anumite drepturi, acela este Turcia, dar aceste drepturi sunt clar definite şi limitate în capitulaţiile din care îşi au originea; acestea asigură celor două Principate inviolabilitatea teritoriului, inviolabilitatea religiei, dreptul de a se guverna singure. Poarta a violat (aceste drepturi n.n.) de multe ori în fapt”[822]. Concluziile călătorului francez „Principatele române sunt autonome, nimeni, nici chiar Turcia care nu este decât suzeranul lor, nu are dreptul de a interveni în afacerile lor interne”[823].

Mai vechea noastră cunoştinţă, Paul Bataillard îşi exprima îngrijorarea faţă de textul ce prevedea că

819 Independenţa României, Documente, vol. II, p. I, Corespondenţa diplomatică străină, Bucureşti, Editura Academiei, p. 8-10.

820 Ibidem, p. 10.

821 Acte şi documente relative la Istoria renaşterii României, vol. III, p. 352.

822 Ibidem, p. 355.

823 Ibidem, p. 361.

„Principatele îşi conservă privilegiile şi imunităţile sub suzeranitatea Porţii” şi se temea ca aceasta să nu fie „suveranitatea abuzivă care se exercită în fapt de mai mult timp” şi vedea ca unică soluţie „în virtutea drepturilor scrise în tratate. Chestiunea unirii se găseşte clarificată în dreptul pentru fiecare dintre Principate de a se uni cu celălalt chiar independent de voinţa Porţii este, după capitulaţii, liber”[824].

La finele unui an atât de încărcat de evenimente pentru principate precum fusese 1856 şi atât de fast pentru teoria capitulaţiilor Royer Collard dădea noi speranţe românilor într-un larg discurs în care analizând textele juridice romane, pe Cicero şi pe juristul Proculus, concluziona că „poziţia naţiunii moldo-valahe faţă de Poarta otomană, ca urmare a capitulaţiilor, este inferioară, dar ea păstrează toate atributele suveranităţii”[825]. Mai mult, declara el, „aceşti termeni (suzeranitate şi vasalitate) nu se află în capitulaţii, ei nu există nici în limba turcilor nici în cea a românilor. Rusia este aceea care în Tratatul de la Adrianopol din 1829 introduce termenul de suzeranitate pentru a exprima raporturile neobişnuite ale românilor cu Imperiul Otoman. Dar acest cuvânt cuprindea un pericol. El era împrumutat din limba creştină a occidentului din ierarhia feudală, dar ce ierarhie se poate stabili între un turc şi un creştin?”[826].

„Este deci cazul să se declare privilegiile şi imunităţile de care se vorbeşte în articolul 22 al Tratatului de la Paris nu sunt altceva decât drepturile enunţate în capitulaţiile sau tratatele încheiate între sultani şi domni moldo-valahi, ele nu sunt prescrise şi au forţă de lege”[827]. Anul 1856 fusese extrem de decisiv şi de dificil pentru oamenii politici din Ţara Românească şi Moldova care, folosind pe larg teoria capitulaţiilor la Conferinţa de la Constantinopol, apoi la cea de pace de la Paris, şi apoi în

824 Ibidem, p. 399.
825 Românii la 1859, vol. II, pp. 100-101.
826 Ibidem, p. 101.
827 Ibidem, p. 103.

tot restul anului făcându-le o nesfârşită popularizare prin intermediul presei şi al personalităţilor favorabile românilor, au reuşit să obţină un prim acord european în favoarea unirii. Acest larg drum nu ar fi fost posibil însă, fără sprijinul constant al Franţei care, convinsă de justeţea capitulaţiilor nu ezitase niciun moment pentru a se arunca în lupta de folosire a lor în slujba cauzei româneşti. Astfel diplomaţia franceză îşi manifestase acest interes pentru capitulaţii încă din 1855 când o circulară de la Paris arăta că „regimul de independenţă administrativă, care s-a cam uitat, nu are nici în Valahia, nici în Moldova o cucerire recentă, ci rezultatul unui acord liber încheiat cu secole în urmă”[828]. În fond marele succes francez al anului 1856 în problema Principatelor a fost tocmai recunoaşterea capitulaţiilor ca bază de discuţii pentru stabilirea unui nou statut internaţional. Dacă în ceea ce priveşte o eventuală unire progresele au fost modeste, în domeniul capitulaţiilor pe baza unei enorme documentaţii furnizate timp de peste 20 de ani de patrioţii români diplomaţiei franceze, rezultatele au fost rapide. Încă din februarie 1856 în protocolul Conferinţei de la Constantinopol era notat că Poarta confirmă din nou privilegiile şi imunităţile de care s-au bucurat numitele principate sub suzeranitate otomană, începând de la capitulaţiile pe care sultanii Baiazid I şi Mahomed al II-lea arată că textul folosit pentru capitulaţii era cel al românilor şi nu cele avansate de turci care vorbeau necontenit de la 1774 de privilegiile lui Mahomed al IV-lea, mult reduse faţă de cele din capitulaţiile româneşti.

„Conferinţa de la Constantinopol refuzase „să întreprindă definirea lor” decizând fie să se rămână la status-quo, adică la textele ce se găsesc la istorici, fie să invite Turcia şi principatele de a se înţelege direct asupra drepturilor lor”[829].

Tratatul de la Paris a lăsat în suspensie această necesară clarificare, la fel cum a făcut şi cu unirea,

828 Românii la 1859, vol I, p. 626.

829 Ibidem, pp. 626-627.

decizând să lase ambele chestiuni pentru rezolvare după convocarea divanelor ad-hoc, care să se exprime potrivit cu dorinţele ţării: unire şi respectarea întocmai a capitulaţiilor româneşti, sau o mai strânsă legătură cu Poarta. Publiciştii francezi ştiau deja care va fi direcţia în care va înclina alegerea naţiunii române. La 6 iulie 1856 J.A. Vaillant scria: „Congresul de la Paris a proclamat justeţea drepturilor României ca stat suveran şi independent în virtutea celor patru capitulaţii consimţite de prinţii săi: Mircea, Vlad, Bogdan şi Petru Rareş, de sultanul Baiazid I, Mahomed al II-lea şi Soliman Magnificul. Asta va da dreptul la unirea celor două Principate, la alegerea unui prinţ străin, dreptul de a naţionaliza bunurile mănăstirilor, dreptul de a avea armată şi de a da pământ ţăranilor”[830]. Iată remarcabila prevedere a tot ceea ce va însemna perioada domniei lui Alexandru I. Cuza şi a reformelor sale, urmate de aducerea prinţului străin şi de proclamarea independenţei, douăzeci de ani de politică românească condensată în câteva rânduri: publiciştii francezi ştiau încotro va porni mişcarea naţională românească. Surprinzătoare apare în acest moment miopia cercurilor politice otomane de la Constantinopol ce îşi exprimă poziţia faţă de rezultatele Congresului de la Paris şi faţă de ce vor alege românii: „Sublima Poartă a reintrat în drepturile sale asupra celor două provincii care sunt administrate conform hatihumaiunelor eliberate de sultani în secolele XIV, XV şi XVI. Astfel a fost făcută anexiunea celor două provincii la imperiul otoman” scria optimist şi chiar suprarealist „Le Journal de Constantinople” la 26 iunie 1856[831].

Cât de departe de realităţile moldo-valahe era acest articol, ne-o arată o scrisoare pe care la 16 decembrie 1856 un grup de moldoveni o trimit lui Edgard Quinet la Bruxelles: „Prin Pacea de la Paris noi ne recăpătăm complet drepturile noastre, privilegiile şi imunităţile pe care vechile noastre tratate solemne cu Turcia ne dau

830 Acte şi documente, vol III, pp. 608-609.

831 Ibidem, p. 566.

dreptul de a le recuceri”[832]. Discrepanţele între poziţia românilor şi cea a Porţii ilustrau convulsiile anului 1857 în problema alegerii divanului ad-hoc şi a recunoaşterii rezultatelor sale. Se prefigura încă de la finele anului 1856 că noul an va fi hotărâtor pentru Principate.

Ca urmare, abia trecute sărbătorile de iarnă şi românii obţineau din nou atenţia presei franceze care găzduia în „Le Constitutionnel” din 12 ianuarie 1857 un „Studiu asupra Principatelor” semnat de Amédde de Cesena: „dreptul public (al Principatelor n.n.) are originea în acte care sunt de o dată atât de modernă încât nu lasă în spirit nicio neclaritate. Aceste acte autentice, bază oficială şi solidă a privilegiilor Valahiei şi Moldovei sunt tratatele încheiate în 1397, 1460, 1513 şi 1529 de diferiţi prinţi cu sultani Baiazid I, Mahomed al II-lea, Selim al II-lea, Soliman al II-lea. Aceste tratate sunt baza privilegiilor de care se bucură populaţiile celor două provincii”[833].

În timp ce ofensiva publicistă franceză renaşte, începe şi contraofensiva otomană care în Moniteur anunţă că „adevăratele texte ale capitulaţiilor” fac din Principate parte integrantă a Turciei. La aceste aserţiuni va răspunde într-un viguros articol Saint Marc Girardin în Journal de Debat’s la 9 februarie 1857: „Cele două Principate sunt supuse suzeranităţii Porţii şi această suzeranitate nu are nimic vag şi nedefinit, ea este determinată de tratatele din secolele XV şi XVI, tratate pe care nota din „Moniteur” are grijă a le reaminti, pentru că sunt fundamentul însuşi al existenţei naţionale a principatelor danubiene”[834].

Lupta de presă va curge paralel cu convocarea alegerilor pentru divanul ad-hoc, cu samavolniciile lui Teodor Balş şi apoi urmaşului său în ale căimăcămiei Nicolae Vogoride, până la întâlnirea de la Osborne şi compromisul anglo-fâancez în privinţa unirii Principatelor şi în final până la deschiderea adunărilor ad-hoc în

832 Ibidem, p. 982.
833 Ibidem, pp. 1047-1048.
834 Ibidem, p. 1119.

octombrie 1857[835].

Unul dintre cele mai importante momente ale acestei confruntări de presă va fi un articol al lui Edmond Textier care aprecia că „în virtutea acestor capitulaţii consimţite de Turcia când se afla la apogeul puterii sale, Principatele au continuat să se bucure de o administraţie liberă şi independentă. Poarta nu trebuia să exercite niciun amestec în treburile lor, numai cu această condiţie expresă românii au depus armele”[836]. Concluzia articolului era clară: nici acum Poarta nu ar trebui să se amestece în problema divanurilor ad-hoc şi a unirii numai sub această rezervă ea poate rămâne suzerană.

Generalul Gheorghe Magheru avea şi el, pe malurile Bosforului aceeaşi atitudine şi nu se sfia să declare autorităţilor otomane: „Drepturile Principatelor se află în clar în tratatele din 1393, 1460 şi 1519, ele ne arată ca state sub suzeranitatea sultanului, dar bucurându-se de toate atributele libertăţii şi ale teritoriului nostru. Naţiile Europei au recunoscut aceste drepturi şi pe ele trebuie să ne facem soarta”[837].

Elias Regnault în „Mistere diplomatice pe malurile Dunării” era şi mai dur la adresa Turciei: „Turcia are drepturile sale decurgând din tratatele anterioare, românii au drepturile lor, dar şi Europa are drepturile sale; de a asigura liniştea viitorului, este mult mai important decât drepturile confuz definite ale lui Baiazid şi Mircea de care turcii au abuzat totdeauna şi de care românii de abia s-au folosit”. Cu alte cuvinte.

Europa are dreptul de a interveni oricând pentru a asigura aici liniştea, adică dând dreptul Principatelor la un viitor[838].

---

835 Despre rolul capitulaţiilor în această perioadă vezi şi C C Giurescu şi Dinu C Giurescu, Istoria românilor, Vol. II, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976, pp. 81-82.

836 Românii la 1859, Vol. II, p. 71.

837 Vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Gheorghe Magheru, dosar nr. 3/1857, fila 3.

838 Românii la 1859, p. 128.

În urma tuturor acestor luări de poziţie tranşante, Poarta începea deja a se replia. Un efect remarcabil l-a avut retragerea ambasadorului francez: Édouard Thouvenel de la Constantinopol ca urmare a falsificării alegerilor din Moldova şi a refuzului Porţii de a le anula. Thouvenel va nota că sultanul avea ochii în lacrimi şi nu îi venea să creadă când a văzut steagul francez coborât. Când Franţa a fost urmată de Sardinia, Rusia şi apoi de Prusia, Înalta Poartă a realizat că a împins lucrurile prea departe şi pe 31 iulie 1857 adresa o circulară puterilor garante „în care expunea intenţiile binevoitoare de care Maiestatea sa sultanul era animat faţă de Principate cărora vrea să le menţină integral toate privilegiile şi imunităţile acordate de strămoşii săi”[839]. În momentul în care la Constantinopol se află că Rusia s-ar pregăti, de data aceasta alături de Franţa, pentru un nou război cu Turcia, panica devine generală. La 20 martie 1857 Cabinetul Imperial îi scria reprezentantului Rusiei în Principate pe un ton belicos: „guvernul imperial nu va tolera prezenţa trupelor turceşti în Principate, numărul acestor trupe, oricât ar fi de mic, nu schimbă de loc problema. Este vorba aici de respectarea unui principiu; articolul 22 al Convenţiei de la Paris stipulează în mod expres că Principatele vor continua să se bucure sub suzeranitatea Porţii şi garanţia Puterilor contractante de privilegiile şi imunităţile pe care le posedă. Ori printre aceste privilegii şi imunităţi, îndepărtarea forţelor armate turceşti. Este unul dintre acele privilegii de care depinde în modul cel mai direct securitatea lor şi independenţa administraţiei lor interne”[840]. Rămasă singură după ce şi Anglia se raliază poziţiei franceze în august 1857, Poarta va accepta repetarea alegerilor pentru divanul ad-hoc. De data aceasta triumful unioniştilor este atât de clar încât pentru câteva luni lupta de presă se calmează în

839 Frederic Dame, Istoria României Contemporane de la reîntoarcerea domnilor pământeni până în zilele noastre, în Românii la 1859, p. 392.

840 Românii la 1859, vol. I, p. 102.

aşteptarea rezultatelor activităţii divanelor ad-hoc[841]. Deja cercurile diplomatice occidentale cred că Turcia s-a împăcat cu pierderea Principatelor şi Legaţia Belgiei la Constantinopol aprecia la 10 octombrie 1857: „Turcia, exceptând interesul moral, de demnitate şi de amor propriu, nu ar suferi o pierdere materială considerabilă, care să îi poată rupe legătura de dependenţă nominală care mai uneşte încă Principatele de restul Imperiului”. „Ce interes ar putea avea Imperiul turc să păstreze posesiuni în care autoritatea sa este legal redusă la neant de ultimul tratat”[842]. Opinia era exagerat optimistă; vor trece aproape douăzeci de ani de luptă şi un război cumplit până la momentul în care Turcia să accepte evidenţa. Toate acestea par uluitoare, pentru că dincolo de afirmaţiile oficiale, din „Journal de Constantinople” cercurile turceşti erau conştiente de voinţa de unire şi independenţă a românilor. La 28 octombrie/16 noiembrie 1857 Ali Paşa, ministrul de externe scria reprezentantului Porţii la Paris despre divanul ad-hoc: „este adevărat că pentru a salva aparenţele sau pentru a-şi ascunde mai bine gândurile, au vorbit despre dorinţa lor de a respecta vechile capitulaţii cu Sublima Poartă, capitulaţii ale căror originale nu se află nicăieri în lume şi care au fost încălcate şi nu o dată nesocotite de moldo-valahi însăşi”[843]. Adică pentru Aali Paşa era evident că gândurile românilor era tare departe de strângerea legăturilor cu Poarta şi cu toate acestea a ales să se opună dorinţelor românilor, opoziţie fără şanse dar nu mai puţin obositoare. Odată încheiate lucrările divanelor ad-hoc (decembrie 1857) se intră într-o stare de acalmie până la convocarea puterilor garante în vederea analizării dorinţelor moldo-valahe în Convenţia de la Paris (iunie 1858) când lupta reîncepe

841 asupra valorii politice a activităţi divanurilor ad-hoc interesante sunt aprecierile lui I.Vântu şi G.G.Florescu din studiul, Valoarea constituţională a rezoluţiilor Adunărilor ad-hoc din Principatele Române (1857) în Studii şi cercetări Juridice, 8 (1963), nr. 3,p.499-517.

842 Ibidem, pp. 181-182.

843 Ibidem, p. 191.

acerbă.

Primele semne despre ostilitatea tot mai marcantă cu care aveau să fie primite cererile divanelor ad-hoc în lumea diplomatică occidentală vor apărea în cadrul dezbaterilor din cadrul comisiei europene care aproape că nu a fost capabilă să ofere un raport unitar, mulţumindu-se cu o serie de recomandări complet opuse în privinţa noii organizări a Principatelor. O nemulţumire la fel de mare a fost produsă în lumea politică românească de decizia comisiei de a desfiinţa adunările ad-hoc în care mulţi vedeau expresia legalităţii naţionale regăsite[844].

La 1/13 aprilie 1858 Comisia Europeană pentru Principate îşi prezintă raportul asupra divanelor ad-hoc: 1). „Principatele au respectat întotdeauna legăturile care le unesc cu Imperiul otoman şi declară că respectarea drepturilor lor nu poate decât să întărească forţa acestui imperiu. 2). Defineşte legăturile existente între Sublima Poartă şi Principate; ele derivă din vechi tratate care le recunoaşte deplina exercitare a suzeranităţii interne şi externe; 4). În virtutea capitulaţiilor deja invocate, Divanul stabileşte dreptul naţiunii de a-şi alege principii unde vor voi şi de a-i declara ereditari”[845].

Raportul Comisiei Europene odată adus la cunoştinţa puterilor garante, va provoca furie la Constantinopol, dar şi nemulţumire la Viena unde la 10 iunie 1858 K.F. Buci scria ministrului austriac la Berlin A. Kaller: „Nu putem recunoaşte nicio altă obligaţie în afara celor impuse de tratatul de la Paris. Dar acesta vorbeşte doar despre o revizuire a statutelor aflate în vigoare în prezent şi despre menţinerea vechilor privilegii faţă de Poartă”[846]. Cu alte cuvinte Austria era de-a dreptul şocată faţă de turnura pe care o luau evenimentele din Principate şi pe care o considerau o combinaţie neliniştitoare care loveşte interesele Vienei în regiune. Rezultatele folosirii

844 vezi Dan Berindei, Epoca Unirii, Bucureşti, Editura Corint, 2000, p. 67-68.

845 Ibidem, p. 240.

846 Ibidem, p. 259.

capitulaţiilor erau mult prea îndepărtate faţă de ce gândise Austria când le acceptase[847]; prima oară la Conferinţa de la Viena din 1855 când notase la articolul 1 prin redactarea baronului Prokesh Osten că „Principatele Dunărene vor continua să fie supuse Sublimei Porţi în virtutea vechilor capitulaţii şi a hatişerifurilor imperiale care le-au fixat şi desemnat drepturile şi imunităţile de care se bucură”.

Faţă de această variantă restrictivă cererile divanurilor ad-hoc păreau enorme pentru autorităţile vieneze. Reîncepea astfel lupta pentru capitulaţii în presa europeană. Ferdinand de Cussy în al său „Scurt Istoric” al perioadei 1814 – 1859 vedea ca principală realizare a Congresului din 1858 „reluarea problemei capitulaţiilor de la sultan Baiazid I, Soliman al II-lea, Selim I, Mahomed al II-lea care constituie autonomia românilor”[848]. Dincolo de enormele lupte din cadrul Congresului propriu-zis, adevărata victorie românească se înscrie în articolul 2 al Convenţiei de la Paris: „În virtutea capitulaţiilor date de sultanii Baiazid I, Mahomed al II-lea, Selim I, Soliman al II-lea, care constituie autonomia lor, reglementând raporturile cu Sublima Poartă, şi pe care mai multe hatişerifuri, în special cel din 1834, le-au consacrat, vor continua să se bucure sub garanţia colectivă de privilegiile şi imunităţile pe care le au”[849]. Imediat întreaga presă europeană a sesizat semnificaţia momentului. Gaston de Monicault în „Problema orientului. Tratatul de la Paris şi urmările sale” arăta: „articolul 2 era de cea mai mare importanţă, deoarece, pentru prima dată Turcia recunoaşte şi consfinţeşte vechile capitulaţii şi se putea vedea că de acum încolo ea nu va mai îndrăzni să le conteste”[850]. (Se îndeplinea astfel o mai veche cerere românească la a cărei justeţe presa franceză subscrisese: „este cazul să se declare că privilegiile şi imunităţile de

847 vezi N.Corivan, Renseignements sur la Conference de Vienne (1855) în Revue du Sud-Est Europeen, Bucureşti, an XIII, nr. 1-3.

848 Românii la 1859, vol. II, p. 151.

849 Românii la 1859, vol. I, p. 283-284.

850 Românii la 1859, vol II, p. 361.

care se vorbeşte în Tratatul de la Paris din 1856 nu sunt altceva decât drepturile enunţate în capitulaţii sau tratatele încheiate între sultani şi domnii moldovalahi”[851]. Armand Levy). La fel ceruse şi Royer Collard, iar Ferdinand de Cussy considera prevederile Convenţiei de la Paris din 1858 drept „organizarea definitivă a Principatelor Moldovei şi Valahiei”. Lunga luptă diplomatică a anului 1858, deschisă la 11 ianuarie de către Al. Walewski când scria că: „Principatele Dunărene au beneficiat întotdeauna de privilegii care ar fi trebuit să le asigure o evoluţie liniştită a destinului lor şi că Sublima Poartă a recunoscut de bunăvoie inamovibilitatea Principatelor”[852]. La începutul anului 1859 a urmat surpriza aşteptată a dublei alegeri a colonelului Alexandru Ioan Cuza urmată apoi de conflictul franco-piemontezo-austriac şi de evoluţia rapidă a evenimentelor în peninsula italiană, ceea ce punea în umbră evoluţiile din principate.

Chiar dacă presa pune pe plan secund Principatele, ochii diplomaţiei occidentale rămân aţintiţi la malurile Dunării. Astfel, la 16/18 septembrie 1858 L. Beclard îi scria lui Eduard Thouvenel despre problema drepturilor străinilor în Principate: „ţări esenţialmente creştine unde aceste capitulaţii şi această jurisdicţie excepţională nu are nicio raţiune de a fi”[853].

Tot pe această chestiune, Alexander Walewski primea la 15/27 iulie 1859 următoarea notificare: „Rapoartele domnului Place stabilesc din ce în ce mai clar pretenţia ridicată de guvernământul Moldovei de a i se atribui plenitudinea suveranităţii şi de a-i trata pe străini ca şi cum articolul 8 al Convenţiei şi capitulaţiile puterilor cu Poarta nu ar exista.”[854] La 26 august/7 septembrie 1859 problema Principatelor apare iar în corespondenţa

851 Ibidem, p. 103.

852 Românii la 1859, vol. I, p. 28.

853 Documente privind unirea Principatelor, vol. VI, Corespondenta diplomatică franceză (1856-1859), Bucuresti, Editura Academiei, p. 248.

854 Ibidem, p. 553.

diplomatică, de această dată ca urmare a dorinţei lor de a bate monedă. Ed. Thouvenel aprecia faţă de Walewski că „am putea, e adevărat, să sprijinim pretenţia Prinţului Cuza, referindu-ne la vechii voievozi ai Moldovei şi Valahiei care s-au bucurat de dreptul de a bate monedă şi de care au uzat după capitulaţiile care îi plasau sub suzeranitatea sultanului. În acea epocă, ei exercitau şi dreptul de pace şi de război, Poarta nu negocia pentru ei şi tratatele pe care Poarta le semna cu alte puteri nu aveau putere dincolo de Dunăre”[855]. Primii ani ai realizării unirii (1859 – 1861) stau nu doar sub semnul provizoratului, dar şi al luptei. Astfel, presa franceză anunţa în iunie 1860 că Alexandru Ioan Cuza ar redacta un „Memoriu adresat puterilor garante” în care aprecia că: „sentimentele noastre sunt acelea ale părinţilor noştri. Istoria este proba că naţiunea română a considerat în toate timpurile raporturile sale cu Sublima Poartă ca garanţia autonomiei şi a independenţei interioare”[856].

Pentru a menţine treaz interesul presei franceze pentru evenimentele din România, Alexandru I. Cuza decidea deschiderea unei agenţii de presă româneşti sub conducerea experimentatului Vasile Alecsandri. Cunoaşterea de către acesta a mediului de presă şi politic din capitala Franţei, relaţiile de prietenie stabilite cu familia imperială şi simpatia pe care i-o arăta împăratul Napoleon al III-lea şi nu în ultimul rând caracterul extrem de plăcut al diplomatului român, toate au contribuit spre a face această numire în una din cele mai de succes ale domniei lui A.I. Cuza.

În jurul acestei agenţii se vor strânge mari nume, deja cunoscute nouă de mari prieteni ai românilor: Saint Marc Girardin, Edgar Quinet, Jules Michelet, Paul Battailard „Leon Plec, Hippolite Despre z, etc. P[857]pentru

---

855 Ibidem, p. 562.

856 Ibidem p. 165.

857 vezi pentru detalii Dan Berindei, înfiinţarea Agenţiei Principatelor Unite la Paris (28 august/9 septembrie 1860) în Studii.., nr. 9, 1960 şi Nicoleta Dandu, Întrarea românilor în modernitatea europeană,

Alecsandri rolul acestei agenţii era acela de a face un permanent looby în favoarea românilor aşa cum se reuşise până atunci: noi am cădea într-o greşeală cumplită dacă am crede că este de ajuns de a face să se pomenească de noi, din timp în timp numai la o mare ocazie. Mai întâi că nu suntem siguri de a avea organul presei la dispoziţia noastră, şi apoi, în acest secol preocupat de atâtea evenimente şi griji importante cine... nu este lesne uitat. (...) „O presă amică şi devotată este o santinelă neadormită care este gata de a arunca semnalul de alarmă. Izolarea pentru un stat ca România este un pericol permanent”.[858]

Printre ziarele care vor lua contact cu nou creata agenţie putem enumera: Le Nord, La Presse, La Revue des economistes, La Revue d Orient, Nouvelles, Annales de Voyages etc.[859]

Se intra deja într-o nouă perioadă în care cunoscutul istoric N. Convan aprecia că: „sub aspect extern preocuparea principală a domnului a fost lărgirea autonomiei ţării, înlăturarea jurisdicţiei consulare”[860]. Toate aceste obiective erau dificil de materializat, dată fiind opoziţia marilor puteri, în special cea a Turciei şi cea a Austriei. Un singur exemplu ne va convinge; Prokesh-Osten vedea în programul românesc de reforme nici mai mult nici mai puţin decât: „violarea simultană a capitulaţiilor în Principate şi Serbia, tulburările din Herţegovina şi Bosnia constituie dovezi ale hotărârii luate de cele două popoare de a se revolta contra sultanului”[861]. Cu astfel de opinii înţelegem cât de grea a fost lupta oamenilor politici români, cu atât mai mult cu cât după 1860 – 1861 marele interes al presei franceze faţă de cauza românilor se evapora rapid. Au contribuit la aceasta

---

Bucureşti, Editura Anima, 2002, p. 84.

858 N.Dandu, op.cit., p. 85.

859 R.V. Bossy, Agenţia diplomatică a României la Paris şi legăturile politice franco- române sub Cuza-Vodă, Bucureşti, 1931, p. 23-67.

8606 7Relaţiile diplomatice ale României de la 1859 la 1877, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984, p. 152.

861 Ibidem, p. 108.

dificultăţile proprii ale Franţei (campania din Mexic din 1864), teama că noul stat român va deveni un aliat al Rusiei şi nemulţumirile legate de persoana lui Alexandru Ioan Cuza[862].

De cealaltă parte românii investesc mai puţin timp şi bani în relaţia lor cu presa franceză, ceea ce se observă imediat în atitudinea acesteia. Tinerei Românii îi va lipsi în deceniile următoare un ajutor serios, nu dezinteresat, dar eficace al presei franceze. Marea campanie publicitară în care a fost prezentată occidentului, istoria eroică a luptei antiotomane"[863] ajungea la sfârşit

B. Percepţiile româneşti Ion C. Brătianu şi problema capitulaţiilor

Încă din 1843 pentru un călător cu simţul observaţiei era clară ideea pe care o luau activităţile naţionale în Principate. Astfel B. Wesseleny Miklóstól scria că: „planurile şi speranţele lor sunt unirea în viitor într-o naţiune şi o ţară a tuturor populaţiilor valahe de origine şi de limbă comună. Aceste pretenţii ei le întemeiază pe drepturile lor asupra moşiei de odinioară, a proprietăţii originare, nicicând pierdute, ci numai îngrădite prin oprimare şi uzurpare"[864].

La 18 iulie 1848 revoluţionarii moldoveni refugiaţi la Cernăuţi scriau celor rămaşi la Iaşi: „trebuie iară să privim cu nepăsare dispreţuirea drepturilor noastre prin acest pas al Rusiei (ocuparea Moldovei în timpul revoluţiei de la 1848) şi să rămânem într-o ticăloasă nemişcare; trebuie să simţim că ne este de sfântă datorie să protestăm în numele drepturilor noastre întemeiate pe tractaturi, împotriva călcării hotarelor noastre."[865]

---

862 vezi şi N.Corivan, Lupta pentru desăvârşirea Unirii şi acţiunea diplomatică europeană, în Studii şi cercetări Ştiinţifice, Istorie, Iaşi, X (1959), nr. 2 ,p. 37-80.

863 Alexandru Mihai Stoenescu, Istoria loviturilor de stat în România, Editura Rao, Bucureşti, 2000, vol. I, p. 412.

864 Documente ale Unirii (1600-1918), Bucureşti, Editura Militară, 1984, p. 156.

865 Tudor Bălan, Activitatea refugiaţilor moldoveni în Bucovina,

La fel la 1849 revoluţionarii munteni de această dată îi scriu sultanului: „foarte recent aţi binevoit, sire, să ne daţi asigurarea solemnă că vechile privilegii şi imunităţi ale ţării sunt şi vor fi totdeauna menţinute, şi că onoarea şi grija Majestăţii Voastre sunt puternic interesate în păstrarea lor.”[866]

Toate aceste trei acte ilustrează că în momentul izbucnirii războiului Crimeii (1853 – 1856) situaţia în Principate era suficient de maturizată spre a permite o evoluţie rapidă a românilor spre realizarea unirii şi în acelaşi timp teoria capitulaţiilor era suficient de larg cunoscută spre a putea deveni principalul vehicul al cauzei românilor[867]. La 1853 românii declară la Paris că vor „arme, unirea Principatelor şi recunoaşterea imediată a capitulaţiilor noastre”[868]. Am văzut deja lupta extraordinară în care se încleştează publicaţiile franceze după această dată spre a servi cauza românilor. Motorul întregii activităţi, locul unde se hotăra clar victoria sau înfrângerea românilor, rămânea teritoriul Principatelor. Dacă fiecare moment al istoriei de 100 de ani a luptei pentru capitulaţii a avut câte un exponent, momentul 1855 – 1865 îl are ca remarcabil exeget al capitulaţiilor pe omul politic muntean Ion Brătianu. Înţelegerea lui asupra problemei capitulaţiilor hrănită din studiul operelor lui Nicolae Bălcescu şi din lupta pentru capitulaţii a revoluţiei de la 1848 depăşeşte pe cea a contemporanilor mai versaţi decât el în istorie, precum M. Kogălniceanu. Memoriile fundamentate pe capitularii ale lui Ion Brătianu şi ale unei întregi pleiade de scriitori, avocaţi şi istorici vor sta la baza ofensivei diplomatice franceze în exterior şi la baza ridicării uriaşe a românilor la 1857 pentru divanul ad-hoc

---

1849, Sibiu, 1944, p. 81-82.

866 Românii la 1859, vol. II, p. 81.

867 vezi în privinţa consensului naţional privind folosirea capitulaţilor şi opiniile lui G.G. Florescu în, Poziţia internaţională a Ţărilor Române în perioada unirii în Studii şi cercetări Juridice, Academia română, Bucureşti, 1959, nr. 1, p. 135-178.

868 Ibidem, p. 82.

şi 1859 pentru unire. Faptele de viitor ale lui Ion. C. Brătianu din perioada aducerii lui Carol I şi a războiului de Independenţă îşi au baza acum în teoria capitulaţiilor care îi aşterne omului politic Brătianu un drum de suferinţă dar şi de izbăvire pentru neamul său, drum pe care nu va ezita să îl urmeze. Începutul acestui drum va fi făcut prin memoriul de la 1853 adresat împăratului Napoleon al III-lea (pe care Brătianu încercase cu patru ani înainte să îl asasineze) care avea la bază tocmai teoria capitulaţiilor, teorie care, iată, reuşea să îi aducă alături pe cei doi rivali politici. „Cele două principate române, cum ştie Majestatea Voastră", nota Brătianu, „nu sunt o ţară cucerită: strămunii noştri au recunoscut suzeranitatea Sublimei Porţi de bunăvoie un contact ne leagă cu viitorul, cu datorii şi drepturi reciproce, Cererile noastre, Sire, sunt foarte drepte, căci tratatele noastre, constituie singurul drept public între Principate şi Poartă"[869].

Ce propunea fostul revoluţionar împăratului pe care voise să îl asasineze? Nici mai mult nici mai puţin decât constituirea unui stat român unificat şi supus Franţei.

Franţa va putea interveni în favoarea acestui proiect folosind capitulaţiile: „Rusia însă, tot în virtutea acestor vechi tratate ale românilor, intervenea în favoarea Principatelor, tot în dreptul acestor tratate, oştile turceşti au fost nevoite a deşerta Principatele după ocuparea din 1821"[870].

Un an mai târziu el va relua ideea drepturilor românilor în baza capitulaţiilor, scriind: „Noi, românii, n-am fost niciodată cuceriţi de turci, şi dacă am recunoscut suzeranitatea sultanilor, tratatele ce consacră această suzeranitate ne asigură, în schimb, atâtea avantaje încât poziţiunea noastră poate fi socotită ca o poziţiune privilegiată"[871].

---

869 Ion C. Brătianu, Acte şi Cuvântări, Bucuresti, Cartea Românească, 1938, vol. I, pp. 29-3.

870 Ibidem, p. 31.

871 Din scrierile si convorbirile lui Ion C. Brătianu, Bucuresti, 1903, p. 35.

Finalizarea războiului Crimeii şi Congresul de Pace de la Paris provoacă o adevărată explozie de entuziasm în rândul românilor. Reunită într-o uriaşă manifestaţie la Iaşi, reprezentanţii partidei naţionale îi scriu domnitorului Grigore Al. Ghica, el însuşi un unionist convins: „Marile puteri ale Europei care muncesc la opera grandioasă a pacificării s-au ocupat de viitorul Principatelor Române şi au pus ca principiu respectarea vechilor privilegii şi imunităţi ale acestor ţări. Aceste privilegii sunt bazate pe capitulaţiile încheiate de strămoşii noştri în secolele XV-XVI cu Sublima Poartă (16/28 februarie 1856) ”[872]. Aceeaşi speranţă pe întreg teritoriul ţării: în sfârşit, privilegiile înregistrate în capitulaţii vor deveni pe deplin operaţionale.

Logofătul Vasile Ghica îşi împărtăşea opiniile politice într-o: „Adresă către români” din 16 aprilie 1856: „Să ne menţinem în suveranitatea noastră garantată de capitulaţiile noastre cu sultanul suzeran, ceea ce ne va recomanda respectului lumii”[873].

În aceeaşi zi vedea lumina tiparului un „Proiect de formulă a dorinţelor României” care aprecia şi el „în virtutea dreptului suveran la autonomie, poporul declară pe cale legală că dorinţa lui cea mai netedă este de a forma un singur cap politic, un stat indivizibil”[874].

Două luni mai târziu la Londra, Dimitrie Brătianu apreciază la o conferinţă ţinută în onoarea maiorului Filipescu (care refuzase să trimită artileria Moldovei în Rusia) că: „Dorinţa unirii şi a respectului suveranităţii naţionale, care este înscrisă în tratatele românilor şi care le asigură dreptul de a-şi da ei înşişi legi şi de a lua pe şeful statului de oriunde ar voi”[875], trebuie impusă. Cea mai bună cale pentru aceasta este de a-i face pe toţi românii să aibă conştiinţa drepturilor lor înscrise în capitulaţii. Aşa cum arătau şi alţi istorici, „cererile

872 Acte si documente, vol. III, p. 427.
873 Ibidem, p. 439.
874 Ibidem, p. 445.
875 Ibidem, p. 516.

româneşti se întemeiau pe faptul că însuşi firmanele Porţii recunoşteau Principatele române ca detaşate de celelalte posesiuni sau provincii aflate sub dominaţia sa”[876], opinie corectă cu diferenţa deloc neglijabilă că românii nu voiau să audă nimic de firmanele Porţii, ci doar de capitulaţiile lor încheiate în vechime.

Ion Brătianu va spune aceasta mai bine ca oricine: „Ceea ce ziserăm (în adunarea ad-hoc din 1857) a fost pentru dezrobirea drepturilor străbune ce ne sunt garantate de capitulaţiile ce le avem încheiate cu Înalta Poartă”[877]. Valul de entuziasm al momentului războiului Crimeii îi cuprinde pe toţi: „Şi spune-mi, te rog, cum se poate lăsa să treacă un moment ca acesta fără să fi cercat voi a vă folosi de el pentru a cere, a câştiga tot ce e cu putinţă şi anume şi mai întâi după ce puterile au declarat susţinerea capitulaţiunilor cu Poarta şi le-au pus sub garanţia lor şi cine are mai mare datorie decât dumneata care eşti înzestrat cu capacitate atât de-nsemnată şi cunoşti istoria, drepturile, toate relaţiile ţărilor mai bine decât orişicine”[878]. Aceste rânduri înfocate de dragoste de ţară şi pătrunse de însemnătatea clipei, erau aşternute pe hârtie de la Cernăuţi de Alexandru Hurmuzacki nu mai puţin celebrului Mihail Kogălniceanu.

Ceasul e mare şi trebuie folosit grabnic, aceasta este opinia tuturor în clipele din timpul congresului de pace de la Paris. Efervescenţa nu încetează nici după publicarea tratatului, din contră, acum este momentul faptelor. La 11/23 iunie Dumitru Brătianu scrie în ţară: „Faceţi să se manifeste neîncetat, în tot locul, sub toate formele şi prin toate chipurile legale, ceea ce este săpat în inima fiecărui adevărat român: dorinţa unirii şi a respectului suveranităţii naţionale, care este scrisă în tratatele românilor, şi care le

---

876 Istoria militară a poporului român, vol. IV, Bucuresti, Editura Militară, 1987, p. 5.

877 Dimitrie A Sturdza, Domnia Regelui Carol I, vol. I, Bucuresti, Editura Academiei, 1906, p. IX.

878 Documente privind Unirea, vol II, p. 15.

asigură dreptul de a-şi da ei înşişi legi”[879].

Deşi textul propriu-zis al tratatului de la Paris interesează în cea mai mare măsură pe revoluţionarii români, interes pe care ei îl vor materializa în anul ce va urma în câteva lucrări fundamentale pentru teoria capitulaţiilor, totuşi, perioada anului 1856 este consumată cu contracararea acţiunilor antiunioniste ale Porţii. Astfel, aceasta va trimite în iunie 1856 două firmane: unul fostului domnitor Alexandru Ghica devenit caimacam, în care promitea „să păstreze şi întemeieze privilegiile acordate din vechime de înalta Noastră Poartă locuitorilor Valahiei”. Celălalt firman trimis în Moldova, la Teodor Balş, spunea că „Sultanul doreşte ca privilegiile ce au fost hărăzite din vechime de către Înalta Poartă, să fie menţinute şi întărite.”[880] Ambele firmane vor stârni nemulţumirea partidei naţionale prin unilateralismul lor ce amintea doar de Înalta Poartă, nu şi de capitulaţii. Gheorghe Creţianu îi scria lui A.G. Golescu cu o mânie nereţinută „cum să explicăm limbajul folosit de Poartă de ceva timp şi ingerinţele ei în afacerile interioare ale ţării. Suntem indignaţi şi de pretenţiile de suveranitate. Trebuie mărturisit că este de altfel şi vina guvernului nostru, care se supune la astfel de prostii, când ar putea să li se opună cu tratatele în mână”[881].

Aceeaşi supărare o avea şi Constantin Hurmuzaki, care la 15 iulie 1856 nota:

„Dacă capitulaţiile nu sunt literă moartă, nu sunt hârtii răsuflate, dacă dritul gintelor nu este o cruntă minciună, atunci Principatele pot încheia tratatul pentru unirea acestor două state”[882]. *Steaua Dunării* în nr. 45 din 12/24 iulie 1856 aprecia în articolul „Unirea Principatelor de un unionist federalist” că „Principatele cer unirea potrivit cu stipulaţiile capitulaţiilor *ab antiquo* şi cu tratatul de la Paris doresc unirea lor sub suzeranitatea

879 Documente ale Unirii, p. 192.

880 Acte si documente, p. 648.

881 Documente privind Unirea Principatelor, p. 144.

882 Acte si documente, p. 667.

înaltei Porţi sub a cărei umbrire au vieţuit până acum politic”[883].

Dimitrie Brătianu lua asupra sa sarcina dificilă de a da glas public şi în cercurile diplomatice, nemulţumirii românilor faţă de firmanele de numire a noilor caimacami în Valahia şi Moldova şi faţă de politica Porţii faţă de Principate după tratatul de la Paris. „Problema rezidă”, spune el, „în necunoaşterea la Constantinopol a singurelor tratate ale românilor cu Turcia care consacră prerogativele pe care Poarta le poate revendica de la Moldova şi Valahia şi care constituie dreptul public al acestor Principate; vis-à-vis de Turcia, de Rusia şi de alte mari puteri aici trebuie căutate privilegiile şi imunităţile Moldovei şi Valahiei”, după care, republică textele tratatelor din 1460 şi 1529. Punerea la punct este clară, Poarta nu are niciun alt drept în afară de acelea pe care românii i le-au dat; privilegiile sunt obţinute prin lupta românilor, nu prin mila Porţii[884].

În aceste momente tensionate, Dimitrie Brătianu lansează un proiect care chiar dacă nu s-a materializat niciodată este revelator pentru tendinţele ofensive ale unioniştilor români. Astfel el propune realizarea unui „Jurnal Românesc”, în franceză (titlul original al documentului „Programme d’un Journal Roumaine”) menit a agita la nivel internaţional speranţa unei independenţe româneşti şi mai ales să facă publice istoria românilor şi argumentele lor juridice: capitulaţiile[885].

Interesant este că această idee încolţea şi în mintea lui Ion Ghica, care nota şi el în însemnările sale că se simte necesitatea unui jurnal care să susţină cu argumente istorice şi cu capitulaţiile, cererile românilor. Spre deosebire de Dimitrie Brătianu, Ion Ghica dorea ca ziarul

---

883 Ibidem, p. 708.

884 vezi şi Bucur Marin,Pagini inedite din arhiva lui Dumitru Brătianu,privitoare la unire, în Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie A.D.Xenopol, XXVI/1, Iaşi, 1989.

885 Biblioteca Academiei Române, Arhiva „Dimitrie Brătianu”, mapa 1, manuscrisul 4.

să fie publicat nu atât în limbi de circulaţie (accepta franceza) cât în turcă şi limbi balcanice spre a arăta chiar Imperiului Otoman, rădăcinile drepturilor noastre[886].

Convocarea adunărilor pentru divanul ad-hoc stârneşte noi nemulţumiri pentru modul în care este redactat firmanul din 6 octombrie 1857. Acesta vorbea de „dedicaţia guvernului otoman în toate timpurile spre a proteja în întregime privilegiile speciale acordate din vechime de Poarta otomană fiecăreia dintre provinciile Valahia şi Moldova, care fac parte din Imperiul nostru" 94. Trei aspecte îi nemulţumeau pe români: acel *fiecare*, menţiune clară a separării celor două Principate şi a sentimentului antiunionist al Porţii, apoi veşnica dorinţă a Porţii de a prezenta capitulaţiile ca dovezi ale mărinimiei ei şi, în final, menţiunea că cele două Principate ar face parte din Imperiu, aspect ce anula autonomia pe care Tratatul de la Paris obliga Turcia să o acorde. La finele anului 1856 Ion Brătianu avea să explice perfect ce însemna Tratatul de la Paris şi perioada imediat următoare pentru viitorul

Principatelor: „Deosebirea de vederi ce subzista de secole între Constantinopole şi Bucureşti în privinţa legăturilor care uneau România cu Turcia avea să fie acum desăvârşit lămurită. Înalta Poartă ale cărei perpetue silinţe fuseseră de a denatura caracterul acestor legături înfăţişându-le ca rezultat al supunerii umilite, al cuceririi cu sabia, credea să învedereze şi de această dată teza sa favorită a vasalităţii"[887][888], ori rolul românilor era de a nu-şi permite aceasta.

Anul 1857 urma să se dovedească crucial în această direcţie şi publiciştii români nu scapă prilejul de a se arunca în vâltoarea luptei spre a răspândi conştiinţa faptului că acum este timpul propice pentru unire. Pe 5/17 februarie 1857 Grigore Serrurie îi scria lui Christian Tell:

---

886 Biblioteca Academiei Române, Arhiva Ion Ghica, mapa I, manuscrisul 23.

887 Acte si documente, p. 862.

888 Ibidem, p. 60.

„Aproposito de cărţile ce circulă acum prin ţară venite de afară, sunt două care se zic tipărite la Bruxelu: una este intitulată „Despre cele din urmă pretenţii ale Porţii asupra Principatelor Moldo-Române" care tratează despre drepturile de autonomie ale românilor şi combate citând date istorice pe „Jurnalul de Constantinopole"[889] ţintind tot la unire, şi alta intitulată „Dezvoltarea drepturilor Principatelor Moldo-Române în urma Tratatului de la Paris din 30 martie 1856". Această broşură, mai voluminoasă decât cealaltă, tratează istoriceşte şi foarte bine despre autonomia ţărilor române: spune, analizează, dezbate şi face cunoscut în adevăratul lor înţeles tratatele românilor cu Poarta otomană, scoate prin deducţiuni pe Turcia numai o simplă epitropă sau apărătoare a suzeranităţii românilor şi o condamnă judecătoreşte ca pe epitropul ce a abuzat de epitropia ce i s-a încredinţat, protestând chiar numele de suzerană ce şi-a însuşit"[890] (lucrarea era realizată de Ion Maiorescu şi Constantin Hurmuzaki) [891]. Curând aceste două lucrări vor fi urmate de o adevărată avalanşă de texte ce încep cu „o aruncătură de ochiu' asupra unirii Principatelor Române de un român din Bucureşti" care aminteşte de „tratatele acestor ţări cu Turcia ce consfinţesc românilor dreptul de cârmuire pământească după legi pământene, drept de pace şi de război, dreptul de a încheia tratate şi alianţe de orice fel, cu orice putere străină, aşadar, cu atât mai mult ţările române au dreptul de a face alianţă între dânsele, adică de a se uni. În privinţa drepturilor sale, Turcia nu este vătămată prin unirea Principatelor"[892].

---

889 pentru informaţi suplimentare privind rolul Jurnalului de la Constantinopol în această perioadă se pot cerceta cu folos la ANIC, fond Ziare în limbi străine, cota 3/719, rola 77, cele mai interesante materiale privind Principatele sunt: 871, 874/1858, 1119/1859, 1892, 1894/1862.

890 Documente privind Unirea Principatelor, vol. III, p. 145-146.

891 Textul complet poate fi găsit în Acte si documente, vol. III, p. 179-218.

892 Acte si documente, p. 294.

Vasile Boierescu începe şi el anul 1857 tipărind la Paris „Firmanul turcesc pentru convocarea divanelor ad-hoc din Principatele Dunărene”. „Prin ce stranie contradicţie”, se întreabă el, „puterile garante au permis sultanului să convoace, printr-un firman, divanele ad-hoc care să se pronunţe asupra organizării viitoare a ţării? Dacă puterile occidentale ar fi cunoscut mai bine istoria şi tratatele Principatelor ar vedea că ele nu au recunoscut acest drept sultanului; firmanul care recomandă românilor respectul drepturilor suverane e puţin demn de un act oficial şi deloc în armonie cu autonomia Principatelor şi textul tratatului de la Paris”[893].

În 13 ianuarie 1857 când întreg textul firmanelor de convocare a divanelor ad-hoc a devenit cunoscut, au apărut noi nemulţumiri deoarece spunea că „guvernul imperial s-a dedicat în tot timpul menţinerii privilegiilor şi imunităţilor acordate de glorioşii noştri strămoşi fiecăreia dintre provincii ce fac parte integrantă din imperiul nostru”[894] (va mai provoca nemulţumirea românilor şi mărginirea mandatelor noilor divanuri ad-hoc „la a revizui regulamentele organice interioare”[895]). Răspunsul cel mai bun la acest text ce reiterează aşa-zisa apartenenţă a Principatelor la teritoriul naţional otoman, va fi dat în februarie 1857 de „Actul de întrunire a comitetului electoral al unirii din Iaşi are la punctul 1 unirea Principatelor Moldova şi Valahia într-un singur stat cu respectarea drepturilor Porţii în cuprinderea vechilor noastre tratate (capitulaţii) ”[896].

Faţă de toate aceste noi arogări de drepturi, va reacţiona şi fostul comandant al armatei de la 1848 Gheorghe Magheru care va trimite un memoriu puterilor

---

893 Ibidem, p. 341-347.

894 Ibidem, p. 1049.

895 vezi şi studiul lui Alexandru I.Gonţa,Firmanul pentru convocarea divanurilor ad-hoc şi problema unirii Principatelor Române,în Studii privind Unirea Principatelor, Bucureşti,Editura Academiei, 1960, p. 282.

896 Acte şi documente, p. 1107.

garante declarând că: „noi nu am fost cuceriţi, noi ne-am supus voluntar, sub rezerva autonomiei şi independenţei noastre, şi aceste capitulaţii sunt baza raporturilor noastre cu Poarta otomană”, pentru a concluziona după o enumerare a capitulaţiilor şi a textelor lor „noi facem parte din Imperiu, nu ca provincii, dar ca Principate vasale şi tributare”[897].

D. Rallet va scrie şi el un material sui generis în versuri despre „România după tratat”, tipărit la Bruxelles şi care măcar pentru originalitate merită notat[898]; bineînţeles că nici el nu uită să amintească de capitulaţii: „E prea trist cum turcii astăzi se prefac că au uitat /că ambele Principate au cu ei câte un tratat/ care le îndatoreşte a plăti o mică dare/ ce o plătiră totdeauna regulat, / care a noastră autonomie pe rostit o consfinţeşte/ şi de noastre sacre drepturi solemne le întăreşte//”[899].

Pentru cei mai mult familiarizaţi cu poezia decât cu dreptul şi cu istoria, Rallet le aminteşte că: „vechile capitulaţii cu Turcia, ca nişte tratate de protecţie, nu ne ridică dreptul de a trimite reprezentanţi; tributul ce datorăm Porţii nu ne împuţinează autonomia”[900].

Am văzut deja un prim miracol realizat de teoria capitulaţiilor, acela al alăturării poziţiilor lui Napoleon al III-lea cu cele ale adversarului său: Ion C. Brătianu, al 2-lea, va fi exploatat peste secole şi de Mihai Eminescu, alăturarea poziţiilor viitorilor conservatori de cele ale liberalilor, în aceste zile, în care toţi visează să fie români cât mai buni. Astfel, la 8 martie 1857 partida conservatoare îşi face publice principiile: 1. Respectul suzeranităţii înaltei Porţi şi al integrităţii autonomiei românilor, potrivit cuprinderii tratatelor încheiate la 1393, la 1460 şi 1513 între domnitorii moldo-valahi şi Înalta

---

897 Ibidem, p. 1194.

898 vezi şi studiul lui T.Vianu, Literatura Unirii Principatelor, în Studii privind Unirea Principatelor, Bucureşti, Editura Academiei, 1960, p. 46.

899 Acte şi documente, p. 281.

9001 07Ibidem, p. 287.

Poartă”[901] Mihai Eminescu va nota şi el în articolul „Conservatorii şi libertăţile” acest moment: „Principiile toate ale constituţiei actuale (din 1866 – n.n.) au fost votate în unanimitate de adunarea ad-hoc din Moldova şi au devenit programul întregii dezvoltări a statului român, punând la loc de cinste autonomia principatelor în cuprinderea vechilor capitularii de la 1393, 1480 şi 1634” * 108[902]. La rândul lor unioniştii de orientare liberală puneau la 1/13 martie 1857 ca prim punct al programului lor: „Unirea Principatelor, cu respectarea drepturilor înaltei Porţi, în cuprinderea vechilor noastre Tratate (capitulaţiile) ”[903].

Astfel, unitatea politică naţională în acţiune se realizează indiferent de culoarea politică, roşii şi albi, umăr la umăr. Ce unea astfel toate partidele, aflăm din scrisoarea pe care fostul domn al Moldovei, Grigore Al. Ghica o trimitea fiului său, generalul Ion Ghica la 8 aprilie 1857: „În această sesiune memorabilă care se deschide, Divanul va avea să specifice drepturile şi imunităţile ţării, constatate deja prin capitulaţiunile noastre”[904]. La 1/13 martie 1857 Comitetul Electoral al Unirii din Iaşi făcuse deja publice opiniile sale care, conform cu cele exprimate de Grigore Al. Ghica, începeau cu cererea „Unirii Principatelor, cu respectarea drepturilor înaltei Porţi, în cuprinderea vechilor noastre tratate” şi la punctul 3 „respectarea drepturilor Principatelor şi îndeosebi a autonomiei lor, în cuprinderea aceloraşi tratate”[905]. La 30 martie 1857, mai harnic, comitetul central al unirii din Bucureşti, făcea publice şi nişte „Desluşiri asupra celor 4 baze din programa naţională” unde arăta că: „chezăşuirea autonomie şi a drepturilor noastre internaţionale, după

901 Alexandru Stoenescu, Istoria loviturilor de stat, p. 440.

902 M. Eminescu, Opera politică, Bucuresti, Editura Eminescu, 2000, p. 128-129.

903 Acte şi documente relative la istoria renascerii României, vol. IV, p. 40.

904 D. A. Sturdza, Domnia regelui Carol I, p. XIV.

9051 12Documente ale unirii, p. 196.

cum sunt hotărâte amândouă prin capitulaţiile din anii 1393 – 1460 şi 1513 închinate între Ţările Române şi Înalta Poartă, prin tratatele noastre cele vechi cu Înalta Poartă va putea înceta amestecul străinilor în treburile ţării şi prin urmare, firmanele...”[906], „drepturile noastre internaţionale se cuprind în capitulaţiile noastre cu Înalta Poartă suzerană, cunoscute şi de dânsa”[907].

Tot în martie 1857 unioniştii munteni trimit o adresă comisarilor europeni având ca obiect unirea: „Românii din cele două Principate, ne-am legat destinele, acum vreo 400 de ani, de cele ale Imperiului otoman; am stabilit această legătură pe baza unor capitularii încheiate cu glorioşii sultani Baiazid Ilderim, Mahomed al II-lea şi Selim!”[908]. În baza acestor capitularii, întreaga clasă politică românească viza un singur lucru: desăvârşirea autonomiei şi realizarea unirii. Tot în vâltoarea pregătirii alegerilor pentru Divanul ad-hoc, apare o broşură extrem de bine scrisă: „Ce se cuvine să cerem la Adunarea ad-hoc”, care arată la punctul III ca o temelie a refacerii naţionale: „Tratatele din 1393, 1460 şi 1513, aceste tratate recunosc ţărilor toate drepturile ce are o naţiune ca persoană politică şi nu dau înaltei Porţi decât dreptul de investitură şi dreptul de a cere un tribut, iar toate celelalte drepturi fireşti ale unei naţiuni, românii le posedă în virtutea suveranităţii lor”[909]. Totuşi, cel mai vast şi mai complet studiu asupra efectelor teoriei capitulaţiilor, asupra unirii şi a statului internaţional, aparţine lui Constantin Hurmuzaki şi Ion Brătianu: „Dezvoltarea drepturilor Principatelor Moldo-Române în urma Tratatului de la Paris din 30 martie 1856”. Prima idee privind realizarea acestei lucrări a plecat de la cererea pe care Nicolae Golescu, aflat la Paris, o adresase pe 3 martie 1856 contelui

---

9061 13Ibidem, p. 202,vezi şi, Gândirea social-politică despre Unire,p.116-117.

907 Ibidem, p. 202.

908 Ibidem, p. 205, vezi şi, Gândirea social-politică despre Unire (1859). Culegere de texte, Bucureşti, 1968, p. 118.

909 Acte si documente, p. 284.

Walewski şi împăratului Napoleon al III-lea, rugându-i: „să sprijine unirea deoarece ea nu contravine nici unei capitulaţii şi poate consolida echilibrul european”[910]. Această idee a apariţiei unei lucrări vast documentate care să susţină aceste opinii, va fi repetată pe 15 martie 1856 într-o întâlnire între Nicolae Golescu, arhimandritul Ioasafat, I.I. Filipescu, G. Cantacuzino şi Pericle Ghica, unde subiectul central a fost teoria capitulaţiilor şi folosirea ei într-o lucrare în serviciul unirii. Ideea a fost ulterior materializată de Hurmuzaki şi Brătianu. Pentru ei, rădăcina tuturor dificultăţilor internaţionale ale Principatelor se află în „Ideea că Principatele nu ar avea altă existenţă politică decât aceea ce rezultă din tratatele încheiate între Rusia şi Poartă, uitând chiar că în art. V al tratatului de la Adrianopole se spune expres că drepturile Principatelor le sunt asigurate pe temeiul convenţiunilor lor, care le-au fost acordate în virtutea capitulaţiilor”[911]. La 21 ianuarie 1830, arată autorii, principele Lieven (ambasadorul rus la Londra) afirma că „Rusia nu a câştigat Principatelor niciun drept nou pe care să nu-l fi avut *ab antiquo* în virtutea convenţiunilor lor cu Înalta Poartă”[912]. Aceasta fiind situaţia, trebuie văzut ce a adus nou tratatul de la Paris: „Acesta, apreciază autorii, ne dă mai puţin decât conferinţele de la Viena, care vorbeau cel puţin de drepturi ce intră în domeniul drepturilor popoarelor şi pe care nu le-au concedat sultanii ci le-au recunoscut şi garantat”[913].

Fapt agravant, în protocolul de la Constantinopol, „Poarta îşi ia dreptul de a regula o mulţime de obiecte curat interne; acest drept e cu totul nou în istoria Principatelor. Nici convenţiunile cele vechi ale Principatelor, nici tratatele ruso-turceşti, nici datinile, nici legile cele în fiinţă ale ţărilor nu dau înaltei Porţi dreptul

910 N. Corivan, Din activitatea emigrantilor români în apus (1853-1857).

911 Ibidem, p. 104.

912 Acte si documente, vol. III, p. 181-182.

913 Ibidem, p. 182.

de a numi caimacami”[914]. Revenind la capitulaţii, autorii arată că potrivit dreptului internaţional, „ele cuprind între sine toate atributele suveranităţii şi acestea nu sunt acordate de Înalta Poartă, ci recunoscute, confirmate şi garantate Principatelor, precum le-au avut ele mai înainte”[915].

Analizând mai departe textul tratatului de la Paris, autorii relevă că el intră în contradicţie flagrantă cu capitulaţiile vechi ale ţării: „Convenţiunile noastre nu cunosc nici suzeran, nici vasal, nici investitură, toate expresiuni dreptului feudal al Europei, cu totul necunoscut la noi, de aici teoria Porţii despre integritatea teritoriului său, întinsă până la Principate, e cu totul deşartă, ca una ce este contrarie vechilor noastre tratate şi chiar intenţiunii puterilor”[916]. Concluziile lui Brătianu sunt clare: „Dacă ar mai rămâne cuiva vreo îndoială despre suveranitatea Principatelor Româneşti, ori chiar despre autenticitatea convenţiunilor lor cu Poarta, istoria e de faţă ca să convingă şi pe cel mai mare sceptic din lume. Ea e martoră că Principatele, şi după convenţiunile lor cu Poarta, s-au purtat ca state deplin suverane şi au fost recunoscute şi de puterile Europei”[917].

„Poarta otomană, până la epoca aceasta, n-a contestat Principatelor niciodată dreptul de a încheia tratate de alianţă cu alte state, de a face pace şi războel, nu există niciun firman ori alt act din partea ei, prin care să fi contestat acest drept Principatelor”[918]. Ce este de făcut în faţa ultimelor evoluţii şi în răspunsul oferit de Brătianu, îl găsim deja pe omul de la 1877: „Poarta otomană a călcat în picioare legăturile cele mai sacre, a frânt pactul încheiat între ea şi Principate, a pierdut toate drepturile asupra acestora şi statele române nu mai sunt în drept de a

914 Ibidem, p. 183-184.
915 Ibidem, p. 188.
916 Ibidem, p. 190.
917 Ibidem, p. 192.
918 Ibidem, p. 194-195.

denunţa pactul ci şi de a cere aplicarea dreptului popoarelor asupra călcătorului de tratate”[919].

După cum putem vedea pentru Brătianu, tunurile de la Plevna începuseră deja să bată. Această lucrare a lui Brătianu şi Hurmuzaki este aproape fără egal prin duritatea analizei şi a termenilor şi de ce nu a soluţiei propuse. Pentru a înţelege de ce trebuie să analizăm câţiva factori, în primul rând lucrarea nu este destinată publicului larg ci echipei de luptători ai unirii spre a le ilustra situaţia reală, internaţională şi istorică a Principatelor. Apoi lucrarea se adresează şi diplomaţilor şi urmăreşte, tocmai prin documentarea istorică serioasă şi argumentele dure, să ilustreze lacunele tratatului din 30 martie 1856. Ultimul scop este şi de a obişnui Europa cu ideea că cererile, dar şi drepturile românilor vor putea duce până la război cu Poarta, dacă aceasta îşi continuă linia politică antiunionistă. În timp ce marea majoritate a broşurilor destinate publicului intern laudă tratatul de la Paris ca o chezăşuire a viitorului Principatelor, singură această broşură îl desfiinţează; de aici şi circulaţia ei redusă în ţară, dar şi interesul pe care l-a stârnit în exterior, interes reverberat peste ani, când în cancelariile europene se va vorbi despre „radicalul” şi „extremistul” Brătianu care vrea război cu orice preţ în orient. De aici, de la această broşură, începea mitul conspiratorului Brătianu. O lucrare la fel de interesantă, la care am mai făcut referiri şi care vedea lumina tiparului în acest an, este şi „România după tratatul de la Paris din 30 martie 1856” de V. Boierescu, cu o introducere a domnului Royer Collard (din care am reprodus părţile esenţiale), profesor de dreptul ginţilor la Facultatea de Drept din Paris. În această lucrare apare că „dreptul public al românilor nu se constituie pe tratatul de la Paris, ci pe tratatele din 1393, 1460, 1513 şi 1529. Noi am fi vrut ca tratatul de la Paris să facă o menţiune expresă că nu a făcut decât să confirme şi garanteze aceste vechi tratate.”[920] Anul publicist se încheia

919 Ibidem, p. 198.

920 Ibidem, p. 20.

cu „Privire asupra trecutului şi prezentului Principatelor Moldo-Române” care aduceau ca element de noutate în ultimul an, citarea celebrului istoric Hammer care apreciase capitulaţiile din 1391 cu Baiazid I, 1416, Mahomed al II-lea, 1516 Soliman şi le dăduse girul autorităţilor sale ştiinţifice, incontestabile. Concluziile broşurii erau simple, iar tratatul de la Paris privit cu mult mai puţină înverşunare decât îl vedea, de exemplu, Brătianu: „Astăzi, când Rusia a renunţat la protectoratul său, lucrurile trebuie să revină simplu la starea la care se găseau înainte de tratatul de la Kainargi, fiind reglate de hatişerifuri acordate acestor ţări de sultani în secolele XIV, XV, XVI”[921].

Ion C. Brătianu va mai avea ocazia de a-şi mai expune opiniile până la finele anului 1857 într-un „Memoriu asupra situaţiunii Moldo-Române după tratatul din Paris”. Şi aici accentul demonstraţiilor este pus pe teoria capitulaţiilor: „Aceste tratate (şi să se noteze că nu posedăm astăzi decât textele acelora pe care sultanii le-au dat Domnilor români, şi nu textul pe care românii l-au dat Porţii) constată că Principatele nu s-au deposedat de drepturile lor de state independente” Istoria constată că ceea ce se numeşte capitulaţiuni sau imunităţi şi privilegii, sunt pur şi simplu adevărate tratate între Poartă şi Principate”.

„Congresul de la Paris nu a căzut în această greşeală, el nu ne-a violat independenţa în favoarea Turciei; odată Ţările Române organizate, tratatul de la Paris nu recunoscu Porţii asupra-ne niciunul din drepturile ce constituie suzeranitatea feudală”[922].

Se observă rapid diferenţa între tonul pesimist, radical şi fulminant al lucrării trimise diplomaţiei europene (Dezvoltarea drepturilor Principatelor) şi cei optimist şi calm prezentat pentru alegătorii din ţară care trebuiau să fie siguri că cineva afară ne susţine, ne garantează

921 Ibidem, p. 260.

922 Ibidem, p. 102-110 şi Din scrierile si cuvântările lui I. Brătianu, p. 100.

drepturile şi aşteaptă doar acţiunea noastră. În final, după acest greu tur de forţă propagandistic, candidaţii unionişti reuşesc să izbândească în alegerile din Ţara Românească – şi după anularea alegerilor falsificate stângaci de N. Vogoride – şi în Moldova. Deschiderea adunărilor ad-hoc în septembrie 1857 le dă posibilitatea unioniştilor să folosească din nou capitulaţiile în luările lor de poziţie. Poate cea mai clară şi mai argumentată folosire a lor în lucrările divanelor ad-hoc o avem de la M. Kogălniceanu care propune „respectarea drepturilor suverane, îndeosebi a autonomiei pe temeiul vechilor capitulaţii”[923]. Apoi, într-un lung discurs rostit la 7 octombrie 1857, Kogălniceanu arată că toate cererile noastre sunt justificate prin capitulaţii: „strămoşii noştri au încheiat cu glorioşii padişahi otomani, tratatele sau capitulaţiile din anii 1393, 1460, 1511 şi 1634… aceste tratate, după dreptul ginţilor, n-au şters Principatele din rândul statelor suverane, chiar după încheierea capitulaţiilor cu Înalta Poartă. Principatele au urmat a fi privite de către puterile europene ca staturi suverane”[924]. În sprijinul acestei idei el aduce tratatul de la Adrianopol, conferinţa de la Viena (1855) „circulara ministrului trebilor din afară al MSJ Napoleon al III-lea cu data de 23 mai 1855, statornicind că relaţiile dintre Înalta Poartă şi Principate sunt rezultatul unei alcătuiri liber realizate cu sute de ani mai înainte între Înalta Poartă şi Ţările de la Dunăre.”[925] La acestea se adaugă chiar actele Porţii şi protocolul conferinţei de la Constantinopol (februarie 1856) toate recunoscând justeţea capitulaţiilor şi punerea lor la baza dreptului Principatelor. Tot Kogălniceanu arată, de data aceasta la finalizarea lucrărilor adunărilor ad-hoc: „trebuie să sfârşim Adunarea cum am început-o, cu un act de mulţumire către puteri, în care să arătăm, din nou, că respectăm şi voim a respecta

---

923 M. Kogălniceanu, Documente diplomatice, Bucuresti, Editura Politică, 1972, p. 14-15.

924 Ibidem, p. 66.

925 Ibidem, p. 66-67.

drepturile înaltei Porţi în cuprinderea vechilor capitulaţii”[926].

În divanul ad-hoc, Kogălniceanu nu era singurul care cerea introducerea capitulaţiilor ca bază juridică a cererilor întregii naţiuni moldo-valahe; la 24 octombrie 1857 Comisiunea de Urgenţă a divanului ad-hoc din Valahia propunea ca formulă: „dezrobirea drepturilor străbune ce ne sunt garantate de capitulaţiunile ce avem încheiate cu Înalta Poartă şi pentru întruparea Principatelor într-un singur stat”[927]. Ion Brătianu îşi fixase atitudinea de urmat în Divanul ad-hoc cu mult înaintea altora. Într-un număr din Românul din 5 martie 1861, în articolul „Partidul naţional în divanul ad-hoc şi adunările elective” el îşi amintea că: „Cele 7 mari puteri ale Europei, adunate în Congresul de la Paris, încheiară un tratat prin care… Principatele de dincolo şi dincoace de Milcov reintrară în deplina lor autonomie, ce le era încă garantată prin vechile lor stipulări cu Poarta”[928]. Hotărârea lui Brătianu de a fundamenta drepturile românilor pe capitulaţii şi de a acţiona rapid pentru materializarea lor, îl împingea şi la fapte nesăbuite. Astfel, la 11 februarie 1863, îşi amintea că în această perioadă a divanelor ad-hoc încerca să îl facă pe caimacamul Alexandru Ghica (fost domn regulamentar între 1834 – 1842) să se proclame domnitor: „Îi ziceam totdeauna: pune-te în capul naţiunii, pune-te în capul Divanului ad-hoc, ca să declami că în puterea tratatelor noastre voim să ne facem toate legile şi să ne apărăm toate drepturile noastre.”[929] Ion C. Brătianu nu era singurul exaltat din Divanul ad-hoc; chiar o figură sfântă, precum episcopul Calinic al Râmnicului (sanctificat de Biserica Ortodoxă Română drept Sf. Ierarh Calinic de la Cernica) declara pe 2 noiembrie: „eu, smeritul, din ziua în care am auzit că milostivul Dumnezeu prin slăvitele puteri ale Europei, a binevoit de a-şi întinde şi către noi mila sa,

926 Ibidem, p. 72.
927 Din scrierile si cuvântările..., p. 140.
928 Ibidem, p. 251.
929 Ibidem, p. 298.

ca să ne uşureze de multele suferinţe care le-am pătimit şi a ne bucura pe viitor de vechile noastre drepturi recunoscute prin tratatul de la Paris, am crezut că văd o minune”[930]. Un alt membru al Divanelor ad-hoc, Grigore Ioranu, declara şi el pe 25 noiembrie 1853: „de vor cerceta în parte tractatele fiecărui Principat, nu vor găsi nicio deosebire în punctele lor de căpetenie… şi în tratatele noastre şi ale moldovenilor aceleaşi principii stau la lumina zilei. Identitatea este completă. Aceasta se poate reduce la două: administrarea dinăuntru Principatelor şi situaţiunea lor politică din afară. Astfel ne este regulată fiinţa noastră naţională de către strămoşii noştri: toate convenţiunile câte s-au făcut în urmă recunosc românilor dreptul lor de viaţă naţională”[931].

În şedinţa din 7/19 octombrie 1857, vornicul Constantin Hurmuzachi, Constantin Negri, Mihail Kogălniceanu, Constantin Rolla, Mihail Jora, Dimitrie Ralet etc. supuneau spre votare Divanului ad-hoc din Moldova o moţiune în care arătau că „fiinţa politică şi naţională, dritul de staturi suverane, Principatele pururi şi le-au asigurat prin tratatele ce (…) strămoşii noştri au închinat cu glorioşii Padişahi otomani Tratatele sau Capitulaţiile din anii 1393, 1460, 1511 şi 1634 (…) chiar după încheierea capitulaţiilor cu Înalta Poartă, Principatele au urmat a fi privite de către puterile europene ca staturi suverane”[932]. În aceeaşi şedinţă spre a întări ideea receptării europene a vechilor tratate se făcea o lungă listă a actelor internaţionale ce recunoşteau valabilitatea lor: tratatul de la Adrianopole, Conferinţa de la Viena, circularele împăratului Napoleon al III-lea, nenumăratele haturi ale Porţii Otomane, Conferinţa de la Constantinopol etc.[933]

Extrem de interesant este că chiar şi cei care se

---

930 Documente privind unirea Principatelor, vol. I, p. 600.

931 Ibidem, p. 628-629.

932 Acte şi documente relative la istora renaşterii României, vol. VI/I, Bucureşti, 1896,
p. 64-65.

933 Ibidem, p. 67-68.

împotrivesc realizării unirii folosesc tot ideea capitulaţiilor, precum logofătul Alecu Balş, „care în mod ipocrit îi avertizează pe deputaţi că dacă se duce la bun sfârşit proiectul unificării aceasta înseamnă pentru Moldova pierderea unei situaţii sigure şi fără egal în zona balcanică, iar el om cu temă de Dumnezeu şi cu grijă faţă de viitorul copiilor" nu poate dori a da în schimb Moldova cu privileghiurile ei (are şi grijă să menţioneze că ele sunt recunoscute de către prea puternici Sultani), „ce sunt mai avantagioase decât ale învecinatului Principat, pentru un viitor eventual şi necunoscut"[934]. Pe 8 octombrie 1857 se înregistrează o „propunere urgentă a domnului C.A. Kretzulescu" care bineînţeles începe cu obişnuita cerere de „chezăşuire a autonomiei (...) cum sunt hotărâte amândouă prin capitulaţiile din anii 1393, 1460 şi 1513"[935].

La fel în „actul dezvoltator al votului Adunării ad-hoc a Ţării Româneşti din 9/21 octombrie 1857 se pun ca baze ale tuturor cererilor româneşti" „capitulaţiile sau tractatele din anii 1393, 1460, 1511, 1513, 1529 ce recunosc Moldova şi Ţeara Românească de staturi independente"[936].

Asistăm aşadar la o adevărată repetare, până la saturaţie, a ideii capitulaţiilor în toate documentele Divanului ad-hoc. Pe 25 noiembrie 1857, când se votează „Răspunsul la nota Comisiei Internaţionale" se vorbeşte din nou despre capitulaţii care sunt „constatate de către Rusia în tratatele sale, mărturisite de către Turcia în diferite rânduri, şi chiar în protocolul din Constantinopol, recunoscute de Monitorul guvernului francez din 1855... ele sunt de mult de domeniul european"[937]. La finalizarea lucrărilor Divanului ad-hoc, când capitulaţiile ocupă locul de frunte, chezăşuind cele patru cereri ale naţiei moldo-valahe: autonomie, neutralitate, prinţ străin şi guvern reprezentativ, toţi participanţii îşi exprimă mulţumirea faţă

934 Acte şi documente.., vol. VI/I, p. 70-72.

935 Ibidem, vol. VI/2, p. 29.

936 Ibidem, vol. VI/2, p. 52-53.

937 Documente privind unirea principatelor, vol. I, p. 146.

de rezultat. La 29 noiembrie Ion Ionaşcu arată meritul divanului ad-hoc în „exprimarea dorinţei de a se garanta autonomia română, bazată fiind pe tractatele ce s-au închiiat din secolii trecuţi cu Înalta Poartă”[938]. La 7 decembrie, Constantin Haralambie (reprezentantul fostului domnitor Barbu Ştirbei) arăta că în divanul ad-hoc „Naţiunea română, conformându-se spiritului Tractatului de la Paris, prin mandatarii săi, pe temeiul suveranităţii sale, fiind liberă şi independentă, respectă totodată şi relaţiunile ce o leagă cu Înalta Poartă, a decretat bazele reorganizării sale politice”[939]. Odată finalizate lucrările divanului ad-hoc, cererile naţiunii române iau drumul Parisului spre a fi discutate într-un nou congres[940].

Comisia europeană de la Bucureşti aprecia în raportul său ca bază a demonstraţiei româneşti capitulaţiile şi aprecia rapoartele şi deciziile divanelor ad-hoc, tocmai după numărul de informaţii pe care le conţineau din aceste vechi acte „Adunarea moldoveană încearcă să stabilească, în primul rând, că vechile capitulaţii recunosc naţiunii deplina exercitare a suveranităţii interne şi externe (…) totodată, Divanul nu citează în sprijinul declaraţiilor sale întregul text al vechilor capitulaţii, cum a făcut-o citându-le, divanul Valahiei”[941].

În aşteptarea rezultatelor acestui nou congres (ce se vor materializa în convenţia de la Paris) situaţia în Principate se detensionează brusc, întreaga suflare aşteptând veştile din capitala franceză. Ca urmare, anul 1858 apare, cel puţin în comparaţie cu predecesorul său, ca un an calm, cuminte, aproape nefiresc de liniştit. Numai Constantin Hurmuzaki umple acest gol cu un discurs inimos în care arată că: „măsura drepturilor noastre

938 Ibidem, p. 636.

939 Ibidem, p. 654.

940 Pentru atmosfera Congresului din 1858, vezi Albert Cahmet, Le question d’Orient dans l’histoire contemporane (1821-1905), Paris, 1905.

941 Românii la 1859, p. 242-243.

trebuie să o căutăm în cercurile drepturilor noastre… ca să ştim ce se cuvine să cerem, trebuie să ştim mai întâi ce avem. Avem drepturi mari şi frumoase, drepturile acestea se întemeiază pe tractate încheiate între ele şi Înalta Poartă. Tractatele acestea se numesc capitulaţii. Tractatele noastre nu numai că nu s-au desfiinţat vreodată, ci încă din timp în timp s-au recunoscut şi s-au întărit cu solemnitate de către Înalta Poartă… ele au asigurat Principatelor Române toate drepturile care, după principiul dreptului public al Europei, recunoscut de toate naţiile civilizate, constituie deplina suveranitate a statelor. Mai sunt unii, care voind a ne micşora drepturile, ne întâmpină că, la clasificarea statelor, publicişti au pus Principatele Române în clasa statelor semisuverane. Acestora le răspundem că publiciştii, chiar cei mai învăţaţi, n-au avut cea mai mică cunoştinţă despre capitulaţiile noastre, care abia în secolul nostru s-au publicat şi ei şi.au întemeiat opera lor numai pe cunoştinţa tratatelor ruso-turceşti, care nu pot folosi, nici păgubi pe un al treilea”[942]. Nu este de mirare că la finele acestui discurs patriotic cei prezenţi l-au socotit pe Ctin Hurmuzaki drept „Cercetătorul cel mai ager, învăţătorul cel mai neobosit ai drepturilor Principatelor”. Frumoasă laudă, bună apreciere, meritată tară îndoială, prin buna stăpânire a teoriei capitulaţiilor, chiar dacă M. Kogălniceanu s-ar fi considerat mai în drept de a fi astfel lăudat. În rest, lumea stă într-o stare de aşteptare tensionată. Dionisie Pop Marţian îi scrie lui Gh. Magheru că: „trebuie să cerem reînnoirea tratatelor noastre cu Poarta în sens de aliaţi, nu vasali ai ei”[943]. Cu o ureche ţintită spre Paris, Petre Mavrogheni îi scrie la 7/19 august lui D.A. Sturdza că îi „comunică principalele puncte ale viitoarei convenţii de la Paris începând cu recunoaşterea tuturor vechilor noastre capitulaţii.”[944] Odată făcută publică convenţia de la Paris, apar şi nemulţumiri. Ctin Hurmuzaki îi scrie lui D.A.

942 Domnia regelui Carol I, p. IV-VI.

943 Documente privind unirea Principatelor, vol. III, p. 319.

944 Ibidem, p. 399.

Sturdza: „acei care îmi cunosc convicţiunile mele despre natura capitulăciunilor, despre neadeveritatea suzeranităţii, despre integritatea suveranităţii noastre, trebuie să arătăm că capitulaciunile nu vorbesc despre suzeranitate, căci suzeranitatea este o minciună”[945].

Imediat lumea intră în acţiune pentru constituirea adunărilor elective. Element interesant, principalul aspect abordat în campania electorală este tot cel al capitulaţiilor: de exemplu la Giurgiu, Gr. Serrurie le promite alegătorilor că va vota un candidat la domnie care să obţină: „chezăşuirea autonomiei şi a drepturilor noastre internaţionale, după cum sunt hotărâte amândouă, prin capitulaţiile din anii 1393, 1460 şi 1513 închiate între Ţările Române şi Înalta Poartă precum şi neutralitatea teritoriului Moldo-Român”[946]. Mai interesant este faptul că şi câştigase sub această platformă, deci cel puţin alegătorii din Giurgiu ştiau şi ei câte ceva despre capitulaţii. Votul Adunării Elective din Moldova va fi curând cunoscut şi candidatul fără şanse, uitat chiar la notarea listei de candidaţi, colonelul Alexandru I. Cuza, este ales ca domnitor[947]. În discursul de recepţie M. Kogălniceanu nu uită să-i amintească de datoria sa sfântă de acum, păzirea capitulaţiilor: „după vreo sută cincizeci şi patru ani de dureri, de umiliri şi de degradare naţională, Moldova a reintrat în vechiul său drept consfinţit prin capitulaţiile sale, dreptul de a-şi alege pre capul său, pre domnul”[948].

În procesul verbal al Adunării Elective a Munteniei era notat, la dubla alegere a colonelului Al. I. Cuza că alegerea s-a făcut după: „acest principiu al reconcilierii generale şi al puterii naţionale, graţie înaltelor puteri garante care ne arată drumul prosperităţii şi al mărimii noastre, prin recunoaşterea şi garantarea drepturilor

945 Ibidem, p. 415-416.

946 Ibidem, p. 313.

947 pentru detaliile alegerii ca domnitor al Moldovei a lui Alexandru I.Cuza vezi,Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Adunarea Electivă Legislativă a Moldovei, nr. 1473, dosar1/1859, fila 16.

948 M. Kogălniceanu, Opere Politice, p.74.

noastre naţionale şi a vechilor noastre tractate, pe care părinţii noştri le apăraseră cu sângele lor şi care stăteau ascunse şi amorţite sub valul uitării şi al violării”[949]. De îndată ce este finalizată alegerea în Moldova, adunarea electivă trimite la 4 ianuarie 1859 şi „un vot de recunoştinţă puterilor ce au subscris tratatul de la Paris, pentru recunoaşterea şi garantarea drepturilor noastre întemeiate pe capitulaţii”[950] şi lega acestea de dubla alegere. Când se află despre persoana alesului, negustorii şi tinerimea din Iaşi îi rostesc noului domnitor urarea lor şi speranţa de mai bine bazată tot pe respectarea capitulaţiilor: „Măria ta este faţă la această bucurie, unanim cerul ne este martor şi va spune lumii că Moldova este recunoscătoare marilor puteri ce i-au întins mâna şi i-au redat vechile ei drepturi, îmbrăcând-o în veşmântul autonomiei sale”[951].

Când vine şi rândul adunării din Ţara Românească după votul de alegere a domnului Moldovei şi pe tronul de la Bucureşti deputatul Boierescu declară la finele şedinţei „această zi este cea mai mare ce au văzut Românii în analele istorie lor! (...) Graţie înaltelor puteri garante, cari ne arătară drmul prosperităţii şi al mărimii noastre, prin recunoaşterea şi garantarea drepturilor noastre naţionale şi a vechilor noastre tratate, pe care părinţii noştri le apărară cu sângele lor, şi care stăteau ascunse şi amorţite sub valul uitării şi al violării!”[952].

Odată realizată dubla unire, începea lupta pentru impunerea recunoaşterii ei. I.I. Filipescu, trimis în misiune la Constantinopol[953], relata la 25 februarie / 9 martie 1859 despre atmosfera creată în jurul dublei alegeri: „Austria s-

949 Documente ale unirii, p.219.

950 Alex. I. Cuza, Acte si scrisori, Iasi, Editura Junimea, 1973, p. 383-384.

951 Ibidem, p. 396.

952 Acte şi documente, vol. VIII, 594-595.

953 Gheorghe PlatonReacţii şi atitudini în cercurile diplomatice din Constantinopol faţă de unirea principatelor, în Revista de Istorie, XXVIII (1975), nr. 7, p. 1085-1090.

a compromis prea tare cu ceea ce ea a înscris în protocoalele primului Congres, pentru a mai putea ea singură opune o rezistenţă serioasă la al II-lea Congres, pentru că unirea efectuată, tributul şi suveranitatea fuseseră asigurate Principatelor de o manieră foarte satisfăcătoare. Am spus că cele două ţări reunite se găseau în condiţiile normale pe care tratatele închiate le asiguraseră şi nu înţelegem să slăbim legăturile noastre cu Turcia" 160[954]. Capitulaţiile asigură acum un statut de autonomie universal recunoscut ţării noastre care oferă o impunitate chiar şi după dubla alegere[955]. La 13 aprilie 1859 I.I. Filipescu raporta încântat ministrului afacerilor externe că găsise pe cineva care considera încă că în capitulaţii nu sunt destule drepturi pentru Principate: „Contele de Lallemand şi generalul Durando se referă la dezavantajele pe care le conţine spiritul tratatelor între Poartă şi Principate, dar acesta este un rău care se poate repara cu timpul, totul depinzând de conduita românilor"[956]. De partea cealaltă, la Iaşi, începuse deja lupta privind impunerea până la ultimele consecinţe ale drepturilor prevăzute pentru români în capitulaţii[957]. În acest caz fiind vorba de neimpunerea convenţiilor telegrafice între Austria şi Imperiul otoman pe teritoriul românesc. Ministerul Trebilor Străine anunţa Austria că: „prin capitulaţiile dintre Principate şi Poarta otomană, Principatele unite şi-au rezervat între altele drepturi, şi acela de a încheia tratate internaţionale, şi au exercitat acest drept în timpurile vechi şi nouă, după cum o

954 Documente privind domnia lui Al. I. Cuza, Bucuresti, Editura Academiei, 1989, p. 20

955 interesul extraordinar al diplomaţiei franceze pentru situaţia din Principatele Unite poate fii observat din cercetarea rapoartelor de la MAE-Paris de la ANIC, Ţara Franţa, rola 7, vol. 18, p. 520-530.

956 Ibidem, p. 37.

957 Printre alte propuneri bazate pe capitulaţii, făcute în această perioadă,cea mai interesantă este fără îndoială aceea pentru confecţionarea unei monede naţionale şi contractarea unui împrumut pentru ambele Principate, vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Preşedenţia Consiliului de Miniştri, nr. 299, dosar 2/1859.

dovedşte chiar convenţia telegrafică dintre Austria şi Moldova din 11 octombrie 1855”[958].

Deşi românii se aşteptau la o rezolvare rapidă a recunoaşterii dublei alegeri, tensionarea situaţiei internaţionale prin izbucnirea războiului franco-piemonto-austriac şi începutul unificării italiene a făcut ca problema românească să devină una secundară[959]. Întreg jocul politic al Franţei lui Napoleon al III-lea, atât în perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza cât şi la începutul celei a lui Carol I poate fi rezumat de cuvintele pe care Napoleon al III-lea i le spune lui Vasile Alecsandri în cadrul uneia din audienţele acestuia din anul 1859: „astăzi poziţia politică a Principatelor este asigurată prin diversele interese ale Puterilor, căci Rusia le va apăra contra Turciei, Englitera şi Austria în contra Rusiei şi Franţa contra tuturor. Organizaţivă în linişte dezvoltaţi resursele voastre financiare, agricole şi militare şi aşteptaţi cursul evenimentelor”[960]. În timp ce în ţară începe astfel opera de refacere, singurul care ţine vie încă ideea capitulaţiilor este Ion Brătianu. În 14 mai şi în 16 mai el ţine un discurs în Parlament sub titlul de *Situaţiunea* în care arată că: „Tratatul de la Paris nu numai că recunoaşte în virtualitate anticele noastre drepturi ca state autonome şi suverane, dar ne deschide şi drumul legal de a ne constitui într-un singur stat cu independenţă absolută... drepturile noastre sunt clare şi ne vor asigura izbânda”[961]. La 4 şi 6 iunie tot Brătianu va lansa un *Apel la conştiinţa naţională* în care linişteşte populaţia şi o asigură de victorie: „Dispoziţiunile ce luară între dânşii Sultanii şi Domnii români sunt aşternute în patru acte cu datele 1393, 1460, 1523 şi

---

9581 65Ibidem, p. 44.

959 vezi şi Gheorghe Platon, Le probleme roumain dans la politiques européen dans les années de la lutte pour l’union (1856-1859), în Revue Roumaine d’Histoire, XIV, (1975), nr. 1, p. 25.

960 Phillippe Seguin, Ludovic Napolen cel Mare, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1998, 9. 414.

961 Acte si cuvântări, vol. I, p. 306.

1529”[962]. „Capitulaţiunea nu ar stipula pentru români o mulţime de foloase fără ca otomanii să fi primit o sumă de bani şi plăcerea de a-i înscrie între titulari”[963]. „Sub acest punct de vedere a fost considerată şi judecată cauza noastră în congresul de la Paris şi în conferinţele ce regulară chestiunea română. De aceea tratatul de la 31 martie şi convenţiunea de la 19 august vin de pun capăt tuturor călcărilor ce făcuseră drepturilor noastre atât Turcia cât şi Rusia. Amândouă aceste acte ce reînnoiesc cele patru capitulaţiuni le dau autoritatea tratatelor şi convenţiilor ce regulează astăzi Europa. Convenţiunea nu ne creează un drept ci ne recunoaşte dreptul nostru din capitulaţiuni”[964]. Odată finalizată această lungă argumentaţie bazată pe capitulaţii, Brătianu atacă rapid fondul problemei; având garantată autonomia, avem garantat şi dreptul de a ne alege domn, de a face unirea şi de a începe reformele necesare modernizării. La 4/16 mai în Moldova Kogălniceanu îşi forma primul său cabinet ministerial al cărui program îl apăra în faţa adunării, prezentând ca prim obiectiv: „apărarea vechilor noastre tratături ce sunt consfinţite atât prin Tratatul de la Paris, cât şi prin documentul din 7/19 august 1858. Rezemându-ne pe drepturile ce decurg din aceste acturi seculare noi vom sprijini autonomia ţării, ca o scumpă şi neprescriptibilă moştenire”[965].

La Iaşi, ca şi la Bucureşti, principalii oameni politici, chiar dacă aparţineau unor tabere ce se profilau de pe acum rivale, aveau aceeaşi bază de acţiune – capitulaţiile – şi adeaşi scopuri – modernizarea. Sfârşitul anului 1859 aducea cu el şi reglementarea situaţiei internaţionale a Principatelor[966]. Franţa învinsese în războiul cu Austria şi

---

962 1 69Ibidem, p. 342.

963 1 70Ibidem, p. 343.

964 Ibidem, p. 348-349.

965 M. Kogălniceanu, Documente diplomatice, p. 77.

966 amănunte asupra perioadei se pot găsii la N.Corivan,Lupta diplomatică pentru recunoaşterea dublei alegeri a lui Alexandru I.Cuza, în Studii privind Unirea Principatelor, Bucureşti, Editura

îşi reconfirmase mai mult ca oricând supremaţia europeană având cuvântul dominant şi în chestiunea recunoaşterii dublei alegeri a lui Alexandru I. Cuza[967]. Perioada de tensiune şi nesiguranţă se sfârşea, de acum începea timpul reformelor interne. Bineînţeles, problema statului internaţional nu dispărea de pe agenda oamenilor politici, mai mult chiar, opiniile se radicalizau. Stau mărturie pentru această stare de spirit titlurile unor ziare ce apar în această perioadă[968]: la Bucureşti apare între 1860 şi 1862 *Independenţa* jurnal politic comercial, literar şi continuarea lui: *Independenţa română*. O foaie cu acelaşi titlu va apărea în 1870, la Buzău; o alta la Iaşi (martie 1875), o gazetă *Independenţa naţională* apare la Ploieşti (14 februarie 1877) [969].

Alte ziare cu un titlu asemănător sunt „Jurnalul Unirii" al lui M. Kogălniceanu tmsformat în celebra „Steaua Dunării" şi gazeta „Unirea" din Bucureşti.

Foarte rapid, aproape imediat după 1859, capitulaţiile intră într-un con de umbră. Pot exista mai multe explicaţii pentru acest fapt: pe de o parte ascuţirea luptei politice interne care pune pe planul al doilea teoria capitulaţiilor, apoi reformele extrem de stringente ce trebuie îndeplinite şi care răpesc întreaga atenţie a oamenilor politici şi de ce nu, acalmia europeană care nu

---

Academiei, 1960, p. 387-412.

967 Rolul lui Costache Negri în această epuizantă bătălie poate fi cel mai bine ilustrat prin studiul rapoartelor sale către domnitor vezi Raportul din 17 aprilie 1859 din Biblioteca Academiei Române, Arhiva C.Negri, t 1, ms 4643, fila 229 la fel de real folos este şi Biblioteca Academiei Române „Corespondenţa Cabinetul Domnesc către Agenţia Principatelor Unite La Constantinopol" în Arhiva domnească Cuza Vodă,vol.7,p.430.Din nou el se va dovedii de real folos şi în cadrul vizitelor lui Cuza la Constantinopol vezi B.A.R., Arhiva C.Negri, t.1, ms. 4857, 4686, 4859.

968 vezi şi Dan Berindei, Dezvoltarea presei bucureştene în perioada formării şi organizării statului naţional unitar român (1856-1864) în Studii..., XV (1962), nr. 3, p. 671.

969 Nerva Hodos, Al. Sadi Ionescu, Publicatiunile periodice româneşti, vol. I, Bucuresti, 1913, p. 331-332.

permitea Principatelor să agite noi pretenţii[970]. Fără îndoială, mai găsim articole, broşuri şi discursuri cu referiri la capitulaţii, chiar şi acte oficiale precum adresa Comisiei Centrale de la Focşani, care la 4 august 1860, îi aduce aminte domnitorului că pentru rezolvarea problemei mănăstirilor închinate trebuie folosită „Convenţia din 7/19 august 1858 care a consacrat vechile drepturi de autonomie şi astăzi este singura lege obligatorie pentru Principatele Unite ale României”[971]. Bineînţeles că cel mai interesant răspuns cu privire la această eclipsare a capitulaţiilor după dubla alegere, ni-l dă D.A. Sturdza, trăitor al momentului: „Se presimţea de toţi că acest Principe (Al. I. Cuza – n.n.) este strâns legat de independenţa ţării şi că legămintele seculare dintre România şi Poarta otomană, capitulaţiile, departe de a fi cum se zicea mai înainte, paladiul existenţei noastre naţionale, din contră, ele deveneau din ce în ce mai periculoase, pentru că în mijlocul marilor şi decisivelor transformări ale Europei, ele ne împiedicau de a lua la timp o poziţiune asigurătoare pentru viitorul nostru”[972].

Cu alte cuvinte, după perioada lor de aur (anii 1853 – 1859) [973] odată scos cam tot ce se putea obţine din aceste documente, exploatate la maximum, se simţea acum nevoia unei faze cantitative superioare şi anume, independenţa. Ori între capitulaţii şi autonomia largă pe care ele o cuprindeau şi ruperea completă a tuturor legăturilor cu Poarta, era o diferenţă uriaşă. Nu trebuie să înţelegem această eclipsare a capitulaţiilor ca una totală, demonstraţia autonomiei Principatelor continuă a se baza

---

970 vezi şi Dan Berindei,Lupta diplomatică a Principatelor Unite pentru desăvârşirea Unirii (24 ianuarie 1859-24 ianuarie 1862), în Studii privind Unirea Principatelor, Bucureşti, Editura Academiei, 1960, p. 413-449.

971 Documente privind domnia lui Al. I. Cuza, p. 174-175.

9721 79Domnia regelui Carol, p. XX-XXI.

973 vezi Gheorghe Platon, „Ecoul internaţional al Unirii Principatelor Române”, în Cuza Vodă in memoriam, Iaşi, Editura Junimea, 1974, p. 147-186.

pe ele. Astfel pe 29 august 1860 Adunarea Electivă a Ţării Româneşti i-a în discuţie baterea unei monede naţionale bătându-şi dreptul la acest simbol al suveranităţii pe drepturile conţinute în vechile capitulaţii[974]. La fel pe 12 ianuarie 1865 guvernul Mihail Kogălniceanu primea autorizaţia de a contracta un împrumut de 150 de milioane lei turceşti pentru soluţionarea definitivă a problemei mănăstirilor închinate[975]. La fel pe 26 iunie 1865 tot pe baza teoriei capitulaţiilor guvernul lua în discuţie şi primea şi acceptul parlamentului pentru constituirea unei Bănci Naţionale[976] care să fie concesionată către bancherii Herz şi Jackson[977].

Anii care urmau erau ani ai pregătirii prin reforme şi modernizare pentru independenţă[978]; capitulaţiile mai aveau încă un rol de îndeplinit, acela de a obţine impunerea unui prinţ străin pe tronul Principatelor. Ultima dorinţă exprimată de Adunările ad-hoc la 1857. Acesta avea să fie ultimul lor moment de strălucire înainte de anii 1877 – 1878 şi ruptura brutală de Poartă.

Independenta şi sfârşitul teoriei capitulaţiilor

1. Capitulaţiile şi problema prinţului străin (1866 – 1878)

Perioada domniei lui Alexandru I. Cuza este una dintre cele mai rodnice în realizări ale istoriei românilor: o constituţie proprie adoptată nevoilor româneşti, „statutul dezvoltator”, reforma agrară, secularizarea averilor mănăstireşti, primele împrumuturi, înfiinţarea celor două

974 vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Adunarea Electivă Legislativă a Ţării Româneşti nr. 1469, dosar 36/1860.

975 vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Adunarea Electivă Legislativă a Ţării Româneşti nr. 1469, dosar nr. 141/1865.

976 vezi şi Valeriu Stan, Iniţiative de creare a unei Bănci Naţionale în timpul domniei lui Alexandru I.Cuza în Arhiva Românească, 2 (1996), nr. 1, p. 126-130.

977 vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Secretariatul Statului nr. 1331, dosar 92/ 1865.

978 Vezi şi Constantin Ştirbu, Date noi privind instituirea „Ordinului Unirii” în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, în Muzeul Naţional, I (1974), p. 95-103.

universităţi din Iaşi şi Bucureşti, şi lista ar putea continua. După cum aprecia un eminent specialist al perioadei, academicianul Dan Berindei, domnia lui Alex. I Cuza intră într-un dinamism deosebit după lovitura de stat din 2/14 mai 1864 când într-o perioadă scurtă se înregistrează rapid o serie de succese deosebite în special în plan internaţional „lovitura de stat, rezolvarea din interior a unei situaţii au consolidat poziţia de autonomie a ţării”[979].

Mândria pe care o resimţea chiar în zilele ulterioare recunoaşterii europene a loviturii sale de stat şi a „Statutului Dezvoltator al Convenţiei de la Paris”, domnitorul Alexandru I. Cuza se poate observa în chiar proclamaţia către ţară din 2 iulie 1864: „căci Românilor, trebuie să v-o spun, şi sigur voi o puteţi constata, România numai de astăzi reintră în autonomia sa dinlăuntru, cuprinsă în vechile noastre capitulaţii, încheiate cu Înalta Poartă şi garantate prin tratatul de la Paris.”[980] Zece ani mai târziu marele colaborator al domnitorului, Mihail Kogălniceanu, considera că „autonomia ţării, domnilor se datorează lui 2 mai (...) proclamă şi revendică pentru ţară autonomia deplină, dreptul ţării nemărginit de a-şi da şi reface guvernul şi constituţiunea după voinţa şi după trebuinţele sale”[981]

Ultimul an însă, 1865[982], devine un an al stagnării şi

979 D.Berindei, Epoca Unirii, Bucureşti, Editura Corint, 2000, p. 114.

980 Mesagii, proclamaţii, răspunsuri şi scrisori oficiale ale lui Cuza-Vodă, p. 121.

981 M.Kogălniceanu, Opere, vol. IV, partea a II-a Bucureşti, Editura Academiei, 1978, p. 122-123.

982 Printre realizările importante ale finalului de domnie a lui Alexandru Ioan Cuza putem enumera proiectul de lege privind reorganizarea dorobanţilor din 10/26 noiembrie 1865 care pune bazele acestui eşalon al armatei române care-şi va demonstra capacităţile în războiul de independenţă vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale fond Secretariatul Statului nr. 1331, dosar 350/1865, fila 1-8. La fel pe 4-13 decembrie 1865 se discută şi aprobă regulamentul pentru chemarea şi instruirea gloatelor, la caz de nevoie, sub arme, pas important pentru democratizarea armatei în spirit liberal, vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale fond Secretariatul Statului nr. 1331, dosar 375/1865.

al izolării; despărţirea de M. Kogălniceanu (ianuarie/constituirea unui cabinet fără personalităţi şi ambiţii/ N. Kretzulescu), încetinirea ritmului reformelor. Chiar domnitorul începe a-şi pierde suflul, în noiembrie şi decembrie anunţând atât pe Napoleon al III-lea[983] cât şi Parlamentul, de disponibilitatea sa de a se retrage din prim-planul vieţii politice[984]. Domnul Unirii îşi îndeplinise menirea.

O ultimă revenire a mândriei şi a marilor sale idei legate de destinul neamului românesc o vedem bazată tot pe teoria capitulaţiilor, pe care fuseseră bazate cele mai frumoase acţiuni ale domniei sale, în scrisoarea din noiembrie 1865 trimisă marelui vizir spre a apăra autonomia ţării„Nu pot pricepe care să fie cauza şi ţelul scrisorii Alteţei Voastre (...) eu, ca Domn care înţeleg ca România să se bucure deplin de drepturile de autonomie şi de independenţă interioară, dobândite ţării din vechime, drepturi recunoscute şi consfinţite (...) să-şi arunce ochii Guvernul Imperial în trecut, şi să-şi aducă aminte care au fost relaţiile înaltei Porţi cu întâii domni români, care au căpătat închezăşuirea suzeranităţii lor în suveranitate; va culege mari învăţăminte din înţeleapta şi pătrunzătoarea politică a glorioşilor Sultani din veacurile al XV-lea şi al XVI-lea, va înţelege cât atunci existenţa Moldovei şi a Valahiei, ca state, era socotită de preţioasă pentru Imperiul Otoman, şi pentru... sultanii Baiazid I, Mahomed II, Selim I, SolimanII”[985].

Ce a urmat, lovitura de stat din 11 februarie 1866, a fost doar o confruntare între două proiecte rivale de aducere pe tron a unui prinţ străin: candidatul lui Al. I.

983 Cât de important este rolul lui Napoleon al III-lea în această perioadă se vede din ce îi scrie C.Negri domnitorului „nu trebuie cu nici un chip să lăsăm Franţa să se îndepărteze de noi”, D.Berindei, Epoca Unirii, p.206.

984 Vezi o analiză interesantă a acestei perioade la Sever Mircea Catalan, La situation internationale des Principautés Unies (1864-1866). Consideree selon sa relation avec le declin du second Empire în Revue Roumaine d’Histoire, 31 (1992), nr. 3-4, p. 235-254.

985 Mesagii, proclamaţii..., 481-486.

Cuza – Sergiu de Leuchtenberg şi cel al opoziţiei – Filip de Flandra, Prinţul Jérôme Napoleon şi în final Carol de Hohenzollern-Sigmaringen. Lovitura de stat din februarie 1866 punea însă o problemă de drept internaţional. În decembrie 1861 unirea fusese recunoscută doar pe perioada domniei lui Cuza, domnie ce luase acum sfârşit. Avea să fie menţinută unirea? Opozanţii erau numeroşi: Imperiul Otoman, Rusia, Austria chiar şi Franţa îşi pierduse din energia de odinioară pentru cauza românilor. Era acum timpul pentru ca teoria capitulaţiilor să intervină, ca de atâtea ori în ceasurile de cumpănă, spre a salva drepturile ţării.

Ideea folosirii capitulaţiilor în acţiunea de aducere a prinţului străin a venit în mod natural conspiratorilor de la 1866, deoarece ele aveau marele avantaj de a fi cunoscute şi recunoscute de întreaga comunitate internaţională. În 28 iunie 1864 ambasadorul englez, Sir Henry Bulwer, discutând cu Nicolae Burdeanu, secretar la Constantinopol (ulterior între participanţii la acţiunea din februarie 1866), îi declara: „acum domnitorul, de acord cu organele statutului, poate modifica legile interne după voia sa, după cum aţi cerut necontenit la 4 – 5 ani. Recunosc că numai acum intraţi în posesiunea vechilor drepturi de autonomie, căci nimeni nu mai poate, sub niciun pretext, să intervină în administraţia internă”[986].

Apărea natural ca această adevărată comoară juridică să nu rămână nefolosită. Mărturie despre inteligenţa politică cu care oamenii momentului 1866 au ştiut să decidă folosirea capitulaţiilor, stă Memoriul MAE Francez din 21 martie/ 1 aprilie *Despre capitulaţiile moldo-valahe* care aprecia că: „vechile capitulaţii prin care Moldova şi Valahia s-au plasat în secolele XIV, XV, XVI de bunăvoie sub suzeranitatea sultanilor, sunt menţionate în mod expres în multe acte diplomatice la care Turcia a participat. Conferinţa actuală, dacă se referă la ele,

---

986 Relaţiile diplomatice ale României de la 1859 la 1877, Bucuresti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984, p. 86.

trebuie să accepte cererile Principatelor Unite”[987]. Aşa cum vor vedea, oamenii politici de la Bucureşti puseseră deja conferinţa puterilor garante în dilemă în momentul în care puseseră chestiunea prinţului străin pe temeiul capitulaţiilor. Pe 3/15 aprilie 1866 delegaţia Principatelor Unite compusă din Vasile Boierescu, L. Steege, Scarlat Fălcoianu îndeplinea, în memoriul pe care îl pune pe masa Congresului Internaţional, cele mai negre temeri ale diplomaţilor occidentali. „Convenţiunea semnată la Paris la 19 august 1858 pentru a stabili bazele organizaţiunii sociale a Principatelor, începe în art. 2 prin proclamarea dreptului public al românilor… astfel precum rezultă din tractatele sau capitulaţiunile ce au închinat cu Sublima Poartă şi pe care convenţiunea le menţionează”[988].

„Dreptul românilor de a alege, în virtutea capitulaţiunilor, pe Principele lor domnitor de unde ar voi şi de a-l declara ereditar, precum şi interesul lor de a o face în împrejurările de astăzi, sunt necontestabile”[989]. Acelaşi memoriu arată că: „principiul eredităţii fusese proclamat şi pus în lucrare de către ţară, recunoscut chiar de alte puteri, într-o epocă când legăturile noastre cu Sublima Poartă existau în toată puterea lor… cu toate acestea niciodată Sublima Poartă n-a ridicat nici cea mai mică obiecţiune asupra acestei linii de transmitere a ocârmuirii. Astfel dar, admiterea principiului de ereditare n-ar vida niciun tratat şi n-ar schimba întru nimic nici raporturile Principatelor cu Sublima Poartă”[990]. Turcia se va arăta mulţumită de acest limbaj ce recunoaşte capitulaţiile şi implicit legăturile Principatelor cu ea. Astfel, pe 23 martie/ 4 aprilie A.G. Golescu, G. Costaforu şi Manolache Costache Iepureanu, agenţi la Constantinopol, îl informau pe ministrul afacerilor externe Ion Ghica despre declaraţiile făcute de marele vizir la audienţa lor: „Sublima Poartă a menţinut neatinse drepturile

987 Românii la 1859, vol. I, p. 626.
988 Domnia Regelui Carol I, p. 74-75.
989 Ibidem, p. 78.
990 Ibidem, p. 83.

Principatelor şi a respectat autonomia lor în curs de mai bine de trei veacuri; e, deci, un depozit sfânt, să păstrăm deci raporturile noastre seculare, rămânând în legăturile ce vă unesc cu Turcia... legătura ancorei ce v-a scăpat de naufragiu"[991]. Turcia nu se arăta prea sensibilă la aceste declaraţii de amiciţie ale românilor în timp ce considera că faptele lor îi lezează grav prestigiul. Ca atare la Constantinopol se făureau planuri de atac militar la adresa Principatelor (spre a face faţă acestor ameninţări şi aş dovedi seriozitatea guvernul de la Bucureşti şi prinţul Carol I, au recurs la 9/10 iunie 1866 la chemarea sub arme a contingentelor 1862, 1863, 1864, 1865 care au fost reunite sub conducerea vestitului general de la 1848 Gheorghe Magheru) [992]. O corespondenţă din capitala otomană, din aprilie-mai 1866, avertiza factorii politici de la Bucureşti de „intenţia Turciei de a se opune cu forţele militare sfidării drepturilor sale de suzeranitate şi tacticii de fapt împlinit a României"[993]. O lună mai târziu pe 27 mai 1866 două telegrame disperate, una trimisă de agentul român la Constantinopol şi una de cel de la Paris anunţă că „Poarta este decisă să ocupe cu forţa Principatele"[994]. Faţă de toate aceste ameninţări Vasile Boierescu şi Gheorghe Costaforu îi comunică lui Ion Ghica, recomandându-i din partea lui Napoleon al III-lea, ca noul prinţ să adopte o atitudine flexibilă faţă de Poartă: „atitudinea pe care trebuie să o aibă faţă de Turcia este: vizită la sultan, oferind majorarea tributului"[995]. Treptat diplomaţia română reuşeşte noi victorii, un prim efect al alegerii lui

---

991 Ibidem, p. 60.

992 vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale fond Secretariatul Statului nr. 1331, dosar 532/1866.

993 vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Casa Regală nr. 725, dosar 23/1866.

994 vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Casa Regală nr. 725, dosar 34/1866.

995 vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Casa Regală nr. 725, dosar nr. 31/ 1866, cuprinzând corespondenţa din 25 mai de la Paris.

Carol I este sprijinul diplomatic german. Astfel pe 8 iunie V. Boierescu şi G. Costaforu raportează despre întâlnirea lor cu Otto von Bismark care le recomandă şi se oferă să le faciliteze o legătură mai strânsă cu Rusia „care este nu numai o mare ţară vecină, dar şi ocrotitoarea ortodoxiei”[996]. Ca urmare a susţinutei campanii diplomatice bazate în mare măsură pe capitularii „puterile decid să facă presiuni la Constantinopol ca Turcia să accepte faptul împlinit” 19, anunţă încântaţi Boierescu şi Costaforu. Singura cerinţă a diplomaţiei europene este făcută publică de ambasadorul francez la Constantinopol, de Moustier, şi de ministrul de externe francez Drouyn de Lhuys, care îl anunţă pe baronul d’Avril, consulul la Bucureşti: că „este obligatoriu ca prinţul Carol să accepte scrisoarea Sultanului” 20.

În final chiar Napoleon al III-lea va intervenii pentru ca Domnitorul să accepte a-l întâlnii pe sultan, spre a debloca situaţia21.

19

20

vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Casa Regală nr. 725, dosar nr. 42. vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Casa Regală nr. 725, dosar nr. 45/

1866.

21

vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Casa Regală nr. 725, dosar nr. 52/

1866.

22 Ion C. Brătianu, *Acte şi scrieri*, vol. I, p. 410 – 403.

23 N. Iorga, *Politica externă a Regelui Carol I*, Bucureşti, Editura Glykon, 1991, p. 12 – 13.

Temerile reprezentanţilor Imperiului Otoman nu erau fără bază. Ion C. Brătianu, ajuns acum la guvern expunea din nou luări de poziţie belicoase: „Dacă în tratatele noastre cu sultanii avem un drept stipulat în termenii cei mai categorici şi expliciţi, este acela de a încheia tratate

996 vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Casa Regală nr. 725, dosar nr. 37.

cu celelalte puteri. Este necontestabil că îngâmfarea formei orientale ce domneşte în vechile noastre tratate cu sultanii şi lipsa de claritate prezintă multe necuviinţe; ele au de efect de a face să se nască între Poartă şi noi multe neînţelegeri… a modifica deci tratatele noastre cu Turcia ar fi un lucru foarte avantajos pentru ambele ţări" 22. Momentul era extrem de dificil şi de tensionat. Nicolae Iorga analizând anul 1866 în lucrarea „Politica externă a regelui Carol!" vedea: – şi vorbesc despre prima problemă fiindcă este în legătură cu însăşi alcătuirea şi consolidarea statului, cu caracterul pe care acest stat îl câştigă acum, este problema legăturilor cu Turcia. Situaţia noastră faţă de Turcia era la 1766 foarte clară, iar la 1866 foarte încurcată. La 1766 lucrurile erau netede: noi nu eram provincii ale Imperiului Otoman, eram ţări închinate după concepţia noastră, iar după concepţia turcilor, deşi supuse cu sabia, dar păstrând autonomia întreagă. Nu i-ar fi trecut prin minte nici unui sultan că poate să schimbe această situaţie de autonomie largă a ţărilor noastre" 23.

Fără îndoială aici sunt exagerări, situaţia juridică a Principatelor se îmbunătăţise masiv faţă de 1766, iar garanţia colectivă a celor 7 mari puteri permisese României să evolueze vizibil şi marcant. Cu toate acestea capitulaţiile începeau să fie considerate ca o piedică în calea dezvoltării ţării, ca o legătură neplăcută cu un imperiu bolnav şi în proces de dezagregare şi ale cărui încercări de salvare a imaginii sale internaţionale se făceau pe socoteala mândriei naţionale a românilor.

Extrem de interesant este ceea ce gândea şi ştia despre capitulaţii noul suveran al Principatelor Unite, tânărul domnitor Carol I. În *Memoriile* sale el îşi aminteşte: „Când turcii au supus stăpânirii lor Peninsula Balcanică şi au înaintat până la ţărmul de miazănoapte al Dunării, Principatele române părăsite de vecinii lor creştini nu au avut încotro şi au fost silite să facă pace cu năvălitorii mahomedani: Valahia şi Moldova încheiase, fiecare în parte o capitulaţie cu sultanii turcilor. Această capitulaţie le asigura neatârnarea şi libertatea în afacerile

interioare în schimbul unui tribut în bani, şi astăzi la război. Dar mai târziu turcilor nu la mai păsa mult de capitulaţii”[997]. Tot Carol I, într-o discuţie după venirea sa în ţară avută cu Dimitrie Brătianu, care vorbea despre capitulaţii, prinţul îi declara că aceasta nu era pentru dânsul o piedică şi n-ar fi fost greu a se rupe această legătură.

Cu toate acestea, formulele de politeţe faţă de Poartă au fost respectate; abia intrat pe teritoriul ţării, Carol I a trimis o telegramă de încunoştinţare la Constantinopol. Această iniţiativă nu a plăcut prea mult la Constantinopol: I se obiecta de ce a trimis o telegramă ca de la suveran la suveran în care nota că „în ceea ce priveşte obligaţiile sale, ele s-ar rezema, nu pe tratatul din Paris ci pe tratatele seculare care leagă Principatele cu Imperiul otoman, deci cu despărţirea netedă a celor două state”[998].

De fapt întreaga Europă era conştientă că sosirea prinţului Carol I era o lezare serioasă a prestigiului Imperiului otoman. Ori aceasta fusese şi intenţia responsabililor români din Principate. Ion Ghica îi scrisese agentului Principatelor la Paris încă de pe 2/14 martie 1866: „convin, domnule agent, că suveranitatea acestei din urmă puteri, angajate în chestiune, va primi o oarecare atingere prin soluţiunea cerută. Dar avantajele foarte fictive ale acestei suzeranităţi iluzorii pot fi ele serios puse în cumpănă cu siguranţa ce ar câştiga Sublima Poartă din aceste concesiuni?[999] Concesiunile dorite de români sunt oferite însă foarte greu de Poartă. Primul proiect otoman de Convenţie ce recunoaşte situaţia creată prin urcarea pe tron a lui Carol I stârneşte o masivă dezamăgire în Principate, dar şi un contraproiect românesc care vorbeşte „de vechile noastre legături seculare”[1000] şi în care „Prinţul Carol se va angaja să respecte suzeranitatea MS

997 Memoriile regelui Carol I al României, vol. I, Bucuresti, Editura Roza Vânturilor, p. 31.

998 N. Iorga, Politica externă, p. 27.

999 Domnia regelui Carol I, p. 16.

1000 Politica externă, p. 42.

Sultanului şi să menţină legăturile seculare care unesc Principatele cu Imperiul Otoman”[1001]. În schimb, pe 5/17 iulie 1866 Consiliul de Miniştri respinge cu duritate proiectul turc de convenţie, calificându-l drept „în cea mai mare parte inadmisibil şi chiar ofensator ca formă”[1002]. În special este vizat articolul 1 care „voieşte să oblige pe principe să lase pentru totdeauna neatinse raporturile de vasalitate ale ţării faţă de Înalta Poartă”[1003]. Cu alte cuvinte, încă de pe acum la Bucureşti se pregăteşte dosarul juridic al independenţei.

Rezistenţa cercurilor politice româneşti bazate pe capitulaţii devine curând o informaţie general europeană. Pe 15/27 iulie 1866 reprezentantul diplomatic sârb la Constantinopol relatează despre convorbirea sa cu dl. Golescu: „el mi-a confirmat că nu acceptă condiţiile. Singurul lucru pe care îl acceptă românii este majorarea tributului, iar pentru celelalte apelează la constituţia lor şi la tratate, după care niciun fel de convenţii noi încheiate nu trebuie să ducă la conflict cu Poarta”[1004].

Exasperat de duritatea poziţiei otomane, însuşi Carol I îl înştiinţează pe Napoleon al III-lea la 26 septembrie 1866 că: „nu ar putea să primească expresia umilitoare de parte integrantă decât cu adaosul *în limitele fixate de capitulaţii şi de tratatul de la Paris*”[1005].

Apelul la – mereu favorabil românilor – împărat Franţei va avea succes[1006]. La 1/13 octombrie Carol I, aflat în vizită la Târgovişte află prin consulul francez că Aali Paşa, ministrul de externe al Porţii, „consimte la adaosul, în limitele fixate de capitulaţii şi de tratatul de la Paris”[1007],

---

1001 Memoriile, p. 87.
1002 Ibidem, p. 85.
1003 Ibidem, p. 85.
1004 Documente privind unirea Principatelor, vol. I, p. 637.
1005 Memoriile, p. 122.
1006 Vezi splendidul volum de Phillipe Segain, Ludovic Napoleon cel Mare, Bucuresti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1998.
1007 Memoriile, p. 123.

deblocând astfel negocierile[1008].

Spre a mobiliza opinia publică internaţională, apare în ziarele franceze şi un „Apel al românilor” care reaminteşte că: „Principatele Moldovei şi Munteniei, hărţuite timp de secole de către polonezi, unguri, tătari, turci se văzură siliţi să contracteze cu aceştia din urmă, legături întemeiate pe tratate. Sunt nişte tratate de protecţiune care nu încalcă întru nimic suveranitatea popoarelor protejate. Fuseseră încheiate tocmai în scopul de a salva independenţa statelor române”. Apelul se finalizează cu cererea tranşantă: „să se închidă era amestecurilor străine în afacerile noastre interne. Cererile românilor îşi află puterea în dreptul ce-l consacră tratatele lor cu Sublima Poartă”[1009]. Toate aceste apeluri şi activităţi disperate fac ca în final la 8/20 octombrie să sosească la Bucureşti scrisoarea de recunoaştere a domnitorului Carol I semnată de Mehmed-Ruşdi.

„Sublima Poartă nu se îndoieşte că A.V.S. va respecta în chip constant drepturile suzeranităţii Sultanului asupra Principatelor Unite care fac parte integrantă din Imperiul Otoman şi că va păstra cu îngrijire legăturile seculare ce le unesc cu Imperiul”[1010].

Câtă dreptate avea Sublima Poartă să nu se îndoiască se vede din faptul că domnitorul va refuza să contrasemneze firmanul de investitură, scriind el însuşi un nou document ce conţinea poziţia porţii române: „Mă leg în numele meu şi în numele succesorilor mei să respect cu scrupulozitate drepturile de suzeranitate asupra Principatelor Unite, care fac parte integrantă din Imperiu în limitele fixate de capitulaţii şi de tratatul de la Paris”[1011].

Toată relaţia cu Turcia era dată de „sentimentele binevoitoare ale Sultanului care vor fi un ajutor puternic în

---

1008 corespondenţa pe această temă poate fii complet studiată în cadrul Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Casa Regală nr. 725, dosar nr. 29/1866..

1009 Ion C. Brătianu, Acte si cuvântări, vol. II, p. 413.

1010 Memoriile, p. 125-126.

1011 Ibidem, p. 126.

silinţele ce-mi voi da spre a strânge şi mai mult legăturile seculare ce unesc Principatele cu Turcia”[1012]. Odată cu normalizarea legăturilor cu Constantinopolul, urma bineînţeles, şi efectuarea vizitei protocolare de investitură. Iată cum se relata întâlnirea dintre sultanul Abdul Aziz şi Carol I: „Sultanul se informează despre călătoria Principelui, îl întreabă dacă a fost mulţumit de vas, cum s-a efectuat călătoria, ce timp era. Ca să dea o altă întorsătură conversaţiei, Principele Carol I spune că vede în menţinerea tratatelor existente o garanţie pentru România şi că pentru acest cuvânt le-a respectat din prima zi. (12/24 octombrie 1866) ”[1013].

Aducerea de către prinţ în discuţie a tratatelor existente, sintagmă incluzând şi capitulaţiile, făcea parte dintr-o strategie dinainte planificată care urmărea să pună semnul egalităţii între necesitatea şi avantajele acestor tratate şi respectarea lor. Însă în momentul când avantajele vor deveni problematice, la fel va fi şi cu respectarea tratatelor[1014].

Încă din 9/21 octombrie când plecase în călătorie Carol I, îşi notase: „Prinţul se duce la Constantinopol ca să asigure în persoană pe Sultan că românii vor respecta cu credinţă tratatele vechi ce fixează raporturile dintre ţara lor şi Turcia”[1015]. Rezultatul acestei politici se va vedea în firmanul de investitură ce va fi remis domnului pe 23 octombrie/4 noiembrie: punctul 1 prevedea că „Tu te îndatorezi, în numele tău şi în numele urmaşilor tăi, de a respecta în întregimea lor drepturile mele de suzeranitate asupra Principatelor Unite care fac parte integrantă din

1012 Ibidem, p. 126, vezi si Documente privind unirea, vol. I, p. 646-647.

1013 Domnia Regelui Carol I, vol. I, p. 347.

1014 pentru o analiză suplimentară a întregii dezbateri privind recunoaşterea de către Poartă a lui Carol I ca domnitor şi textul complet al proiectelor otomane şi al contra proiectului român vezi mai multe detalii furnizate de Emil Picot (secretarul particular al lui Carol I) în Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Casa Regală, nr. 725, dosar 75/1866.

1015 Memoriile, p. 128.

Imperiul Meu, în limitele fixate prin stipulaţiile vechilor convenţiuni şi prin tractatele de la Paris din 1856”[1016], iar punctul 6 alătura obligaţia „de a menţine întotdeauna cu grijă legăturile seculare ce le unesc cu Turcia”[1017].

Ca întotdeauna capitulaţiile reduseseră simţitor atât cererile cât şi formalităţile turceşti, obligându-i să le menţioneze permanent ca limite favorabile românilor. În Occident lumea era conştientă de dificultăţile întâmpinate de Principatele Române Unite în impunerea cererilor lor la Constantinopol. Gaston de Monicault nota în „Problema Orientului” că: „firmanul (de domnie al lui Carol I – n.n.) nu era chiar în întregime satisfăcător. El lăsa să subziste echivocul pe care l-am mai semnalat în majoritatea documentelor relative la Principate. Astfel, el afirmă de mai multe ori că acestea fac parte integrantă din Imperiul Otoman, în limitele fixate de stipulaţiile vechilor convenţii (art. 3), ori noi am văzut că aceste vechi convenţii niciodată şi în nicio privinţă n-au lezat în vreun fel independenţa Moldovei şi a Valahiei. Tot aşa art. 4 declara că tratatele semnate de Poartă sunt obligatorii, când în fapt Principatele au uzat totdeauna de dreptul de a trata. De ambele părţi se invocau vechile convenţii, legăturile seculare, dar Poarta pretindea că aici avea dovada unei legături de dependenţă. Principatele, dimpotrivă, le invocau în favoarea independenţei lor”[1018]. Cu alte cuvinte, ruptura de viitor era clară, dar pe moment Carol I trebuia să accepte inevitabilul, să plece puţin capul şi să obţină recunoaşterea unei domnii, care întreaga lume spera că va aduce cu ea independenţa[1019]. De altfel, curând Carol I va minimaliza importanţa tuturor acestor formalităţi în

---

1016 Ibidem, p. 358.

1017 Ibidem, p. 358.

1018 Românii la 1859, vol. III, p. 365-367.

1019 Chiar la întoarcerea sa în ţară Carol I nu ezită să scrie o scrisoare de mulţumire sultanului pentru primirea făcută tratând întreaga ceremonie ca pe o vizită particulară şi nu drept o ceremonie marcând suzeranitatea turcească, vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Casa Regală nr. 725, dosar nr. 61/1866, fila 1.

discursul ţinut la deschiderea Parlamentului în 15/27 noiembrie 1866: „A fost destul să preschimb proceduri de politeţe cu Înalta Poartă şi să declar M.S. Sultanului că dorinţa mea fermă e de a respecta suzeranitatea sa pe baza vechilor noastre tractate cu Imperiul Otoman”[1020]. Adică „politeţe şi respectarea scrupuloasă a capitulaţiilor” nimic mai mult; aceasta oferea România.

La finele anului 1866 situaţia se calma, Carol I fusese recunoscut de Poartă, situaţia internaţională se detensionase din 1/13 iunie 1866. România îşi avea propria sa Constituţie şi pornea mai departe pe drumul modernizării. Acum avea să se lovească, mai mult ca oricând, de rămăşiţele legăturilor cu Poarta şi de efectele lor asupra economiei şi vieţii româneşti.

2/I. Lupta contra regimului capitulaţiilor străine i w 1 A A

şi a aplicării lui în România.

Încă din timpul domniei lui A.I. Cuza începuseră a se face simţite pe teritoriul Principatelor efectele negative ale unor acte de privilegii emise de-a lungul timpului de sultanii otomani către diferite puteri străine. Fără a face obiectul studiului nostru, aceste acte sunt numite ca şi cele româneşti, capitulaţii, fără a avea însă nicio legătură ca termeni şi obiect cu capitulaţiile româneşti. Deoarece până acum nimeni nu a mai studiat această suprapunere de termeni, ba chiar au avut loc confuzii nepermise între cele două tipuri de capitulaţii, ne permitem să propunem spre a le deosebi două denumiri diferite, una de capitulaţii româneşti, cuprinzând exact actele pe care le-am analizat în această lucrare şi una de capitulaţii ale puterilor străine, oglindind tocmai aceste acte de privilegii economice, atât de deosebite faţă de cele de privilegii politice ale Ţărilor Române.

Pentru cei care vor să afle mai multe despre aceste acte cu caracter economic, le recomand lectura capitolului „Capitulaţiile: puncte de vedere juridice” din prezenta

---

1020 Domnia regelui Carol I, p. 363.

lucrare unde această problemă este pe larg dezbătută[1021]. Cum problema luptei contra regimului capitulaţiilor acordate de Poartă puterilor străine a fost analizată deja de alţi autori şi nu are legătură cu subiectul nostru, noi ne vom ocupa doar de un element complet nou al luptei contra acestui regim al capitulaţiilor străine şi anume folosirea capitulaţiilor politice româneşti contra acestora, pentru limitarea efectelor lor şi scoaterea teritoriului Principatelor din zona lor de efect.

Din sec. XVIII aceste capitulaţii fuseseră acordate unui număr mereu în creştere de state: Austria în 1718 şi 1747, Suedia în 1737, Regatul celor două Sicilii în 1740, Danemarca în 1746, Toscana în 1747, Prusia în 1761, Spania în 1782, Rusia în 1783, Sardinia în 1823, Belgia în 1838, Portugalia în 1843, Bavaria în 1870.[1022] Această avalanşe de state ce solicitau Principatelor privilegii economice, autonomie, instanţe judecătoreşti separate, întârziau creşterea economică, aruncau dezordine în justiţie, slăbeau autoritatea statului asupra supuşilor săi, încurajau cererea cetăţeniei străine spre a se bucura de aceste avantaje, creau permanente fricţiuni cu consulatele puterilor străine interesate în a-şi proteja până la limitele extreme ale legalităţii supuşii. Lupta contra capitulaţiilor străine a devenit extrem de acerbă odată cu reglementarea situaţiei internaţionale a Principatelor prin Congresul de la Paris. Julien Green, consulul englez la Bucureşti, aprecia şi el importanţa acestui moment şi a recunoaşterii vechilor tratate ale românilor cu Poarta, în acest domeniu: „Mi-am spus întotdeauna că practic capitulaţiile au încetat să mai existe în Principate după Conferinţa de la Paris din 1858 şi că tonul folosit la acea conferinţă a fost lovitura lor de

---

1021 o altă lectură utilă în această direcţie este şi Stela Mărieş, Lupta pentru desfiinţarea privilegiilor economice ale supuşilor străini în timpul domniei lui Al.I. Cuza în Acta moldovis meridionalis, Vaslui, 1(1979), p. 181-187.

1022 Jaquest Tobie, Les Interet’s economique, fmanciares et politiques français, tome I, 1973,
p. 6.

graţie”[1023].

Puterile străine receptau astfel cu teamă anii 1859/1860 ştiind că dintr-un moment în altul va urma anularea capitulaţiilor străine. În 7 septembrie 1860 acelaşi Julien Green nota: „guvernul moldovean neagă principiul aplicării capitulaţiilor la Principate... o vreme autorităţile valahe nu au pierdut desigur niciun prilej de a acţiona în opoziţie totală cu capitulaţiile. Guvernul valah se eschivează, refuzând pur şi simplu să recunoască autoritatea capitulaţiilor”[1024].

Şi consulul francez avea aceleaşi intuiţii ca şi omologul său englez în 6/18 septembrie 1858 Louis Beclard îi scria lui Thouvenel, la Constantinopol: „nu trebuie ignorat că jurisdicţia consulară născută din capitulaţiile consimţite de Poarta Otomană, sunt în vigoare în Principate, dar Moldo-Valahia, ţări esenţialmente creştine, aceste capitulaţii şi această jurisdicţie excepţională nu are nicio raţiune de a fi”[1025]. Un an mai târziu (septembrie 1859) la Paris se ştia că: „În ochii guvernului moldovean aplicarea riguroasă a capitulaţiilor poartă un atentat la autonomia Principatului”[1026]. În 8/20 iulie 1859 A. de Lallemand îi scria ministrului francez Al. Walewski de ce refuză românii aplicarea capitulaţiilor: „jurisdicţia consulară e instituită prin Convenţia din 19 august, dar prin capitulaţiile Porţii cu Principatele ea e necunoscută şi în fapt e refuzată de drept de guvernul moldav”[1027].

Chiar şi juriştii înţelegeau în ce măsură după Unire capitulaţiile străine nu mai puteau fi aplicate Principatelor: „ar fi un spectacol straniu... că toate puterile străine ale Europei se coalizează spre a impune unui mic stat creştin o jurisdicţie excepţională pe care au obţinut-o de la sultani

---

1023 Independenta României, Documente, vol. II, p. 64.
1024 Ibidem, p. 19.
1025 Documente privind unirea, vol. VI, p. 248.
1026 Ibidem, p. 368.
1027 Ibidem, p. 552.

numai cu scopul de a proteja pe supuşii lor în statele musulmane propriu-zise”[1028].

La 12/24 ianuarie 1860 ministrul afacerilor externe al Valahiei scria lui Costache Negri la Constantinopol: „aşa cum v-am anunţat prin ultima mea scrisoare, trebuie să expuneţi prin forma de expozeu pe care v-am trimis-o, principalele chestiuni pe care consulatele persistă a le cere rezolvate conform tratatelor (capitulaţiilor străine – n.n.) chiar dacă aplicarea lor în acest caz e incompatibilă nu numai cu liberul exerciţiu al autonomiei noastre dar şi cu toate principiile de drept public internaţional pe care noi ne sprijinim intervenţia”[1029].

Domnia lui Alexandru I. Cuza, şi mai ales începuturile la cea a lui Carol I, au făcut publică o metodă sui generis de ocolire a conţinutului capitulaţiilor străine: „era încercarea de a încheia convenţii bilaterale consulare cu diferite state în conformitate cu legislaţia internaţională şi care să anuleze efectele capitulaţiilor”[1030]. Când puterile străine protestau faţă de aceste metode şi nerespectarea capitulaţiilor străine, li se răspundea clar că a le rezolva cererile ar fi a încălca propriile noastre capitularii. Astfel, la un protest al guvernului francez (mai 1873) în legătură cujurisdicţia consulară, ministrul de externe Gh. Costaforu „răspunse printr-un ton categoric că acceptarea lui ar însemna abdicarea Principatelor Unite de la situaţia lor de autonomie”[1031]. Spre a împiedica repetarea unor astfel de presiuni, statul român a selectat dintr-un Curs de drept diplomatic (de Pradier Fodere) ideea că „statul protejat nu rămâne mai puţin suzeran şi, în consecinţă, în lipsa unei clauze formale, conservă folosirea şi exerciţiul dreptului de reprezentare diplomatică”. Mai mult, pe 2 aprilie 1873 Monitorul Oficial nr. 64 publica Legea Organică a Ministerului de Externe în care îi dădea ca misiune „reprezentarea şi apărarea intereselor statului român,

1028 D. Berindei, Epoca Unirii, p. 200.
1029 Documente privind domnia lui A.I. Cuza, vol. I, p. 165.
1030 N. Corivan Relaţiile diplomatice, p. 273.
1031 Ibidem, p. 274.

executarea şi interpretarea convenţiilor şi tratatelor”[1032]. Lumea diplomatică a interpretat legea ca o încercare „de a depăşi caracterul de stat vasal”[1033]. Românii arătau tuturor celor care făceau presiuni pentru respectarea capitulaţiilor străine pe teritoriul Principatelor că: „Situaţia Principatelor nu trebuie asimilată celei a provinciilor turceşti, că potrivit capitulaţiilor moldo-valahe, în vigoare şi astăzi, musulmanii nu pot nici măcar să stea un timp în Principate, şi cu atât mai puţin să construiască acolo moschee sau fortăreţe ca în timpul şederii lor pe teritoriul românesc; ei sunt sub jurisdicţia autorităţilor şi tribunalelor creştine, că în sfârşit, turcii nu guvernează şi n-au dreptul să guverneze Principatele”[1034]. Adică ceea ce nu pot nici măcar, potrivit capitulaţiilor, reprezentanţii puterii suzerane, nu poate fi concedat sub nicio formă altor puteri. Chiar şi Austria, deşi protesta permanent, la autorităţile române mărturisea că înţelege, în particular, motivaţiile româneşti. Astfel, Contele Zichi scria cavalerului de Kosjek, consilier de legaţie la Constantinopol: „Dumneavoastră cunoaşteţi că problema dreptului principatelor vasale de a încheia convenţii comerciale cu puterile străine a plecat de la denunţarea tratatelor comerciale de Sublima Poartă. România interpreta în favoarea acestui drept tratatele care-i asigură autonomia. Partea geografică a acestor principate şi instituţiile proprii, nu permit ca ele să fie asimilate altor provincii supuse Imperiului Otoman. Ele se bucură de privilegii speciale şi de o autonomie internă, tratatele încheiate cu Turcia recunosc principatelor o administraţie vamală separată”[1035].

În întreaga luptă pentru eliminarea efectelor capitulaţiilor străine – economice de pe teritoriul Principatelor, „drepturile străvechi”, tratatele, capitulaţiile

---

1032 Ibidem, p. 54.
1033 Ibidem, p. 54.
1034 Independenta României, vol. II, p. 10.
1035 Ibidem, p. 70.

au fost folosite din plin şi cu efect[1036]. În faţa prevederilor clare ale capitulaţiilor politice româneşti, marile puteri au trebuit să renunţe treptat la privilegiile obţinute de la Constantinopol, înlocuindu-le cu tratate directe cu Principatele Unite[1037].

3. Capitulaţiile şi obţinerea independenţei

Imediat după succesul din 1866 efervescenţa internaţională îi face pe mulţi lideri să creadă în posibilitatea unei obţineri rapide a independenţei[1038]. Drumul rapid spre unitate al Italiei, început odată cu noi în 1859, se finalizase aproape. La rândul ei Prusia învinsese Austria şi se pregătea şi ea pentru ultimul conflict cu Franţa ce avea să îi garanteze unitatea (în 1867, Confederaţia Germanică sub conducerea Berlinului era deja realizată). În această lume în mişcare şi micile state balcanice încep a se gândi la un conflict cu Poarta care să le garanteze independenţa şi realizarea unităţii.

Serbia şi Grecia semnează un tratat de alianţă[1039] şi în 20 ianuarie 1868 şi România semnează un tratat de alianţă cu Serbia „unicul şi singurul scop al tratatului este să favorizeze prosperitatea şi progresul ţărilor lor, conform drepturilor lor legitime şi autonome”[1040]. La jumătatea anului 1868 discuţiile între România şi Grecia pentru realizarea unei alianţe vizând emanciparea de sub stăpânirea Imperiului Otoman erau suficient de avansate

---

1036 N. Iorga aprecia că: „aplicarea în România a tratatelor Turciei cu puterile străine era condiţionată de drepturile stabilite si recunoscute prin acte cu privire la Moldo-Valahia”, în Politica externă a regelui Carol I, p. 43.

1037 vezi şi lucrarea Stelei Marieş, Abolirea jurisdicţiei consulare în România, parte integrantă a luptei pentru independenţă naţională, Bucureşti, Editura Academiei, 1979.

10386 5pentru dificultăţi interne şi internaţionale ale acestei perioade şi pentru entuziasmul guvernelor anilor 1867-1870 vezi şi Apostol Stan, Putere politică şi democraţie în România (1859-1918), Bucureşti, Editura Albatros, 1995.

1039 vezi si. N Ciachir „Istoriapopoarelor din S-EEuropei”, Bucuresti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984.

1040 N Iorga, Politica externă, p. 68.

pentru ca cele două părţi să realizeze un proiect de tratat[1041]. Discuţiile se vor amplifica ajungându-se chiar la realizarea unui tratat de prietenie şi alianţă între România, Grecia, Serbia şi Muntenegru, tratat ale cărui prevederi anti-otomane nu erau un secret pentru nimeni[1042]. Poarta privea cu grijă aceste mişcări şi nu va întârzia a-i solicita lui Carol I s-a respecte cu grijă capitulaţiile. Astfel, pe 15/27 octombrie 1868 Aali Paşa declara că: „România ar avea cel mai mare interes să menţină cu grijă legăturile ce o unesc cu Turcia, căci ea singură n-ar fi destul de tare ca să-şi apere neatârnarea între doi vecini puternici şi nu prea binevoitori”[1043]. Între Austria şi Rusia ostile tinerii României numai capitulaţiile şi armata turcă puteau proteja stabilitatea de la gurile Dunării. Ca răspuns la această iniţiativă, Carol I îl trimite pe D.A. Sturdza în misiune la Constantinopol pentru ca „să repete pretutindeni că România se simte asigurată prin legăturile cu Turcia şi că totdeauna îşi va da silinţa să le întărească[1044].

Acelaşi tip de discurs îl avea şi George Ştirbei, ministrul român la Constantinopol, ce declara: „prin ordin al Alteţei sale, declar că în aplicarea constituţiei niciunul dintre drepturile pe care naţiunea română le-a conferit nu va fi exercitat de Alteţa sa decât în limetele tratatelor şi obligaţiunilor sale faţă de puterea suverană”[1045].

Între timp este şi rândul Germaniei să afle câte ceva despre ţara căreia i-a dăruit un principe. Astfel, în 1869, Heinrich Filek von Wittinghausen scrie în „Principatul România descris din punct de vedere geografic-militar” că pentru echilibrul european „păstrarea autonomiei

---

1041 vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, fond 725, dosar 57/1869, ce cuprinde integral proiectul de tratat greco-român din 6/18 iunie 1869.

1042 Vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, fond Consiliul de Miniştrii, dosar 64/1867, filele 1-4.

1043 Memoriile regelui Carol I, vol. I, p. 137.

1044 Ibidem, p. 286.

1045 Nicolae Iorga, Correspondance diplomatique roumaine sous le roi Charles I-er (18661880), Bucureşti, 1938, p. 13.

Principatelor în cadrul limitelor capitulaţiilor încheiate cu Poarta la 1393, 1460, 1511 şi 1634”[1046] este absolut obligatorie (prima informaţie privind statutul Principatelor ce ajunge în Germania, după alegerea lui Carol I, va fi broşura din aprilie-mai 1866, „Moldova sau scurtă privire asupra Principatelor Dunărene”, lucrare care aminteşte de capitulaţii, drept bază a statutului internaţional, lucrarea, ilustrativ pentru renumele capitulaţiilor, era opera unui obscur preot evanghelic din Moldova[1047]). Treptat însă, diferenţa între tabloul unei Românii în continuă dezvoltare şi cel al unui imperiu muribund devine tot mai vizibil în Occident şi mai greu suportabilă la Bucureşti[1048].

Ilustrative pentru această situaţie de nerăbdare existentă la MAE al României este şi „Instrucţiunea pentru ambasadorii români” din 4/16 februarie 1876 când li se cere fermitate în apărarea intereselor ţării deoarece „Europa nu ignoră că România nu a fost nici cucerită, nici abandonată la discreţia Turciei, cum Sublima Poartă a vrut să pară. Plasându-se sub protecţia Porţii ea nu a înţeles niciodată să renunţe la suveranitatea sa”[1049]. Ideea capitulaţiilor se făcea simţită şi între românii din afara graniţelor, astfel supuşii turci de naţionalitate română din Constantinopol trimit un memoriu (semnat de liderul comunităţii româneşti din oraş, Constantin Nonelopulos) adresat primului ministru de atunci, I.C. Brătianu în care îi solicită sprijinul pentru ridicarea interdicţiei de a avea proprietăţi în Imperiul Otoman, arătând că „acest drept ne aparţine din vechime, românii formând o naţiune liberă ce nu intră în categoria raialelor ca urmare a capitulaţiilor

---

10461 3Românii la 1859, p. 196 65.

1047 vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Casa Regală nr. 725, dosar nr. 24/ 1866.

1048 Unul din aspectele sub care se manifestă această dorinţă este înfiinţarea de agenţii acreditate la Viena, Berlin, Petersburg, vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, nr. 299, dosar nr. 8/1867.

1049 Nicolae Iorga, Correspondance diplomatique..., p. 160.

din veacurile trecute”[1050]. Întreg anul 1869 va fi martorul unei susţinute ofensive diplomatice româneşti, care are în centrul ei ideea capitulaţiilor, şi vizează reconstituirea drepturilor naţionale româneşti. Ofensiva începe cu presiunile pe care agentul român la Constantinopol, Dimitrie A Sturdza le face în vederea îmbunătăţirii situaţiei juridice a cetăţenilor români cu domiciliul sau doar în trecere prin Turcia. Aceste presiuni vor avea rezultatul scontat la jumătatea anului 1869 Sturdza comunicând de la Constantinopol, domnitorului Carol I, că Turcia „recunoaşte ca urmare a capitulaţiilor noţiunea de supus român”[1051]. După acest deosebit succes obţinut ca de obicei prin folosirea cu inteligenţă a armei capitulaţiilor şi alţi diplomaţi români încep să copieze metoda lui Dimitrie Sturdza spre a obţine satisfacţie pentru alte cereri juste ale României. Pe 24 iunie 1869 de la Paris agentul român Ion Strat îi scrie domnitorului Carol I că „în contextul protestului Turciei contra baterii monedelor româneşti cu efigia lui Carol I şi cu inscripţia „Principele Românilor” să se folosească drepturile din capitulaţii spre a forţa Turcia la recunoaştere”[1052].

La începutul anului 1871 Ministrul Afacerilor Externe al României Gheorghe Costaforu face o inventariere a problemelor rămase încă în litigiu în relaţia cu Turcia între care enumeră: dreptul de a avea reprezentanţă diplomatică, dreptul de a încheia tratate cu ţările străine, problema decoraţiilor naţionale, problema titlului de România, problema baterii monedelor cu efigia lui Carol I. El apreciază că soluţia tuturor acestor probleme litigioase stă în impunerea respectării capitulaţiilor cu Poarta care oferă României, în concepţia sa, o independenţă aproape

---

1050 Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond 725, Consiliul de Miniştri, dosar nr. 48/ 1868, fila 2.

1051 Arhivele Naţionale Istorice Centrale, fond 725, dosar nr. 31/1869, fila 3.

1052 Arhivele Naţionale Istorice Centrale, fond 725, dosar 61/1869, fila 7.

completă[1053].

Pentru a pregăti opinia publică europeană cu ideea drepturilor românilor, inclusiv la independenţă, secretarul de stat Mihai Mitilineu va scoate la îndemnul regelui Carol I (dar şi pentru a pregăti noua generaţie de diplomaţi români) una din cărţile fundamentale, care nu vor lipsi din mapa nici unui diplomat român până la 1878: „Colecţiunea de tratatele şi convenţiunile României cu puterile străine de la anul 1368 până în zilele noastre”.

Lucrarea are de la început o direcţie clar conturată şi dată de reproducerea circularei ministrului afacerilor externe de atunci, Vasile Boierescu unde se statuează clar drepturile Principatelor faţă de puterile străine: „de unde derivă aceste drepturi, ele derivă din vechile capitulaţii, din tratatele pe care Principatele le-au încheiat de la secolul XIV până la al XVI secolu cu sultanii Baiazid I, Mahomet II, Selim I şi Soliman II. Iată sorgintea adevărată şi legitimă a drepturilor suverane, a privilegiilor şi a imunităţilor Principatelor, pe care puterile cele mari au binevoit a le garanta în 1856. Originea acestor drepturi a fost recunoscută în articolul 2 al Convenţiunii din 1858, ele fac o menţiune expresă a vechilor capitulaţii care constituie autonomia României şi care reglează raporturile sale cu Sublima Poartă[1054]. Punctul cel mai important al demonstraţiei conţinute de carte, dar şi de circulara ministrului Boierescu, este acela referitor la originea acestor drepturi, origine ce vine din timpul rezistenţei eroice antiotomane, ca un atestat de nobleţe şi consfinţite nu din voia puterilor europene ci din recunoştinţa acestora pentru românii care le-au apărat în secolele XIV-XVI. „Drepturile care constituie autonomia română nu îşi au originea într-un act de generozitate graţioasă care le-ar putea face revocabile sau reductibile după voinţă, ci derivă

1053 Arhivele Naţionale Istorice Centrale, fond 725, dosar 19/1871, filele 2-8.

1054 Mihai Mitilineu, Colectiune de tratatele si conventiunile României cu puterile străine de la anul 1368 până în zilele noastre, Bucuresti, 1874, p. XII.

din tratate, deopotrivă obligatorii pentru ambele părţi[1055]. Cum lucrarea apare exact în momentul în care diplomaţia românească începe lupta atât pentru semnarea de tratate comerciale cu marile puteri, cât şi pentru obţinerea recunoaşterii individualităţii noastre ca stat, nu se uită a se sublinia că prin capitulaţii suntem un stat suveran. „În virtutea acestor vechi capitulaţii, Principatele au plenitudinea tuturor drepturilor suverane, pe care le posedă un stat autonom, exerciţiul acestor drepturi este limitat prin raporturile ce aceste capitulaţii au stabilit cu Sublima Poartă, dar suntem în drept a aştepta ca şi Sublima Poartă să respecte toate drepturile pe care românii şi le-au conservat prin capitulaţiunile lor. Prin vechile noastre capitulaţiuni noi nu am renunţat deloc la dreptul de a trata şi l-am exercitat în cursul secolilor… Înţelegem a le conserva intacte şi în viitor[1056]. Practic, dacă nu ar fi existat întreaga corespondenţă diplomatică a timpului şi ar fi supravieţuit singură această carte, ar fi fost suficient spre a demonstra importanţa pe care capitulaţiile au avut-o în lupta tinerei Românii pentru afirmare internaţională. Începând cu ridicarea regimului consular, continuând cu înfiinţarea de agenţii diplomatice româneşti peste hotare, până la semnarea de tratate şi convenţii poştale, telegrafice sau comerciale, aproape fiecare act are în preambulul său ori în conţinut, sau în expunerea de motive aceeaşi apărare: capitulaţiile noastre cu Sublima Poartă ne garantează dreptul la autonomie şi cel puţin o suveranitate limitată. „Dacă ambele Principate nu ar fi avut dreptul de a trata, capitulaţiunile ce ele au închinat cu Sublima Poartă în secolele XIV.

XV şi XVI-lea ar fi nule. Cum ar putea Înalta Poartă să susţină că românii care au contractat cu dânsa într-un mod valabil de la sec. XIV la sec.

XVI nu mai au astăzi dreptul de a trata şi cu alte puteri? Toate interesele noastre internaţionale nu se pot regula decât direct cu guvernul român, fără ca prin

1055 Ibidem, p. XII.

1056 Ibidem, p. XII.

exerciţiul acestui drept să se aducă cea mai mică infracţiune raporturilor existente în virtutea tratatelor între noi şi Sublima Poartă”[1057].

Pentru autorii „Colecţiunii” proba irefutabilă este tocmai cea istorică „de la tratatul din 1529, pe care l-au încheiat românii cu Soliman al II-lea ei au semnat în diferite epoci şi alte tratate şi convenţiuni cu mai mulţi suverani ai Europei”[1058]. Cum ar mai putea cineva în faţa acestor evidenţe să mai nege drepturile românilor la un tratament internaţional corect şi demn? Ca atare scopurile lucrării apar clare încă din preambul:

— Să readucă în atenţia Europei documentele de bază ce ne garantează autonomia;

— Să dovedească prin puterea istoriei, mai vechi sau mai recente, prin zecile de tratate şi convenţii încheiate de domnii români, după semnarea capitulaţiilor cu suveranii străini;

— Să ofere prin textul diverselor convenţii şi tratate moderne, începând cu cel de la Adrianopol şi sfârşind cu cel de la Londra, din 1870, o orientare rapidă prin dreptul internaţional referitor la ţara noastră;

— În final, prin însuşi forma şi titlul dat capitulaţiilor, de tratate, să acrediteze ideea că acestea sunt acte cu datorii reciproce a căror eventuală nerespectare de către Poartă le anulează şi readuce Principatele la starea lor iniţială de independenţă.

În sprijinul ideii ce asimilează capitulaţiile cu tratate vine şi o interesantă notiţă istorică pe care Mitilineu o strecoară ca explicaţie la prima capitulaţie din 1393: „Turcia, în vederea principiilor sale religioase, credea altă dată că nu poate consimţi decât la capitulaţii. În acest fel a tratat Francisc I al Franţei şi a închinat la 1535 prin mijlocirea ambasadorului V. Jean de la Forest un tratat ce poartă tot titlul de capitulaţiune”[1059].

La fel de interesantă este şi permanenta grijă a

1057 Ibidem, p. XIII-XV.

1058 Ibidem, p. XIII-XIV.

1059 Ibidem, p. 6.

autorului „Colecţiunii” de a enumera probele de veridicitate ale textelor capitulaţiilor. Astfel, la tratatul din 1391, prezentat după forma dată de Dionisie Fotino la 1819, se precizează că este redactat „după forma prezentată la 1858 la Paris”, despre tratatul din 1511 se menţionează că este „o copie după logofătul Nicolae Costin” şi se pun şi scriitorii occidentali ce îl menţionează (Hammer, vol. VI, p. 145, Muradja d’Obson, VIII, p. 445). Tratatul din 1529 este realizat „după o copie din arhiva Regatului Poloniei scoasă de şambelanul Balş pe când se afla la Varşovia lângă regele Poniatowski. Tratatul este închinat în tabăra lui Soliman sub zidurile oraşului Buda prin mijlocirea logofătului Tăutu”[1060].

La 9 iunie 1874 la Petersburg se elaborează instrucţiuni pentru generalul Ignatiev, ambasadorul rus la Constantinopol. În capitolul referitor la România se apreciază că: „poziţia geografică şi politică a Principatelor şi instituţiile care le administrează, le creează faţă de puterile străine şi mai ales faţă de statele vecine, interesele speciale care nu ar putea permite să le asimilăm cu provinciile supuse ale Imperiului Otoman, ele se bucură de privilegii speciale şi de o autonomie internă garantată”[1061]. Dacă acest lucru începea a fi resimţit şi în străinătate, cât de greu trebuie să fi fost el resimţit în ţară ne arată ceremonia de dezvelire a statuii lui Mihai Viteazul la 8 noiembrie 1874 care, potrivit lui Carol I, „a avut fericirea de a lupta pentru apărarea şi autonomia ţării”. Între rândurile discursului se vedea nerăbdarea prinţului de a avea şi el aceeaşi „fericire” de a lupta cu Poarta. În acelaşi discurs Carol I îşi exprimă intenţia de a semna tratate cu puterile străine care „nu ar putea nicidecum să slăbească vreunul din drepturile sultanului... nici să modifice poziţiunea garantată de tractate Principatelor faţă de Sublima Poartă”[1062].

În ţară opiniile erau şi mai radicale: Nicolae Ionescu,

1060 Ibidem, p. 35-36.

1061 Independenta României, Documente, vol. II, partea I, p. 75.

1062 Domnia Regelui Carol I, p. 725.

liderul „Facţiunii liberale şi independente” declara la 25 nov. /7 decembrie că „turcii nu au dreptul de a cere de la români vreo alianţă, fiindcă tratatul din Paris nu ne obligă la aceasta. Când noi vom avea trebuinţa de ajutor, Sublima Poartă este datoare să ni-l dea pentru sacrificiile ce am făcut rămânând fideli alături de ea în crizele cele mai mari”[1063]. Cu alte cuvinte, conform tratatelor şi capitulaţiilor obligaţiile României sunt clare: tribut şi recunoaşterea suzeranităţii nu şi implicare militară într-un eventual război.

La fel de clar, Mihail Kogălniceanu declara că: „politica noastră externă va fi pasivă, plină de respect pentru tratatele internaţionale care statornicesc condiţiunea politică a României, care-i asigură independenţa, care-i garantează neutralitatea”[1064]. Cuvintele cheie ale acestui text sunt: tratate – independenţă – neutralitate, acesta era triunghiul aspiraţiilor româneşti. Între timp în Occident campania proromânească continua, la Bruxelles profesorul Amtz ţinea în martie 1877 o documentată conferinţă şi o caldă pledoarie privind situaţia internaţională a României şi dreptul ei la independenţă deplină. Analizând capitulaţiile şi alte tratate, el concluzionează: „după tratate, România este un stat independent cu restricţii mai mult aparente decât reale, de care se poate elibera singură şi prin sine însăşi. Un stat european de importanţa României şi având o civilizaţie ca ea, nu poate fi menţinut sub dependenţa Turciei. Dacă tratatele n-au asigurat pe deplin independenţa sa, principiile dreptului ginţilor o reclamă”[1065]. (Conferinţa a fost tipărită în Iaşi, în 1887 sub titlul de „Despre situaţiunea României din punctul de vedere al dreptului internaţional”) [1066].

Treptat această permanentă luptă pentru conştientizarea la nivelul diplomaţiei europene a situaţiei

1063 Independenta României, Bucuresti, Ed. Academiei, 1977, p. 132.
1064 Independenţa României, p. 132.
1065 Independenţa României, vol. II, p. XVIII.
1066 Independenta României, vol. I, p. 147.

particulare a României începea să dea tot mai des rezultate. Astfel la 19/31 mai 1874 agentul român de la Petersburg, Nicolae Filipescu transmitea la Bucureşti: „s-au recunoscut aici drepturile României bazate pe vechile tratate”[1067]. Între alte documente ale aceluiaşi an un loc aparte îl ocupă un memoriu al Ministerului Afacerilor Externe Român privind „soluţionarea raporturilor românoturce în baza următoarelor puncte: recunoaşterea individualităţii statului român şi a numelui său istoric, admiterea agentului României în corpul diplomatic, reglementarea situaţiei românilor în trecere sau stabiliţi în Turcia” toate aceste cereri fiind întemeiate „pe drepturile istorice la independenţă ale României bazate pe vechile ei capitulaţii cu Poarta”[1068]. Anul 1875 începe cu o controversă diplomatică ce va permite României să obţină o nouă victorie internaţională prin folosirea capitulaţiilor. La 1/13 februarie 1875 dl. Cipriano del Mazo y Gherard vizitează România şi remite personal o scrisoare din partea regelui Spaniei către Carol I şi „se întoarce cu o scrisoare de mulţumire şi răspuns” către suveranul spaniol. Turcia protestează faţă de acest gest la toate puterile europene „ca o lipsă de consideraţie a drepturilor sale şi o lovitură dată tratatelor care stabilesc situaţia României de vasalitate faţă de ea. (Turcia – n.n.) ”[1069]. Gh. Costaforu arăta că la Viena se vorbea că: „Poarta considera acest fapt ca o recunoaştere de către Rege a independenţei României”[1070]. La toată această agitaţie guvernul român va răspunde că: „În conformitate cu tratatele şi capitulaţiile, este în poziţia de a primi în mod direct ratificări din partea celorlalţi suverani”[1071] condamnând Poarta pentru scandalul stârnit. Uriaşa notorietate a conţinutului capitulaţiilor în cancelariile europene a făcut ca toate să

1067 Nicolae Iorga, Correspondance diplomatique..., p. 121.

1068 Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Casa Regală, dosar nr. 22/1874 fila 8.

1069 Arhiva MAE,col. 260, fila 27-30.

1070 Ibidem, fila 31.

1071 Ibidem, fila 28.

respingă protestul turcesc. În final Savfet paşa se va recunoaşte învins declarând că nota Porţii „nu ţintise decât procedeul straniu al regelui Spaniei”[1072].

Odată liniştit scandalul spaniol, va începe cel austro-ungar prin care Poarta protesta faţă de semnarea unui tratat oficial între dubla monarhie şi o ţară inexistentă în opinia ei. Această notă a stârnit imediat mânia oamenilor politici români. La 29 iunie 1875 Ion C Brătianu reaminteşte Turciei: „deşi gloriosul Mircea, Vlad şi Ştefan cel Mare, când era să-şi dea sufletul a povăţuit pe fiul său Bogdan să facă tratat cu Poarta, să sfâşie puţin din aureola Coroanei ce o aveau principii români atunci, ei nu se gândeau decât să asigure naţionalitatea lor”.

Pe 22 – 23 aprilie într-un manifest către alegătorii din Dorohoi intitulat: „Politica externă şi internă a României” se arată că „Tratatul de la Paris recunoaşte că dreptul nostru public ca stat decurge din vechile tratate încheiate de domni români cu Înalta Poartă… ele ne asigură o suveranitate absolută”[1073]. Când se va constitui celebra coaliţie de la Mazar Paşa, care îi va răsturna pe conservatori după patru ani de putere, la punctul 1 Brătianu va înscrie: „vom stărui ca în afacerile noastre exterioare să domnească o politică românească, o politică de pace. Asta o voiesc vechile noastre tratate încheiate cu Poarta… aşa o voieşte interesul României”[1074]. Discuţia privind capitulaţiile reapare în actualitate pe 23 iunie/5 iulie 1875 cu prilejul discuţiilor provocate de tratatul cu Austro-Ungaria: Ion Strat, raportor pentru tratat „arată printr-o scurtă revistă istorică dreptul României de a încheia tratate comerciale, acest drept rezultă din autonomia sa şi nu trebuie să se conteste că timp de 300 de ani nu s-au făcut, nici nu s-a putut face uz de el, deoarece relaţiunile României cu celelalte state străine

---

1072 Ibidem. fila 32.

1073 Din ideile si cuvântările lui I. C. Brătianu, vol. I, partea a Il-a, Editura Cartea Românească, Bucuresti, 1935, p. 471.

1074 Ibidem, p. 488.

erau reduse la cea mai simplă expresiune”[1075]. Toate aceste îndelungi discuţii arată ceea ce istoriografia română presupusese demult, că tratatul cu Austro-Ungaria a avut în primul rând un rol politic, şi mai puţin unul economic. Pentru partea română, cel puţin Tratatul simboliza recunoaşterea unuia din drepturile fundamentale acordate prin capitulaţii, acela de a încheia tratate şi de a avea legături diplomatice cu puterile străine. În tot scandalul internaţional creat de „afacerea spaniolă” şi apoi de tratatul cu Austro-Ungaria, diplomaţii români nu au pierdut ocazia de a anunţa Europei drepturile lor. Astfel, la 3 octombrie 1875 C. Esarco, agentul român în Italia scria ministrului afacerilor externe italian: „mai mult decât oricine, guvernul de la Bucureşti invocă legalitatea şi tratatele şi în numele acestei legalităţi şi acestor tratate, României nu i se poate refuza exerciţiul drepturilor sale de stat suveran”[1076]. Când în Parlament se iau în discuţie evenimentele din Bosnia şi Herţegovina şi repercusiunile lor asupra Principatelor, capitulaţiile intră în arsenalul politic atât al celor ce cer să trecem la acţiune cât şi al celor ce vor neutralitatea. Între nerăbdători baronul D.G. Meitani spune: „nu vă cer să trecem nici Dunărea, nici Carpaţii ci să afirmăm simpatiile noastre pentru populaţiunile creştine, când la 1857 Europa ne-a recunoscut drepturile noastre, când a recitit istoria României, când şi-a adus aminte că în veacul Baiazidelor şi Solimanilor ţara aceasta a fost pavăza creştinătăţii”[1077]. Între adepţii neutralităţii stricte, D. Boierescu răspunde acestui apel: „identitatea sau confundarea (cu ţările de la sud de Dunăre) nu poate să existe atât din cauza poziţiunii noastre cât şi sub raport istoric, ca unii ce avem vechi capitulaţiuni între noi şi Înalta Poartă”[1078]. În final va învinge ideea păstrării unei neutralităţi stricte şi a

1075 Memoriile Regelui Carol I, vol. II, p. 377.

1076 Războiul pentru Independentă, vol. I, partea a Il-a, Editura Academiei, Bucuresti, 1953, p. 29.

1077 Ibidem, p. 41.

1078 Ibidem, p. 49.

impunerii, eventual chiar cu arma în mână, a diferenţelor între teritoriul otoman şi cel românesc.

La începutul anului 1876 întreaga ţară este îngrijorată de rapiditatea şi cruzimea cu care trupele otomane au pus capăt revoltei micilor popoare bosniace, dar şi de ştirile că aliaţii credincioşi ai Rusiei în Balcani, Serbia şi micul Muntenegru se pregătesc de război cu Poarta. Situaţia noastră apare atât de dificilă încât liderul conservator, Lascăr Catargiu „îşi arată părerea de rău că opera tratatului din Paris nu a fost continuată liberându-se România, desfăcându-se legături care Turciei nu-i folosesc câtuşi de puţin, dar care pentru România erau un fel de neplăcută furie care după ce-o apărase, ajungea să-i taie în carne. De ce nu s-a făcut din ea o Belgie”[1079]. Se lamenta fostul şef de guvern, cu cât România se simţea mai tânără, mai puternică, mai aptă pentru independenţă, cu atât mai dificile i se păreau condiţiile capitulaţiilor şi cu atât mai grabnică găsirea unei soluţii.

Pe 4 ianuarie 1876, Lascăr Catargiu scria agentului român la Constantinopol: „tratatul de la Paris după ce a consacrat propriile noastre capitulaţii a făcut din România o ţară de nepătruns pentru acţiunea diferitelor puteri străine. Europa ştie că România n-a fost nici cucerită, nici părăsită la bunul plac al Turciei... când românii au contactat cu turcii ei au făcut o convenţie cu îndatoriri reciproce, prin aceasta s-au obligat să-i apere pe primii la nevoie în schimbul unui tribut anual. Dar acest tribut nu atinge cu nimic suveranitatea noastră”[1080]. Era aceeaşi dorinţă exprimată la nesfârşit la adresa Porţii, de a înţelege întreaga natură a relaţiilor dintre Principate şi Imperiu. Apelul pica însă într-un moment prost, spiritul naţional turc se trezise mai mult ca niciodată, dorinţa reformelor, dorinţa de a dovedi vitalitatea imperiului, toate îşi dădeau mâna spre a respinge orice sfat de toleranţă de oriunde ar fi venit.

În ultimii doi la Constantinopol suveran era doar

1079 N. Iorga, Politica externă, p. 138.

1080 Războiul pentru Independentă, vol. I, partea a II-a.

vântul războiului şi în perioada imediat următoare Turcia va dovedi o rezistenţă militară, politică şi tenacitate demne de invidiat, care ar fi salvat Imperiul, dacă Imperiul mai putea fi salvat. Acest ultim elan se manifesta însă şi sub forma unor permanente şicane la adresa României. de exemplu, pe 31 iulie 1875 ministrul de externe al Porţii, Savfet Paşa protesta către generalul Ion Ghica, ministrul de externe român la adresa intenţiei fortificării oraşului Giurgiu. Generalul i-a răspuns că: „a crezut întotdeauna că dreptul nostru de a ridica oricâte fortăreţe şi lucrări militare dorim este de netăgăduit. Dacă guvernul meu a ordonat construirea unor lucrări fortificate este desigur o precauţie pe deplinjustificată de către evidenta înclinare a Turciei de a încălca drepturile autonome ale României”[1081]. Răspunsul dur a avut efectul scontat. Savfet Paşa nu a mai ridicat chestiunea. Cel mai bine definea starea de nemulţumire la adresa relaţiilor bilaterale V. Boierescu: „revendicări de nedefinite drepturi, pretenţii care nu se pot susţine şi toate acele certuri pe cuvinte care nu fac decât să încurce şi să învenineze”[1082]. Cam aşa apărea situaţia atât la Bucureşti cât şi la Constantinopol, ambele părţi învinuindu-se reciproc pentru starea de fapt.

Pe 30 ianuarie 1876 ambasadorul rus la Viena raporta despre întâlnirea sa cu reprezentantul român, Costaforu: „a venit să-mi citească o confidenţială telegramă a guvernului său tinzând să dovedească conform teoriei oamenilor de stat moldo-vlah, că Moldova s-a plasat sub protecţia Porţii, păstrându-şi drepturile de suveranitate, că există de o parte şi de alta un fel de convenţie, care creează obligaţii de ambele părţi”[1083]. Stilul este în mod clar sentenţios şi defavorabil, vorbind clar de „o şcoală nouă” a oamenilor de stat români. Cum această remarcă acidă se va face simţită şi în rapoartele altor ambasadori, trebuie să ne explicăm *de ce*? Răspunsul este simplu, dacă în urmă cu două decenii capitulaţiile

1081 Ibidem, p. 7.

1082 Ibidem, p. 11.

1083 Independenta României, vol. II, partea I, p. 118-119.

serviseră de pretext marilor puteri europene spre a alunga Rusia de la gurile Dunării şi a reface autoritatea Imperiului Otoman, punând zona în acelaşi timp sub controlul lor, acum capitulaţiile nu le mai produceau decât neplăceri. Timp de 20 de ani problema românească otrăvise relaţiile intereuropene, fusese politizată când în beneficiul unei puteri când în al alteia, şapte congrese internaţionale fuseseră convocate având acest subiect pe ordinea de zi. În 1876 – 1877 era clar că ultima rămăşiţă rămasă în funcţiune a tratatului de la Paris – recunoaşterea capitulaţiilor româneşti – nu mai era folositoare nimănui. Europa era înspăimântată că ar trebui să intervină cu arma în mână pentru protecţia Principatelor, eventualitate nedorită de nimeni. Rusia dorea războiul şi desfiinţarea completă a actului din 1856 ce îi amintea de umilirea sa precum şi reluarea judeţelor sud-basarabene. Imperiul otoman în delir de grandoare considera că nu mai are nevoie de protecţia europeană. În final chiar şi românii aşteptau cu nerăbdare depăşirea cadrului capitulaţiilor şi proclamarea independenţei complete. Aici era rădăcina dispreţului faţă de capitulaţii al diplomaţilor occidentali. De acum în zonă armele şi vitalitatea popoarelor aveau să vorbească şi să decidă dacă şi ce fel de România va exista, şi nu referirile la prinţii şi actele din alte secole. Dovadă că aşa stau lucrurile, la 23 ianuarie acelaşi agent român de la Viena se întâlnea cu ministrul de externe al dublei monarhii: contele Andrassy, care îi declara: „ştiu că nu primiţi poziţiunea ce vi s-a făcut prin tractatul de la Paris şi că vreţi independenţa pe temeiul teoriilor dumneavoastră asupra modului cum înţelege şi legăturile cu Poarta”[1084]. Analiza era clară, a merge până la ultimul punct al capitulaţiilor însemna a te rupe de ele. Pe 23 ianuarie G. Costaforu, agentul nostru la Viena îi scrie lui Andrassy că toate acţiunile noastre sunt determinate de „nevoia care impune Măriei Sale şi guvernului datoria de a face să se respecte drepturile ţării, că vom bate monedă, vom da declaraţiuni, acestea fiind înscrise în constituţiune

1084 Războiul pentru independentă, vol. I, partea a Il-a, p. 78-79.

şi neprohibite de tractatele noastre consacrate prin cel de la Paris”. Această declaraţie va fi trimisă şi ambasadorului turc la Viena, Aarifi Paşa. În fond toate acestea erau cereri vechi de la 1866 şi respinse continuu de către Poartă şi pe care România nu mai intenţiona să le lase în suspensie.

În aceeaşi ordine de idei pe 15 aprilie 1876 noul guvern condus de generalul Ion E. Florescu îşi prezintă programul în faţa Parlamentului: „programa guvernului este dictată, în faţa gravelor împrejurări în care ne aflăm, de cele mai vitale interese ale ţării. Ele se rezumă în aceste puţine cuvinte: observarea scrupuloasă a celei mai stricte neutralităţi şi observarea absolută a raporturilor noastre politice cu Înalta Poartă şi cu marile puteri garante bazate pe vechile capitulaţiuni şi pe tractatul şi convenţiunea de la Paris”[1085].

Două săptămâni mai târziu în faţa aceluiaşi parlament Guvernul Manolache Costache Iepureanu îşi prezenta şi el propriul program: „politica noastră externă va fi paşnică, va fi plină de respect pentru tratatele internaţionale care statornicesc condiţiunea politică a României, care-i asigură independenţa, care-i asigură neutralitatea”[1086]. În ambele formaţiuni de orientare liberală apare clară tendinţa de a folosi ca bază a politicii externe din nou principiul capitulaţiilor stors până la ultima picătură, care le permitea încă să se agaţe de iluzia neutralităţii şi a unei independenţe recunoscute printr-un congres internaţional, prin negocieri, nu război.

Abia intrat în funcţiune ca ministru de externe, Kogălniceanu va trimite vestita sa telegramă cuprinzând cererile minimale ale României: graniţă pe talvegul Dunării, recunoaşterea paşapoartelor, recunoaşterea individualităţii statului român şi a numelui de România, semnarea de convenţii şi tratate cu Poarta, adică independenţa. Totul fără succes. Pe 15 iunie Kogălniceanu va trimite un memoriu privind necesitatea unei reglementări în raporturile cu Poarta: „statul român există

1085 Ibidem, p. 142.

1086 Ibidem, p. 144.

în virtutea propriilor sale convenţii şi a tratatului de la Paris de la 1856. Nu trebuie uitat că guvernul princiar ar fi în drept să refuze instalarea acestor agenţi otomani, precum şi instalarea turcilor pe teritoriul român, invocând convenţiile din 1393, 1460, 1511 şi 1529, convenţii recunoscute de către puterile garante”[1087].

La Constantinopol cele două documente sunt primite cu răceală, Serbia şi Muntenegru tocmai rupseseră relaţiile cu Poarta şi începeau preliminariile războiului. Se credea că şi România va lua aceeaşi atitudine[1088] (N. Iorga regreta ulterior că nu am profitat şi noi de acest moment spre a ne obţine independenţa fără ajutorul Rusiei, cu consecinţele ce au decurs de aici).

În condiţiile dezlănţuirii războiului la Dunăre, la 6 iulie 1876 Kogălniceanu transmite agentului român la Constantinopol să atragă atenţia ca trupele turceşti să nu intre pe teritoriul nostru căci „România este o ţară care-şi are individualitatea sa, drepturile ei asupra Dunării, precum şi frontiera ei de pe fluviu sunt deplin stabilite de tratate”[1089].

Vara anului 1876 va trece în tensiunea războiului şi a înfrângerii Serbiei şi Muntenegrului[1090]. La 1 noiembrie 1876 clasa politică este mulţumită că România a stat deoparte şi a evitat înfrângerea, şi transmite domnului că „Suntem fericiţi a vedea că relaţiunile noastre exterioare sunt din cele mai bune, politică care corespunde dorinţelor ţării întregi, singura conformă intereselor noastre naţionale şi credinţei tratatelor”[1091]. Pe 9 noiembrie 1876

1087 Ibidem, p. 196-197.

1088 această opinie era împărtăşită de aproape toate cercurile diplomatice europene, care priveau această variantă cu deosebită neplăcere, vezi ANIC, Ţara Franţa, cota 012-6818, rola 18, vol. 39, p. 1170-1172.

1089 Ibidem, p. 267.

1090 vezi Constantin C.Giurescu, Lupta poporului român pentru independenţă politică înainte de 1877, în Analele Universităţii Bucureşti Istorie, XVI (1967), p. 55-64.

1091 Ibidem, p. 411.

şi Senatul exprimă speranţa că prin folosirea capitulaţiilor „dreptul şi teritoriul României vor fi respectate şi neatinse. Naţiunea română va şti a-şi îndeplini datoria şi se va arăta demnă de poziţiunea politică ce I s-a creat prin Tratatul de la Paris, care a recunoscut drepturile noastre antice”[1092]. Pentru a exploata momentul de acalmie produs după înfrângerea celor două state balcanice şi a revoltei din Bulgaria, guvernul îl va trimite pe Dimitrie Brătianu la Constantinopol cu misiunea de a cere o răsplată pentru „atitudinea noastră corectă în faţa evenimentelor petrecute peste Dunăre ce ne autoriza a aştepta… o mai mare solicitudine pentru toate interesele noastre şi pentru recunoaşterea drepturilor istorice şi particulare ale României”[1093]. Cu o naivitate cuceritoare guvernul român cerea Dobrogea „în numele Justiţiei… teritoriu care ne-a aparţinut încă de la formarea statului român, teritoriu care se afla în posesiunea noastră în secolul XVI când Turcia şi-a aşezat denominaţia în Europa”[1094]. Bineînţeles, la Constantinopol, unde se serba marea victorie contra răscoalei bulgarilor, bosniacilor, sârbilor şi muntenegrenilor, cererea nici nu a fost analizată. În schimb, în aceeaşi lună a căzut ca un trăsnet vestea adoptării Constituţiei turceşti (cunoscută după numele autorului său Midhat Paşa). Mareşalul Teodor C. Văcărescu îşi aminteşte nemulţumirile momentului când a citit acest act: „despre drepturile ab antiquo ale acestei ţări, despre vechile ei tratate cu Poarta trecute în dreptul public european, nicio vorbă. Uita trupeşul vizir a-şi aminti de Mihaiu şi de Ştefan, de Mircea şi de Vlad”[1095]. Mihail Kogălniceanu se va ridica şi el cu furie în Parlament contra Constituţiei turceşti ce ne considera doar „o provincie privilegiată precum Tunisul sau Egiptul”[1096]. Supărarea

1092 Ibidem, p. 446.

1093 Ibidem, p. 515.

1094 Ibidem, p. 516.

1095 T. C. Văcărescu, Luptele românilor din răsbelul din 1877-1878, Bucuresti, 1887, p. 9.

1096 Istoria militară a poporului român, vol. IV, p. 596.

produsă de textul Constituţiei este enormă şi se adaugă dificultăţilor de alegere ale României: să părăsească o stare de drept, intolerabilă, dar ce îi oferă o existenţă de stat sigură în favoarea unei aventuri riscante. Încă din 10/22 octombrie 1876 Carol I îşi pusese această problemă într-o scrisoare către tatăl său: „din Apus ni se repetă fără încetare că n-avem nimic de temut, câtă vreme vom rămânea neutri şi vom observa cu tărie tractatele. La Răsărit, din contră, ni se spune că suntem parte integrantă din Turcia”[1097].

Aflat în misiune la Constantinopol în momentul publicării Constituţiei, D. Brătianu scrie la Bucureşti că această Constituţie încalcă „tratatul de la Paris şi Convenţiile care i-au urmat recunoscând drepturile suverane ale românilor, recunoscând capitulaţiile încheiate de Principii lor cu sultanii otomani dorind să facă din România un pion de pace în orient”[1098] acum însă toată această muncă este călcată în picioare de actul lui Midhat Paşa. Reacţia părţii române nu se va lăsa aşteptată pe 17/29 decembrie 1876 Ministerul Afacerilor Externe dă dispoziţie agentului diplomatic român la Constantinopol „să clarifice situaţia României ca urmare a prevederilor articolului 7 din noua constituţie a Turciei”[1099].

Pe 18 decembrie 1876 sosesc instrucţiunile oficiale de la Bucureşti, seci şi dure: „vă rog, domnule agent, să binevoiţi a sublinia atingerea gravă pe care enumerarea (între provinciile privilegiate – n.n.) o aduce tratatelor şi altor acte internaţionale care au garantat existenţa noastră politică”[1100]. Prezentând această notă pe 22 decembrie 1876 ministrului de externe Savfet Paşa, generalul Ion Ghica are parte de un schimb tăios de replici: „Principatele nu pot susţine nici deschis, nici implicit cauza

---

1097 Domnia Regelui Carol I, p. 732.

1098 Războiul pentru independentă, p. 535, vol. I, partea a Il-a, p. 530.

1099 Arhivele Naţionale Istorice Centrale, fond 725, dosar nr. 25,/1876, fila 1.

1100 Ibidem, p. 535.

independenţei suveranităţii lor" declară ministrul otoman.

Ion Ghica i-a „amintit rând pe rând de faptele istorice ce stau mărturie că România nu a fost cucerită niciodată, de capitulaţiile noastre atât de precise în prevederile lor, de realitatea incontestabilă, deşi atât de des contestată a drepturilor noastre întemeiate pe teorie şi pe practică"[1101]. Faţă de pretenţiile susţinute de Savfet Paşa şi de lipsa oricărei reacţii la primul protest român, N. Ionescu, ministrul de externe trimite un nou protest, mai lung şi mai dur: „Aceste declaraţii au făcut o impresie dureroasă guvernului. Capitulaţiile principilor României cu sultanii otomani au stabilit raporturi bine definite care nu au vătămat nicidecum situaţia lor de state suverane. Aceste Capitulaţii fac parte astăzi din dreptul public european. Charta Constituţională nu poate absolvi individualitatea noastră politică garantată prin Capitulaţiile noastre şi prin tratatele europene. Guvernul îşi îndeplineşte o sfântă datorie declarând ca nule şi neavenite toate dispoziţiile Cartei otomane privind România şi protestând în chipul cel mai formal împotriva încălcării drepturilor noastre garantate de tratate"[1102]. Vâlva pe care o va stârni acest material în lumea diplomatică este lesne de înţeles. De la Berlin I se scrie ministrului român de externe N. Ionescu: „guvernul otoman a găsit cu cale a atinge prin articolul 7 al Constituţiunii Sale, drepturile de suveranitate ale statului român consacrate prin tratate şi tradiţiune. România nu se poate clasa între provinciile Turciei şi românii nu se pot numi otomani"[1103]. Cu alte cuvinte, susţinere completă. Chiar Conferinţa de la Constantinopol protestează la adresa Constituţiei turceşti. Faţă de aceste reacţii, oficialităţile otomane încep a da înapoi emiţând o declaraţie verbală prin care declară că toată agitaţia este

---

1101c are generalul Ion Ghica i-o adresează în aceiaşi zi lui Mihail Kogălniceanu, relatându-i înfierbântata convorbire avută cu Savfet Paşa vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, fond 725, dosar nr. 27/1876, fila 1-3.

1102 Ibidem, p. 542.

1103 Ibidem, p. 545.

doar o neînţelegere. Pe 29 decembrie MAE comunică la Constantinopol că „numai o declaraţie formală *emanată* de la Guvernul M.S.J. Sultanul şi comunicată Guvernului A.S.P. Carol I ar fi de natură să ne mulţumească. Această declaraţie ar cuprinde următoarele: România nu este socotită printre provinciile otomane despre care vorbeşte Charta că legăturile care unesc România de Imperiul Otoman provin exclusiv din vechile capitulaţii şi consfinţite de tratatele încheiate de curând între Turci şi marile puteri europene”[1104]. În aşteptarea răspunsului de la Poartă, ministerul de externe începe o campanie publică de proteste în care argumentul principal este mereu acelaşi. Capitulaţiile ne arată ca o ţară independentă în legături de protecţie cu Poarta, nu cucerite, nici măcar supuse. Astfel, la 30 decembrie 1876 Ştefan C. Şendrea, trimis special la Paris relatează despre discuţia sa cu Salignac de Fénelon: „i-am expus conţinutul art. 1, 7 şi 8 ale Constituţiunii turceşti prin care se transformă cu desăvârşire raporturile seculare ce am avut cu Înalta Poartă. N-am fost niciodată o provincie turcească. Toţi autorii care au scris asupra dreptului gintelor, cei mai nefavorabili chiar, ne-au calificat de state semisuverane iar nu de provincii turceşti”[1105]. Într-o altă descriere cu Sadig Paşa, ambasadorul turc recunoaşte că „expresiunea de provincie privilegiată dată României este necorectă”[1106]. Lordul Lyons „îi citi art. 9 din capitulaţiunea încheiată între Petru Rareş şi Soliman în care se zice că le va da Moldovei în toate scrierile emanate de la Poartă titlul de ţară independentă”[1107].

Contelui Wimpfen, ambasadorul Austriei i se declară: „am pretins un drept faţă de Înalta Poartă, ne-am bazat pe ceva, şi anume pe vechile tratate încheiate mai înainte”[1108]. La Roma agentul G. Gheorgiani comunică contelui Tornelli

1104 Ibidem, p. 544.
1105 Ibidem, p. 556.
1106 Ibidem, p. 556.
1107 Ibidem, p. 557.
1108 Ibidem, p. 557.

că „România, în virtutea tratatelor Sale cu Turcia este suverană, că convenţia din 1858 a recunoscut aceste tratate”[1109]. Finele anului 1876 găsea diplomaţia română prinsă în această luptă uriaşă pentru salvarea existenţei naţionale. Ca întotdeauna în ultimii 30 de ani capitulaţiile asigurau fundamentul juridic al argumentaţiei noastre, cu ele erau convinşi scepticii, înarmaţi cei favorabili României şi învinşi opozanţii. Ele figurau în mapa oricărui diplomat român, ele constituiau greutatea finală, fiecare articol scris acum 100 de ani de strămoşi servea din nou nepoţilor spre a le garanta drepturile. În schimb lumea înainta în mod inexorabil spre război.

Turcia, îmbătată de victoriile sale şi de bucuria unei noi constituţii a cerut la Conferinţa de la Constantinopol, special adunată pentru dezamorsarea situaţiei, să îşi închidă lucrările. În decembrie 1876 prin

Convenţia de la Budapesta, Rusia capătă mână liberă din partea Austriei în atacarea Turciei. Trupele porneau deja spre Dunăre. Între timp chiar şi Turcia devenea ostilă României; Sarkiş efendi declara: „la Constantinopol noi ştim, foarte bine, că românii vor să împingă foarte departe revendicarea drepturilor lor. Spiritul conciliant care prezidează conduita guvernului român nu este în fond decât formal, căci, guvernul român nu vrea să obţină doar câteva drepturi ci emanciparea deplină şi întreagă”[1110]. Aici era rădăcina opoziţiei turceşti la orice propunere venită de la Bucureşti, în conştiinţa faptului că mai devreme sau mai târziu o ruptură era inevitabilă şi era mai bine pentru Turcia ca această ruptură să se petreacă acum, cât se afla în plinătatea forţelor, decât mai târziu.

La 8 ianuarie 1877 generalul Ghica relua ofensiva la Constantinopol: „ministrul român mi-a trimis textul unui protest prin care atestă obligaţia imperioasă de a se da relaţiilor României cu Imperiul Otoman adevăratul lor caracter, aşa cum este stabilit prin capitulaţiunile încheiate din vechime între Sultanii otomani şi Principii

1109 Ibidem, p. 559.

1110 Istoria militară, vol IV, p. 492.

români, sub garanţia colectivă a marilor puteri ale Europei”[1111]. În acest moment Rusia, care îşi vedea în mod nesperat netezit drumul spre Constantinopol de obtuzitatea turcească, face primul pas în întâmpinarea României publicând pe 8 ianuarie o declaraţie în care cerea: „o grijă deosebită trebuie să se depună pentru a fi păstrate intacte vechile privilegii şi imunităţi acordate comunităţilor creştine”[1112]. Adică o mână întinsă plângerilor româneşti că Turcia le încălca imunităţile şi privilegiile. Protestele României cu referire la constituţia turcească stârnesc interesul cercurilor diplomatice europene. Astfel la 3 ianuarie 1877 consului Fava scria ministrului de externe italian L.A. Melegari în legătură cu protestul României: „guvernul Alteţei Sale (domnitorul Carol I – n.n.) începe prin a releva că cele patru capitulaţii (tratate) încheiate cu sultanii şi admise în dreptul public european prin articolul II al convenţiei din 1858 ca şi în tratatul de la Paris din 1853 asigurau României o existenţă aparte faţă de Turcia[1113].

Diplomaţii italieni continuă a urmării disputa româno-otomană înregistrând răspunsul liniştitor pe care Turcia îl adresa la protestul părţii române, conform căruia „constituţia otomană nu poate modifica cu nimic acele tratate care reglementează poziţia Principatelor Unite care fac parte din Imperiul Otoman”[1114]. La fel era trimis la Roma şi răspunsul român care solicita Turciei o declaraţie oficială asupra: „următoarelor două puncte: 1) că România nu este cuprinsă între provinciile de care vorbeşte constituţia otomană, 2) că legăturile care unesc România cu Imperiul Otoman decurg din capitulaţiile intervenite între dormitorii români şi sultani, recunoscute prin articolul doi al convenţiei de la Paris”[1115].

1111 Războiul pentru independentă, vol. II, p. 15.

1112 Ibidem, p. 22.

1113 Independenţa României. Corespondenţă diplomatică străină. Documente, vol II, partea I, p. 242-243.

1114 ibidem, p. 259.

1115 ibidem, p. 260.

În 6 martie 1877 Bălăceanu aflat în vizită la Andrassy îi declară că a accepta cererile turceşti „ar însemna să se rupă capitulaţiunile cu Poarta pe care tratatul din Paris le-a recunoscut şi garantat”[1116]. Se ajunsese practic la un punct mort. Turcia era complet opacă la orice modificare de comun acord a legăturilor seculare ce o uneau cu România. La rândul ei România, prea slabă pentru a acţiona singură aştepta rezultatele negocierilor cu Rusia şi acţiunile ei militare spre a da cuvânt sabiei, singura care putea vorbi acum eficace.

De la Berlin agentul Degre scria la 29 aprilie că „aceste barbarii (ale Turciei – n.n.) încep a lua proporţii înspăimântătoare. Împing pe români irezistibil a nu neglija datoria lor... aceea de a apăra ţara, în contra încălcărilor drepturilor României, consacrate prin tradiţiuni necontestate... şi prin tratatul de la Paris”[1117].

Acest tip de apel *vă înţelegem, apăraţi-vă cu arma în mână drepturile din capitulaţii* va fi des auzit în lunile ce vor urma. La 3 aprilie 1877 în Consiliul de Coroană se va decide declararea independenţei în cazul unui atac turcesc sau a intervenţiei ruse. Alexandru G. Golescu va spune că „după tratate noi trebuie să concentrăm apărarea ţării cu turcii. A face o convenţie de regulare a Turciei cu ruşii ar fi a înlătura tratatele şi a dărâma neutralitatea noastră”[1118].

Contra acestui punct de vedere se vor ridica toţi cei prezenţi arătând că nimeni nu s-a arătat gata a ne recunoaşte neutralitatea, că Europa nea lăsat în voia ruşilor şi a turcilor; Capitulaţiile pe care ei le-au încălcat ne dau dreptul de a lupta contra lor. Nouă zile mai târziu trupele ruseşti treceau Prutul. Războiul începuse. Pe 9 aprilie a avut loc o conversaţie extrem de relevantă faţă de succesul pe care teoria capitulaţiilor îl avea ca receptare internă, între consulul francez Fred Debaines şi baronul Stuart. Acesta din urmă se minună: „că aproape întreaga Europă acuză fără încetare Rusia că vrea să-şi formeze o

1116 Războiul pentru independentă, vol II, p. 65.

1117 Ibidem, p. 490.

1118 Politica externă, p. 202.

clientelă în orient. Eu vă întreb unde este clientela noastră în aceste ţări pe care le-am emancipat de jugul turcesc? Există numai în generaţia tânără un grup de oameni puţin importanţi care îşi amintesc de pacea de la Adrianopol? Nu vedeţi toţi publiciştii repetând cu insistenţă că Principatele îşi datoresc independenţa capitulaţiilor din secolul al XV-lea şi Tratatului de la Paris”[1119]. Între timp trupele ruse mărşăluiau spre Dunăre, iar cele turceşti ocupau poziţii pe malul fluviului şi începeau bombardarea oraşelor româneşti sau, cum plastic declara Kogălniceanu „prin bubuitul tunurilor lor ne-au cerut divorţul”. În discursul care va deveni pagină de istorie din 9 mai 1877, acelaşi Kogălniceanu nu uita să amintească de capitulaţii, de actele care timp de sute de ani ne garantaseră existenţa: „Mai înainte de toate domnilor, să ne facem întrebare: ce-am fost înainte de declararea războiului?

Fost-am noi independenţi către Turcia?

Fost-am noi provincie turcească?

Fost-am noi vasali ai Turciei?

Avut-am noi pe Sultanul ca suzeran? Străinii au zis aceasta, noi nu am zis-o niciodată. Noi nu am fost vasali. Sultanul nu a fost suzeranul nostru. Însă era ceva. Erau nişte legături sui generis, nişte legături care erau slabe când românii erau tari, nişte legături care erau tari când românii erau slabi”[1120].

În momentul în care capitulaţiile erau rupte, când românii şi turcii se prezentau din nou pe câmpul de onoare, apărea în mod paradoxal poate rod tocmai al detaşării, cea mai frumoasă şi mai completă definiţie a capitulaţiilor. Odată proclamată independenţa, armele urmau să aibă cuvântul şi mai puţin diplomaţia. Totuşi, pe 22 iunie 1877 MAE român trimitea o circulară agenţiilor române condamnând bombardarea porturilor româneşti de la Dunăre: „toate aceste fapte atrag de la sine atenţia noastră asupra regretabilelor urmări ale situaţiei care a fost creată României prin tratatele anterioare. Împotriva

1119 Independenta României, vol. II, partea I, p. 292.

1120 Războiul pentru independentă, vol.I, partea II, p 667.

drepturilor noastre vechi, malul stâng al Dunării a fost dat pradă agresiunilor de pe malul drept”[1121]. Intenţia tuturor acestor proteste era clară, aceea de a culpabiliza la maximum Imperiul Otoman pentru situaţia creată, demonstrând că o reîntoarcere la situaţia de dinainte de mai 1877 era imposibilă. La 15 mai 1877 agenţia consulară a SUA avea cuvinte de înţelegere pentru România: „Politica României a fost perfect conformă tratatului din 1856 menţinând neutralitatea, recunoscând supunerea ei faţă de Poartă, consfinţită de vechile capitulaţii; ea s-a reţinut de la tot ceea ce ar fi putut fi interpretat drept o încălcare a Tratatului de la Paris”[1122]. Aceste declaraţii ale consulului Adolph Stern arată succesul ofensivei diplomatice româneşti bazate pe capitulaţii şi pe o respectare permanentă a lor, ceea ce ne putea crea o reputaţie de demnitate în lume. Despărţirea de Turcia după sute de ani nu era uşoară şi mai dificil era de a face ca această ruptură să nu pară ingratitudine şi trădare, „felonie” ci un act istoric impus atât de dezvoltarea proprie cât şi de evoluţia Imperiului Otoman. Odată cu alăturarea armatelor române la cele ruse apărea necesară o explicaţie pentru ruperea capitulaţiilor chiar pentru românii care auziseră de atâtea ori că ele erau „paladiul existenţei noastre”. Astfel, la 27 august la Poradim, Carol I arăta: „În faţa acestei dureroase stări de lucruri, corpurile noastre legiuitoare s-au rostit în unicul mod potrivit cu demnitatea, cu drepturile şi cu interesele ţării, am rupt vechile legături rău definite cu Înalta Poartă, am proclamat independenţa absolută a României”[1123]. Ca schimbare faţă de anii 1856 – 1859, acum ele deveniseră „legături rău definite” nu numai pentru că evoluase România; dar întreaga lume civilizată îşi schimbase opinia şi accepta aceasta. La Berlin la 17 mai 1877 se ştia că „neutralitatea României era fatalmente imposibilă. Înclinarea în aceste condiţiuni către Rusia nu implică nicidecum o violare a dreptului formal, o felonie în

1121 Ibidem, p. 163-164.

1122 Ibidem, p. 389.

1123 Războiul pentru independentă, vol. V, p. 626.

contra suzeranului”[1124]. La Viena (27 mai 1877) se arăta că nimeni nu credea în varianta turcească „că ea (Turcia – n.n.) a respectat întotdeauna drepturile ce noi deţinem din tratate”[1125]. Iar din Italia ne venea „o promisiune că se va recunoaşte independenţa României şi că nu se va merge până la a impune iarăşi României legăturile cu Turcia” (30 mai 1877). Elementul decisiv avea să fie însă, armele; numai ele decideau la cine va fi dreptatea.

După epopeea războiului, Plevna, Vidin, Rahova şi marile lupte ale anului 1877 în care armata română s-a distins ca una dintre cele mai brave ale continentului, cauza independenţei noastre avea un avocat bun. Armistiţiul de la Kazantâk şi tratativele de la San Stefano repuneau pe tapet pentru ultima oară capitulaţiile. La 3 februarie 1878 Kogălniceanu se adresa Porţii în speranţa de a obţine de la aceasta recunoaşterea independenţei, ceea ce ar fi constituit un mare atu pentru noi în perspectiva congresului de pace. „România s-a adresat aşadar cinstit Sublimei Porţi de care o alăturau legături pe care nevoile istorice, înscrise în capitulările noastre le-au întărit. Ea nu a cerut atâta inovaţii cât întoarcerea la realitatea vechilor clauze”[1126]. Apelul a sunat în zadar.

Între timp, în faţa tratamentului ostil al Rusiei, care nu ne acceptase prezenţa la tratativele de la San Stefano, guvernul Ion C. Brătianu trebuia să înfrunte acuzele adversarilor săi din Parlament. O va face într-un strălucitor discurs în care arăta că încălcarea capitulaţiilor de către Poartă nu lăsa României altă soluţie decât războiul: „Am sfârşit noi tratatul de la Paris? apoi ce zice articolul 2 al convenţiunii? Că ni se asigură poziţiunea ce am avut după tratatul din 1856. Ea spune în modul cel mai categoric că ni se garantează teritoriul conform tratatelor, şi alte nu avem decât cel din Paris şi cele cu Poarta”[1127]. Precum se

1124 Ibidem, vol. III, p. 169.

1125 Ibidem, p. 347.

1126 Războiul pentru independentă, vol. IX, p. 225; M. Kogălniceanu, Documente diplomatice, p. 227.

1127 I C. Brătianu, Acte si cuvântări, vol. III, Bucuresti, Cartea

ştie, România a refuzat să accepte rezultatul tratativelor de la San Stefano, ca de altfel, întreaga Europă. Pe rând, Marea Britanie, Austria şi Germania şi-au exprimat public opoziţia. În pragul izbucnirii unui nou conflict, la care chiar şi România se pronunţa contra Rusiei, aceasta a trebuit să accepte revizuirea deciziilor sale într-un congres european.

De îndată ce s-a aflat că propunerea Andrassy de constituire a unui congres european care să rezolve situaţia din Balcani a fost acceptată, România a început să se pregătească asiduu. Kogălniceanu îi scria lui Ion Bălăceanu la Viena „că dosarul nostru trebuie să cuprindă instrumentele europene privind ţara noastră care au sancţionat toate vechile capitulaţii ale Principatelor cu Sublima Poartă. Ori aceste capitulaţii asigură Principatelor o suveranitate de prea multe ori neluată în seamă”[1128]. Când adversarii noştri încep a agita ideea că nu ar trebui să fim invitaţi la Congres, tot Kogălniceanu îi cere lui Bălăceanu să anunţe pe ceilalţi reprezentanţi diplomatici că „nu ne putem ralia la teoria conform căreia nu am putea fi admişi la Congres înainte de a ni se recunoaşte independenţa.

Vechile noastre capitulaţii cu Poarta, pe care tratatul de la Paris le-a consfinţit, ne acordă dreptul de a face război şi pace, de-a încheia tratate”[1129]. O notă identică era trimisă şi reprezentantului nostru la Berlin[1130].

Marile puteri nu erau însă favorabile acestei idei, încă din iunie 1877 contele Andrassy îl avertizase pe agentul nostru – Bălăceanu „că el consideră acest act (independenţa – n.n.) ca fiind nu de competenţa camerelor române ci de cea a marilor puteri care în 1856 au constituit şi garantat regimul politic al Principatelor Unite şi el nu poate să admită că un stat care îşi datorează existenţa unor tratate internaţionale, să se elibereze de

---

Românească, 1930, p. 192.

1128 M. Kogălniceanu, Documente diplomatice, p. 234.

1129 Ibidem, p. 237.

1130 Independenta României, p. 305.

legăturile pe care aceasta i le impun şi să rezolve prin autoritatea sa privată o chestiune de drept public european”[1131].

Atât de tranşantă era această opinie încât ea nu lăsa României nicio şansă. Părerea lui Andrassy a fost susţinută şi de Bismark şi de

Rusia, direct interesată de reparticiparea noastră, de la care spera să ia cele trei judeţe din sudul Basarabiei. Marea Britanie ne era şi ea defavorabilă iar Fred Debains, consulul francez la Bucureşti, sădise în Franţa antipatie şi indiferenţă faţă de România. Nicio reacţie în favoarea noastră. Congresul a decis ca noi să fim auziţi, dar nu ascultaţi – cum va spune trist Mihail Kogălniceanu.

Cu toate acestea delegaţia noastră a plecat la Berlin cu un dosar perfect pregătit[1132]: „noi am căutat în toată istoria noastră argumentele cu care să dovedim drepturile noastre, mai mult decât sunt scrise în tratatul de la San Stefano, şi am zis: noi cerem această independenţă în puterea dreptului pe care l-am avut întotdeauna în partea noastră, în puterea capitulaţiunilor noastre recunoscute şi consacrate de tractatul de la Paris… capitulaţiuni care asigură dreptul nostru de a face război şi tratate şi prin urmare şi de a lua parte la congresul unde se tratează despre acele tractate”[1133].

Dacă la Berlin discuţiile s-ar fi rezumat la cine are dreptate, poate România ar fi câştigat, dar aici mizele erau cu totul altele. Disraeli nu a găsit de cuviinţă decât să-i îmbărbăteze pe români cu cuvintele: „În politică deseori ingratitudinea este răsplata celor mai bune servicii”. iar Bismark a declarat nonşalant că interesul lui faţă de România este identic cu cel faţă de o cană de bere

---

1131 Independenta României, vol. II, partea a II-a, p. 22.

1132 privind întreaga acţiune de pregătire a delegaţiei române ce urma a participa la Congresul de Pace de la Berlin şi rolul Carol I în aceste zile de maximă tensiune vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale fond 725, dosar 35/1878, fila 1-12.

1133 I. C. Brătianu, Acte si cuvântări, p. 263.

goală[1134].

În final articolul 43 al Tratatului de la Berlin nota că: „Înaltele Părţi contractante recunosc independenţa României, legând-o de condiţiunile expuse în următoarele două articole”[1135].

Gaston de Monicault a observat că „Tratatul de la Berlin nu făcea decât să consfinţească drepturile vechi şi să pună capăt abuzurilor şi uzurpărilor turcilor. Era însă tot atât de important să facă să dispară pentru totdeauna motivele de dispută şi să obţină de la Sublima Poartă recunoaşterea expresă a drepturilor consfinţite de acum înainte, fără niciun fel de echivoc, printr-un act internaţional”[1136].

Din acest moment capitulaţiile intrau în istorie ieşind din domeniul politicii externe româneşti. Pe ele se fundamentase în ultima sută de ani existenţa Statalităţii româneşti şi tot pe ele se ridicau toate speranţele noastre de mai bine. Formidabil instrument creat de imaginaţia oamenilor politici de la 1760, dar respectând formule politice şi adevăruri istorice care i-au dat putere. Teoria capitulaţiilor s-a modificat alături de nevoile ţării şi a putut oricând să le împlinească până la momentul final, al independenţei[1137].

1134 interesant de studiat este şi memoriul adresat de delegaţia română la Berlin, al cărui original poate fi găsit la Arhivele Naţionale, Ţara Turcia, cota 01624, rola 133, microfilm 290-293.

1135 Războiul pentru independentă, vol. IX, p. 382.

1136 România la 1859, vol. II, p. 368-369.

1137 Pentru atmosfera creată în vremea războiului de independentă în jurul capitulaţiilor, chiar în mijlocul oamenilor „mărunţi”, cum le spunea N. Iorga, este interesantă lucrarea căpitanului Damian Gheorghe Istoria războlului ruso-româno-turc din 1877-1878, Bucureşti, 1889, p. 8, care ştie că a mers la război spre a „opri călcarea capitulaţiilor”. Si unii autori moderni, precum Constantin Căzănisteanu şi Mihail E. Ionescu în Războiul neatârnării României, împrejurări diplomatice si operaţii militare. 1877-1878, Bucuresti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1977, înţeleg legătura capitulaţiilor cu „incapacitatea lumii creştine de a le acorda asistenta militară necesară” ceea ce i-a făcut „să se supună suzeranităţii Porţii” (p. 18), iar în momentul când lumea creştină si-a redobândit

Odată cu momentul tratatului de la Berlin, ele dispăreau din memoria colectivă la fel de rapid precum apăruseră.

I. Izvoare inedite

Biblioteca Academiei Române.

Arhiva „Nicolae Bălcescu”, secţia manuscrise, manuscrisul nr. 5111. Arhiva domnească a lui Cuza Vodă, secţia manuscrise, volumele: nr. 1, nr. 4, nr. 7.

Arhiva „Ion Heliade Rădulescu „volumul I, secţia manuscrise, ms.19 – 46. Arhiva „Dimitrie Brătianu”, mapa I, manuscrisul nr. 4 Arhiva „Ion Ghica”, mapa I, manuscrisul nr. 23 Arhiva „Costache Negri”, manuscrisele numerele: 4875, 4643, 4686, 4859. Arhiva „Alexandru Papadopol Calimach”, Amintiri şi istorie (18531858)”, mss.864.

Arhiva „Ion Bălăceanu”, Souvenirs politiques et diplomatique, t1, mss 1.

Arhivele Naţionale Istorice Centrale – Bucureşti Fond 1228. (Grigore Alexandru Ghica)

Dosar nr. 1/1833, 2/1834, 6/1839, 8/1842, 19/1848, 20/1848, 22/1849, 27/1851, 30/1851, 39/1852, 44/1852, 60/1860.

Fond Familial Ghica

Dosar nr. III 95/1855, III /2/1855, III 1/1855.

Fond Gheorghe Magheru – 1235 Dosar 3/1857

Fond Rosetti – Rosnovanu – 256 Dosar nr. 8/1826

Fond Casa Regală – 725

Dosar nr. 11/1866, 23/1866, 24/1866, 29/1866, 31/1866, 34/1866, 37/1866, 42/1866, 45/1866, 52/1866, 61/1866, 48/1868, 52/1868, 11/1869, 31/

1869, 57/1869, 61/1869, 111/1869, 19/1871, 22/1874, 23/1874, 25/ 1876, 35/1878.

Fond Adunarea Electivă – Legislativă a Ţării Româneşti (1859 – 1866) – 1469

Dosar nr. 36/1860, 141/1865.

Fond Adunarea Electivă – Legislativă a Moldovei (1859 – 1861) – 1473 Dosar nr. 1/1859.

---

ascendentul, să se rupă de legăturile cu Poarta.

Fond Secretariatul Statului – 1331
Dosar nr. 92/1865, 350/1865, 375/1865, 532/1866.
Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri – 299 Dosar nr. 2/1859, 8/1867.
Fond Ziare în limbi străine, cota 3/717, rola77.
Cadre nr. 871, 874/1858, 1119/1859, 1892, 1894/1862
Ţara Turcia, cota 01624, rola 133 Microfilm nr. 290 – 293
Ţara Franţa, cota nr. 012 – 68 – 6, rola nr. 6, Arhivele Diplomatice.
Volumul 15/1855.
Tata Franţa, rola 7, vol.18/1859, rola 18, vol. 39/1876.
II. Izvoare edite
Aaron Florian, *Idee repede de istoria principatului Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1835
Acte şi Documente Relative la Istoria Renascerii României, Bucureşti.
Alecsandri Vasile, *Scrisori către Ion Ghica*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1998
Idem, *Călătorii – Misiuni Diplomatice*, Comentate de Alexandru Marcu, Ediţia a II-a, Craiova, Editura Scrisul Românesc, f.d.
Idem, *Extras din istoria misiilor mele politice*, Bucureşti, Convorbiri literare, anul XII (1878), nr. 5
Aricescu D. Constantin, *Istoria Revoluţiunii de la 1821*, Bucureşti, Editura Scrisul Românesc, 1996.
Idem, *Corespondenţa secretă şi acte inedite ale capilor revoluţiei de la* 1848, Bucureşti, 1873.
Bataillard Paul, *Premiere point de la question d'orient*. Les *principaute de Valachie et de Moldavie devant le Congres*., Paris 1856.
Bodea Cornelia, *1848 la români – O istorie în date şi mărturii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982
Bălcescu Nicolae, *Opere*, vol. I-IV, Bucureşti, Editura Academiei 1974

Brătianu C. Ion, *Acte şi Cuvântări*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1938

Idem, *Din Scrierile şi Cuvântările lui Ion C. Brătianu (1821 – 1891)*, Bucureşti, 1903

Cronici şi povestiri româneşti versificate, Editura Dan Simionescu, Bucureşti, Editura Academiei, 1967

Cronicari munteni, Editor Liviu Onu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1970

Cantacuzino Mihai, *Genealogia Cantacuzinilor de la banul Mihail Cantacuzino*, Bucureşti, Institutul de Arte Geografice şi Editura Minerva, 1902

Călători străini despre Ţările Române, vol. X partea I şi II, Bucureşti, Editura Academiei, 2000

Colson Felix, *De l'état present et de l'avenir des Principautes de Moldovie et de la Valachie*, Paris, 1839

Correspondance diplomatique roumaine sous le roi Charles I-er (18661880), Bucureşti, Editura Institutului de Istorie Universală, 1938

Cantemir Dimitrie, *Descriptio Moldavie*, Bucureşti, 1973

Idem, *Istoria Imperiului otoman. Creşterea şi scăderea lui*. Bucureşti, Editura Societăţii Academice Române, 1876

Idem, *Hronicul vechimii româno-moldo-vlahilor*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1976

Cronicari munteni, Editura Mihail Gregorian, Bucureşti, 1961

Corfu Ilie*, însemnări de demult*, Bucureşti, Iaşi, Editura Junimea, 1975

Candiano Popescu Alexandru, *Amintiri din viaţa-mi*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1998

Cuza Al. Ioan, *Acte şi scrisori*, Iaşi, Editura Junimea, 1973

Documente turceşti privind istoria României, Bucureşti, Editura Academiei, 1983

Drăghici Manolachi, *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani până în zilele noastre*, vol. I-II, Bucureşti, 1998 – 1999

Documente ale Unirii (1600 – 1918), Bucureşti, Editura Militară, 1984

Documente străine despre români, Bucureşti, Dir. Gen. a Arhivelor Statului, 1979

Documente privind domnia lui Alexandru Ioan Cuza, vol. I (1859 – 1861), Bucureşti, Editura Academiei, 1989

Documente privind Unirea Principatelor, Bucureşti, Editura Academiei, 1959

Documente privind istoria militară a poporului român, Bucureşti, Editura Militară, 1986

Documente privind istoria României. Războiul pentru independenţă, vol. I-VI, Bucureşti, Editura Academiei, 1959

Dionisie Eclesiarhul, *Hronograf* (1764 – 1815), Bucureşti, Editura Academiei, 1987

Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei*, Bucureşti, t. ed 1859

Eminescu Mihai, *Opera Politică*, Bucureşti, Editura Eminescu, 2000

Erbiceanu Constantin, *Cronicari greci care au scris* despre *români în epoca fanariotă*, Bucureşti, Tipografia cărţilor Bisericeşti, 1888

Georgescu Vlad, *Mémoires et projets de reforme dans le principautes roumaine (1769 – 1830)*, Bucureşti, Editura Academiei, 1970

Gândirea social-politică despre Unire (1859), Bucureşti, Editura, 1966.

Idem, *Din corespondenţa diplomatică a Ţării Româneşti (1823 – 1828)*, Bucureşti, Muzeul Româno-Rus, 1962

Gheorghe Damian, *Istoria rezbelului ruso-româno-turc din 1877 – 78*, Bucureşti, 1889

Ghica Ion, *Opere*, Bucureşti, Editura Minerva, 1985

Haşdeu P. Bogdan, *Ultima cronică română din epoca fanarioţilor*, Bucureşti, 1884

Hurmuzacki, *Scrieri şi documente greceşti privitoare la istoria românilor din anii 1592 – 1837*, Bucureşti, 1914

Ionaşcu Ion, *Relaţiile internaţionale ale României în*

documente (13681900), Bucureşti, Editura Politică 1971

Iorga Nicolae, *Acte şi fragmente cu privire la istoria românilor*, Bucureşti, 1896.

Idem, *Mesagii, proclamaţii, răspunsuri şi scrisori oficiale ale lui Cuza-Vodă, Vălem* de Munte, 1910.

Independenţa României, Bucureşti, Editura Academiei, 1977

Istoria Ţării Româneşti (1290 – 1690). Letopiseţul Cantacuzinesc, Bucureşti, Editura, 1960

1848 în România, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice Carol Grobl, 1898 Josefus Flavius, *Războiul iudeilor împotriva romanilor*, Bucureşti, Editura Hasefer, 1998

Kogălniceanu Mihail, *Scrisori*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1967 idem, *Opere*, Bucureşti, Editura Academiei, 1976 idem, *Documente diplomatice*, Bucureşti, Editura Politică, 1972 idem, *Cronicile României*, Bucureşti, t ed. 1874

Maior Petru, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, Iaşi, Editura Junimea, 1990

Maxim Mihai, *Culegere de texte otomane. Izvoare documentare şi juridice. Secolele XV-XIX.*, Bucureşti, Editura Universităţii Bucureşti, 1974

Memoriile regelui Carol I al României. De un martor ocular (1866 – 1879), vol I-III, Bucureşti, Editura Roza Vânturilor, 1996

Micu Samuel, *Scurtă cunoştinţă a istoriei românilor*, Bucureşti, Editura Academiei, 1963

Mitilineu Mihai, *Colecţiune de tratatele şi convenţiunile României cu puterile străine de la anul 1368 până în zilele noastre*, Bucureşti, 1974

Poeţii Văcăreşti (Iancu, Alecu, Nicolae) Opere, Bucureşti Editura Minerva, 1982

România în relaţiile internaţionale (1699 – 1939), Iaşi, Editura Junimea 1980

Românii la 1859. Unirea Principatelor Române în conştiinţa europeană. Vol I şi II, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Didactică, 1984

Rădulescu I.H. „Mémoires *sur l Histoire de la regen*eration *roumaine ou sur les eveniments de 1848, acomplis en Valachie, Paris, 1851*. idem, *Souvenirs et impressions ci un proscript, Paris, 1850*.

Rosetti Radu, *Amintiri*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1996

Regnault Elias, *Istoria politică şi socială a Principatelor Dunărene*, Iaşi Tipografia Buciumul, 1856

Stoica Nicolae, de Haţeg, *Cronica Banatului*. Timişoara, Editura Facla, 1981

Stoicescu Nicolae, *Cronici străine despre Vlad Ţepeş*, Bucureşti Sturdza A. Dimitrie, *Domnia regelui Carol I. Fapte. Cuvântări*.

Documente. Vol. I şi II, Bucureşti, Editura Academiei, 1906 Idem, *Documente privitoare la istoria românilor (1802 – 1849)*, Bucureşti, 1891

Tăutu Ionică, *Scrieri social-politice*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1974 Textier Edmond, *Appel au Congres en faveur des roumaines*, Paris, 1856 Urechea A. Vasile, *Documente relative la anii 1800 – 1831*, Bucureşti, 1889 Văcărescu C. Theodor, *Luptele românilor din resbelul de la 1877 – 1878*, Bucureşti, 1887

Vârtosu Emil, *Tudor Vladimirescu. Date şi fapte noi*, Bucureşti, Editura Casei Şcolilor, 1927 idem, *1821. Date şi fapte noi*, Bucureşti, 1932

Zilot Românul, *Opere*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994

III. Lucrări generale şi speciale

Almaş Dumitru

Puiu Manu, *Alexandru Ioan Cuza, domnitorul Unirii*, Bucureşti, Editura Ion Creangă, 1983

Anderson S. Michael, *The eaşterne question (1774 – 1923). A study în international relations*, London, 1968.

Babinger Franz, *Cel dintâi bir al Moldovei către sultan*, Bucureşti, 1936 Bălan Tudor, *Activitatea refugiaţilor moldoveni în Bucovina în 1849*, Sibiu, 1944

Berenger Jean, *Istoria Austriei*, Bucureşti, Editura Corint, 1999 Bernstein Serge, Milza Pierre, *Istoria*

Europei, *vol*. II, Iaşi Institutul European, 1992

Berindei Dan, *Diplomaţia românească modernă*, Bucureşti, Editura Albatros, 1995

Idem, *Românii şi Europa în perioadele premodernă şi modernă*, Bucureşti idem, *Mihail Kogălniceanu*, Bucureşti, Editura Politică 1970 idem, *Din începuturile diplomaţiei româneşti*, Bucureşti, Editura Politică, 1965

Idem, *Pe urmele lui Nicolae Bălcescu*, Bucureşti, Editura Sport Turism, 1984.

Idem, Epoca Unirii, Bucureşti, Editura Corint, 2000.

Beldiceanu Nădejde N., *Problema tratatelor Moldovei cu Poarta în lumina cronicei lui Pecev* în Balcania, V., 1942, 1 p.392 – 407 Bodea Cornelia, *Lupta românilor pentru unitate naţională*, Bucureşti, Editura Politică, 1967

Boicu Leonid, *Geneza chestiunii române ca problemă internaţională*, Iaşi, Editura Junimea, 1975

Idem, *Adevărul despre un destin politic*, Iaşi, Editura Junimea, 1973 idem, *Austria şi Principatele Române în vremea războiului Crimeii (18531856)*, Bucureşti, 1972

Idem, *Diplomaţia europeană şi triumful cauzei române (1856 – 1859)*, Bucureşti, Editura Junimea, 1974

Idem, *Principatele Române în raporturile politice internaţionale*, Iaşi, Editura Junimea, 1986

Bossy R.V., *Agenţia diplomatică a României la Paris şi legăturile politice franco-române sub Cuza-Vodă*, Bucureşti, 1931.

Brătianu Gh. *Adunările de stări din Ţările Române*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1994

Bulei Ion, *Scurtă istorie a românilor*, Bucureşti, Editura Meronia, 1996

Caragea Anton, *Grigore Alexandru Ghica, domnul unirii (1849 – 1856)*, Bucureşti, Editura Universităţii Populare, 2000 idem, *Istoria doctrinelor politice*, Bucureşti, Editura Universităţii Româno-Americane, 2000

Idem, *Momente controversate din istoria românilor*, Piteşti, Editura Pământul, 2002 Căzănişteanu Constantin

Ionescu E. Mihail, *Războiul neatârnării României. împrejurări diplomatice şi operaţii militare. 1877 – 1878*,

Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1977 Cernovodeanu Paul

Binder Paul, *Cavalerii apocalipsei*, Bucureşti, Editura Silex, 1993 Crutzescu Gh., *Podul Mogoşoaiei*, Bucureşti, 1943 Convan Nicolae, *Din activitatea emigranţilor români în Apus (1853 – 1857)*, Bucureşti, 1931

Idem, *Relaţiile diplomatice ale României de la 1859 la 1877*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984 Idem, *La politica orientale di Napoleon III e l'unione dei principali Romeni*, Iaşi, 1937

Cornea Paul, *Originile romantismului românesc. Spiritul public, mişcarea ideilor şi literatura între 1780 – 1840*, Bucureşti, Editura Minerva 1972

Constantinescu Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1999.

Corbu Constantin, *1877 – 1878. Războiul naţional şipopular al românilor pentru independenţă deplină*, Bucureşti, Editura Politică, 1977.

Creţu Vasile, *Drept Internaţional Public*, Bucureşti, Editura Fundaţiei România de Mâine, 2002.

Cuza Vodă in memoriam, Iaşi, Editura Junimea, 1973.

Ciachir Nicolae, *Marile puteri şi România. (1856 – 1947)*, Bucureşti, Editura Albatros, 1996.

Idem, *Diplomaţia europeană în epoca modernă (1566 – 1919)*, Bucureşti, 1984.

Dandu Nicoleta, *Intrarea românilor în modernitatea europeană. Presă-Modele-Mentalităţi-Imagine*, Bucureşti, Editura Anima, 2002.

Djuvara Nicolae*, între Orient şi Occident – Ţările Române la începutul epocii moderne (1800 – 1848)*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1995

De cei Aurel, *Relaţii româno-orientale*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978

Dezvoltarea constituţională a statului român, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1957

Filitti I.C. *Frământările politice şi sociale în Principatele Române de la 1821 la 1848*, Bucureşti, 1932, Ed. Georgeta Perelea idem, *Opere complete*, editor

Georgeta Penelea Bucureşti, Editura Academiei, 1985

Cândea Virgil şi Giurescu C.C. *Pagini din trecutul diplomaţiei româneşti*, Bucureşti, Editura Politică, 1966

Giurescu C., *Capitulaţiile Moldovei cu Poarta otomană*, *Studiu istoric de Constantin Giurescu*, Bucureşti, 1908

Giurescu Constantin C., *Probleme controversate în istoriografia română*, Bucureşti, Editura Albatros, 1977

Idem, *Principatele Române la începutul secolului XIX*, Bucureşti, Editura Academiei, 1957

Giurescu Dinu C., *Istoria Românilor*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976

Georgescu A. Valentin, *Bizanţul şi instituţiile româneşti până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Bucureşti, Editura, 1980

Georgescu Vlad, *Din corespondenta diplomatică a Ţării Româneşti* Bucureşti, Muzeul Româno-Rus, 1962 idem, Mémoires et projets de reforme dans les principautes roumaines (1831 – 1848), Bucureşti, 1972

Idem, *Ideile politice şi iluminismul în Principatele Române (1750 – 1931)*, Bucureşti, Editura Academiei, 1972

Gane Constantin, *Trecute vieţi de doamne şi domniţe*, Bucureşti, Editura Orizontul, 1999

Gross H., *Empire and sovereignity. A history of public law, literature in the Holy Roman Empire (1599 – 1604)*, Chicago, 1973 Hitchins Keith, *Români (1774 – 1866)*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1996 Inalcık Halil, *Imperiul Otoman. Epoca Clasică*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1996

Iscru G.D., *Istoria modernă a României*, Bucureşti, Editura N. Bălcescu, 1998

Idem, *Revoluţia de la 1821*, Bucureşti, Editura N. Bălcescu, 1997 *Istoria militară a poporului român*, vol IV, Bucureşti, Editura Militară, 1987

Istoria modernă universală, Bucureşti, Ed. univ. Bucureşti, 1969 Iorga Nicolae, *Istoria Românilor prin călători*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1981

Idem, *Politica externă a regelui Carol I*, Bucureşti,

Editura Glykon, 1991 Idem, *Istoria românilor. Revoluţionarii*, vol. VIII, Bucureşti, Editura Imprimeria Naţională, 1938.

Idem, *Istoria presei româneşti de la începuturi până la 1916*, Bucureşti, 1922.

Isar Nicolae, *Publicişti francezi şi cauza română*, Bucureşti, Editura Academiei, 1991

Idem, *Principatele române în epoca iluministă*, Bucureşti, Editura Universităţii Bucureşti, 1999.

Idem, *Istoria modernă a românilor Imaginea societăţii româneşti în Franţa (1774 – 1848)*, Bucureşti, Editura Universităţii Bucureşti, 1991 idem, *Istoria modernă a românilor (1774 – 1848)*, Bucureşti, Editura Fundaţiei România de Mâine, 2000

Idem, *Istoria modernă a românilor (1848 – 1866)*, Bucureşti, Editura

Universităţii Bucureşti, 2002

Istoria dreptului românesc, Bucureşti, Editura Politică, 1980 *Istoria Basarabiei. De la început până în 1998*. Bucureşti, Editura Semne, 1998

Iordache Anastasie, *Principii Ghica o familie domnitoare în istoria României*, Bucureşti, Editura Albatros, 1991 Iordache Anastasie, Stan Apostol *Apărarea autonomiei Principatelor Române* (1821 – 1859), Bucureşti, Editura Academiei, 1987 Iordache Anastasie, *Principatele Române în epoca modernă*, Bucureşti, Editura Albatros, 1996

Lorinţ Florica, *Din istoria unui imperiu*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1963

Lăzărescu Dan, *Imaginea României prin călători, vol. I (1716 – 1789)*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1985.

Lebel Germaine, *La France et les Principautes Danubiennes (du XVI e siècle à la chute de Napoleone* I-er, Paris, 1955.

Maior Liviu, *1848 – 1849 Români şi unguri*, Bucureşti, Editura Enciclopedia 1998.

Marcu Alexandru, *Conspiratori şi conspiraţii în epoca renaşterii politice*.

1848 – 1877, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 2000. Martinescu Pericle, *Costache Negri*, Bucureşti, Editura Tineretului, 1966 Mathiez Albert, Revoluţia Franceză.

Maxim Mihai, *Culegere de texte otomane*. *Izvoare documentare şi juridice* (*sec*. *XV-XIX*), Bucureşti, Editura Universităţii Bucureşti, 1974 idem, *Ţările Române şi Înalta Poartă*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994

Măries Stela, *Abolirea jurisdicţiei consulare în România*, *parte integrantă a luptei pentru independenţă naţională*, Bucureşti, Editura Academiei, 1979.

Mehmet Ali Mustafa, *Istoria turcilor*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976

Meitani G. *Acţiunea diplomatică a Europei faţă de Principatele române în anii 1821 şi 1834*, Bucureşti, 1903 Mihalache Marin, *Tudor Vladimirescu*. *Mişcarea de la 1821 şi drama conducătorului ei*, Bucureşti, Editura Militară, 1971

Mihăilescu Gruiu Constantin, *Moldova* (*1359 – 1859*), Bucureşti, Editura Semne, 1998.

Năstase Adrian, Dumitra Popescu

Florian Coman, *Drept Internaţional Public*, *Casa* de editură şi presă Şansa-SRL, Bucureşti, 1994.

Neagoe Stelian, *Istoria Guvernelor României* (*1859 – 1999*), Bucureşti, Editura Machiavelli, 1999 Neagu Constantin Marinescu Dumitru

Georgescu Radu, *Fapte din umbră*, vol. III, Bucureşti, Editura Politică, 1977

Opriţescu Mihai, *Partidul Naţional Democrat condus de Nicolae Iorga*, Bucureşti, 2000

Oţetea Andrei, *Revoluţia din 1821*, Bucureşti, Editura Academiei, 1945 Papacostea Şerban, *Geneza statului în Evul Mediu românesc*, Bucureşti, Editura Corint, 1999

Pătroiu Ion (coordonator), *Marele Mircea Voievod*, Bucureşti, Editura Academiei, 1987

Platon Ion, *Istoria dreptului românesc*, Bucureşti, Editura Sylvi, 1998 Philipe Aries, *Timpul istoriei*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1998 Ploeşteanu Grigore

Români în Conştiinţa Europei, Tg. Mureş, 1994 Platon Gheorghe, *Istoria modernă a României*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1985

Idem, *De la constituirea naţiunii la marea unire* vol. II, Editura Universităţii Al. I. Cuza, Iaşi, 1992

Idem, *Luptele românilor pentru unitatea naţională. Ecouri în presa europeană (1855 – 1859)*, Iaşi, Editura Junimea, 1974 Pop Z.N. Augustin, *Pe urmele lui Mihail Kogălniceanu*, Bucureşti, Editura Sport Turism, 1979.

Rădulescu Irina-Valasoglu, Alexandru *Ioan Cuza şi politica europeană*, Bucureşti, Editura Academiei, 1974.

Reprezentanţele diplomatice ale României, Bucureşti, Editura Politică, 1971

Runciman Steven, *Vecerniile Siciliene*, Bucureşti, Editura Enciclopedică 1991.

Studii privind Unirea Principatelor, Bucureşti, Editura Academiei, 1960.

Stat, societate, naţiune. Interpretări istorice, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1982

Zbârnă Gh., Hurezeanu D. *Partide şi curente politice în România. Programe şi orientări doctrinare 150 de surse originale*. Bucureşti, Editura Eficient, 2000

Segain Phillipe, *Ludovic Napoleon cel Mare*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1998

Stan Apostol, *Protectoratul Rusiei asupra Principatelor Române 17741856*. Între dominaţie absolută şi anexiune, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 1999

Idem, *Putere politică şi democraţie în România (1859 – 1918)*, Bucureşti, Editura Albatros, 1995

Stoenescu Mihai Alexandru, *Istoria loviturilor de stat în România*, vol. I, Bucureşti, Editura RAO, 2000

Şuţu Nicolae, *Memoriile principele Nicolae Şuţu, mare logofăt al Moldovei (1798 – 1871)* Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1997

Şotropa Valeriu, *Proiectele de constituţie, programele de reformă şipetiţiile de drepturi din Ţările Române în secolul al XVIII-lea şi prima jumătate a sec. al. XIX-lea, Bucureşti*. Editura Academiei, 1976

Ştefănescu Ştefan, *Istoria Românilor în secolul al XVIII-lea*. Între *tradiţie şi modernitate*. Editura universităţii, Bucureşti, 1993.

Idem *Ţara Românească de la Basarab I Întemeietorul la Mihai Viteazul*, Bucureşti, Editura Politică, 1970

Teodor Pompiliu, *Interferenţe iluministe europene*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1984

Teodor Pompiliu, *Evoluţia gândirii istorice româneşti*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1970

Thobie Jacques *„Les interets économiques, financiers et politiques française, dans la parties asiatique de l'empire ottoman de 1895 a 1914*, Paris, 1973

Tucă Florian

Ionescu Nicolae, *O flacără străbate veacurile. Revoluţia română de la 1848 – 1849*, Bucureşti, Editura Sylvi 1998

Urechea A. Vasile, *Memoriu asupra perioadei din istoria românilor de la 1774 – 1786*, Bucureşti, 1893 Urechea A. Vasile, Istoria *Românilor*, *volumul* I, Bucureşti, 1891 Vărzaru Simona, *Prin Ţările Române*. *Călători străini din secolul al XIX-lea*, Bucureşti, Editura Sport Turism, 1984 Vântu I., Florescu GG, *Unirea Principatelor în lumina actelor fundamentale şi constituţionale*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1963 Veniamin Ciobanu, *Statutul juridic al Principatelor Române în viziunea europeană* (*secolul al XVIII-lea*) – Iaşi, Editura Univ. Alex. I. Cuza, 1999

Idem, *La graniţa a trei imperii*. Iaşi, Editura Junimea, 1995 Villar Pierre, *Istoria Spaniei*, Bucureşti, Editura Corint, 1998 Vitcu Dumitru, *Diplomaţii Unirii*, Bucureşti, Editura Academiei, 1979 Xenopol AD, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993

Idem, *Războaiele dintre ruşi şi turci şi înrâurirea lor asupra Ţărilor Române*, Bucureşti, Editura Albatros, 1992 Zallony Marc Filip, *Despre fanarioţi*, Bucureşti, 1897 Zeletin Stefan, *Burghezia Română* (*Neliberalismul*), Bucureşti, Editura Humanitas, 1997

Zollner Eric, *Istoria Austriei*, vol. III şi IV, Editura.

Zub Alexandru, *Mihai Kogălniceanu*, Bucureşti,

Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984

Idem, *De la istorie critică la criticism*, Bucureşti, Editura, 1985

IV. STUDII ŞI ARTICOLE

Agavilioarei Gheorghe, *Ionică Tăutu (1795 – 1830)* în Analele Ştiinţifice ale Universităţii din Iaşi, Iaşi, XII (1966), numărul 2, pag. 223 – 229

Almaş Dumitru, *Poziţia lui Napoleon I faţă de Ţările Române până la pacea de la Tilsit (1807)* în Analele Universităţii din Bucureşti (Istorie), IX 1960, pag. 65 – 84

Apostol Stan, *Adunările obşteşti ale Principatelor Române în lupta pentru apărarea autonomiei statale (1831 – 1848)*, în Revista Arhivelor, Bucureşti, XXXIX (1977), numărul 1

Beldiceanu Nădejde Nicolae, *Problema tratatelor Moldovei cu Poarta în lumina cronicei lui Pecev*, în Balcania, Bucureşti, V, 1942.

Berindei Dan, *Dezvoltarea presei bucureştene în perioada formării şi organizării statului naţional unitar român (1856 – 1864)* în Studii, XV, 1962, nr. 3, p.671.

Bodea Cornelia, *Actul original al alegerii prealabile a lui Alexandru Ioan Cuza, domn al Principatelor Unite*, Studii XII, 1959, Bucureşti.

Idem, *Din acţiunea de pregătire a Agenţiei diplomatice de la Paris. Înfiinţarea biroului de corespondenţă. (3 ianuarie 1860)* în Studii, nr. 6, XIII, 1960, Bucureşti.

Idem, *Vasile Alecsandri, ctitor de seamă al României moderne* în Studii, XXIV (1971), nr. 6, Bucureşti.

Brătianu George, *Politica externă a lui Cuza Vodă şi dezvoltarea ideii de unitate naţională*, Revista Istorică Română, Bucureşti, 1932, II.

Bucur Marin, *Pagini inedite din arhiva lui Dumitru Brătianu, privitoare la unire* în Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie A D Xenopol, XXVI, /1, Iaşi, 1989.

Calimah Al. Papadopol, *„Amintiri din vremea unirii"* în Magazin Istoric, seria nouă, nr. 1 (274) ian. 1990 pp.23 – 26, nr. 2 (275), febr. 1990, pp.28 – 31

Caragea Anton, *Naşterea capitulaţiilor moment de referinţă în istoria modernă a românilor*, în Analele Universităţii Spiru Haret, Seria Istorie, Bucureşti, numărul 3, 2000, p. 79 – 86 idem, *Fanarioţii*: *vieţi trăite în primejdie*, în Revista „Magazin Istoric", Bucureşti, serie nouă, numărul 10 (2000), 11 (2000), 12 (2000). idem, *Călători străini* despre *istoria românilor*, în Analele Universităţii Spiru Haret, Seria Istorie, Bucureşti, nr. 4, 2001 Catalan Sever Mircea, La *situation internaţionale des Principautes Unies (1864 – 1866) consideree selon sa relation avec le declin du Second Empire* în Revue Roumaine d'Histoire, 31 (1992), nr. 3 – 4, pp. 235 – 254. Columbeanu Sergiu, *Contribuţii privind situaţia internaţională a Ţărilor Române între anii 1806 – 1812*, Revista de Istorie, Bucureşti, III, (1976), pag. 657 – 676.

Convan Nicolae, *Renseignements sur le Conference de Vienne (1855)* în Revue du Sud-Est Europeen, anul XIII, nr. 1 – 3, Bucureşti.

Idem, *Lupta pentru desăvârşirea Unirii şi acţiunea diplomatică europeană, în Studii şi Cercetări* Ştiinţifice, Istorie, Iaşi, X (1959), nr. 2, p.37 – 80. Dandu Nicoleta, *Un manuscris olograf al lui N. Bălcescu. Contribuţii la gândirea sa privind organizarea statului român modern* în Studii şi materiale de istorie modernă, vol. XII, Institutul de Istorie N. Iorga, Bucureşti, 1998.

Duţu Alexandru, *Mişcarea iluministă moldovenească de la sfârşitul secolului al XVIII-lea*, în Studii, Bucureşti, numărul 5, 1966 Florescu G. George, *Rolul şi activitatea agenţiei Principatelor Unite la Constantinopol (1859 – 1866)*, în Studii şi Articole de Istorie, Bucureşti, V, 1963

Idem, *L'aspect juridique de khatt-i cherifs. Contribution à l'étude des relation de l'Empire Ottoman avec les Principates Roumaines*, Studia et Acta Orientalia, Bucureşti, 1958, I.

Idem, *Ceremonialul diplomatic* în *Unele aspecte ale poziţiei internaţionale a Ţărilor Române în perioada unirii*, Bucureşti, Editura Academiei, Institutul de Cercetări Juridice, anul IV, 1959, pp.171 – 175.

Idem, *La procedure de l'investiture et le ceremonial de la reception de prince regnant Cuza a Constantinopole* în Studia et Acta Orientalia, II, Bucureşti, 1960, pp. 71 – 88.

Idem, *Poziţia internaţională a Ţărilor Române în perioada unirii* în Studii şi cercetări juridice, Bucureşti, Editura Academică, Institutul de Cercetări Juridice, 1959, nr. 1, pp.135 – 178.

Idem, *Relaţiile internaţionale moldo-române în lumina centrelor de putere (secolul XV). Sistem şi perspective*. În Orient, Bucureşti, nr. 1, 1990, pp.48 – 51.

Idem, *Unele aspecte ale concepţiei lui Nicolae Bălcescu* despre *suveranitatea Ţărilor Române*, Studii şi cercetări juridice, Bucureşti, Editura Academiei, 1961, anul VI, nr. 4, p. 606.

Idem, *Nicolae Bălcescu et la Porte Ottomane*, *Studia* et Acta Orientalia, Bucureşti, 1962, IV, p.51.

Idem şi I. Vântu, *Valoarea constituţională a rezoluţiilor Adunărilor adhoc din Principatele Române (1857)* în Studii şi cercetări juridice, 8 (1963), nr. 3, pp. 499 – 517.

Gemil Tashin, *Capitulaţiile Transilvaniei de la jumătatea secolului XVII*, în AFLA, XXIII, 12, 1986

Idem, *Considerations sur le rapports politiques roumaine*, *ottomans au XVII – siècle*, în Revue Roumaine d'Histoire, XV, 1976, 4

Georgescu Vlad, *Hugo Grotius în cultura juridică română a secolului al XVIII-lea*, în Revista Română de Istorie, Bucureşti, 1967, nr. 7.

Giurescu C Constantin, Lupta *poporului român pentru independenţă politică înainte de 1877*, *în* Analele Universităţii Bucureşti, Istorie, XVI (1967), pp. 55 – 64.

Gorovei Ştefan, *Moldova în casa păcii. Consideraţii pe seama unui secol de relaţii moldo-otomane*, în AFLA, Bucureşti, 1980, XVII.

Gonţa I. Alexandru, *Firmanul pentru convocarea divanurilor ad-hoc şi problema unirii Principatelor Române*, *în Studii privind Unirea Principatelor*, Bucureşti,

Editura Academiei, 1960, p. 282

Ilin Stancu, *O dinastie de cărturari şi sacra cenuşă a Unirii*, *în* Lucrările Secţiei de Ştiinţe Filologice, Literatură şi Arte, seria IV, tom VIII, 1986, pp.145 – 153.

Iorga Nicolae, *Les avatars diplomatiques de Descorches a Constantinopole*, în Revue Historique du Sud-Est Europeen, Bucureşti IV (1928), pp. 214 – 230

Isar Nicolae, *Mărturii franceze privind revoluţia de la 1848 în Ţara Românească*, în Revista de Istorie, t 36, numărul 5, 1983, pp. 464477

Idem, *Istoria revoluţiei de la 1848 în lucrările lui Ubicini*, în Analele Universităţii Spiru Haret, numărul 1, 1998

Marinescu Beatrice, *Atitudinea Guvernului Englez faţă de revoluţia de la 1848 din Ţara Românească* în Studia et Acta Musei Nicolae Bălcescu, Bucureşti, 1971, pag. 235 – 261

Matei Ion, *Quelques problèmes concernant le regime de la domination ottomane*, în Revue des Estudes Sud-Est Europenes, X, 1972

Maxim Mihai, *Haraciul moldovenesc în opera lui Dimitrie Cantemir*, în Analele Universităţii din Bucureşti, Secţia Istorie, XXIII, 1974

Idem, *înţelegerile de pace româno-otomane din timpul domniei lui Mircea cel Mare*, în Marele Mircea Voievod, Bucureşti, Editura Academiei, 1987.

Idem, *Din istoria relaţiilor româno-otomane* – Capitulaţiile în „Anale de istorie" an XXVIII (1982) nr. 6, pp.34 – 68

Măries Stela, *Lupta pentru desfiinţarea privilegiilor economice ale supuşilor străini în timpul domniei lui Al. I Cuza* în Acta Moldavis Meridionalis, Anuarul Muzeului Judeţean de Istorie Vaslui, 1 (1979), pp.181 – 187.

Nistor Ion, *Ocupaţia austriacă în Principate (1854 – 1857)*. Bucureşti, Academia Română, Mem. Secţia Istorică, S III, t XX, Mem. VII

Oţetea Andrei, *L'acord d'Osborne (9 août 1857)* în Revue Roumaine d'Histoire, 1964, IV.

Papadima Ovidiu, *Mihail Kogălniceanu şi unirea ţărilor române „Steaoa Dunării”*, în Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor, VII (1958), nr. 3 – 4, pp. 401 – 429.

Platon Gheorghe, *Le probleme roumain dans la politique europeen dans les armes de la lutte pour l'union (1856 – 1859)*, în Revue Roumaine d'Histoire, XIV (1975), nr. 1, pp. 25 – 29.

Idem, *Reacţii şi atitudini în cercurile diplomatice de la Constantinopol faţă de Unirea Principatelor* în Revista de Istorie, XXVIII (1975), nr. 7, pp.1085 – 1090.

Stan Valeriu, *Iniţiative de creare a unei Bănci Naţionale în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza* în Arhiva Românească, 2 (1966), nr. 1, pp. 126 – 130.

Ştirbu Constantin, *Date noi privind instituirea „Ordinului Unirii” în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza*, în Muzeul Naţional, I (1974), pp.95 – 103.

Toma Ion, *Unitatea culturală şi lingvistică a românilor în viziunea generaţiei de la 1848*, în Analele Universităţii Spiru Haret, Seria Istorie, Bucureşti, numărul 1, 1998, pp. 91 – 103.

Urechea A. Vasile, *Istoria evenimentelor din Orient cu referinţă la Principatele Moldova şi Valahia din anii 1769 – 774*, în Analele Academiei Române, Mem. Secţia Istorică, seria II, tom. 10, pp. 315 – 479.

Valerian Popovici, *Dezvoltarea mişcării revoluţionare din Moldova după evenimentele din martie 1848* în Studii şi Cercetări, Secţia Istorie, Iaşi, V, 1954, pp. 1 – 2.

Idem, *Cu privire la opoziţia marii boierimi împotriva lui Ioan Sandu Sturza, domnul cărvunarilor*, în Studii şi Cercetări, Secţia Istorie, Iaşi, VIII, 1957, nr. 1.

Vianu Alexandru, *Rusia şi numirea primilor domni regulamentari (18301834)*, în Analele Universităţii din Bucureşti (Istorie), XI (1962), pp.53 – 64.

Idem, *Cu privire la hatişerifurile de privilegii acordate Principatelor Române în anul 1774*, în Româno-Slavica, Bucureşti, V, 1962.

29 G.G. Florescu, *L'aspect juridique des khatt-I-*

cherifs – Contribution à l'étude des

46 În 1601 boierii la începutul domniei lui Radu Şerban hotărăsc într-o mare adunare supunerea faţă de Poartă declarând că „pe viitor ei vor continua să procedeze în aşa fel

128 *Ibidem*, p. 539, importanţa acestei discuţii pentru cabinetul de la Bucureşti şi pentru evoluţia următoare a relaţiilor româno-turce poate fi observată din analiza telegramei pe